REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 3, MAI—IUNIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
S I B I U

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

STUDII ŞI ARTICOLE

DIN SFINŢII PĂRINŢI

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

VIAŢA BISERICEASCĂ

REVISTA TEOLOGICĂ

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI

3

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 3, MAI—IUNIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ
ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

CENTRUL MITROPOLITAN SIBIU, STR. MITROPOLIEI, Nr. 24

CREDINȚĂ ȘI TEOLOGIE*

de

VLADIMIR LOSSKY

Gnoza, cunoașterea autentică a lui Dumnezeu este inseparabilă de o harismă, de o iluminare prin har care transformă mintea și înțelegerea noastră. Și întrucît „obiectul" contemplației ei este o existență și prezență personală, gnoza adevărată implică o întîlnire, o reciprocitate, *o credință* ca o aderare personală la prezența personală a lui Dumnezeu Care se descopere pe Sine Însuși.

În sensul strict al cuvîntului folosit de asceții Răsăritului creștin, gnoza constituie piscul vieții de rugăciune — un pisc unde gnoza e dăruită de Dumnezeu omului, „care se cunoaște pe sine însuși ca supus greșelii", cum spune Evagrie, și ea transformă sărăcia lui într-o dezvăluire a credinței. Cunoaștem formula lui Evagrie care a devenit un adevărat adagiu în Răsărit: „Cel ce are rugăciunea curată e teolog adevărat și cel ce este teolog adevărat are rugăciunea curată".

Dar curăția rugăciunii implică starea de liniște. Isihaștii sînt „cei liniștiți": întîlnire și dar, gnoza se află dincolo de „minte" (noûs); ea cere depășirea și oprirea gîndirii.

Ca atare, această noțiune de gnoză tăcută, în liniște, ca teologia adevărată nu corespunde nemijlocit gîndirii teologice, unei teologii ce poate și trebuie să fie exprimată prin limbaj. Întemeierea nemijlocită a gîndirii teologice este Intruparea Cuvîntului — tot așa cum este întemeierea nemijlocită și pentru iconografie. Întrucît Cuvîntul S-a întrupat, Cuvîntul poate fi gîndit și învățat — în același mod în care poate fi și pictat.

Dar Întruparea Cuvîntului nu are alt scop decît acela de a ne conduce la Tatăl, în Duhul. Teologia ca și cuvînt și gîndire trebuie cu necesitate să ascundă o dimensiune gnostică, în sensul teologiei de contemplare și liniștire. Este vorba de a deschide gîndirea noastră unei realități care este dincolo de ea. Este vorba de un nou mod de gîndire în care gîndirea nu mai include, nu mai prinde, cucerește, ci se găsește inclusă și prinsă, cucerită, răstignită și înviată prin credința contemplativă. Astfel, studiul teologic se localizează cu dificultate între *gnósis* — harismă și tăcere, cunoaștere contemplativă și existențială — și *epistéme* — știință și raționament.

Limbajul teologic folosește știința *(epistéme)*, dar nu se poate reduce la ea fără a cădea iarăși din această lume. El trebuie să pună spiritul pe calea ce duce spre contemplare, spre rugăciunea curată unde mintea se oprește, spre negrăit.

Indispensabil gîndirii creștinului conștient, studiul teologiei constituie în același timp o necesitate și un obstacol.

Gnoza, ca și contemplație, este o ieșire spre starea veacului ce va să vină, o vedere a ceea ce se află dincolo de istorie, a ceea ce completează istoria, o proiecție a eshatologiei în clipa efemeră. Gnoza e eshatologică, este o dezvăluire a tăcerii care, cum spune Sf. Isaac Sirul, constituie limbajul lumii ce va să vină.

* *Foi et theologie* în „Contacts" XIII, nr. 3—4/1961, p. 163—176 și trad. engl. de Jan Kesarcodi-Watson în Vl. Lossky, *Orthodox Theology. An Introduction*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 1978, p. 13—25 ca Prolog la traducerea cursului său de „Theologie dogmatique" din „Messager" nr. 46, 47, 48, 49, 50 (1964—1965).

Gîndirea teologică, dimpotrivă, este făcută pentru o operă istorică aici pe pămînt. Ea trebuie să se adapteze spaţiului şi timpului, mediilor şi punctelor concrete din timp şi spaţiu. Cu toate acestea nu trebuie niciodată să uite contemplaţia; ea trebuie să se fertilizeze din clipele de tăcere eshatologică şi să încerce să exprime, sau cel puţin să sugereze negrăitul. Hrănită de contemplaţie, ea nu se stabileşte însă în tăcere, ci încearcă să rostească cu smerenie tăcerea printr-o nouă folosire a gîndirii şi cuvîntului.

De aceea teologia trebuie să fie laudă şi trebuie să ne facă să lăudăm pe Dumnezeu. Un Sf. Grigorie de Nazianz, un Sf. Simion Noul Teolog, care s-au învrednicit amîndoi de supranumele de „Teologul", s-au exprimat printr-o inspirată poezie. Sf. Ioan Damaschin este autorul unor minunate imne pe care le cîntăm pînă astăzi: cu el teologia devine laudă liturgică. Chiar şi cele mai scolastice afirmaţii ale sale se ridică în zboruri poetice.

Totuşi, gîndirea teologică poate deveni şi un obstacol, şi trebuie să evităm complacerea în ea, abandonarea noastră iluziei febrile a conceptelor. Diadoh al Foticeii (cap. 67 şi 68) ne reaminteşte că, pînă n-a atins rugăciunea curată, mintea se simte strîmtorată, stînjenită, şi, ca atare, „comprimată" de rugăciune: atunci ea preferă gîndirea teologică care-i îngăduie să se „dilate". Dar nu trebuie uitat că există o rugăciune care depăşeşte această „dilatare" — starea celor ce sînt umpluţi, în toată intimitatea, de har.

Gîndirea teologică trebuie să dispună la laudă şi să exprime contemplaţia. Trebuie evitat faptul ca ea să devină o fugă dinaintea „concentrării" indispensabile a rugăciunii, ca ea să înlocuiască misterul trăit în tăcere cu scheme mentale uşor de manipulat, desigur, şi al căror uz ne poate intoxica, dar care în ultimă instanţă sînt goale.

Cum trebuie, atunci, să localizăm cu oarecare onestitate teologia învăţată între „cuvintele de nespus", auzite de Sf. Pavel în „al treilea cer" (cel aflat dincolo de opoziţia dintre cerul sensibil şi cel inteligibil şi care reprezintă Divinul, Necreatul Însuşi), şi simpla *epistème*, tentaţia constantă a teologului? Termenul corect care ar putea fi folosit, ar putea foarte bine fi *sophía*, înţelepciune. Desigur, înţelepciunea e un nume al lui Dumnezeu. Dar trebuie să luăm aici cuvîntul în sensul lui primar care, în Grecia antică, indică o anumită calitate omenească, în majoritatea cazurilor o iscusinţă, dar iscusinţa inspirată a meşteşugarului şi artistului. La Homer, *sophía*, acea *éntechnos sophía* a vechilor greci, desemna iscusinţa meşteşugului, a artistului şi poetului. Septuaginta a tradus prin *sophía* expresia ebraică care desemna Înţelepciunea divină ca tehnica desăvîrşită a lui Dumnezeu manifestată în opera Sa. Acest sens este legat cu cel de *iconomie*, cu cel al unei anumite chibzuinţe: *phrónesis* şi *sophia* sînt aici foarte apropiate.

Teologia ca *sophía* este legată în acelaşi timp de *gnósis* şi *epistéme*. Raţionează, dar caută mereu să treacă dincolo de concepte. Aici intervine un moment necesar al *eşecului* gîndirii omeneşti înaintea misterului pe care doreşte să-l facă cunoscut. O teologie care se constituie pe sine însăşi într-un sistem este întotdeauna periculoasă. Ea fereca şi înlănţuie în sfera închisă a gîndirii realitatea pentru care ea trebuie să deschidă gîndirea.

La Sf. Pavel, cunoaşterea lui Dumnezeu se înscrie într-o relaţie personală exprimată în termeni de reciprocitate: reciprocitate cu „obiectul" teologiei (care în realitate e un Subiect), reciprocitate, apoi, cu cei cărora le este adresat cuvîntul teologiei. În cazul cel mai bun este o comuniune: cunosc după cum sînt cunoscut (I Cor. 13, 12). Înainte de dezvoltarea teologiei creştine, misterul comuniunii pare absent din gîndirea greacă: se găseşte numai la Filon, adică într-un context parţial biblic.

Teologia, apoi, se plasează într-o relaţie de revelare, în care iniţiativa aparţine lui Dumnezeu, dar care implică şi un răspuns uman, răspunsul liber al credinţei şi iubirii pe care teologii Reformei l-au uitat atît de adesea. Angajarea lui Dumnezeu cheamă angajarea noastră. Căutarea teologică presupune deci venirea prealabilă a ceea ce este căutat, sau mai degrabă a Celui ce a venit deja la noi şi este prezent în noi: Dumnezeu este Cel ce ne-a iubit mai întîi şi ne-a trimis pe Fiul Său, cum spune Sf. Ioan Evanghelistul. Această venire şi prezenţă sînt sesizate de credinţă, care fundamentează, cu prioritate şi cu toată necesitatea,

gîndirea teologică. Desigur, credinţa este implicată în toate demersurile, în toate ştiinţele spiritului uman, dar ca o presupunere, ca o ipoteză de lucru: aici, momentul credinţei rămîne încărcat cu o nesiguranţă pe care numai demonstraţia o poate lămuri. Credinţa creştină, dimpotrivă, este o aderare la o prezenţă care conferă certitudine, în aşa fel încît aici certitudinea este prima. „Credinţa este substanţa celor nădăjduite şi dovedirea celor nevăzute" (Evr. 11, 1). Ceea ce este căutat e deja prezent, ne precede, face cu putinţă căutarea însăşi. „Prin credinţă înţelegem cum au fost făcute veacurile" (Evr. 11, 3). Astfel, credinţa ne îngăduie să gîndim cele crezute, ne dăruieşte o înţelegere adevărată. Cunoaşterea ne este dată de credinţă, adică de aderarea şi participarea noastră la prezenţa Celui ce se descoperă pe Sine Însuşi. Prin urmare, credinţa nu e o atitudine psihologică, o simplă încredere. Este o relaţie ontologică între om şi Dumnezeu, o relaţie internă obiectivă pentru care catehumenul se pregăteşte şi prin care credinciosului i se conferă Botezul şi Mirungerea, daruri care restaurează şi vivifică natura cea mai adîncă a omului. „La Botez, spunea Sf. Irineu, se primeşte canonul neschimbabil al adevărului". Este mai întîi „regula credinţei" transmisă celui iniţiat. Dar această *regula fidei* (Tertulian, Irineu) implică facultatea de primire a ei. „Ereticii care au pervertit canonul adevărului", scrie Sf. Irineu, „se propovăduiesc pe ei înşişi atunci cînd propovăduiesc creştinismul" (*Împotriva ereziilor*, cartea III). Această facultate este existenţa personală a omului, este natura lui făcută să se asemene vieţii dumnezeieşti — atît omorîtă în starea lor de separaţie de Dumnezeu şi moarte, cît şi înviate prin prezenţa Duhului Sfînt. Credinţa ca participare ontologică inclusă într-o întîlnire personală este, deci, prima condiţie a cunoaşterii teologice.

Ca *sophia*, teologia ar fi, deci, capacitatea, iscusinţa de adaptare a gîndirii la Revelaţie, de a găsi cuvintele iscusite şi inspirate care să dea mărturie la limbajul gîndirii umane, — dar nu şi în limitele ei — ca răspuns la nevoile momentului. Este vorba de reconstruirea internă a facultăţilor noastre de cunoaştere, condiţionată de prezenţa în noi a Duhului Sfînt. „Şi Voi aţi primit ungere de la Cel Sfînt şi ştiţi toate... şi ungerea care aţi primit-o de la El rămîne întru voi şi n-aveţi nevoie să vă înveţe nimeni. Şi aşa cum ungerea Lui vă învaţă despre toate... aşa cum v-a învăţat, rămîneţi întru El" (I In. 2, 20—27). Ungerea — *chrisma* — desemnează aici prezenţa Duhului Sfînt: creştinii sînt cei unşi, Hristoşii Domnului. Nimeni, deci, nu ne poate învăţa adevărul dacă această prezenţă care ne deschide întreaga cunoştinţă, nu este deja înlăuntrul nostru. Este o adevărată transpunere, a *Anamnezei* platonice, întrucît *chrisma* ne dă cunoaşterea tuturor lucrurilor: creştinii cunosc toate, dar teologia este necesară ca să actualizeze această cunoaştere. Deja la Profeţi, mai ales la Ieremia, găsim această cunoaştere care va fi dată tuturor oamenilor de către Duhul lui Dumnezeu: „Şi voi pune legea Mea în adîncul fiinţei lor şi o voi scrie în inimile lor... şi mă vor cunoaşte cu toţii" (Ier. 31, 33—34).

În afara credinţei, teologia n-are sens: ea se poate întemeia numai pe evidenţa interioară a adevărului în Duhul, pe învăţarea adevărului de către adevărul însuşi. *Regula fidei* este prima actualizare a acestei evidenţe. Această evidenţă interioară este cea accentuată de Sf. Augustin în dialogul său despre *Invăţătorul lăuntric (De magistro)*: „Am grăit tuturor. Totuşi, cei în care ungerea nu vorbeşte, cei ce nu sînt învăţaţi în interior de Duhul Sfînt au murit neînvăţaţi *(indocti)*. Trupul Celui ce învaţă se află în ceruri: Vorbesc despre Domnul... Numai lucrarea lui Hristos în inimă îngăduie minţii să nu rămînă în singurătate. Numai Învăţătorul lăuntric învaţă. Unde ungerea Lui lipseşte, cuvintele exterioare asaltează urechile fără nici un rost".

Nimeni deci nu-şi poate asuma în Biserică dreptul exclusiv de a învăţa în Biserică. Duhul este dat tuturor, El Care unge doar pe Învăţătorul, Hristos. Duhul care-l inspiră pe cel care învaţă trebuie să se afle şi în cei ce ascultă, altfel ei nu vor auzi nimic. Ei vor fi, deci, nu numai ascultători, ci şi judecători. Fiecare trebuie să devină martor al adevărului. Sensul învăţăturii exterioare este acela de a actualiza darul Duhului astfel ca şi gîndirea noastră să participe la credinţă. Credinţa trebuie să conştientizeze, trebuie să actualizeze, cu conştiinţă existenţială, „substanţa celor nădăjduite", prezenţa lor în noi. Credinţa omoară şi învie mintea, face în acelaşi timp ca mintea să rodească printr-o nouă rela-

ţie cu Dumnezeu, o relaţie proprie creştinilor şi care e criteriul din noi al adevărului.

Dumnezeu ne vorbeşte prin Fiul Său, Întruparea desăvîrşeşte Revelaţia: ea revelează şi constituie Revelaţia însăşi. *A gîndi teologic nu înseamnă a gîndi asupra acestei Revelaţii, ci a gîndi prin intermediul acestei Revelaţii.* Părinţii invocă adeseori „filosofia noastră". De fapt, metoda acestei „filosofii" (termen care denotă propriu-zis teologia) se bazează pe o abordare opusă celeia a speculaţiei. Teologia începe de la un fapt: Revelaţia. „Dumnezeu ne-a vorbit în cele din urmă nouă prin Fiul Său" (Evr. 1, 2). Filosofia care speculează asupra lui Dumnezeu începe, dimpotrivă, de la o idee. Pentru teolog, punctul de plecare e Hristos, şi tot el este şi punctul de sosire. Filosoful se ridică la o idee de la o altă idee sau de la un grup generalizat de faptele potrivit unei idei. Pentru unii filosofi, căutarea lui Dumnezeu corespunde unei necesităţi inerente din gîndirea lor; Dumnezeu trebuie să existe ca concepţia lor despre univers să poată fi coerentă. Urmează apoi căutarea de argumente care să demonstreze eixstenţa acestui Dumnezeu necesar — de unde aceste „argumente sau dovezi ale existenţei lui Dumnezeu", de care teologul se poate dispensa foarte bine.

Nu este, de aceea, surprinzător că noţiunea de absolut va fi foarte diferită după filosofi: Dumnezeul lui Descartes este Dumnezeul unui matematician; pentru a justifica ideile înnăscute ale adevărurilor matematice, este necesar un matematician suprem care să fi calculat totul din eternitate; este, astfel, voia lui Dumnezeu ca două linii paralele să nu se intersecteze niciodată. Pentru Leibniz, Dumnezeu este necesar ca să justifice armonia prestabilită între percepţia noastră şi realitate. Căci fiecare persoană constituie o lume închisă. De aceea, ca toate aceste lumi să corespundă, ca ele să nu poată forma decît una singură, trebuie să existe o Monadă supremă în care monadele converg şi se ordonează în mod armonios astfel ca adevărul percepţiei pentru cineva să coincidă cu cel al percepţiei pentru toţi. Numai Dumnezeu, s-a spus, ar putea scrie Monadologia. Întreaga gîndire a lui Kant pune în chestiune metafizica: nu cunoaştem decît numai percepţiile noastre şi, ca să explice posibilităţile cunoaşterii, Kant face o analiză a condiţiilor ei. Dar el are nevoie de ideea de Dumnezeu în sfera moralei: în *Critica sa a raţiunii practice*, Dumnezeu apare ca postulatul necesar al vieţii morale. În viaţa sa privată, Kant a fost un luteran practicant. În metafizica sa, el refuză orice speculaţie asupra lui Dumnezeu. Dar în etica sa, el postulează existenţa lui Dumnezeu. Dumnezeul lui Bergson e un Dumnezeu al evoluţiei creatoare. E impulsul vital, un absolut în devenire.

Este mult mai dificil a descoperi pe Dumnezeu drept piatra unghiulară intelectuală în filosofiile Antichităţii. Chiar şi aici, totuşi, Dumnezeul lui Aristotel este mişcătorul nemişcat, postulat de existenţa mişcării. Este de asemenea, în speculaţia lui asupra fiinţei, substanţa primară, gîndirea care se gîndeşte pe sine însăşi, actul pur al minţii. Platon nu vorbeşte niciodată, sau aproape niciodată, despre Dumnezeu. Totuşi, a fost necesar pentru el să dea o întemeiere unei anumite idei foarte concrete: posibilitatea unui om drept, a unui înţelept. Socrate a fost condamnat de cetate pentru că el practica o dreptate diferită, cea adevărată. Cum trebuia atunci justificată dreptatea adevărată, şi cum trebuia constituit un Stat în care omul drept să-şi poată avea locul? Ridicîndu-se, astfel, de la această cerinţă fundamentală spre cunoaşterea a ceea ce există în mod real, Platon descoperă o realitate stabilă în lumea ideilor, care pot fi sesizate numai cu mintea. Mergînd şi mai sus, el are presentimentul unui „bine care e mai presus de fiinţă" (cartea a VII-a a *Republicii):* cînd ajunge la acest punct, el uită de căutarea unui Stat drept şi a dreptăţii însăşi, în contemplaţie. *Punctul de plecare şi punctul de sosire rămîn, însă, omeneşti. Republica* se încheie cu necesitatea de a se da puterea filosofilor sau mai degrabă de a-i obliga să guverneze cel puţin pentru o anumită vreme, căci cei ce cunosc beatitudinea nu mai vor să coboare iarăşi în peşteră.

Procedura teologică e cu totul diferită. Întrucît Dumnezeu se descoperă pe Sine Însuşi nouă, întreaga noastră gîndire — întreaga noastră apropiere sau *conversatio* — trebuie să răspundă şi corespundă acestui fapt, trebuie să se conformeze acestei Revelaţii concentrată în credinţă. Filosofii construiesc o idee de Dumnezeu. Pentru teolog, Dumnezeu este Cineva Care se descoperă pe Sine

Însuși și Care nu poate fi cunoscut în afara Revelației. Trebuie să te deschizi acestui Dumnezeu personal, să-L întîlnești într-o angajare totală: aceasta e unica cale de a-L cunoaște. Dar acest Dumnezeu concret și personal conține pe Dumnezeul abstract și impersonal al filozofilor care nu este, cel mai adesea, un simplu miraj, ci și o reflectare în gîndirea omenească a Dumnezeului personal. Desigur, pornind de la această reflexie, prin reflexie sau prin speculație, este imposibil să cunoști pe Dumnezeul real. Procedura credinței este aici necesară, fundamentală, primordială. Dar, apoi, acest Dumnezeu al filosofilor își ia locul Lui în realitatea totală a Dumnezeului Celui viu, așa cum scria Clement Alexandrinul, „El va crește pînă la plinătatea lui Hristos". Hristos este măsura desăvîrșită a tuturor lucrurilor. El sfarmă sistemele închise în care filosofii ferecă și denaturează reflectarea Dumnezeului Celui viu în gîndirea umană, dar în același timp aduce și împlinirea Sa atenției intuitive pe care filosofii au acordat-o acestei reflectări.

Cu toate acestea, din aceste intuiții, din aceste gînduri nu se poate face o introducere în teologie: aceasta ar fi inversul relației corecte. Nu avem nici un drept să începem de la un tratat *De Deo uno*, de la un Dumnezeu Care este o substanță pur intelectuală accesibilă rațiunii, posedînd toate perfecțiunile într-un grad eminent, conținînd toate ideile tuturor lucrurilor și principiu al întregii ordini și întregii realități. Căci atunci, pentru a merge de la acest Dumnezeu la Treime, trebuie să juxtapunem — din motive de credibilitate, se va spune — Dumnezeul Revelației cu cel al filosofilor. Ori, producînd aceste rațiuni și motive, rămînem la nivelul „teologiei naturale", continuăm să facem jocul filosofilor. Un creștin, însă, n-are nici un drept să separe, nici chiar în gîndire, pe Unul și pe Trei cînd vorbește despre Dumnezeu. A purcede, ca să vorbim așa rațional, de la Cel Unul la Cei Trei, este un *tour de force*, un truc intelectual care escamotează, mai degrabă decît e o dezvoltare logică.

De aceea, trebuie să începem de la credință — și aceasta este singura cale de a salva filosofia. Filosofia însăși, pe culmile ei, cere renunțarea la speculație; căutînd pe Dumnezeu ea atinge momentul ignoranței supreme: o cale negativă în care este recunoscut eșecul gîndirii omenești. Aici, filosofia sfîrșește într-o mistică și moare devenind experiența unui Dumnezeu Necunoscut, Care nici nu mai poate fi numit. Pe acest Dumnezeu Necunoscut l-a propovăduit Sf. Pavel în Areopag. În realitate, știm că altarul închinat Dumnezeului necunoscut a fost ridicat în cinstea multor zei de care oamenii erau înfricoșați să-i ignore sau să nu-i ia în considerare, Atena fiind o puternică metropolă. Pavel, însă, pare să fi cunoscut ceea ce a fost mai bun în gîndirea greacă, de pildă stoicismul, și a voit să replice la ceea ce era mai bun în această gîndire.

Dacă culmea filosofiei e o întrebare, teologia trebuie să răspundă dînd mărturie că transcendența s-a relevat în imanența Întrupării. Noțiunea de Revelație implică această imanență. Dar, în însăși această imanență, Dumnezeu se descoperă ca transcendent. Iar pentru a evoca în mod serios transcendența într-o perspectivă creștină, trebuie să trecem dincolo nu numai de toate noțiunile lumii create, ci și dincolo de noțiunea de primă cauză a acestei lumi. Cauzalitatea divină în creație presupune încă o legătură cu efectul ei. Dumnezeu trebuie conceput dincolo de transcendența filosofică: trebuie depășită transcendența cauzalității prime, care pune pe Dumnezeu în relație cu lumea. Trebuie să admitem că lumea a fost creată liber de Dumnezeu, dar că Dumnezeu putea foarte bine să nu o fi creat defel. Creația este un act liber al voinței divine. În marea tradiție platonică, Dumnezeu este întotdeauna conceput ca principiul a tot ceea ce există și lumea se dezvoltă din el fără ruptură ontologică. Pentru creștini, dimpotrivă, orice emanaționism este imposibil, ruptura ontologică e totală, creația *ex nihilo* este un act liber. Aici este un dat propriu și fundamental al tradiției biblice, fie ea iudeo-creștine, fie islamică.

Lumea n-ar fi existat dacă Dumnezeu n-ar fi fost tocmai ceea ce El este. În Ieșire Dumnezeu se numește pe Sine Însuși: „Eu sînt Cel ce sînt". Creștinii au vrut să vadă în acest nume al lui Dumnezeu răspunsul la toate filosofiile omenești. Ei au justificat pe filosofi citînd acest pasaj. Ființa care nu poate fi numită se numește pe Sine Însuși. Acest Nume mai presus de toate, e independent de orice altă existență. El va subzista după distrugerea universului — „separat"

de orice ființă — și va restaura ontologic universul, după cum spune tradiția rabinică. Este numele de „Cel ce este" într-un mod absolut. În cartea a VII-a a *Confesiunilor* sale, Fer. Augustin evocă meditația sa asupra acestui text astfel: „Tu m-ai chemat de departe, spunînd: cu adevărat, *Ego sum qui sum*. Și Te-am auzit cum aude cineva în inimă și nu m-am mai putut îndoi. M-aș fi putut îndoi mai degrabă de faptul că sînt viu decît că adevărul există" — adevăr care poate fi cunoscut prin contemplarea creației: ființele nu au realmente ființă, „ele există de la Tine, ele nu sînt pentru că nu sînt ceea ce ești Tu".

Acest nume — cel puțin așa cum l-au înțeles Sf. Fer. Augustin și mulți dintre Părinți: Dumnezeu ca plenitudine a ființei — rămîne totuși, încă în sfera conceptuală. Noi concepem ființa începînd de la ceea ce cunoaștem ca fiind între ființe. Nu este un nume cu adevărat „separat". Trebuie să evocăm pe Dumnezeu dincolo de tot ceea ce poate fi cunoscut ca ființă. Așa cum a arătat Hegel, conceptul de ființă se opune celui de ne-ființă; constituind două concepte-limită ființa și nimicul, rămîn legate una de alta. Dumnezeu, Dumnezeul Cel viu, e dincolo de acest cuplu conceptual suprem. Critica lui Hegel accentuează faptul că ființa e cea mai vidă dintre noțiuni, cel mai abstract și sărac dintre concepte virtual identic cu opusul lui, ne-ființa. Noțiunea de ființă este, rezumînd, propria noastră gîndire devenind propriul ei obiect. Ființele concrete există concret. Conceptul de ființă nu este altceva decît gîndirea noastră asupra lor, ceea ce e comun lor în mod abstract. Se cunoaște soluția lui Hegel: ca să găsim realitatea trebuie să gîndim împreună ființă și neființă, să le gîndim împreună ca mișcare, ca devenire concretă; Dumnezeul lui Hegel e dialectica divinizată. Devenirea apare ca primul concept concret.

Să ne reamintim că conceptul de „ființă" nu poate desemna realitatea cea mai înaltă, ci numai cea mai de jos. Dumnezeul cel viu trebuie evocat dincolo de opoziția între ființă și neființă, dincolo de orice concepte, inclusiv, desigur, cel de devenire. El nu poate fi opus la nimic. El nu cunoaște nici un neant care i s-ar opune. Gîndirea trebuie să iasă dincolo de ea însăși, ca să ne apropie de El — fără a-L numi. Trebuie să-l cuprindem necuprinzîndu-L, să-L cunoaștem necunoscîndu-L. Aceasta este singura teologie naturală valabilă pentru un creștin. „*Attingitur intangibile intangibiliter*" spunea Nicolaus Cusanus într-o formulă concentrată care poate fi tradusă astfel: „Ceea ce e dincolo de orice atingere nu poate fi atins decît într-un mod care nu-l atinge". Nu-l putem fixa pe Dumnezeu cu un concept, nici prin cel de esență (ființă). Acesta este „ignoranța învățată" *(docta ignorania)*.

Dumnezeu, deci, rămîne transcendent, radical transcendent prin natura Sa, în însăși imanența manifestării Sale. De aceea creștinii au adoptat calea apofatică (sau negativă), cale care-și găsește expresia ei desăvîrșită în tratatul despre „*Teologia mystică*", scris de Dionisie Areopagitul la sfîrșitul secolului V. Calea apofatică, în sensul dionisian, cere în vorbirea despre Dumnezeu negarea numelor Lui celor mai înalte; chiar și Unul lui Plotin nu se potrivește acestui Dumnezeu, Care transcende orice noțiune omenească. Vom găsi aceeași atitudine și la Fer. Augustin: „Dumnezeu este Cel pe Care Îl cunoaștem cel mai bine, necunoscîndu-L". Este Cel despre Care nu avem nici o cunoștință decît ca să cunoaștem cum să nu-L cunoaștem *(De ordine)*. Și în *De doctrina christiana*, Augustin accentuează că nu putem spune nici măcar că Dumnezeu e negrăit, întrucît, spunînd aceasta, spunem ceva și dăm naștere la o „bătălie de cuvinte", pe care trebuie să o depășim prin tăcere.

Astfel este demonstrată prăbușirea gîndirii umane înaintea transcendenței radicale a lui Dumnezeu. Filosofia a luat în considerare destul de departe această prăbușire în marea tradiție platonică. În *Phaidon* și *Republica* (Cartea VI, 19; 529 b), Platon evocă „frumosul care depășește orice posibilitate de expresie". In *Parmenides* se găsește prima ipoteză despre Unu: dacă Unu este realmente unu, nu este ființă, întrucît gîndirea ființei implică o dyadă, cea între ființă și neființă. Nu putem avea nici o opinie, gînd sau cunoștință despre El; este dincolo de orice. Iar Dionisie va cita acest text literal, și mai mult încă fără măcar să-l numească pe Platon. În fine, este bine cunoscut faptul că Plotin a elaborat această cale negativă în modul cel mai remarcabil.

În prima sa Epistolă, Sf. Ioan afirmă despre Revelaţie: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată" (I In. 4, 12). Iar Sf. Pavel spune: „Dumnezeu singur are nemurire şi locuieşte întru lumina cea negrăită; pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici nu poate să-L vadă" (I Tim. 6, 16).

Trebuie să înţelegem că apofaza teologiei răsăritene nu este împrumutată de la filosofi. Dumnezeul creştinilor e mai transcendent decît cel al filosofilor. La Plotin, Unul, Absolutul care nu poate fi numit, este într-o anume măsură în continuitate cu Mintea şi, în cele din urmă, cu sufletul şi cu lumea. Universul apare ca o manifestare, ca o degradare a Absolutului — mai mult, fără vreun proces catastrofic. Nu trebuie să uităm aversiunea lui Plotin faţă de gnostici. Cosmogonia coincide cu teogonia. Pentru creştini, din contră, există o ruptură radicală între Dumnezeul Cel viu, Treimea, şi lumea creată, atît în modalitatea ei inteligibilă, cît şi în modalitatea ei sensibilă. Părinţii au folosit tehnica filosofică a negaţiilor spre a afirma transcendenţa, absolută de această dată, a Dumnezeului Celui viu. Apofatismul teologiei ortodoxe nu este o tehnică a interiorizării unde eşti absorbit într-un absolut mai mult sau mai puţin „conatural" cu Intelectul. El este o prosternare înaintea Dumnezeului Celui viu, radical incomprehensibil, neobiectivabil şi incognoscibil, pentru că este Persoană, pentru că este plenitudinea liberă a existenţei personale. *Apofaza este inscripţia în limbaj uman, în limbaj teologic, a misterului credinţei.* Căci acest Dumnezeu incognoscibil Se descopere pe Sine Însuşi, şi, pentru că El transcende, în existenţa Sa personală liberă, propria Sa esenţă, El se poate împărtăşi pe Sine Însuşi în mod real. „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Cel Unul Născut Care este în sînurile Tatălui, acela ni L-a arătat" (In. 1, 18). Acest mister al credinţei ca întîlnire personală ontologică este unicul fundament al limbajului teologic, un limbaj pe care apofaza îl deschide tăcerii îndumnezeirii.

Traducere
de
Diac. Asist. Ioan I. Ică

CONTINGENŢĂ ISTORICĂ ÎN PERSOANA MÎNTUITORULUI HRISTOS

— DIOGEN ŞI PILAT —

Istoria filozofiei şi a culturii relatează un caz unic, bidimensional — un filozof Diogen caută un Om şi un procuror roman Pilat îl arată.

Despre cinicul filozof grec Diogen (413—323 a. Hr.), dascălul lui Alexandru cel Mare, se spune că, lăsîndu-şi butoiul în care trăia, a pornit cu lămpaşul aprins pe stradă, ziua în amiaza mare. Întrebat pentru ce face acest lucru, el a răspuns senin, serios şi liniştit tuturor: *„caut un om!"*.

Gestul şi răspunsul său au uimit şi au nemulţumit pe mulţi, socotindu-l mai curînd dement decît un filozof, căci „oameni" întîlneşti la tot pasul ziua şi noaptea, fără să-i mai cauţi cu lămpaşul.

Şi totuşi, gestul lui Diogen este plin de semnificaţie pentru filozofia şi cultura antică, lipsită de un *OM* în înţelesul cel mai înalt al cuvîntului. De o parte arată că, Diogen era preocupat intens de problema desăvîrşirii umane, de alta, că el voia cu ardoare să vadă realizat în istorie acest Om ideal. Deci Diogen caută modelul Omului superior, care să întrupeze în sine plenitudinea Virtuţii în grad superlativ, prin care să ne apropiem de Dumnezeu, să fim „asemănarea" Lui. Ceva, de dincolo de veac, îi şoptea spiritului său luminat că „omul" pe care-l vede zilnic nu este omul adevărat, cum a fost creat, ci este spirit rătăcit şi îngheţat în materie (ar zice Bergson). Într-un anumit fel, filozoful îşi pune problema salvării religios-morale a omului istoric printr-un exemplar de elită care — dacă va fi urmat — îl poate restaura în destinul originar, de la care s-a abătut deliberat.

Astfel gestul diogenic poartă în sine destinul unei revelații naturale superioare, la nivelul filozofiei antice, făcută de creator. El stă cu cinste alături de revelația lui Socrate, Platon și Aristotel, de stoici și neoplatonici, care vorbesc despre *Înțeleptul* universal *Unul* în ființă, Ideea supremă, Logosul, Adevărul absolut, Arhetipul Ideii, Binele suprem (Platon), Actul pur, Primus movens (Aristotel) prin care s-a creat cosmosul etc.

Semnificația revelațională a gestului este limpede și clară: omul pe care-l arată istoria multimilenară, cu multele sale patimi generate de imensul cortegiu de păcate, nu este cel creat de Dumnezeu, ci numai o palidă imagine a lui. Este departe de a fi capodopera cosmosului cum a fost rînduit la creațiune, pentru că profilul său spiritual, religios-moral este profund mutilat, desfigurat din cauza păcatelor care au făcut din el un monstru, un demiurg al nonvalorilor din cosmosul uman. Această maximă cădere de la principiile morale l-a făcut pe Homer (sec. VIII a. Hr.) să spună că omul este cea mai mizerabilă ființă sub soare.

Judecînd omul în concret, Diogen revelează că păcatul nu este un dat creatural în ființa omenească, ci un accident, ceva anormal, o boală teribilă a sufletului în stare să-l degradeze, să-l desfigureze și să-l ucidă, pentru că-l desparte de Dumnezeu, adevărata sa identitate, pentru care simte că este creat. In consecință, filozoful nostru își proiectează — în contrast, pe ecranul istoriei umane — pe Omul ideal, omul desăvîrșit, fără deficiențe spiritual-morale, care să întrupeze Adevărul, Binele și Frumosul absolut. Acest Om există undeva și cîndva, așa cum îl visează, îl dorește și-l strigă sufletul său cu tăria imperativului categoric.

În subconștientul său, Diogen intuiește Modelul infailibil al făpturii umane, așezat creatural în fiecare om, care așteaptă să fie actualizat, trecut din potență la act, de la „chip“ la „asemănare“. Asemănarea este, însă, împiedicată de păcatul strămoșesc care a așezat peste ființa umană zăbranicul morții spiritual-morale și fizice, ca plată a neascultării de Creatorul său (Rom. 6, 23). Păcatul trebuie desființat prin venirea Fiului lui „Zeus“, care va dezlega pe Prometeu de stînca deficiențelor morale și va lua asupra sa durerile, suferințele și necazurile acestuia. Prin întruparea Omului durerii se va elibera preotul Laocoon și fiii săi — simbolul omenirii suferinde — de șerpii păcatului care le-a răpit fericirea edenică originară.

Gestul lui Diogen proiecta peste veacuri un suflet entuziast și plin de credință, pentru că numai un astfel de suflet poate crede în existența unei legi morale universale, mai presus de urîțeniile de caracter ale contemporanilor săi. În subconștientul său destul de luminos, el intuia pe Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului, care va veni și rămîne dezamăgit că nu-L află și trebuie să mai aștepte încă puțin.

Credința aceasta a fost pentru păgîni pedagog către Hristos, lumină spirituală către Adevărul absolut și drumul către mîntuire și pace cu Divinitatea care pîlpîia în sufletele celor puțin aleși ca Pitagora, Socrate, Platon ș.a., în timp ce marea masă a popoarelor rătăcea în bezna păcatelor și a morții.

„Omul“ de care se dezgustă Diogen — orbecăind în întunericul moral, istovit de puteri și fără ideal superior — este simbolul degradării omenirii pînă la venirea Domnului Hristos, imaginea omenirii păgîne din toate veacurile, care trăiește numai pe plan biologic, și se mulțumește cu creații minore, nedemne de sine ca și capodoperă a cosmosului. Un astfel de om trebuie compătimit, pentru că s-a depărtat de la adevăr, inima îi este pervertită și îngenunchiată idolilor, iar voința este sclava patimilor rușinoase, cum descrie tragic Sf. Ap. Pavel în ep. către Romani (1, 21—32).

Trei sute de ani au fost rînduiți și de Dumnezeu să treacă peste sărmana conștiință omenească, ajunsă pradă păcatului și lipsită de nădejde, pînă ce Omul ideal, căutat de Diogen, va fi arătat lumii de procuratorul roman, Ponțiu Pilat, zicînd: „Iată Omul!“ (Ioan 19, 5). Acum gestul lui Diogen își primește întreaga semnificație și măreție istorică.

Pe plan logic transcendental, Diogen și Pilat se caută și se întregesc reciproc. Pe fundalul istoriei, ei se întîlnesc fără să vrea și fac gesturi neînțelese de contemporani, pe care numai istoria culturii creștine le va destăinui luminoasa și profunda lor semnificație. Este voia lui Dumnezeu ca ei să-și dea mîna peste veacuri și să dezlege problema esențială a vieții morale a omenirii și sensul tainic al îndumnezeirii sale.

Diogen caută cu ardoare şi convingere, Pilat descoperă cu nădejde — dar se înşală. Unul întreabă, altul răspunde. Primul strigă cu braţul întins să apuce cerul, simbol al omenirii însetate dar neputincioasă să cunoască drumul către îndumnezeire; al doilea îl revelează acest drum infailibil în Omul suferinţei şi al durerilor, simbol al nemărginitei iubiri pe care Părintele ceresc o arată omului pierdut ca să-l ridice în paradisul pierdut (Ioan 3, 16). Fără să vrea Pilat a făcut un gest providenţial şi istoric, arătînd omenirii pe Mîntuitorul său, idealul suprem al progresului şi al desăvîrşirii sale.

Pilat ştia că Domnul Iisus este nevinovat şi a fost adus la el din ură şi răzbunare şi chibzuieşte să-l elibereze trezind mila poporului pentru suferinţele, durerile şi batjocurile Lui. În scopul acesta L-a dat soldaţilor să-L bată şi să-L umilească, iar ei şi-au făcut datoria cu vîrf, fără scrupul de conştiinţă, pînă L-au desfigurat. L-au dezbrăcat de hainele Sale şi I-au pus purpură ca unui împărat. Pe cap I-au pus cunună de spini mari şi ascuţiţi, deosebit de curbaţi şi dureroşi, care se numesc pînă azi „spinii lui Iisus". Apoi Îi aduc „omagii" scuipîndu-L şi lovindu-L (Ioan 19, 1—4). Mai pe urmă, „aşa pierdut cum era", fără chip şi frumuseţe ca să nu ne fie drag" (Is. 53, 3), L-a predat lui Pilat care, arătîndu-L gloatei inconştiente, a rostit cuvintele: „Iată Omul!" „Ecce Homo"! (Ioan 19, 5).

Dar Pilat s-a înşelat amarnic, pentru că nu cunoştea de-ajuns ura şi răutatea căpeteniilor poporului iudeu, ucigaş de prooroci vreme de un mileniu, trimişi de Dumnezeu să-l readucă la credinţa mesianică.

Chipul sîngerînd al Omului durerii, palid şi desfigurat, n-a făcut decît să îndîrjească şi mai mult dorul de răzbunare diabolică, şi setea lui de-a vărsa sînge nevinovat. El repetă dangătul sinistru şi iraţional al morţii: „Ia-L, ia-L, răstigneşte-L pe El!" (Ioan 19, 15) şi în delirul lor iraţional, înşelaţi de cel rău, se autoblestemă şi autocondamnă iremediabil peste veacuri.

Ce minunată contingenţă istorică între Diogen şi Pilat!

La răscruce de istorie, cînd întunericul moral domina luciditatea spiritului uman, cînd aberaţiile religioase şi-au atins apogeul (Rom. 1, 21—32), iar conştiinţa morală afundată în păcate striga din adîncuri după un Mîntuitor care să-i arate noi altare la care să se smerească, să îngenuncheze şi să se roage, atunci cînd a venit „plinirea vremii" (Gal. 4, 4), Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume, născut sub lege, în Persoana Omului ideal, Iisus Hristos. El ne strigă de-a pururi: „Veniţi la Mine, Eu sînt lumina lumii" (Ioan 8, 12). „Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa" (Ioan 14, 6). Eu sînt Calea care nu rătăceşte în găsirea sensului suprem al vieţii; Eu sînt Adevărul care nu înşeală, vă va face liberi (Ioan 8, 32) şi vă va satisface setea voastră de cunoaştere transcendentală; Eu sînt Viaţa care nu se va stinge şi vă va da tinereţea fără bătrîneţe, pe care o doriţi şi după care alergaţi.

Da, Hristos-Dumnezeu este Adevărul absolut pe care-L caută toată filozofia veacurilor, începînd cu filozofia greco-romană care, prin rostul lui Pilat, a întrebat curioasă pe Domnul în divan: „ce este Adevărul?" (Ioan 18, 38). Dar El nu i-a dat nici un răspuns, căci raţiunea umană încă nu era capabilă de o înaltă revelaţie transcendentală, pe care o întrupa în Persoana Sa. Mai tîrziu filozofii creştini, Aristide, Atenagora, Justin Martirul, Origen, Fer. Augustin, Sf. Părinţi ş.a. vor înţelege acest Adevăr spre fericirea tuturor veacurilor. Prin savantul şi filozoful creştin B. Pascal (+1662), toţi gînditorii mari ai omenirii vor spune: „Iisus Hristos este centrul spre care tinde totul. Cine-L cunoaşte are raţiunea tuturor lucrurilor. În El stă toată virtutea şi fericirea noastră. În afară de El nu există decît vicii, nenorocire şi eroare, întuneric, deznădejde şi moarte. Prin El omul cunoaşte pe Dumnezeu şi se recunoaşte pe sine" (M. Uţă, Pascal, Bucureşti, 1939, p. 203).

Prin viaţa, doctrina şi Persoana Sa, Hristos Dumnezeu a adus lumina cerească în filozofia şi istoria universală, a arătat sufletului omenesc drumul către cucerirea paradisului pierdut. Chemîndu-ne la Sine (Mat. 11, 28—29) şi dîndu-se pe Sine idealul desăvîrşirii noastre (Mat. 5, 48), ne-a arătat gradul de perfecţiune multilaterală la care trebuie să ne ridicăm ca fii ai lui Dumnezeu: „Să fim Sfinţi", după cum sfînt este Domnul nostru (I Petru 1, 15—16). Să-I urmăm Lui, ca să fim

ca El. El este Alfa și Omega, de la El venim, prin El existăm și la El ne întoarcem (Apoc. 1, 8; 21, 6). Întru El trăim, ne mișcăm și sîntem" (F. Ap. 17).

În Persoana lui Hristos Dumnezeu, spiritul uman se restaurează în comunitatea de viață cu Părintele ceresc, Adevărul absolut. Prin El omul ajunge la maximum de demnitate creaturală, de fiu adoptiv al lui Dumnezeu prin har, spre fericirea eternă.

Prof. prot. Simion Radu

DIN ISTORIA UNIATISMULUI ȘI A REVENIRILOR LA ORTODOXIE

În mod convențional începutul Marii Schisme dintre Răsăritul ortodox și Apusul latin este legat de incidentul din 16 iulie 1054, cînd trei legați ai Papei Leon IX au depus o bulă de excomunicare pe altarul catedralei Sfînta Sofia din Constantinopol. Dar astăzi istoricii bisericești[1] sînt în general de acord asupra faptului că schisma nu reprezintă un eveniment al cărui început poate fi datat cu exactitate, ci constituie un proces care datează de dinainte de secolul al XI-lea și a continuat mult după aceea.

Schisma bisericească dintre Răsărit și Apus a fost precedată de o diviziune politică manifestată mai ales prin încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat roman la anul 800.[2] La aceasta s-au adăugat apoi o serie de factori culturali și economici. Totuși cauzele principale care au determinat ruptura bisericească au fost de natură teologică.[3]

Încă din secolul al XI-lea a început seria încercărilor de refacere a unității bisericești cînd, după înfrîngerea de la Manzikert, noul împărat bizantin Mihail VII Dukas s-a adresat Apusului, prin intermediul Papei Grigorie VII, cerînd ajutor împotriva turcilor și oferind în schimb unirea bisericească.[4] Toate încercările principale de refacere a unității bisericești care au urmat au avut ca protagoniști pe împărații bizantini care sperau ca în felul acesta să poată cîștiga bunăvoința apusenilor sau să obțină ajutorul lor militar împotriva crescîndei amenințări turcești. Împăratul Mihail VIII Paleologul, după recucerirea Constantinopolului din mîinile latinilor în anul 1261, s-a adresat Romei în vederea unirii bisericești pentru ca în felul acesta să poată să înlăture primejdia unei noi cruciade latine care dorea reocuparea capitalei bizantine. A urmat sinodul unionist de la Lyon din anul 1274 la care din Bizanț au fost trimiși George Acropolites, primul ministru al lui Mihail VIII, Gherman III, fost patriarh ecumenic și Teofan, mitropolitul Niceei. Despre Biserica din Bizanț se poate spune că, de fapt, n-a fost reprezentată la Lyon, întrucît nici unul din cei patru patriarhi răsăriteni n-a trimis reprezentanți acolo, cei trei delegați bizantini reprezentîndu-l pe împărat și, în consecință, supunerea față de Biserica Apusului a fost una personală, a împăratului, și nu a Bisericii din imperiul său.[5] Din această pricină și a-

1 Pentru o prezentare a părerilor diferiților istorici a se vedea George Every S.S.M., *The Byzantine Patriarchate 451—1204*, S.P.C.K., London, 1962, p. 177—194; Idem, *Misunderstandings between East and West*, John Knox Press, Richmond, Virginia, 1966, p. 9—25.

2 Teodor M. Popescu, *Geneza și evoluția schismei*, „Ortodoxia", VI, 1954, 2—3, p. 166; John Meyendorff, *The Orthodox Church, Its Past and Its Role in the World Today*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1981, p. 41.

3 Timothy Ware, *The Orthodox Church*, Pinguin Books, Baltimore — Maryland, 1964, p. 51—52.

4 Teodor M. Popescu, *Cum s-au făcut „unirile" cu Roma*, „Ortodoxia", I, 1949, 2—3, p. 125.

5 Aristeides Papadakis, *Crisis in Byzantium; The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus (1283—1289)*, Fordham University Press, New York, 1983, p. 16.

cordul de la Lyon a durat atîta timp cît Mihail VIII a domnit la Constantinopol şi chiar şi atunci a fost acceptat de puţini clerici bizantini.[6]

De mai mari proporţii, mai lungă durată şi cu mai complexe implicaţii a fost o altă încercare de acest fel: sinodul unionist de la Ferrara-Florenţa (1438—1439). Bizanţul se afla acum într-o situaţie foarte dramatică datorită pierderilor pe care le-a suferit în faţa turcilor, care în anul 1430 au cucerit cel de al doilea oraş important al imperiului, Tesalonicul. Bizantinii mai sperau să oprească avansul turcesc cu sprijinul Apusului, sub forma unei cruciade, ce se putea obţine cu preţul unirii bisericeşti,[7] pentru că doar papa era în stare să determine pornirea unei astfel de acţiuni.[8]

Delegaţia bizantină la acest sinod, alcătuită din 700 de persoane, avea în fruntea ei pe împăratul Ioan VIII Paleologul şi pe patriarhul Iosif II. Dar, cu toate că situaţia politică şi bisericească din Apus nu era dintre cele mai stabile — războiul de 100 de ani nu se terminase, Italia era răvăşită de lupte interne, membrii curiei papale erau corupţi,[9] iar sinodalii de la Basel erau încă puternici — răsăritenii nu s-au bucurat de frăţietatea din partea papei Eugeniu IV şi a celorlalţi oameni ai Bisericii din Apus. Un incident minor dar semnificativ l-a constituit încercarea de a impune patriarhului Iosif II şi celorlalţi ierarhi răsăriteni protocolul sărutării pantofului papei la întîlnirea cu acesta, lucru pe care patriarhul a refuzat să-l facă şi în consecinţă întîlnirea dintre cei doi a avut doar un caracter privat.[10]

După începerea lucrărilor sinodului, discuţiile dintre teologii răsăriteni şi cei apuseni s-au concretizat asupra a patru probleme: filioque, euharistia, purgatoriul şi primatul papal,[11] cele patru puncte florentine care vor fi invocate atît de des în viitor.

În ciuda opoziţiei unor delegaţi bizantini, între care s-a remarcat mitropolitul Marcu Eugenicul al Efesului, după moartea patriarhului Iosif II, sub presiunea împăratului, un număr de 33 delegaţi răsăriteni au acceptat să semneze actul unirii la 5 iulie 1439, iar a doua zi unirea a fost proclamată în mod solemn.[12] Dar după căderea Constantinopolului sub turci în anul 1435, nemaiexistînd motivaţia politică, unirea acceptată de către împărat şi o parte dintre clerici la Florenţa a dispărut şi ea.

În prima jumătate a secolului următor, Biserica Apusului a fost profund afectată de Reforma protestantă prin care ea a pierdut un număr considerabil de credincioşi. La sinodul de la Trento (1563) s-au pus bazele a ceea ce s-a numit Contra-reforma catolică, prin care s-a încercat să se contracareze efectele Protestantismului. Roma va încerca de acum înainte să compenseze pierderile ireparabile suferite în Apus reluînd proiectele de atragere la unire a unor ortodocşi pe baza actului de la Florenţa.[13]

Primul pas în această direcţie s-a făcut cu ortodocşii ucraineni şi bieloruşi care trăiau în teritoriile anexate de statul polono-lituanian. La succesul acţiunii prozelitiste catolice au conlucrat mai mulţi factori. Mai întîi a fost dorinţa regelui polon Sigismund III Vasa — care pierduse coroana Suediei în favoarea protestanţilor — de a întări elementul catolic din ţara sa, prin care se urmărea în planul vieţii politice un mai mare control asupra ortodocşilor şi chiar deznaţiona-

---

6 Francis Dvornik, *Histoire des Conciles*, Editions du Seuil, Paris, 1962, p. 94.

7 A.A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, vol. II, The University of Wisconsin Press, Madison & Milwaukee, 1964, p. 672.

8 Joseph Gill, S.J., *Le Concile de Florence*, Desclée et. Co., Tournai, 1964, p. 86.

9 *Ibidem*, p. 22.

10 *Ibidem*, p. 100.

11 *Ibidem*, p. 246—274. Milan Şesan, *Unirea florentină şi papalitatea*, „Mitropolia Ardealului", VI, 1961, 7—8, p. 409.

12 *J. Gill*, op. cit., p. 264—265.

13 Oscar Halecki, *From Florence to Brest (1439—1596)*, Second edition, Archon Books, 1968, p. 172.

lizarea acestora, în special a nobilimii.[14] Deosebit de activi în această direcţie au fost iezuiţii care sperau să realizeze mai mari succese în rîndul ortodocşilor decît obţinuseră în contractarea influenţei protestante. Încă în anul 1566 ei au întemeiat un colegiu iezuit la Vilnius lucrînd în direcţia cîştigării ortodocşilor prin tinerii bieloruşi şi ucraineni care studiau acolo.[15] În campania pentru convertirea ortodocşilor din regatul polon s-au remarcat iezuiţii Petru Skarga, autorul unei cărţi despre unire, şi Antonie Possevino, care nereuşind în campaniile sale din Suedia şi de la Moscova şi-a încercat din nou norocul în Polonia.[16]

Vizita patriarhului ecumenic Ieremia II în Polonia în anul 1589 şi ridicarea în acelaşi an a Bisericii Ortodoxe Ruse la rang de patriarhie au neliniştit cercurile pro-unioniste. În rîndul acestora a apărut chiar ideea întemeierii unei patriarhii la Kiev pentru a îndepărta în felul acesta pe ortodocşii de sub stăpînirea lui Sigismund, de centrul bisericesc de la Moscova.[17]

Toate aceste încercări ar fi rămas zadarnice dacă iezuiţii şi oamenii politici polonezi care militau pentru unire n-ar fi reuşit să cîştige pe unii dintre ierarhii ortodocşi în frunte cu mitropolitul Kievului, Mihail Ragoza. Aceştia doreau o îmbunătăţire a situaţiei Bisericii Ortodoxe din Polonia — de a cărei înrăutăţire nu erau străine cercurile catolice ale Contra-reformei [18] — dar şi o ameliorare a propriului lor statut. Situaţia grea a Bisericii Ortodoxe a fost discutată în cadrul unui sinod ţinut la Brest între 20—24 iunie 1590 în cadrul căruia episcopul Ciril Terlecki a declarat că vede ieşirea din starea grea în care se găseau doar printr-o strînsă legătură cu Biserica Romano-Catolică, urmînd să fie păstrate caracteristicile Bisericii Ortodoxe în spiritul sinodului florentin.[19] La sfîrşitul sinodului, patru dintre episcopii prezenţi au făcut o declaraţie de supunere faţă de papă în condiţiile înfăţişate de Terlecki.[20]

După urcarea, în 1592, pe scaunul pontifical a lui Clement VIII mai favorabil unirii decît predecesorul său Sixt V, regele Sigismund a cerut episcopilor ortodocşi de sub stăpînirea sa să se unească cu Roma, promiţîndu-le în schimb deplină egalitate cu episcopii catolici care ocupau poziţii privilegiate şi erau membri ai senatului.[21] Aflînd despre tratativele tainice care se duceau pentru unire, prinţul Constantin Ostrogski, cel mai de seamă dintre nobilii ucraineni şi cel mai cunoscut apărător al Ortodoxiei, a scris episcopului Adam Pociei cerîndu-i desluşiri şi arătîndu-i că ortodocşii din Polonia nu pot realiza unirea fără ca aceasta să fie acceptată şi de către patriarhii răsăriteni şi de către români.[22]

Spre sfîrşitul anului 1595, episcopii Terlecki şi Pociei au călătorit la Roma pentru realizarea unirii şi la 23 decembrie au făcut acest lucru prin recunoaşterea primatului papal şi prin sărutarea pantofului papei. Proclamarea solemnă a unirii s-a făcut în cadrul sinodului ţinut la Brest-Litovsk între 16—20 octombrie 1596 la care predica festivă a fost rostită de către iezuitul Petru Skarga. În acelaşi timp şi în aceeaşi localitate a avut loc şi un sinod ortodox anti-unionist la care au participat episcopii Ghedeon Balaban al Lvovului şi Mihail Kopitanski de Przemysl, nobilul Constantin Ostrogski, alţi nobili şi reprezentanţi ai frăţiilor ortodoxe.[23] Erau prezenţi acolo şi Nicefor Cantacuzino, exarhul Patriarhiei Ecumenice şi Ciril Lucaris, exarhul Patriarhiei Alexandriei. Opoziţia vădită a mirenilor faţă de unire explică de ce ei n-au fost invitaţi la sinodul unionist, la care au participat doar

14 Eduard Winter, *Russland und das Papsttum*, vol. I, Akademie Verlag, Berlin, 1960, p. 259.
15 *Ibidem*, p. 256.
16 O. Halecki, *op. cit.*, p. 199—222.
17 E. Winter, *op. cit.*, p. 259—260.
18 *Ibidem*, p. 261.
19 *Ibidem*.
20 O. Halecki, *op. cit.*, p. 236.
21 E. Winter, *op. cit.*, p. 262.
22 *Ibidem*, p. 263.
23 O. Halecki, *op. cit.*, p. 367—368.

episcopi, în opoziţie cu practica obişnuită a sinoadelor mixte foarte răspîndite în Biserica Rusă şi în cea Ucraineană.[24]

În ciuda opoziţiei ortodoxe, unirea nu a putut fi oprită şi astfel „Biserica Ucraineană a fost despărţită într-una ortodoxă şi una unită care s-au luptat între ele de-a lungul secolelor în detrimentul poporului ucrainian".[25]

Ceea ce s-a dorit cel mai mult de către episcopii care au semnat unirea, şi anume îmbunătăţirea stării Bisericii lor în cadrul statului polonez, nu s-a realizat niciodată.[26] Dimpotrivă, chiar termenul de „unit" a ajuns să implice o oarecare inferioritate mai întîi din punct de vedere bisericesc, sancţionată chiar de dreptul canonic, şi apoi şi din punct de vedere social pentru că, în timp ce aproape toţi nobilii şi membrii clasei orăşeneşti avute erau romano-catolici, aproape toţi uniţii erau iobagi. Chiar şi preoţii trebuiau să facă zile de clacă pe moşia nobilului, fiii acestora nefiind nici ei scutiţi de obligaţiile iobăgiei.[27]

La o jumătate de secol după unirea de la Brest-Litovsk, s-a înregistrat un alt moment al fenomenului uniatist, de data aceasta în Ucraina sub-carpatică aflată sub stăpînirea Habsburgilor în calitatea lor şi de regi ai Ungariei.[28] Modelul folosit în Polonia a fost aplicat şi ucrainienilor sub-carpatici (care mai erau numiţi ruteni şi carpato-ruşi). Prima fază s-a consumat la 1646 cînd episcopul de Muncaci Vasile Tarasovici (1638—1648), care avea jurisdicţie şi în Maramureş, a acceptat unirea cu Roma. Oficializarea unirii acestei grupări ucrainiene s-a făcut în anul 1652 la Ugvar (Ujgorod).[29] Numărul iniţial de preoţi ruteni care au semnat în secret unirea a fost doar de 63. Atunci cînd vestea despre cele întîmplate a ajuns la urechile poporului, acesta şi-a manifestat opoziţia prin revoltă armată. Autorităţile au răspuns prin convertiri forţate, bătăi, întemniţări şi prin transformarea cu sila o bisericilor ortodoxe în biserici catolice. În alte cazuri oamenii au fost amăgiţi, spunîndu-li-se că au rămas ortodocşi.[30] Cu trecerea anilor, majoritatea ortodocşilor ruteni au fost siliţi să accepte uniaţia. Prin intermediul episcopilor uniţi de la Muncaci, care au favorizat influenţa maghiară în eparhia lor,[31] maghiarizarea rutenilor luînd proporţii îngrijorătoare încă din secolul al XVIII-lea.[32]

La 1795 Polonia şi-a pierdut unitatea naţională şi a fost împărţită între Rusia, Prusia şi Austria, aceasta din urmă luînd Galiţia. În felul acesta şi ucrainienii de aici au intrat sub stăpînirea Habsburgilor alături de cei din Ucraina subcarpatică. Dar spre deosebire de aceştia, în secolul următor şi mai ales începînd cu anul 1848 se observă în rîndul ucrainienilor greco-catolici din Galiţia o accentuare a sentimentului naţional prin îndepărtarea de mişcarea naţională poloneză, întrucît ucrainienii au văzut în aceasta primejdia asimilării lor de către polonezi. A existat în acel context şi o orientare rusofilă, care pe planul vieţii bisericeşti s-a manifestat printr-un interes sporit faţă de tradiţia ortodoxă ca model pentru viaţa lor liturgică şi spirituală. În anul 1861 un grup de preoţi greco-catolici ucrainieni au pus bazele „mişcării rituale" care a pornit o campanie în scris împotriva latinizării sistematice de către Roma a ritului lor. A fost stabilită şi o comisie care să studieze problema purificării ritualului. Mulţi dintre reprezentanţii acestei grupări s-au convertit la ortodoxie, iar în anul 1882 o întreagă parohie greco-cato-

24 Liviu Stan, *Mirenii în Biserică: Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939, p. 145.

25 E. Winter, *op. cit.*, p. 268.

26 John-Paul Himka, *The Greek-Catholic Church and Ukrainian Society in Austrian Galicia*, Ukrainian Studies Fund, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1986, p. 426.

27 *Ibidem*, p. 427.

28 N. Andrusiak, Église Ruthène, în *Dictionnaire de Theologie Catholique*, XIV, 1, col. 389.

29 *Ibidem*, col. 389—390.

30 Stephen Sedor, *The Carpatho-Russians and their Church*, Johnstown, Pennsylvania, 1959, p. 8—9.

31 N. Andrusiak, *art. cit.*, col. 390.

32 Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Bucureşti, 1981, p. 221.

lică din Galiția anunțîndu-și intenția de a face acest lucru. În contextul înstrăinării politice dintre Austro-Ungaria și Rusia din acea vreme, cei care aveau astfel de tendințe au fost acuzați că sînt agenți ruși, iar mitropolitul greco-catolic Iosif Sembatovici (1870—1882) a fost silit să demisioneze, deoarece n-a reușit să oprească tendințele ortodoxe ale clerului său. Aceasta întrucît „rusofilismul național și religios al clerului putea duce la negarea greco-catolicismului însuși".[33]

Aceasta era atmosfera generală în care, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, ucrainieni din Galiția și din Ucraina sub-carpatică au început să ia drumul Americii. Cauzele emigrării ucrainienilor au fost aceleași care au determinat această mișcare și în cadrul altor grupuri etnice din Austro-Ungaria: sărăcia de acasă, dorința de a aduna bani pentru a putea cumpăra pămînt, dorința de a scăpa de serviciul militar. Scrisorile trimise de cei plecați, care descriau America și posibilitățile de acolo în termeni atrăgători, dar mai ales banii trimiși de aceștia celor de acasă constituiau un stimulent foarte puternic în determinarea altora ca să plece în America.[34]

În viața emigranților ucrainieni, ca și a celorlalți emigranți de altfel, Biserica reprezenta forța dominantă, preoții fiind nu numai povățuitorii lor spirituali, ci și conducători ai vieții sociale și culturale. Preoții au fost cei care au început publicarea celor dintîi ziare ucrainiene, iar în jurul bisericilor s-au organizat biblioteci, școli bisericești, cluburi dramatice și cercuri de femei.[35]

Majoritatea ucrainienilor care au emigrat în America erau de religie grecocatolică, preoții uniți fiind cei dintîi preoți ucrainieni care au plecat în America. La scurtă vreme după sosirea acestora în Lumea Nouă, a izbucnit un conflict între ierarhia romano-catolică și preoții greco-catolici pentru faptul că cei mai mulți dintre aceștia erau căsătoriți. Cel dintîi conflict a izbucnit în parohia greco-catolică din Minneapolis, întemeiată la începutul deceniului 80' al secolului trecut. Aceștia au fost vizitați în anul 1887 de către preotul ucrainian Ioan Volianski, trimis de către mitropolitul unit al Lvovului ca paroh al celei dintîi comunități greco-catolice ucrainiene din America în orașul Shenandoah, statul Pennsylvania. Atunci cînd a vizitat comunitatea greco-catolică din Minneapolis, arhiepiscopul romano-catolic al locului, John Ireland, i-a interzis lui Volianski să săvîrșească slujbe greco-catolice în biserici romano-catolice. Aceasta a determinat pe credincioșii greco-catolici din localitate să-și construiască propria lor biserică tîrnosită de preotul Volianski în anul 1889.

La cererea comunității greco-catolice din Minneapolis, episcopul de Eperjes/Prešov a trimis ca paroh pe preotul Alexis Toth, profesor de drept bisericesc și istorie bisericească la seminarul din Prešov, care a sosit acolo la 28 noiembrie 1889.[36] Neplăcerile au început chiar în ziua în care preotul Alexis Toth s-a prezentat arhiepiscopului Ireland, căruia i-a înfățișat scrisorile de acreditare din partea ierarhului său greco-catolic de acasă. Deși era văduv, faptul că fusese căsătorit a nemulțumit pe episcopul romano-catolic de Minneapolis, care i-a comunicat lui Alexis Toth că nu-l consideră nici pe el și nici pe episcopul său de credință catolică, prezența lui acolo nefiind necesară. Iată cum a înfățișat preotul Toth el însuși audiența sa la arhiepiscopul Ireland:

„... Ca unit loial, potrivit dispoziției fostului meu episcop Ioan Vallyi, m-am prezentat personal arhiepiscopului Ireland la 19 decembrie 1889 și după obicei i-am sărutat mîna (dar n-am îngenunchiat și nu m-am aplecat și aceasta a fost cea mai mare greșală, așa cum aveam să aflu mai tîrziu) și mi-am prezentat documentele. Îmi amintesc bine că de îndată ce a citit că sînt „greco-caftolic" mîinile au început să-i tremure! I-au trebuit aproape cincisprezece minute ca să termine de citit. Apoi m-a întrebat cu asprime (conversația a fost în latină):

---

33 J.P. Himka, *op. cit.*, p. 439.

34 Wasyl Halich, *Ukrainians in the United States*, The Univercity of Chicago Press, Chicago, 1937, p. 14.

35 *Ibidem*, p. 125—126.

36 James Jorgenson, *Father Alexis Toth and the Transition of the Greek Catholic Community in Minneapolis to the Russian Orthodox Church*, „St. Vladimir's Theological Quarterly", 32, 1988, 2, p. 123—124.

Ai soție?
Nu! i-am răspuns.
Sînt văduv.
Cînd a auzit răspunsul meu a aruncat hîrtiile pe masă și a exclamat cu voce tare:
Am trimis deja un protest la Roma să nu mi se mai trimită astfel de preoți...
Ce fel?
Așa ca tine...
Dar eu sînt preot catolic de rit grec! Sînt unit! Am fost hirotonit de către un episcop catolic legitim...
Nu te consider nici pe tine nici pe acel episcop a fi catolic; ba chiar n-am nevoie de preoți greco-catolici, este suficient că în Minneapolis există un preot polonez, el poate fi preot pentru greco-catolici...
Dar el este de ritul latin; oamenii noștri nu-l înțeleg; ei nu vor cere asistența lui — de aceea și-au construit o biserică separată...
Eu nu le-am dat permisiunea să o construiască și nici ție nu-ți dau jurisdicție să acționezi în vreun fel aici...
Extrem de îndurerat de aceste remarci și de acțiunea acestui înalt demnitar bisericesc am răspuns tăios:
În acest caz nu am nevoie de jurisdicția Dumneavoastră și nici de permisiunea Dumneavoastră. Cunosc rînduielile Bisericii mele și știu în ce condiții s-a făcut unirea și voi acționa în consecință".[37]

Am reprodus acest lung pasaj din însemnările preotului Alexis Toth pentru că felul în care a fost el tratat de către episcopul romano-catolic de Minneapolis este simptomatic pentru lipsa de considerație a ierarhiei romano-catolice față de uniți și pentru umilințele la care erau ei supuși în acele vremuri și nu numai în America. Acest lucru l-a aflat preotul Toth însuși de la alți colegi ai săi, care i-au comunicat că nu este singurul care s-a bucurat de un astfel de tratament. Aflat în această situație dificilă, preotul unit din Minneapolis s-a adresat în scris episcopului său de acasă, dar acesta s-a temut să-i răspundă. Pentru că doreau să scape de această stare de inferioritate, chiar unii membri ai clerului superior greco-catolic erau adepți ai unei latinizări accelerate,[38] adică dădeau în mod indirect dreptate episcopului Ireland.

Alternativa aleasă de către preotul Alexis Toth a fost cea care — potrivit propriei mărturisiri — îi stătea de mult la inimă și după care tînjea sufletul său: aceea de a deveni ortodox.[39] Parohienii, care știau că acelorași umilințe au fost supuși și preoții care au vizitat parohia înainte, au fost de acord să se adreseze ierarhului ortodox rus cu cererea de a fi acceptați în cadrul acestei Biserici. Acest lucru s-a petrecut la 25 martie 1891, în prima Duminecă din Postul Paștilor, cînd episcopul ortodox rus de la San Francisco a primit pe preotul Alexis Toth și parohia sa alcătuită din 361 membri în Biserica Ortodoxă.[40] Această comunitate a devenit cu timpul cea mai mare parohie ortodoxă rusă din Statele Unite, iar între 1897—1912 a funcționat acolo cel dintîi seminar ortodox din America.[41]

Situația de la Minneapolis s-a repetat, în oarecare măsură și cu comunitatea greco-catolică de la Wilkes-Barre, în Pennsylvania. În anul 1892, după plecarea preotului la o altă parohie, membrii comunității, nereușind să obțină alt preot, s-au adresat lui Alexis Toth cu dorința de a fi acceptați sub jurisdicția episcopului ortodox din America. La 6 decembrie 1892, ei au trimis o scrisoare episcopului Nicolae Ziorov la San Francisco, prin care renunță la uniație și își exprimă dorința de a fi reprimiți în Biserica Ortodoxă. Acordul episcopului Nicolae a fost

37 *Ibidem*, p. 126—127.
38 *Ibidem*, p. 130.
39 *Ibidem*.
40 *Ibidem*, p. 132.
41 *Ibidem*, p. 135.

dat la 13 decembrie, împreună cu numirea preotului Toth ca paroh al acelei biserici, pe care episcopul de San Francisco o va vizita la 9 iulie 1893.[42]

Meritele preotului Alexis Toth nu s-au limitat la cele două comunități menționate aici. El a întemeiat 17 parohii ortodoxe în rîndul rutenilor din statul Pennsylvania și în mod indirect tot el a pregătit revenirea la Ortodoxie a altor comunități greco-catolice din statele New Jersey, New York și Illinois.[43]

La sesizarea ierarhiei romano-catolice din America, la 12 aprilie 1898, Vaticanul a interzis preoților uniți căsătoriți să meargă în America, permițînd acest lucru doar preoților celibi. Între formele organizate de protest împotriva hotărîrii Vaticanului s-a înscris și întemeierea *Societății Congregațiilor Bisericești Rutene din Statele Unite și Canada*, condusă de preotul Ivan Konstankievici. Această societate a inițiat tratative cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse pentru revenirea la Ortodoxie. Din păcate, însă, condiția propusă de societate de a li se îngădui să aibă episcopul lor propriu, n-a fost acceptată.[44]

Pentru a opri trecerile la Ortodoxie din rîndul ucrainienilor uniți, Vaticanul a trimis în America pe Soter Ortianski ca episcop greco-catolic în Statele Unite și Canada. Jurisdicția sa era limitată prin aceea că era supus episcopilor romano-catolici în a căror teritorii se aflau parohiile ucrainiene unite. Dar chiar în vremea în care episcopul Ortianski se afla acolo, o serie de alte parohii și comunități greco-catolice au cerut să revină la ortodoxie în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, a cărei eparhie în America era condusă atunci de arhiepiscopul Platon Rojdestvenski (1907—1914).[45] Trecerile la Ortodoxie ale unor preoți și parohii unite au continuat și după anul 1913, cînd a sosit în Canada episcopul ucrainian greco-catolic Nicetas Budka.[46]

O primă formă de organizare proprie a parohiilor ucrainienilor originari din Ucraina sub-carpatică, ce își ziceau carpato-ruși, s-a făcut tot în cadrul Mitropoliei ruse din America în anul 1916, cînd arhiepiscopul Evdochim a hirotonit pe preotul Ștefan Dzubay ca episcop cu sediul la Pittsburgh.[47]

După reîntoarcerea la uniație a episcopului Ștefan Dzubay în 1925, parohiile ortodoxe carpato-ruse din America s-au organizat independent sub conducerea episcopului Adam Filipovski. Dar pentru că hirotonirea episcopului Adam a fost declarată necanonică de către mitropolitul rus din America, Platon, în anul 1935 episcopul Adam, împreună cu cele 40 de parohii carpato-ruse de sub jurisdicția sa, au reintrat în cadrul Mitropoliei ruse și el a devenit „Arhiepiscop de Philadelphia și al carpato-rușilor". Cîțiva ani mai tîrziu, în 1943, arhiepiscopul Adam, împreună cu preoții și parohiile de sub jurisdicția sa s-au alăturat Exarhatului Patriarhiei Moscovei în America, arhiepiscopul Adam fiind numit în 1947 locțiitor de exarh.[48]

Politica Vaticanului care cerea ca preoții uniți din America să fie celibi a fost întărită în anul 1929 prin decretul papal „Cum data fuerit". Acesta a creat vii nemulțumiri în rîndul parohiilor carpato-ruse rămase unite și a acelora care s-au reîntors la uniație împreună cu episcopul Ștefan Dzubay în anul 1925. Gruparea preoților carpato-ruși greco-catolici care se opuneau acestei politici a Va-

42 Keith S. Russin, *Father Alexis G. Toth and the Wilkes-Barre Litigations*, „St. Vladimir's Theological Quarterly", 16, 1972, 3, p. 140—143.

43 *Ibidem*, p. 148.

44 P. Yuzyk, „Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada (1918—1951)", Teză de doctorat prezentată la Universitatea din Minnesota, iunie 1958, p. 64—65 (ms. dactilografiat).

45 Serafim Surrency, *The Quest for Orthodox Church Unity in North America in the Twentieth Century*, Saints Boris and Gleb Press, New York, 1973, p. 27.

46 P. Yuzyk, *op. cit.*, p. 92.

47 *Inventory of the Church Archives in New York City — Eastern Orthodox Churches and the Armenian Church in America*. Prepared by the Historical Record Survey Division of Professional and Service Projects Work, Projects Administration, December 1940, p. 55.

48 *Ibidem*, p. 56; S. Surrency, *op. cit.*, p. 46 și 58.

ticanului doreau să revină la Ortodoxie dar nu voiau să intre în cadrul Mitropoliei ruse. Ei au organizat o întrunire la 4 februarie 1936 sub conducerea preoţilor Orestes P. Chornock, Petru Molchany şi Vanzaly. Participanţii la această întrunire au hotărît să organizeze o nouă eparhie.[49] Orestes P. Chornock a fost ales administrator al acestei eparhii. Convenţia noii eparhii s-a întrunit la Pittsburgh şi a hotărît abrogarea uniaţiei şi revenirea în sînul Bisericii Ortodoxe. Orestes P. Chornock a fost ales episcop şi a fost adresat un apel Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol cu rugămintea de a accepta noua eparhie sub jurisdicţia ei. La 18 septembrie 1938, Orestes P. Chornock a fost hirotonit întru arhiereu în Biserica patriarhală din Constantinopol de către mitropoliţii Ghermanos, Dorotheos şi Constantinos.[50] Noului hirotonit i s-a dat titlul de „episcop de Agatonikea". A doua zi după hirotonire, Patriarhul Ecumenic Veniaminos i-a emis decretul patriarhal de înfiinţare a *Bisericii Ortodoxe Greco-Catolice Carpato-Ruse Americane* (American Carpatho-Russian Orthodox Greek Catholic Church). Reşedinţa episcopului Orestes a fost mai întîi în localitatea Bridgeport din statul Connecticut, localitate în care acesta păstorise înainte o parohie carpato-rusă (din anul 1911 pînă la alegerea sa ca episcop).[51] În anul 1950 reşedinţa episcopului a fost mutată în localitatea Johnstown din statul Pennsylvania, unde se află şi în prezent centrul Bisericii Ortodoxe Carpato-Ruse din America.[52] Ea este alcătuită în prezent din 64 de parohii, toate în Statele Unite ale Americii,[53] avînd şi o mînăstire de călugări în Tuxedo Park, statul New York.

Şi în rîndul ucrainienilor originari din Galiţia s-a produs o mişcare asemănătoare de revenire la Ortodoxie. În anul 1927 un grup de parohii greco-catolice ucrainiene au decis să rupă legăturile cu Roma şi să întemeieze Biserica Ortodoxă Ucrainiană din America. În anul 1929 preotul Iosif Palecicovici a fost ales administrator al acestei Biserici, funcţie pe care, în octombrie 1930, a preluat-o preotul Dr. Iosif Zuk, care a alcătuit un statut şi a cerut Patriarhiei Ecumenice să accepte Biserica Ortodoxă Ucrainiană din America sub jurisdicţia ei.[54]

Convenţia noii eparhii ucrainiene, întrunită în biserica „Învierii" din oraşul New York în anul 1931 şi prezidată de către episcopul Kallistos din cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Greceşti a Americii de Nord (în numele arhiepiscopului Atenagora, viitorul patriarh ecumenic) a ales pe Iosif Zuk în funcţia de episcop.[55] În acelaşi an, Biserica Ortodoxă Ucrainiană din America a fost recunoscută de către Patriarhia Ecumenică.[56]

Bisericii Ortodoxe Ucrainiene din America i s-au alăturat după acea dată şi unii preoţi împreună cu parohiile lor din gruparea necanonică a aşa-numiţilor „autohirotoniţi" condusă de arhiepiscopul Ioan Teodorovici, mulţi dintre aceşti preoţi, împreună cu parohiile lor fiind la origine greco-catolici.

Episcopul Iosif Zuk al Bisericii Ortodoxe Ucrainiene din America a încetat din viaţă în anul 1934. Trei ani mai tîrziu, la 28 februarie 1937, arhiepiscopul Atenagora, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Greceşti a Americii de Nord, împreună cu Kallistos, episcopul său vicar de la San Francisco, au hirotonit pentru Biserica Ortodoxă Ucrainiană pe arhimandritul Bogdan Spilka, recent convertit de la greco-catolicism, cu titlul de „episcop de Eucarpia".[57] Această eparhie se află şi astăzi sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice.

Am înfăţişat aici cazurile cel mai semnificative de preoţi şi parohii grecocatolice din Lumea Nouă care au hotărît să pună capăt umilinţelor şi presiunilor

49 J. Yurchisian, „A History of the Carpatho-Russians and their Church", p. 132 (ms. dactilografiat).

50 *Ibidem*, p. 135; S. Seder, *op. cit.*, p. 11.

51 S. Seder, *op. cit.*, p. 12.

52 *Ibidem*.

53 *Handbook of American Orthodoxy*. Foreword Movement Publications, New York, 1972, p. 20—24.

54 *Inventory of the Church Archives*, p. 126.

55 *Ibidem*.

56 P. Yuzyk, *op. cit.*, p. 235—236.

57 S. Surrency, *op. cit.*, p. 112.

de catolicizare totală din partea ierarhiei latine şi să reintre în comunitatea Bisericilor Ortodoxe, de care fuseseră desprinşi acasă în Europa prin silnicie, în *vremuri vitrege ale istoriei lor.*

Diac. Prof. Aurel Jivi

ANTROPOLOGIA ORTODOXĂ ÎN VIZIUNEA OMILIILOR „DESPRE CREAREA OMULUI" ALE SFÎNTULUI VASILE CEL MARE*

În timpul postului mare al anului 378, deci spre sfîrşitul vieţii,[1] Sf. Vasile cel Mare (+ la 1 ian. 379) a tîlcuit, în nouă *Omilii la Hexaemeron*,[2] textul din Facere 1, 1—26, adică pînă la crearea omului exclusiv.[3] În finalul celei de-a noua omilii, el vorbeşte pe scurt despre crearea omului, promiţînd însă că va reveni asupra temei în alte omilii: „În ce are omul chipul lui Dumnezeu şi cum participă la asemănare, vă voi spune, dacă va da Dumnezeu, în alte cuvîntări... Acum am spus numai atîta ca să vă deştept rîvna. O cercetare mai pe larg o vom face, cu ajutorul Duhului, în cuvintele ce vor urma".[4]

A reuşit Sf. Vasile să-şi împlinească această promisiune? Răspunsul la această întrebare nu este atît de simplu, căci, deşi există două omilii care răspund întru totul intenţiei exprimate de marele capadocian, asupra autenticităţii lor vasiliene s-au adus serioase obiecţiuni. Unele lucrări recente şi mai ales cercetarea practic exhaustivă efectuată de editorii celor două omilii în colecţia „Sources chrétiennes",[5] aduc însă noi şi importante argumente în favoarea atribuirii lor marelui arhiepiscop al Cezareii Capadociei.

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, la catedra de Teologie dogmatică şi simbolică, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, care a dat şi avizul pentru publicare.

1 Această datare, susţinută de J. Bernardi, *La date de l'Hexaéméron de saint Basile*, în „Studia Patristica", III, Berlin, 1961, p. 165—169, este confirmată de cercetările aprofundate efectuate de Alexis Smets şi Michel van Esbroeck, în *Introduction*, cap. VI—VII, la volumul: Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme* (Hom. X et XI de l'Hexaéméron); „Sources Chrétiennes", no. 160, Paris, 1976, p. 99 şi urm. Bernardi stabileşte chiar data precisă a rostirii celor nouă omilii: în Săptămîna Mare, de luni, 12 martie, pînă vineri, 16 martie 378 (*art. cit.*, p. 169).

2 Relatarea biblică despre creaţie a fost abordată în repetate rînduri şi înainte de Sf. Vasile cel Mare. „Însuşi locul relatării despre cele şase zile a făcut din hexaemeron unul din cele dintîi genuri literare" (A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 94). Denumirea de *Hexaemeron* apare încă la Filo din Alexandria (*Legum allegoriae*, II, 12, ed. C. Mondésert, Paris, 1962, p. 112). Eusebiu al Cezareii (339) menţionează patru scrieri creştine despre *Hexaemeron* înainte de Origen (*Histoire ecclésiastique*, 5, 13, 9, ed. G. Bardy, „Sources chrétiennes", no. 41, Paris, p. 44). Origen a consacrat tîlcuirii Facerii 12 sau 13 cărţi după cum ne informează Fer. Ieronim (*Scrisoarea 33*, ed. Hilberg, CSEL, 54, 1910, p. 255). După Sf. Vasile şi Sf. Grigorie de Nyssa, tema va fi reluată de mulţi alţi autori patristici (vezi A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 97).

3 Asupra cuprinsului acestor omilii, vezi Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Învăţătura despre creaţie la Sf. Vasile cel Mare*, în vol.: *Sfîntul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvîrşirea sa*, „Biblioteca Teologică", 3, Bucureşti, 1980, p. 70—93.

4. *Omilia a IX-a la Hexaemeron*, VI, în vol.: Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea întîia, trad. introd., note şi indici de Pr. D. Fecioru, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 17, Bucureşti, 1986, p. 180.

5 A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 16, 22—23, 26, 27 şi urm.

I. *Omiliile „Despre crearea omului" şi autenticitatea lor vasiliană*

De unde provine îndoiala în ce priveşte paternitatea celor două omilii?

1. În primul rînd din faptul că ele par a nu fi cunoscute contemporanilor şi nici autorilor patristici ai epocii ulterioare. Mai ales, pare a nu le cunoaşte nici ilustrul frate al Sf. Vasile. Într-adevăr, Sf. Grigorie de Nyssa, deşi, în cele două lucrări ale sale: *Comentariu la Hexaemeron*[6] şi *Despre crearea omului*,[7] reia, dintr-o nouă perspectivă, *Hexaemeronul* Sf. Vasile şi respectiv cele două omilii de care ne ocupăm, nu face nici cea mai mică aluzie la existenţa acestora din urmă. Mai mult, Sf. Grigorie îşi începe tratatul *Despre crearea omului* cu mărturisirea că prin această lucrare intenţionează să completeze *Hexaemeronul* fratelui său, zicînd: „Căci dacă, lipsind Hexaemeronului teoria despre om, nimeni dintre ucenici (ai Sf. Vasile) n-ar depune vreo străduinţă să împlinească această lipsă, s-ar întuneca pe drept marea lui faimă, ca şi cum n-ar fi vrut să dea ascultătorilor o înţelegre noetică".[8] De asemenea, Sf. Ambrozie[9] şi Fer. Ieronim[10] cunosc numai nouă omilii ale Sf. Vasile despre cele şase zile ale creaţiei; tot numai nouă omilii cuprinde şi traducerea latină a lui Eustatie, anterioară anilor 414—416.[11] Iar în manuscrisele păstrate sub titlul de *Hexaemeron* sînt grupate frecvent numai nouă omilii[12].

Totuşi, în acest concert de mărturii, face notă discordantă Procopie de Gaza, care citează ca al Sf. Vasile, un text din prima dintre cele două omilii.[13]

2. Titlurile omiliilor în manuscrisele păstrate prezintă o mare varietate.[14] În ce priveşte autorul, în unele din aceste titluri omiliile sînt atribuite Sf. Vasile, în timp ce în altele sînt socotite ale Sf. Grigorie de Nyssa. Cîteva manuscrise reflectă foarte bine ezitarea în ce priveşte paternitatea omiliilor în glosele pe care le conţin.[15]

Aceeaşi ezitare se perpetuează în ediţiile tipărite. În ediţia princeps, datorată lui Erasm de Rotterdam (Bâle, 1532), ele sînt atribuite Sf. Vasile; în schimb în ediţia greco-latină apărută la Paris, în 1615, omiliile sînt considerate ale Sf. Grigorie. O altă ediţie greco-latină, din 1679, apărută tot la Paris, le dă iarăşi ca ale Sf. Vasile. În ediţia Migne, cele două omilii apar de două ori, o dată sub numele Sf. Vasile (P. G. 30, 9 A—61 D) şi o dată sub numele Sf. Grigorie (P. G. 44, 257 A—298 B).[16]

În româneşte, cele două omilii au fost traduse ca ale Sf. Vasile şi tipărite de Mitropolitul Grigorie Dascălul, în 1826.[17] Pr. Prof. Ioan G. Coman vorbind de cele nouă omilii ale Sf. Vasile la *Hexaemeron*[18] menţionează şi cele două omilii

---

6 *In Hexaemeron*, P.G., 44, 61—124.

7 *De hominis opificio*, P.G., 44, 125—256; *La création de l'homme*, introd. et trad. par J. Laplace et J. Daniélou, „Sources chrétiennes", no. 6, Paris, 1943.

8 *De hominis opificio*, P.G., 44, 125 C.

9 Ambroise de Milan, *Hexaéméron*, ed. C. Schenkl, CSEL, 32, 1887, Introd., p. XIV şi XV (după A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 22).

10 *De viris illustribus*, P.L., 23, 652 B şi 707 C.

11 E. Amand şi S. Rudberg, *Eustathius, Ancienne version latine des neuf homélies sur l'Hexaéméron de Basile de Cesarée*, „Texte und Untersuchungen", 66, Berlin, 1958, p. XI.

12 A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 22—23.

13 Vezi identificarea certă a acestui citat, ibid., p. 74—76.

14 A. Smets şi M. van Esbroeck redau titlurile complete, în originalul grecesc, ale omiliilor în cele 33 manuscrise pe care le utilizează *(op. cit.*, p. 29—33).

15 Vezi aceste glose la A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 33—34.

16 Vezi prezentarea ediţiilor celor două omilii, *ibid.*, p. 135—152.

17 *Cuvinte puţine oarecare din ceale multe ale celor întru sfinţi Părinţilor noştri Vasilie celui Mare şi Grigorie Cuvîntătoriului de Dumnezeu, tîlmăcite din limba Elinească (de Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei) şi acum întîi tipărite...*, Bucureşti, 1826.

18 Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Vasile cel Mare*, în vol.: *Sfîntul Vasile cel Mare. Închinare...*, p. 31.

Despre crearea omului, adăugînd însă că „autenticitatea lor e uneori discutată", deşi „recent ultimii editori ai acestor omilii, A. Smets şi M. Van Esbroeck, Basile de Césarée, Sur l'origine de l'homme", în „Sources Chretiennes", Nr. 160, Paris, 1976, demonstrează cu argumente noi autenticitatea lor vasiliană".[19] Pr. Prof. I. Coman apreciază că aceste omilii „sînt unul din cele mai înalte elogii care s-au adus vreodată omului".[20]

3. Problema paternităţii celor două omilii e îngreuiată şi datorită existenţei a trei variante ale acestora în tradiţia manuscrisă: o variantă scurtă; o a doua care reprezintă de fapt o remaniere a variantei scurte; şi o variantă lungă.[21] S-a stabilit însă cu certitudine că varianta lungă nu poate fi atribuită nici lui Vasile, nici lui Grigorie.[22]

Pe de altă parte, din titlurile manuscriselor păstrate rezultă că varianta scurtă a fost atribuită în mod constant Sf. Vasile.[23] Cît priveşte textul remaniat, acesta se deosebeşte de varianta scurtă numai printr-o fină retuşare doctrinară a paragrafului despre Sf. Treime de la începutul primei omilii (I, 1—14).[24] Această retuşare se remarcă prin „respectul profund" al remaniatorului faţă de textul scurt. „Printr-un minimum de retuşuri se obţine un maximum de mutaţie în cugetare. Treimea devine obiectul direct al înţelegerii, al înţelegerii noetice (1, 4, 9, 11 şi 14)".[25] Această înţelegere noetică reaminteşte însă declaraţia citată mai sus — a Sf. Grigorie de Nyssa din prefaţa tratatului său *Despre crearea omului*, unde el îşi mărturiseşte intenţia de a oferi o înţelegere noetică celor ce ascultaseră omiliile la *Hexaemeron* ale fratelui său. Se impune, deci, ca o concluzie firească, ideea că această remaniere ar putea aparţine Sf. Grigorie de Nyssa.[26]

Omiliile înseşi nu pot fi însă ale Sf. Grigorie, căci, după cum constata în 1942 Hans Urs von Balthasar[27], rezumînd cercetările anterioare,[28] concepţia gregoriană despre om ca chip şi asemănare a lui Dumnezeu diferă evident de cea oglindită în cele două omilii.[29] Pe de altă parte, omiliile în chestiune se încadrează perfect în opera Sf. Vasile, reluînd teme şi idei din lucrările anterioare şi fiind înrudite îndeaproape cu acestea prin stil şi prin procedeele folosite.[30] Ele nu pot fi, deci, decît ale Sf. Vasile.

De ce însă a socotit necesar Sf. Grigorie să remanieze textul vasilian?

Intervenţia Sf. Grigorie se explică prin *controversa cu arianul Eunomie*. Această controversă începuse încă pe cînd trăia Sf. Vasile cel Mare.[31] Ea va fi

---

19 *Ibid.*, p. 39.

20 *Ibidem.*

21 Marea complexitate a tradiţiei manuscrise a celor două omilii a fost evidenţiată de autori ca E. Stéphanou, *Le sixième jour de l'Hexaéméron de saint Basile*, în „Echos d'Orient". 35 (1932), p. 385—398; S. Giet, *Saint Basile a-t-il donné une suite à l'Hexaéméron?*, în „Recherches de Science Religieuse", 33 (1946), p. 317—358; E. Amand, *Les états du texte des homélies pseudo-basiliennes sur la création de l'homme*, în „Revue Bénédictine", 59 (1949), p. 3—54 şi mai ales de A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 27—62.

22 La această certitudine a ajuns mai întîi E. Amand, *art. cit.;* cf. Pr. D. Fecioru, Studiul introductiv la: Sfîntul Vasile cel Mare, *Scrieri*, Partea I, p. 58.

23 A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 35.

24 Vezi paralela dintre textul scurt şi cel remaniat, *ibid.*, p. 45—48.

25 *Ibid.*, p. 50.

26 *Ibid.*, p. 51.

27 *Présence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse*, Paris, 1942, p. 152.

28 Vezi A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 24.

29 *Ibid.*, p. 109—114. De această deosebire ne vom ocupa, pe scurt, mai încolo.

30 *Ibid.*, p. 117 şi urm.; 80 şi urm.

31 Asupra acestei controverse şi a concepţiei lui Eunomie, vezi Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Învăţătura despre Sfînta Treime în scrierea Sfîntului Vasile „Contra lui Eunomie"*, în vol.: *Sfîntul Vasile cel Mare. Închinare...*, p. 51 şi urm.

continuată de Sf. Grigorie, mai ales la rugămințile Sf. Petru al Sevastiei de a interveni pentru apărarea memoriei fratelui lor comun.[32]

Promovînd o gîndire substanțialistă sau naturalistă, prin care reducea pe Dumnezeu la o ființă impersonală, și făcînd o confuzie grosolană între însușirile ființei dumnezeiești și proprietățile ipostasurilor,[33] Eunomie deducea din energiile mai mari sau mai mici puse în lucrare în diferitele faze ale creației o ierarhizare subordinațianistă în sînul Sf. Treimi. Creația este repartizată de Eunomie astfel: Tatăl aduce la existență „îngerii în eoni"; Fiul creează astrele; Duhul Sfînt creează pe oameni. Urcînd de la demnitatea lucrărilor la cea a ipostasurilor, el ajunge la o ordine descrescîndă. Pe de altă parte, după Eunomie, denumirile sînt conaturale energiilor. Pentru a dovedi aceasta el se folosește de primele versete ale Facerii, reamintind că Dumnezeu dă nume diferitelor lucruri create în momentul în care le aduce la existență. De aici deduce că denumirea de nenăscut nu este aplicabilă Tatălui, căci această denumire provine de la oameni, care sînt creați la urmă. Nenașterea definește, deci, firea sau natura dumnezeiască. Dacă ființa lui Dumnezeu este nenașterea, iar Fiul e născut, înseamnă — zicea Eunomie — că Fiul nu este Dumnezeu.[34]

Ceea ce ne interesează aici este că Sf. Grigorie acceptă pînă la un punct concepția eunomiană, modificînd-o însă acolo unde ea aluneca în erezie. Astfel, el acceptă că creația se desfășoară, după ordine și succesiune, într-o triadă: cele nevăzute (cerul noetic), astrele (firmamentul) și aerul, dar elimină distincția eunomiană între lucrarea Tatălui și cea a Fiului în succesiunea creației. Adusă la existență în totalitate la început — afirmație întemeiată pe traducerea cu ᾿εν κεφαλαιω (= într-un tot) după Aquila, a ebraicului *bereșith* —, natura creată își va dezvolta elementele, printr-o trecere succesivă de la putere la act pe parcursul celor șase zile.[35]

Tocmai în această privință apare însă o deosebire între concepția Sf. Grigorie și cea a Sf. Vasile. Combătîndu-i pe alegoriști, pe gnostici și pe „fizicieni", Sf. Vasile respinge ideea unei dezvoltări interne a palierelor creației.[36] Astfel încît, adoptînd ideile comune ale epocii despre constituția universului, Eunomie putea cu ușurință să ridiculizeze *Hexaemeronul* Sf. Vasile.[37]

Sf. Grigorie se vede obligat să facă față acestei adversități. De aceea, el încearcă o armonizare între datele biblice și teoriile fizice ale vremii, intenție pe care și-o precizează în cuvintele: „A nu transpune nimic din litera Scripturii într-o alegorie morală, dar, de asemenea, a nu lăsa necercetate nici una din obiecțiunile aduse"[38]; sau: „a ține litera Scripturii, dar, în același timp, a face să corespundă literei teoria fizică".[39]

În acest context, putem bănui care a fost soarta celor două omilii vasiliene *Despre crearea omului*. Desigur că Sf. Grigorie a cunoscut aceste omilii. Scriind însă o lucrare proprie despre același subiect, a încercat să orienteze diferit argumentarea acestor omilii și, implicit, a celor nouă *Omilii la Hexaemeron* ale Sf. Vasile, care fuseseră deja publicate. Prin aceasta, credea că va face față mai ușor atacurilor lui Eunomie, desăvîrșind lupta pentru apărarea dreptei credințe întreprinsă de Sf. Vasile.[40]

Nu este exclus ca, încă înainte de a-și publica tratatul *Despre structura omului*, Sf. Grigorie să fi încercat remanierea omiliilor conform sistemului său. Nu le-a publicat însă, ci, în locul lor, a dat, în continuarea *Hexaemeronului* vasilian, propriul său tratat. Nu le-a publicat, dar, ținînd seama că le-a transpus

32 A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 100—101.

33 Cf. Pr. Prof. D. Stăniloae, *art. cit.*, p. 52—53, 58.

34 Vezi A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 102—107; Pr. Prof. D. Stăniloae, *art. cit.*, p. 52.

35 Cf. A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 107—109.

36 Cf. *ibid.*, p. 109—110.

37 Ibid., p. 114.

38 Sf. Grigorie de Nyssa, *In Hexaemeron*, P.G., 44, 121 D.

39 *Ibid.*, 124 B.

40 La această concluzie ajung A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 25—26.

cu atîta respect, nu e de crezut că le-ar fi distrus. Probabil că tot el este cel ce a inserat cele două omilii între omiliile morale astfel încît ele vor fi rămas într-o culegere vasiliană mai puțin cunoscută, la care a avut acces Procopie de Gaza, în timp ce alte exemplare s-au transmis alături de tratatul gregorian care le parafraza. Așa se poate explica faptul că ele nu sînt menționate în literatura patristică înainte de epoca iconoclastă, cînd au fost republicate și, desigur, multiplicate ca niciodată înainte.[41]

II. *Comentariul dublului referat al creației omului*

Cele două omilii *Despre crearea omului* vădesc o întreită preocupare din partea autorului lor: de a oferi un comentariu literal al textului biblic; de a apăra dreapta învățătură despre Duhul Sfînt ca Creator; de a atrage atenția împotriva gustului exclusiv pentru știința profană.

Planul celor două omilii este asemănător. În fiecare din ele este studiat mai întîi versetul principal, Fac. 1, 26 în prima (I, 3—4); Fac. 2, 7 în a doua (II, 2—4). Urmează exegeza întregului text luat în considerare, Fac. 1, 26—28 în prima (I, 5—14) și de la 1, 28—2, 7 în a doua (II, 5—16). Prin analizarea unei aparente lacune a textului biblic — anume că despre omul plănuit a fi creat „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“ se spune că a fost creat de fapt numai „după chip“, fără a se mai adăuga și „după asemănare“ —, prima omilie revine, în partea ultimă, la textul din Fac. 1, 27 (I, 15—19). Dezvoltarea referitoare la ziua a șaptea și la eshatologie din omilia a doua (II, 8—11), care se abate de la tema principală, antropologică, a omiliilor, se explică prin locul textului despre odihna lui Dumnezeu din ziua a șaptea (Fac. 2, 2) între Fac. 1, 29 și 2,7. Alegerea versetelor explicate corespunde preocupării de a păstra în centrul atenției crearea omului, cu toate dimensiunile ei antropologice, astfel încît se poate spune că prin cele două omilii Sf. Vasile și-a îndeplinit în mod optim promisiunea exprimată la sfîrșitul omiliei a noua a *Hexaemeronului*, ca, după ce a tratat despre crearea animalelor, să vorbească pe larg și despre om.

În dubla relatare a creării omului din Fac. 1—2, Sf. Vasile vede două aspecte fundamentale ale acțiunii creatoare a lui Dumnezeu în ce-l privește pe om. Pe această linie, el tratează despre acțiunea spirituală, ποίησις (cf. Fac. 1, 26—27) în prima omilie și despre acțiunea materială, πλάσις (Fac. 2, 7) în a doua omilie.

Omul este adus la existență de către Dumnezeu într-un mod diferit de restul creației. În primul rînd, omul e creat prin sfatul Treimii; în al doilea rînd, omul este făcut părtaș la propria-i împlinire, fiind chemat ca, prin colaborarea cu harul dumnezeiesc, să se modeleze după chipul Fiului. Sînt astfel studiate succesiv patru moduri de creație: ποίησις, după care omul se află pe același plan cu celelalte creaturi; ποίησις, ca rod al colaborării libere a omului cu harul; πλάσις, în ceea ce ține de colaborarea umană; și, în sfîrșit, πλάσις ca ceea ce dă omului morfologia sa animală particulară în rîndul celorlalte creaturi.[42]

Sub acest împătrit aspect sînt privite și cuvintele: stăpîniți, creșteți și înmulțiți-vă, cuprinse în porunca dată de Dumnezeu omului la creație. Sf. Vasile trece de la ordinea obiectivă a superiorității omului asupra animalelor prin rațiune la ordinea lăuntrică, prin stăpînirea pe care o exercită credinciosul creștin asupra patimilor, ordine care își are chezășia în trupul eshatologic.

Creația eshatologică este abordată de Sf. Vasile pornind de la o exegeză literală a Ps. 118, 73: „Mîinile Tale m-au făcut și m-au zidit“. Mîinile lui Dumnezeu înseamnă, după Sf. Vasile, acțiunea creatoare a Duhului Sfînt (cf. Iov 33, 4: „Duhul lui Dumnezeu este cel ce m-a făcut“); prin această acțiune creatoare a Duhului sînt înviați morții.[43]

Cuvintele din Fac. 2, 7 arată grija deosebită a lui Dumnezeu pentru trupul pămîntesc al omului, căci El Însuși „a zidit“ acest trup. Privind însă acest text

41 Asupra remanierilor din epoca iconoclastă, *ibid.*, p. 55 și urm.
42 Cf. *ibid.*, p. 125.
43 Sf. Vasile afirmă explicit acest lucru în cartea a V-a a scrierii sale *Contra lui Eunomie*, P. G., 29, 713, B—C.

prin prisma afirmaţiei din Ps. 118, 73, Sf. Vasile ajunge să aplice cuvintele despre „zidirea" trupului de către Dumnezeu la acţiunea de creare a trupului eshatologic.

În lumina acestei doctrine, putem înţelege şi rostul întreitei aplicări a poruncilor de a stăpîni, de a creşte şi de a se înmulţi: mai întîi la planul iniţial, cel al creaţiei; apoi la realizarea umană a acestui plan; în sfîrşit, la etapa restaurării eshatologice.[44]

III. *Aspecte dogmatice (antropologice) în omiliile vasiliene „Despre crearea omului"*

Prezentînd comentariul vasilian la Fac. 1—2 am schiţat deja structura doctrinară a celor două omilii. Vom insista, în continuare, asupra principalelor aspecte antropologice ale doctrinei acestor omilii.

1. *Omul şi lumea*

a) *Demnitatea unică a omului* este primul aspect pe care-l relevă Sf. Vasile. Locul privilegiat al omului se vede din însuşi modul creării sale. Comentînd cuvintele din Fac. 1, 26: „Să facem om..." Sf. Vasile zice: „De aici începe a te cunoaşte. Acest cuvînt încă n-a fost scris pentru vreuna din cele zidite. S-a făcut lumina şi porunca a fost răspicată: ce a zis Dumnezeu: Să fie lumină. (S-a făcut) cerul şi n-a fost nici un sfat pentru cer. (S-au făcut) luminătorii şi nu s-a sfătuit deloc înainte cu privire la luminători... Aici, omul încă nu este şi se face sfat pentru om. N-a zis ca şi despre celelalte: Să fie om! Învaţă cinstea ce-ţi este proprie. N-a provocat facerea ta prin poruncă, ci a fost un sfat în Dumnezeu, cum să aducă la viaţă această fiinţă cinstită".[45] Ideea este reluată la începutul omiliei a II-a, unde, după ce face distincţia între „să fie" şi „să facem", adaugă: „Mai presus de cer, mai presus de luminători, mai presus de toate este facerea omului".[46]

În raport cu restul creaţiei, omul este stăpîn. După ce precizează că această putere stăpînitoare i-a fost dată omului prin raţiune,[47] Sf. Vasile ilustrează modul în care omul, folosindu-şi raţiunea, pune în slujba sa vieţuitoare mult mai puternice decît el sau care trăiesc în medii inadecvate pentru el: prinde peşti şi alte animale marine, chiar foarte mari; capturează lei şi pantere şi le foloseşte spre propria-i plăcere; deşi nu zboară, poate totuşi să captureze zburătoarele.[48]

Cuvintele: „umpleţi pămîntul" (Fac. 1, 28) sînt înţelese de Sf. Vasile în lumina aceleiaşi misiuni a omului de a stăpîni. Omul umple pămîntul prin raţiune; nu e vorba, deci, de o umplere pur spaţială, căci stăpînirea omului prin raţiune se exercită şi asupra părţilor nelocuibile ale pămîntului.[49]

b) *Trupul şi sufletul.* În dubla relatare a creării omului din cartea Facerii, Sf. Vasile vede referirea la cele două părţi constitutive ale omului, sufletul şi trupul. El ştie că alţi comentatori, înaintea sa, au văzut în „a făcut" din Fac. 1, 27 şi în „a zidit" din Fac. 2, 7 referirea la crearea sufletului şi, respectiv, a trupului,[50] şi adaugă: „Desigur că această afirmaţie nu este în afara adevărului". Adeziunea la această interpretare este motivată prin folosirea celor două verbe

---

44 A. Smets şi M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 126.

45 Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme*, I, 3, p. 170, 172. Menţionăm că această distincţie între „să fie" şi „să facem" este explicată în acelaşi sens încă de Origen, *In Genes., I, 12, ed. Baehrens*, GCS, VI, p. 13.

46 Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme*, II, 2, p. 228—230.

47 *Ibid.*, I, 9, p. 186.

48 *Ibid.*, I, 9, p. 186--194.

49 *Ibid.*, I, 14, p. 202.

50 Ideea apare încă la Filo din Alexandria, *Legum allegoriae*, I, 31, ed. C. Mondésert, p. 54 şi urm., iar mai tîrziu la Origen, *In Jerem*, I, 10, ed. Klostermann, GCS, III, p. 8, *Contra lui Celsus*, IV, 37 în: Origen, *Scrieri alese*, partea a patra, trad. de Pr. Prof. T. Bodogae, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 9, Bucureşti, 1984, p. 261.

in Ps. 118, 73: „Mîinile Tale *m-au făcut* și *m-au zidit*". Deci, conchide Sf. Vasile, preluînd terminologia antropologică paulină, Dumnezeu „l-a făcut pe omul dinlăuntru (τον εσω ανυρωπον), l-a zidit pe cel dinafară (τον εζω). Căci zidirea se potrivește țărînei, iar facerea, celui după chip".[51]

Formula: „creșteți și vă înmulțiți" (Fac. 1, 28) se referă nu numai la omul dinafară, ci și la cel lăuntric; e vorba, în cazul din urmă, de o creștere spirituală, de o creștere în desăvîrșire[52].

Omiliile evidențiază totodată superioritatea sufletului față de trup. Omul este om prin sufletul său. Intr-o importantă pericopă din prima omilie se afirmă clar atît distincția dintre suflet și trup, cît și superioritatea sufletului, a omului lăuntric sau a rațiunii, prin care omul este eu, adică persoană: „Disting doi oameni, unul văzut și altul care se ascunde sub cel văzut, nevăzut, omul dinlăuntru. Noi avem un om dinlăuntru și sîntem oarecum dubli și, la drept vorbind, sîntem ființa dinlăuntru. Căci eul este după omul dinlăuntru (εγω γαρ κατα τον εσω ανυρωπον). Cele dinafară nu sînt eu, ci (sînt) ale mele. Căci nu este eu mîna, ci eul este principiul rațional al sufletului (το λογιχον της ψνχης). Iar mîna este o parte a omului. Astfel, trupul este instrumentul (οργανον) omului, instrumentul sufletului; om însă, se zice mai ales despre suflet".[53]

Prin suflet, oamenii sînt egali. A fi născut dintr-un sclav nu este pricină de batjocură, dar este o cinste, aceea de a te fi născut însuflețit.[54]

Evidențierea superiorității sufletului nu înseamnă însă la Sf. Vasile, ca și la Sf. Părinți în general, negarea valorii trupului, în sens gnostic.[55] Este adevărat că trupul omului a fost zidit din țărînă, fapt ce constituie un permanent temei al smereniei omului. „Privind pămîntul, oricine ai fi, mare sau mic, e mai aproape de tine amintirea micimii tale".[56] Totuși, măreția omului se reflectă și în trupul său. Amintind alcătuirea minunată și funcționarea diferitelor organe, obiect al cercetării științifice, medicale, Sf. Vasile zice: „Nu disprețui minunea care este în tine".[57] Descriind măreția trupului omenesc, Sf. Vasile se dovedește moștenitorul celei mai autentice tradiții patristice. Spre deosebire de o concepție larg răspîndită în mediile filozofice ale antichității după care trupul era blamat din pricina materialității, vulnerabilității și finitudinii sale, și în opoziție cu negarea gnostică a trupului, autori patristici ca Tertulian, Lactanțiu ș.a. contribuie la impunerea unei perspective cu totul noi. Mai ales Lactanțiu în tratatul său *Despre creația divină*, descrie pe larg frumusețea trupului omenesc, ținuta lui verticală, vorbește cu admirație despre alcătuirea ochilor, cu genele și sprîncenele, despre structura gurii, liniile feței etc., închinînd un adevărat imn omului, organicității și frumuseții trupului omenesc.[58] Alți autori patristici vor merge pe aceeași linie, apărînd concepția creștină despre trup în fața denaturărilor eretice.[59]

Am putea spune că în omilia a II-a a Sf. Vasile *Despre facerea omului* găsim o adevărată sinteză a acestei concepții înalte despre trup. Eminența acestuia vine, după Sf. Vasile, din faptul că a fost creat de Dumnezeu printr-un act spe-

---

51 Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme*, II, 3, p. 230—232.

52 Ibid., II, 5, p. 234—236.

53 Ibid., I, 7, p. 182. Despre suflet ca „omul dinlăuntru" vorbește și Origen, *In Genes.*, ed. Baehrens, GCS, VI, p. 15.

54 *Ibid.*, II, 12, p. 260—262.

55 Asupra concepției pozitive a Sf. Părinți despre trup, vezi Pr. Prof. D. I. Belu, *Sfinții Părinți despre trup*, în „Studii Teologice", seria a II-a, IX (1957), nr. 5—6, p. 299—309.

56 Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme*, II, 12, p. 260; cf. II, 13, p. 264.

57 *Ibid.*, I, 2, p. 168.

58 Vezi o prezentare a acestei descrieri la V. V. Bîcikov, *Estetica antichității tîrzii*, secolele II—III, trad. din limba rusă de L. Dragomirescu, Ed. Meridiane, București, 1984, p. 202—207. Este notabilă aprecierea deosebit de pozitivă a acestui autor cu privire la antropologia și umanismul operelor patristice ale acestei perioade (sec. II—III) (p. 194—217).

59 Vezi Pr. Prof. D.I. Belu, *art. cit.*, p. 301 și urm.

cial. El a modelat trupul dar nu ca sculptorul care modelează numai înfăţişarea exterioară, ci organizînd componentele trupului în profunzime, pornind din interior şi desfăşurînd astfel o nepătrunsă ştiinţă.[60] Preluînd o idee curentă în filozofia vremii,[61] Sf. Vasile afirmă că omul este un microcosmos (μικρος διακοσμος ανιρωπος).[62] Omul e superior celorlalte vieţuitoare prin poziţia sa verticală, prin faptul că nu priveşte spre pîntece, ci spre cerul cu care este înrudit.[63] Este apoi subliniată frumuseţea capului şi a feţei omeneşti[64] şi în special a ochilor,[65] a căror minunată structură este descrisă amănunţit.[66]

Sf. Vasile vorbeşte şi despre creşterea trupului, împărţind vîrstele omului în săptămîni de ani (hebdomade): primele două hebdomade constituie vîrsta copilăriei, a treia cea de efeb, după care urmează vîrsta bărbăţiei.[67]

În omilia a II-a, Sf. Vasile aminteşte pe scurt şi ideea „restaurării" trupului, atunci cînd omul va reveni la „vechea lui constituţie", în paradisul eshatologic; atunci trupul nu va mai fi supus patimilor, ci omul va fi asemenea îngerilor, bucurîndu-se de intimitatea cu Dumnezeu.[68]

c) *Omul, bărbat şi femeie.* Pe baza relatării biblice despre crearea omului, Sf. Vasile relevă egalitatea dintre bărbat şi femeie. Şi unul şi altul sînt creaţi după chipul lui Dumnezeu. Tocmai pentru evitarea oricărei confuzii, textul biblic, după ce afirmă crearea omului după chipul lui Dumnezeu, adaugă: „a făcut (Dumnezeu) bărbat şi femeie" (Fac. 1, 27 b).[69] „Şi femeia — zice Sf. Vasile — are privilegiu de a fi fost făcută după chipul lui Dumnezeu, ca şi bărbatul. La fel de cinstite sînt firile lor, egale virtuţile lor, egală răsplata şi aceeaşi pedeapsa. Să nu zică (femeia): sînt slabă. Slăbiciunea este a trupului, în suflet însă este puterea".[70] Deşi mai slabă trupeşte, femeia se dovedeşte în multe privinţe mai tare decît bărbatul, mai capabilă de a răbda privaţiunile, de a posti, mai zeloasă la rugăciune şi la fapte bune. Prin virtute, femeie dovedeşte că posedă într-adevăr ceea ce este după chip.[71]

2. *Omul, chip al lui Dumnezeu*

Omul ca chip al lui Dumnezeu este o problemă proprie patristicii răsăritene.[72] Elementele chipului sînt numeroase, fiindcă ele reflectă, oricît de imperfect,

---

60 *Sur l'origine de l'homme*, II, 14, p. 266.

61 Expresia de „microcosmos" aplicată omului apare încă la Aristotel, *Fizica*, 9, 2, 252 b 27; o vom regăsi şi la Sf. Grigorie de Nyssa, *Orat.*, 38, P. G. 36, 321 C — 324 A (cf. *ibid.*, p. 269, nota 1).

62 *Sur l'origine de l'homme*, II, 14, p. 266. Filozofii profani, numindu-l pe om „microcosmos", credeau că-l elogiază, dar în fond nu-l ridicau la demnitatea de stăpîn al cosmosului. Sf. Părinţi, în frunte cu Sf. Grigorie de Nyssa, vor preciza că măreţia omului constă nu în faptul că este „chip" al universului, ci în aceea că e creat după chipul lui Dumnezeu; cf. Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *Invăţătura Sfîntului Grigorie de Nissa despre chip şi asemănare*, în „Studii Teologice", seria a II-a, VIII (1956), nr. 9—10, p. 587.

63 *Sur l'origine de l'homme*, II, 15, p. 268.

64 *Ibid.*, II, 16, p. 270.

65 *Ibid.*, II, 16, p. 270—276.

66 Această descriere admirativă a ochilor aminteşte pe Lactanţiu, *De opificio Dei*, 8, 7 şi urm.; cf. V. V. Bîcikov, *op. cit.*, p. 204—205.

67 *Sur l'origine de l'homme*, I, 13, p. 198. Împărţirea perioadei de creştere a omului pe săptămîni de ani este o temă comună întregii antichităţi (cf. *ibid.*, p. 199, nota 1).

68 *Ibid.*, II, 7, p. 242—244.

69 *Ibid.*, I, 18, p. 212.

70 *Ibid.*, I, 18, p. 212.

71 *Ibid.*, I, 18, p. 214.

72 Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spirit umanist şi elemente de antropologie în gîndirea patristică*, în „Studii Teologice", seria a II-a, XXII (1970), nr. 5—6, p. 358.

bogăţia nemăsurată a Arhetipului. Sf. Părinţi le relevă mai ales pe următoarele: raţiunea, forţa conducătoare a sufletului; liberul arbitru; dragostea, expresia cea mai deplină a chipului lui Dumnezeu şi care menţine acest chip; calitatea omului de suveran al lumii; nemurirea sufletului, binele, frumosul etc.[73]. În general, putem spune că „părinţii văd chipul lui Dumnezeu manifestîndu-se în toate funcţiunile şi mişcările sufletului, sau mai bine zis ale fiinţei omeneşti".[74]

Sf. Vasile cel Mare accentuează şi el ideea că numai omul este creat după chipul lui Dumnezeu. Ideea aceasta, abordată în mai multe scrieri ale sale,[75] va fi dezvoltată numai în cele două omilii *Despre crearea omului.*

La înrebarea: ce este omul? Sf. Vasile răspunde: „Omul este o creatură a lui Dumnezeu, raţională, făcută după chipul Creatorului său".[76] În ce priveşte „locul" chipului lui Dumnezeu în om, se ştie că Sf. Părinţi au evitat să dea un răspuns simplist. Sf. Epifanie rezumă această atitudine cînd, combătînd secta audienilor, care situau chipul lui Dumnezeu în trup, zice: „Nu trebuie nicidecum să căutăm a defini unde se realizează chipul, ci să-i mărturisim existenţa în om, dacă nu vrem să batjocorim harul lui Dumnezeu".[77] Vladimir Lossky constată că „dacă am vrea să căutăm în scrierile Sf. Părinţi o definiţie netă a ceea ce corespunde în noi chipului dumnezeiesc, am risca să ne pierdem în mijlocul diferitelor afirmaţii, care, fără a fi discordante, nu pot fi concentrate asupra unei părţi oarecare a fiinţei umane".[78]

Această situaţie se oglindeşte foarte bine şi în scrierile Sf. Vasile cel Mare. În diferite locuri ale operelor sale, el raportează chipul lui Dumnezeu din om fie la elementul spiritual în general, fie la raţiune şi inteligenţă, fie la liberul arbitru, fie la puterea creatoare a omului, fie la trupul omenesc.[79] În omilia I *Despre crearea omului,* Sf. Vasile identifică chipul lui Dumnezeu cu raţiunea (λογισμός): „Nu posedăm — zice el — ceea ce este după chipul lui Dumnezeu sub formă trupească. Căci forma trupului este cea a unui lucru stricăcios. Însă nu în ceea ce este stricăcios se închipuie ceea ce este nestricăcios".[80] Că chipul lui Dumnezeu se oglindeşte în raţiune rezultă din porunca dată de Dumnezeu de a stăpîni celelalte făpturi. Această misiune nu şi-o poate împlini omul prin trup, care este slab. Principiul stăpînirii nu poate consta deci, în altceva decît în „superioritatea raţiunii".[81] Tot ceea ce lipseşte trupului, este suplinit din plin de structura raţiunii.[82] Raţiunea este însă identică cu omul lăuntric şi Sf. Vasile poate să afir-

73 *Ibid.*, p. 358—359.

74 Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Bucureşti, 1978, p. 394—395.

75 Vezi Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Natura şi harul în gîndirea teologică a Sf. Vasile cel Mare*, în „Ortodoxia", XXXI (1979), nr. 1, p. 82—84.

76 *Sur l'origine de l'homme*, I, 11, p. 194.

77 Sf. Epifanie, *Panarion*, LXX, 2, 7, ed. K. Holl, GCS, III, 1933, p. 234, cit. după Jean Kirchmeyer, art. *Grecque (Eglise)*, în „Dictionnaire de spiritualité", t. VIII, fasc. XLI, Paris, 1966, col. 817.

78 Vl. Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 110, cit. după Pr. Magistr. Ioan Turcu, *Conceptul de „chip" şi implicaţiile lui soteriologice*, în „Ortodoxia", XI (1959), nr. 3, p. 421.

79 A se vedea referinţele din scrierile Sf. Vasile pentru fiecare din aceste afirmaţii la Pr. Prof. Constantin Corniţescu, *Învăţătura despre mîntuire a Sfîntului Vasile cel Mare*, în vol.: *Sfîntul Vasile cel Mare, Închinare...*, p. 95, nota 2.

80 *Sur l'origine de l'homme*, I, 6, p. 178.

81 *Ibid.*, I, 6, p. 180. Această idee este enunţată şi în alte locuri în opera vasiliană. Astfel, în *Omilia a VI-a la Hexaemeron*, Sf. Vasile zice: „Prin puterea (trupească) pe care o ai eşti cu mult în urma necuvîntătoarelor, dar eşti rînduit conducător al celor necuvîntătoare şi neînsufleţite; eşti inferior prin construcţia trupului tău, dar prin bogăţia raţiunii, puternic să te înalţi pînă la cer" *(Scrieri*, partea întîia, p. 132); de asemenea, în *Omilia a VIII-a, Rostită în timp de foamete şi secetă (ibid.*, p. 428).

82 *Sur l'origine de l'homme*, I, 6, p. 180.

me: „Raţiunea este omul" (ο δε λογισμος αντρωπος).[83] În această definiţie nu trebuie să vedem o concepţie substanţialistă despre chip. După Sf. Părinţi, „prima expresie a chipului constă în structura ierarhică a «omului», cu viaţa spirituală în centru".[84] Tocmai această centralitate o subliniază Sf. Vasile cînd vede în raţiune chipul lui Dumnezeu.

Puterii stăpînitoare, Sf. Vasile îi dă şi o aplicaţie morală. Prin creaţie, omului i s-a dat şi stăpînirea asupra patimilor lăuntrice, „care n-au fost incluse în chipul lui Dumnezeu".[85] De aici, îndemnul repetat adresat ascultătorilor de a fi stăpîni peste patimi.[86] Astfel, chipul lui Dumnezeu rezidă în puterea pe care o are raţiunea de a stăpîni atît animalele exterioare, cît şi patimile lăuntrice. Dînd puterii stăpînitoare acest sens general, Sf. Vasile îşi rezumă concepţia despre locul chipului lui Dumnezeu în cuvintele: „Unde se află puterea de a stăpîni, acolo este chipul lui Dumnezeu".[87]

2. *De la „chip" la „asemănare"*

În Fac. 1, 26—27 se face distincţie între „chip" (ebr. *ţelem*) şi „asemănare" *(demuth)*. Traducînd cei doi termeni prin εικων şi ομοιωσισ, Septuaginta a îmbogăţit textul din Facere „cu rezonanţe, cu aluzii, cu virtualităţi proprii sensului grec al acestor două cuvinte".[88] Sf. Părinţi vor evidenţia importante consecinţe antropologice din distincţia dintre cei doi termeni. Încă Clement al Alexandriei exploatează această distincţie[89] şi ştie că ea a fost cunoscută şi de alţi dascăli creştini, înaintea sa.[90]

Preluînd această venerabilă tradiţie, Sf. Vasile o expune în termeni cum nu se poate mai clari. Constatînd că hotărîrea dumnezeiască a fost crearea omului „după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu" şi că în ce priveşte realizarea acestei hotărîri se vorbeşte numai de crearea „după chipul lui Dumnezeu", Sf. Vasile se întreabă de unde provine această diferenţă. Şi răspunde: „Noi avem pe unul (chipul) prin creaţie; pe cealaltă (asemănarea) o dobîndim prin voinţă. În prima alcătuire ni s-a dat să fim născuţi după chipul lui Dumnezeu; din voinţă se formează în noi fiinţa cea după asemănarea lui Dumnezeu. Iar ceea ce ţine de voinţă ne aparţine în potenţă (δυνμεμει); însă ne-o agonisim prin lucrare (ενεργεια). Dacă creîndu-ne, Domnul n-ar fi avut grijă dinainte să zică: «Să facem» şi «după asemănare», dacă nu ne-ar fi dăruit puterea de a ne face după asemănare, nu prin puterea noastră proprie am fi dobîndit asemănarea cu Dumnezeu. Acum, într-adevăr, El ne-a creat în potenţă (δυναμει) asemănători cu Dumnezeu. Dîndu-ne însă puterea spre a fi asemenea lui Dumnezeu, ne-a lăsat pe noi să fim lucrători ai asemănării cu Dumnezeu, ca să fie a noastră răsplata lucrării, spre a nu fi obiecte inerte, ca chipurile făcute de un pictor, astfel încît altuia să i se aducă lauda pentru asemănarea noastră. Căci atunci cînd vezi portretul exact la fel cu modelul, nu lauzi portretul, ci admiri pe pictor. Astfel, deci, pentru ca eu să fiu obiectul admiraţiei şi nu altcineva, El (Dumnezeu) mi-a lăsat (sarcina) de a deveni

83 *Ibid.*, I, 7, p. 182; vezi Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spirit umanist şi elemente de antropologie în gîndirea patristică*, p. 358.

84 Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 396.

85 *Sur l'origine de l'homme*, I, 8, p. 182—184.

86 *Ibid.*, I, 8, 19, p. 182—186, 216—220.

87 *Ibid.*, I, 8, p. 186.

88 Paul Lamarche, art. *Image et ressemblance. I. Dans l'Ecriture Sainte*, în „Dictionnaire de spiritualité", t. X, Paris, 1970, col. 1403.

89 Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, XII, 2—2, în vol.: *Scrieri*, partea întîia, trad. de Pr. D. Fecioru, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 4, Bucureşti, 1982, p. 223.

90 Idem, *Stromatele*, II, XXII, 6 (131), în *Scrieri*, partea a doua, trad. de Pr. D. Fecioru, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 5, Bucureşti, 1982, p. 178.

după asemănarea lui Dumnezeu. Căci după chip posed ființa rațională (το λογικο ειναι), iar după asemănare mă fac devenind creștin".[91]

Am dat citatul *in extenso* deoarece aceste cuvinte fac de prisos orice comentariu. Ideea exprimată este cum nu se poate mai limpede: chipul lui Dumnezeu este un dat creațional, iar asemănarea cu Dumnezeu o virtualitate. Omul este chemat să actualizeze această virtualitate prin harul divin și efort personal. De notat ideea din finalul citatului de mai sus: „după asemănare mă fac devenind creștin". Ideea va fi lămurită în continuare, unde Sf. Vasile arată că a fi asemenea cu Dumnezeu înseamnă a fi desăvîrșit ca și El (cf. Mt. 5, 48), iar aceasta omul o poate face numai prin îmbrăcarea în Hristos și prin Evanghelie.[92] Astfel încît la întrebarea: „Ce este creștinismul?", el răspunde: „Este asemănarea cu Dumnezeu, după cît poate primi natura omului".[93] Și îndeamnă: „Grăbește-te, deci, să devii creștin, îmbracă-te în Hristos".[94]

Îmbrăcarea în Hristos nu se realizează însă fără Botez, prin care primești „veșmîntul nestricăciunii".[95] Menționarea Botezului introduce un alt aspect al problemei, cel al rolului harului dumnezeiesc la realizarea asemănării. In alte opere ale sale, Sf. Vasile arată clar că asemănarea cu Dumnezeu nu este doar rodul voinței și al efortului omenesc, ci, îndeosebi, al harului mîntuitor,[96] deci al conlucrării amîndurora.

3. Deosebiri între Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nyssa în ce privește doctrina despre „chip" și „asemănare"

Ca și Sf. Vasile, Sf Grigorie[97] afirmă că chipul lui Dumnezeu în om se referă la partea spirituală, la suflet, constînd „în puterile lui spirituale, în rațiune, în liberul arbitru, în sentiment, în demnitatea sa împărătească, în simplitatea sufletului, în nemurirea lui, în puterea de a cunoaște pe Dumnezeu, de a se uni și de a trăi cu El. Chipul lui Dumnezeu în om constă, așadar, în natura lui intelectuală și morală".[98]

În schimb, la Sf. Grigorie nu apare niciodată distincția vasiliană între εικων și ομοιωσις. Încă în 1942, rezumînd cercetările altor autori care l-au precedat, cunoscutul teolog Hans Urs von Balthasar vedea în lipsa acestei distincții în ansamblul operei Sf. Grigorie motivul principal pentru a se îndoi de paternitatea gregoriană a celor două omilii de care ne ocupăm.[99] După tratatul *Despre crearea omului* al Sf. Grigorie, chipul lui Dumnezeu în om este spiritul sau mintea (νους), care, în organizarea celor trei părți ale sufletului, fizică, senzitivă și logică φυσικη αισθητικη și λογικη), reproduce analogia unității lui Dumnezeu. Partea logică este sufletul prin excelență, prin aceasta fiind angajată în întreg trupul puterea lui νους[100]. Din această perspectivă, Sfîntului Grigorie îi este imposibil să recupereze distincția vasiliană între chip și asemănare, căci această distincție ar echivala, în concepția sa asupra structurii omului, cu reducerea la un proces fi-

91 *Sur l'origine de l'homme,* I, 16, p. 206—208; cf. I, 17, p. 210.
92 *Ibid.*, I, 17, p. 208—210.
93 *Ibid.*, I, 17, p. 210.
94 *Ibid.*, I, 17, p. 212.
95 *Ibid.*, I, 17, p. 212.

96 Asupra raportului dintre harul dumnezeiesc și natura spirituală a omului în ansamblul operei Sf. Vasile, vezi Pr. Conf. Ilie Moldovan, *art. cit.*, p. 82—86 și Pr. Prof. Constantin Cornițescu, *art. cit.*, p. 96 și urm.

97 Asupra concepției Sf. Grigorie de Nyssa despre chipul și asemănarea lui Dumnezeu, vezi Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *art. cit.*, p. 584—602.

98 *Ibid.*, p. 589.

99 H. Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 152, după A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 24.

100 Sf. Grigorie de Nyssa, *De hominis opificio,* P.G., 44, 176 C—178 D.

zic a însăși libertății omenești.[101] Pentru Sf. Grigorie, spiritul (νοῦς) este cu adevărat chipul lui Dumnezeu, dar părțile sufletului care nu sînt spirit nu sînt după chipul lui Dumnezeu. Această idee este o consecință a concepției gregoriene despre suflet „profund înrădăcinat în cosmosul celor șase zile, a cărui dezvoltare o continuă. De la facerea după chip la zidirea omului există întreaga distanță care separă lumea spirituală de lumea animală".[102] Eliberarea de necesitatea și de jugul tiraniei fizice îi este asigurată omului de bunurile spirituale. Singura diferență între divinul însuși și spiritul care i se aseamănă rezidă în faptul că primul este necreat, în timp ce celălalt subzistă prin creație.[103]

O trăsătură a chipului lui Dumnezeu astfel conceput este asexualitatea.[104] „Chipul nu este într-o parte a naturii — zice Sf. Grigorie.[105] El nu este nici bărbat, nici femeie. Omul, în totalitatea lui, a fost făcut după chipul lui Dumnezeu.[106] Libertatea fiecărui membru al umanității este asigurată prin unirea unui singur suflet cu un singur trup, unire ale cărei repercursiuni sînt înfățișate în încheierea tratatului.[107]

Constatăm că, la Sf. Grigorie, spre deosebire de ceea ce spusese Sf. Vasile, chipul este oarecum inclus în asemănare. După el, „Sufletul posedă un dinamism propriu înainte chiar de actul liber prin care omul poate dobîndi asemănarea; acest dinamism propriu este inclus în asemănare și participă activ la aceasta".[108]

III. *Valoarea și importanța distincției dintre chip și asemănare pentru spiritualitatea ortodoxă*

Distincția dintre chip și asemănare, atît de clar evidențiată de Sf. Vasile, ocupă un loc central în gîndirea patristică și, în general, în spiritualitatea ortodoxă.

Dacă chipul este, prin creația originară și apoi prin recreația în Hristos, darul unei naturi în comunicare cu Dumnezeu,[109] după o logică vitală această natură va fi împinsă să se împlinească în conformitate cu vocația sa, să și actualizeze virtualitățile, să se ridice, deci, la maturitatea asemănării cu Dumnezeu.[110] Asemănarea fiind încoronarea unei consecvente și active colaborări a omului cu harul, ea determină dinamismul religios-moral propriu vieții creștine autentice.

După cum am arătat mai înainte, această concepție nu este creația Sf. Vasile. Întreaga tradiție patristică găsește în distincția dintre chip și asemănare temeiul și cadrul cel mai adecvat al dinamismului și sinergismului creștin.

Încă, de pildă, pentru Origen, după care asemănarea cu Dumnezeu este supremul bine, cuvintele din Fac. 1, 26—27 nu spun altceva „decît că omul a primit vrednicia chipului la prima lui creație, pe cînd desăvîrșirea asemănării i-a amînat-o (Dumnezeu) pînă la sfîrșitul lumii. Cu alte cuvinte, această asemănare trebuia să și-o cîștige omul prin străduința activității sale, prin imitarea lui Dumnezeu, adică posibilitatea acestei desăvîrșiri, care-i fusese dată încă de la în-

---

101 A. Smets și M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 111—112.

102 *Ibid.*, p. 112.

103 *Ibid.*, p. 112, unde este citată *De hominis opificio* (col. 181 B—C și 184 B—C).

104 Vezi Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *art. cit.*, p. 591.

105 Sf. Grigorie de Nyssa, *De hominis opificio*, col. 185 C.

106 *Ibid.*, XVI și XVII, col. 181 B, 189 A.

107 Cf. A. Smets M. van Esbroeck, *op. cit.*, p. 112.

108 *Ibid.*, p. 113, Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *art. cit.*, p. 593, socotește ca „destul de evidentă" deosebirea dintre chip și asemănare la Sf. Grigorie de Nyssa. Această susținere se întemeiază însă tocmai pe omilia I *Despre crearea omului*, care și este citată la p. 593—594. Autorul socotește, deci, că cele două omilii sînt ale Sf. Grigorie, deși arată în alt loc că „autenticitatea acestei opere nu e definitiv stabilită" (p. 589, nota 31).

109 Vezi Magistr. Ioan Ică, *Concepții teologice eronate asupra raportului dintre natură și har*, în „Ortodoxia", XII (1960), nr. 4, p. 545 și urm.

110 Jean Kirchmeyer, *art. cit.*, col. 819.

ceput prin vrednicia chipului, omul trebuia s-o împlinească el însuşi într-o asemănare perfectă, prin săvîrşirea de fapte bune pînă la sfîrşit".[111]

Chipul este în noi fără noi, în timp ce asemănarea nu poate fi în noi decît împreună cu noi, cum se exprimă Diadoh al Foticeii, care zice: „Două bunuri ne aduce nouă harul cel sfînt prin botezul renaşterii, dintre care unul covîrşeşte nemărginit pe celălalt. Cel dintîi ni se dăruieşte îndată, căci ne înnoieşte în apa însăşi şi ne luminează toate trăsăturile sufletului, adică chipul nostru, spălînd orice zbîrcitură a păcatului nostru. Iar celălalt aşteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este asemănarea".[112] În starea actuală, deformată de păcat, a omului, harul are, aşadar, un rol dublu: refacerea chipului şi desăvîrşirea lui, adică realizarea asemănării.[113] Tot Diadoh al Foticeii zice în alt loc: „Toţi oamenii sîntem după chipul lui Dumnezeu; dar după asemănare nu sînt decît aceia care, prin multă dragoste, şi-au robit libertatea lor lui Dumnezeu. Cînd, deci, nu sîntem ai noştri, atunci sîntem asemenea Celui ce prin dragoste ne-a împăcat cu Sine".[114]

După Marcu Ascetul, prin botez primim harul ca o putere (δύναμις) spre fapte bune, faptele înseşi avînd a le săvîrşi noi; pe măsură ce le săvîrşim, se descopere prezenţa harului în noi. „Drept aceea, o, omule — scrie el —, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea, pentru care ai luat puterea şi te pregăteşte ca să primeşti arătarea celui ce locuieşte întru tine".[115] Iar mai departe zice că „puterea pentru împlinirea poruncilor am primit-o... Deci datoria care ne rămîne nouă este aceea a lucrării şi de nu vom lucra poruncile lui Dumnezeu, harul dat nouă nu se va descoperi".[116]

Aceeaşi perspectivă o regăsim la Sf. Ioan Hrisostom,[117], Isidor Pelusiotul,[118] Anastasie Sinaitul,[119] Pseudo-Atanasie[120] Sf. Maxim Mărturisitorul,[121] Sf. Ioan Damaschinul[122] ş.a.

Însuşi Sf. Grigorie de Nyssa, deşi identifică chipul cu asemănarea, face din progresul omului prin virtute axa centrală a spiritualităţii sale: „Despre virtute însă — zice el —, am învăţat de la Apostol un singur hotar: acela că nu are hotar. Căci acel dumnezeiesc Apostol, mare şi înalt în înţelegere, alergînd prin virtute, niciodată nu a sfîrşit întinzîndu-se spre cele dinainte (Filip. 3, 13) şi nici oprirea viitoare din alergare nu-i era sigură. Pentru ce? Pentru că binele prin firea lui nu are hotar".[123]

În general, Sf. Părinţi evidenţiază caracterul dinamic al distincţiei dintre chip şi asemănare. Crearea omului „după chipul lui Dumnezeu" îşi dobîndeşte sensul şi deplina realizare numai în asemănare. „Deşi catastrofa păcatului a tulburat condiţiile acestei vocaţii privind creatura de mijloacele eficiente pentru a o

---

111. Origen, *Despre principii*, trad. de Pr. Prof. Teodor Bodogae, în vol. *Scrieri alese*, partea a treia, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 8, Bucureşti, 1982, p. 252.

112 Diadoh al Foticeii, *Cuvînt ascetic*, 89, în *Filocalia*, trad. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, vol. I, Sibiu, 1947, p. 379.

113 Cf. Magistr. Ioan Ică, *art. cit.*, p. 549.

114 Diadoh al Foticeii, *op. cit.*, 4, p. 336.

115 Marcu Ascetul, *Răspuns acelora care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez*, în *Filocalia*, trad. citată, vol. I, p. 290.

116 Ibidem, p. 292; cf. p. 282, 289, 291.

117 *In Genesim*, IX, 3, P. G. 53, 78 B.

118 *Epist.*, III, 95, P. G. 78, 804 A.

119 *In Hexaemeron*, VI, P. G., 89, 932 C—D.

120 *Quaestio* 55, P. G. 28, 733 B—C.

121 *Cele patru sute capete despre dragoste*, III, 25, în *Filocalia*, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae, vol. II, Sibiu, 1947, p. 81—82.

122 *De fide orthodoxa*, V, 12, P. G., 94, 920 B. Asupra concepţiei despre „chip şi asemănare" la Părinţii răsăriteni, vezi J. Kirchmeyer, *art. cit.*, col. 814 şi urm., iar la Părinţii apuseni, Aimé Solignac, art. *Image et ressemblance. II. Chez les Pères*, în „Dictionnaire de spiritualité", t. X, Paris, 1970, col. 1406—1425.

123 Sf. Grigorie de Nyssa, *Viaţa lui Moise*, trad. de Pr. Ioan Buga, în vol.: *Scrieri*, partea întîia, „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 29, Bucureşti, 1982, p. 22.

atinge ea nu modifică intenţia divină şi nici nu desacralizează fiinţa umană, reducînd-o la nivelul existenţei animale".[124] Restaurat în Hristos, chipul îşi redobîndeşte aceste condiţii şi mijloace, putîndu-se realiza deplin în asemănare, prin efortul lber al omului pe calea virtuţii, în conlucrarea cu harul primit. Chiar dacă progresul spre asemănarea cu Dumnezeu este explicat prin termeni diferiţi ca: sfinţire, îndumnezeire, imitare, curăţire lăuntrică, lepădare de sine, ascultare, gnoză sau iubire, toate acestea nu sînt decît faţete ale aceleiaşi realităţi, aspecte ale aceluiaşi sinergism divino-uman, în care harul se face vădit prin lucrarea noastră şi are nevoie de ea pentru a se reflecta în ea.

Învăţătura patristică despre chip şi asemănare fundamentează astfel atît încrederea în om şi în destinul său cît şi efortul fără limite pentru realizarea binelui pe toate planurile, pentru întruparea tot mai deplină în viaţa umană a perfecţiunilor Modelului.

*

Cele două omilii *Despre crearea omului* reprezintă pe bună dreptate unul dintre cele mai înalte elogii care s-au adus vreodată fiinţei umane. După aceste omilii, omul, deşi neputincios cu trupul, este bogat şi puternic prin raţiune — Chipul lui Dumnezeu, prin care poate să-şi supună şi să stăpînească totul, atît natura exterioară, cît şi patimile lăuntrice. Prin creaţie, omului i-a fost conferită „în potenţă" şi asemănarea cu Dumnezeu. Această virtualitate trebuie actualizată prin hotărîrea liberă şi statornică a omului ajutat de harul divin, de a-şi împlini menirea dată de Dumnezeu, manifestînd în sine şi în lume perfecţiunile Prototipului.

Recunoaşterea autenticităţii vasiliene a celor două omilii, pe baza cercetării aprofundate a condiţiilor în care au fost rostite şi redactate şi a manuscriselor existente — cercetare efectuată mai ales în vremea din urmă — înseamnă completarea operei marelui părinte capadocian cu o antropologie, care lipsea celor nouă omilii ale sale la Hexaemeron.

Nu putem spune, desigur, că prin aceste omilii cugetarea antropologică a epocii patristice şi-ar fi spus ultimul cuvînt. Ele oferă însă, cu cea mai bună fundamentare exegetic-biblică şi cu o logică fără cusur, cadrul întregii dezvoltări ulterioare a viziunii patristice şi ortodoxe asupra vieţii creştine ca actualizare a virtualităţilor înscrise în fiinţa umană prin creaţie, pînă la asemănarea cu Dumnezeu, ca realizare deplină a naturii umane participante prin harul dumnezeiesc la înseşi viaţa de comuniune a Sf. Treimi şi pe care o manifestă credinciosul în toate relaţiile sale cu semenii, cu lumea şi natura întreagă.

Ierod. Drd. Vichentie Punguţă

124 Jean Kirchmeyer, *art. cit.*, col. 821.

Din Sfinţii Părinţi

SFÎNTUL GRIGORIE PALAMA

DOUĂ CUVÎNTĂRI LA CINSTITA SCHIMBARE LA FAŢĂ A MÎNTUITORULUI IISUS HRISTOS*

OMILIA A 34-a

1. Lăudăm şi noi şi ne minunăm văzînd lucrarea cea măreaţă a lui Dumnezeu, care este întreaga creaţie văzută. O laudă şi se minunează de ea, cercetînd-o, şi înţelepţii elinilor. Noi însă o facem spre mărirea Ziditorului, aceia însă, împotriva măririi Lui, întrucît au adorat în chip necuviincios făptura în locul Ziditorului. Facem şi noi lămurite cuvintele cele proorocești, glasul apostolilor şi al părinţilor, dar o facem spre folosul celor ce le întîlnesc pe acestea şi spre lauda Duhului care a grăit prin prooroci, apostoli şi părinţi. S-au apucat să le tîlcuiască şi capii (cei după timp) ereziei celei violene, dar spre paguba celor credincioşi lor şi spre călcarea adevărului şi a bunei-credinţe, întrebuinţînd cuvintele Duhului împotriva Duhului. Iar cuvîntul harului Evangheliei, care este înalt şi potrivit cugetării şi auzirii desăvîrşite, de Dumnezeu purtătorii părinţi îl fac priceput şi celor mai puţin desăvîrşiţi, potrivindu-l cu gurile lor, tot aşa cum mamele cele iubitoare, mărunţind hrana cea tare, o fac folositoare şi bună de primit pînă şi de pruncii care alăptează la sînul lor. Şi precum umezeala aceea a hranei, care după trup este în gura mamelor, se face şi ea hrană copiilor, tot aşa şi cugetările care sînt în inimile de Dumnezeu purtătorilor părinţi, hrană se fac celor ce ascultă şi cred, pe cînd gurile celor vicleni şi blasfemitori sînt pline de otravă omorîtoare care, amestecată cu cuvintele vieţii, le fac şi pe acestea omorîtoare pentru cei neînţelepţi care le ascultă.

2. Să ne păzim deci de toţi cei care nu primesc tîlcurile părinţilor şi vor să introducă de la ei cele potrivnice şi se prefac a folosi cuvintele cele din text, dar în realitate nu primesc înţelesul cel credincios al lor. Să ne păzim de unii ca aceştia, mai tare de cum fuge cineva de şarpe. Căci şarpele, muşcînd, omoară vremelnic trupul, depărtîndu-l de sufletul cel nemuritor, pe cînd aceia apucă cu dinţii lor chiar sufletul şi îl despărţesc de Dumnezeu, ceea ce înseamnă moartea veşnică a nemuritorului suflet. Să ne păzim deci de acest fel de oameni, cu orice preţ, şi să venim spre cei ce învaţă cele credincioase şi mîntuitoare şi sînt în glas cu predaniile cele părinteşti.

---

* Cuvîntul de mai sus al Sf. Grigorie Palama, în care, după cum însuşi arată, *„dovedire se face că lumina este necreată"*, reprezintă *a 34-a omilie*, din *volumul X* al operelor sale publicate sub îngrijirea *Prof. Panaghiotis Hristou* de la Facultatea de Teologie din Tessalonic, în ediţie nouă, cu text paralel în neogreacă, *Tessalonic*, 1985. După cum se poate înţelege din partea finală a omiliei, Sf. Grigorie Palama a rostit acest cuvînt în ajunul praznicului Schimbării la Faţă, probabil în cadrul slujbei de priveghere, amintind credincioşilor că va continua cuvîntul la vremea potrivită la Sf. Liturghie, care constituie *a 35-a omilie*, în volumul mai sus amintit. Tema centrală a cuvîntului, specifică gîndirii şi teologiei palamite, este *lumina* cea *dumnezeiască* şi *necreată*, care nu se confundă cu fiinţa lui Dumnezeu, dar ca o *energie*, ca o *putere* iradiază veşnic din ea şi se comunică ca o *rază de har*, întregii zidiri, înnoind şi sfinţind toate şi ţinîndu-le pe toate în comuniunea de viaţă şi de iubire cu Dumnezeu-Creatorul lor. Această lumină harică, nematerialnică, neînserată a strălucit pe Tabor, arătînd în strălucire şi firea omenească din Hristos.

3. Am făcut început din aceste cuvinte către dragostea voastră pentru că astăzi sărbătorim prea cinstita Schimbare la Faţă a lui Hristos şi vom face cuvînt despre lumina care s-a văzut în ea, împotriva căreia multă luptă se face acum din partea duşmanilor luminii. Să înfăţişăm deci textul evanghelic care s-a citit astăzi,[1] pentru arătarea tainei şi dovedirea adevărului.

„După şase zile a luat Iisus pe Petru, pe Iacob şi pe Ioan şi i-a suit într-un munte înalt deosebi şi S-a schimbat la Faţă înaintea lor şi a strălucit Faţa lui ca soarele".[2] Aceasta trebuie să cercetăm mai întîi din Evanghelie, şi anume: de la ce zi începe să numere şase zile apostolul şi evanghelistul lui Hristos, după care a sosit ziua Schimbării la Faţă a Domnului. Deci, după care zi? După ziua aceea în care Domnul, învăţînd pe ucenicii Săi, zicea că va veni Fiul Omului în slava Tatălui Său şi a adăugat că „sînt mulţi dintre cei ce stau aici de faţă, care nu vor gusta moartea, pînă cînd nu vor vedea pe Fiul Omului venind întru împărăţia Lui".[3] Slava Tatălui şi împărăţia Lui numesc aici ziua Schimbării la Faţă. Aceasta o arată şi o înfăţişează şi mai lămurit evanghelistul Luca cînd zice: „şi au trecut după cuvintele acestea ca la opt zile şi luînd pe Petru, pe Iacob şi pe Ioan, S-a suit într-un munte ca să se roage; şi pe cînd se ruga El, chipul feţei Sale s-a făcut altul şi haina lui albă de strălucire".[4]

4. Dar oare cum se pun de acord între ei evangheliştii, de vreme ce unul zice clar — după opt zile — între vestirea şi arătarea faptei, iar altul zice de şase zile? Ascultaţi şi pricepeţi; Pe munte sus au fost opt, dar s-au arătat şase. Întîi au fost cei trei, Petru, Iacob şi Ioan, care s-au suit împreună cu Iisus şi au văzut acolo aflîndu-se şi vorbind cu Iisus pe Moise şi pe Ilie. Deci aceştia sînt şase. Dar totdeauna cu Domnul erau în chip nevăzut Tatăl şi Duhul Sfînt, primul mărturisind cu glasul că Acesta este Fiul Său cel iubit, iar al doilea, împreună strălucind prin norul luminos, a arătat deofiinţimea şi unitatea luminii Fiului, atît cu Sine, cît şi cu Tatăl, pentru că deofiinţimea şi unitatea măreţiei strălucirii este bogăţia lor. Şi aşa, cei şase sînt de fapt opt. Aşa precum fie numărul şase, fie numărul opt nu aduce nici o deosebire la ei, în cazul dat (fiind Unul şi Întreit deodată), tot aşa nici evangheliştii nu se deosebesc între ei atunci cînd unul zice „după şase zile", iar Luca, „au trecut după aceste cuvinte ca la opt zile". Prin amîndouă aceste cuvinte ne-au dat să înţelegem imaginea celor ce se găsesc pe munte împreună, în chip tainic şi arătat.

5. Ar putea cineva să vadă, cercetînd şi după literă cele spuse, că de Dumnezeu grăitorii evanghelişti la fel mărturisesc; căci Luca a spus „ca la opt zile", nu contrazicînd pe Matei care a spus „după şase zile", ci cuprinzînd în cele opt şi ziua în care au fost spuse cuvintele, precum şi ziua în care Domnul S-a schimbat la Faţă. Şi chiar Matei lasă să se înţeleagă acele zile, de către cei ce cercetează cu chibzuială, întrucît foloseşte prepoziţia „după", care arată ceva ce urmează, pe cînd celălalt (Luca) n-o foloseşte, căci nu zice: „după opt zile", precum acela, ci zice: au trecut „ca la opt zile".[5] În felul acesta nu este o deosebire între evanghelişti nici în privinţa înţelesului istoric.

6. Aparenta deosebire între ei lasă să se înţeleagă şi altceva măreţ şi tainic. Cîţi sînteţi mai pătrunzători la cugetare, fiţi cu luare aminte la cele ce se spun. De ce oare unul a spus „după şase zile", iar celălalt a trecut şi de ziua a şaptea, pomenind ziua a opta? Pentru că marea vedere a Schimbării la Faţă a Domnului este taina zilei a opta, adică a veacului ce va să fie, care se arată după încetarea lumii acesteia create în cele şase zile şi după trecerea celor ce sînt simţirii noastre de aici, care lucrează după şase simţuri, adăugînd la cele cinci pe care le aveam şi simţul cuvîntului rostit (o proforikos logos). Şi asta, deoarece nu numai dincolo de simţire, ci şi dincolo de orice cuvînt este împărăţia lui Dumnezeu, cea făgăduită celor vrednici. Astfel, după încetarea cea bună a celor ce se săvîrşesc prin cele şase simţuri, se face roditoare din valoarea lor în ziua a şap-

1 *Matei* 17, 1—9 şi loc. paralele *Marcu* 9, 2—9; *Luca* 9, 28—36.
2 *Matei* 17, 1—2.
3 *Matei* 16, 28.
4 *Luca* 9, 28—29.
5 *Matei* 17, 1; *Luca* 9, 28.

tea, și apoi, cu putera lucrării de sus, în ziua a opta se face arătată împărăția lui Dumnezeu. Această putere a dumnezeiescului Duh prin care împărăția lui Dumnezeu se face văzută celor vrednici, arătînd-o Domnul ucenicilor Săi a zis, după sfîntul Luca: „sînt cîțiva dintre cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea, pînă cînd nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu venind întru putere"[6]; adică este vorba de acea putere prin care să poată vedea cele nevăzute, curățindu-se de stricăciunea cea vătămătoare și omorîtoare de suflet, adică de păcat. Și gustul păcatului este începerea răutății din minte, iar cei care s-au curățit de el, nu vor gusta moartea cea după suflet, fiind ținuți cu puterea arătării ce va să fie neîntinați la cugetare, după a mea smerită socotință.

7. „Sînt cîțiva dintre cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea pînă cînd nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu venind întru putere". Pretutindeni este Împăratul tuturor și peste tot este împărăția lui, așa încît, faptul că vine împărăția Lui nu înseamnă că va sosi de undeva din altă parte, ci înseamnă că se va arăta și se va face văzută prin puterea Duhului Sfînt. De aceea zicea că are să vină întru putere. Această putere nu se dă așa la întîmplare, ci acelora ce sînt cu Domnul, adică acelora întăriți în credința în El; acelora care, după exemplul lui Petru, Iacob și Ioan, sînt duși de către Cuvînt sus pe munte și sînt astfel ridicați deasupra existenței celei smerite, adică a celei după fire. Pentru aceasta Dumnezeu sus pe munte se face arătat, pe de-o parte coborînd El din înălțimea Sa, iar pe de alta ridicîndu-ne pe noi din cele de jos, pentru ca în felul acesta să poată fi cuprins cît mai sigur, după măsura firii născute, Cel ce este necuprins. Această arătare nu este nepotrivită pentru minte, ci este înaltă și măreață, ca una ce se face prin puterea dumnezeiescului Duh.

8. Prin urmare, nici nu devine, nici nu se termină, nici nu se descrie și nici nu cade sub simțuri lumina Schimbării la Față a Domnului, chiar dacă a fost văzută cu ochii cei trupești, pentru scurt timp și pe acea mică înălțime a muntelui. Prin schimbarea simțurilor care a lucrat-o în ei Duhul, cei îmbunătățiți ai Domnului au fost mutați din cele ale trupului în Duh, după cum zice cuvîntul, și astfel au putut să vadă ceea ce le-a fost dăruit și pe cît le-a fost lor dăruit de puterea dumnezeiescului Duh, adică pe acea tainică lumină, pe care nu o înțeleg cei care zic cuvinte necuviincioase despre ea. Unii ca aceștia socotesc că cei numiți din apostoli ar fi văzut cu puterea cea creată a simțirii lumina Schimbării la Față a Domnului, și de aceea lucrează ca să o coboare ca și creată, și nu numai pe acea lumină — care este slava și împărăția lui Dumnezeu —, ci și puterea dumnezeiescului Duh prin care cele dumnezeiești se fac descoperite celor vrednici. Poate unii ca aceștia nu au auzit și nu au crezut pe Pavel care zice: „cele ce ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce îl iubesc pe El; nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, căci Duhul cercetează pînă și adîncurile lui Dumnezeu".[7]

9. Cînd a sosit ziua a opta, așa precum s-a spus, luînd Domnul pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, S-a urcat în munte ca să se roage. Căci mai întotdeauna se ruga îndepărtîndu-se de toți, pînă și de apostoli, după cum și atunci cînd a hrănit cu cinci pîini și doi pești cinci mii de bărbați, cu femei și copii, căci îndată a slobozit pe toți și a silit pe ucenici să urce în corabie, iar El s-a urcat în munte ca să se roage.[8] Alteori lua cu Sine doar pe cîțiva mai deosebiți dintre ei. Iar cînd se apropia mîntuitoarea patimă, a zis celorlalți ucenici: „ședeți aici, pînă Eu mă voi ruga" și a luat cu Sine pe Petru, pe Iacob și pe Ioan.[9] Pe aceștia deci luîndu-i, în cazul de față, i-a suit pe un munte înalt deosebi și „S-a schimbat la Față înaintea lor",[10] adică aceștia văzîndu-L.

10. Ce înseamnă că s-a schimbat la înfățișare? Zice marele teolog Ioan Hrisostomul: „a deschis, precum a binevoit, puțin din dumnezeirea care era în

6 *Marcu* 9, 1.
7 I *Cor.* 2, 9—10.
8 *Matei* 14, 22—23.
9 *Matei* 26, 36—37.
10 *Matei* 17, 1—2.

El şi le-a arătat-o lor". Precum zice şi Luca: „că în timp ce se ruga chipul Lui s-a făcut altul" şi „a strălucit ca soarele", după cum zice Matei. Zice deci „ca soarele" pentru ca nu cumva după simţire să înţeleagă cineva lumina aceea; departe să fie de noi nebăgarea de seamă a minţii acelora care, în afară de cele ce cad sub simţuri, nu poate produce nimic mai înalt. Şi a zis aceasta, pentru ca să cunoaştem că, precum este soarele pentru cei ce trăiesc şi văd după simţire, tot aşa este Hristos Dumnezeu pentru cei ce trăiesc şi văd după Duhul şi nu au nevoie de o altă lumină aceia care prin vedere dumnezeiască au ajuns să fie chipuri dumnezeieşti, căci El şi nu altul le este lumină. Ar mai avea ei nevoie de o altă lumină, de vreme ce au dobîndit-o pe cea mai mare? Şi pe cînd Se ruga aşa a strălucit acea lumină negrăită şi s-a arătat în chip negrăit apostolilor chemaţi, în timp ce erau prezenţi corifeii profeţilor, ca să se arate rugăciunea ca fiind pricinuitoarea acelei fericite vederi şi să învăţăm că prin apropierea de Dumnezeu cea prin virtute şi prin unirea minţii cu El prin rugăciune, se săvîrşeşte şi se face arătată acea strălucire. O strălucire care se dă la toţi şi este văzută de toţi aceia care tind fără încetare spre Dumnezeu, prin binefacere şi rugăciune curată. Căci zice, frumuseţea cea adevărată şi binevoitoare, văzută numai de cel curat la minte, este după dumnezeiasca şi fericita fire, iar de se va întîlni cineva cu strălucirile şi harurile ei, se împărtăşeşte cu ceva din ea, ca şi cînd s-ar topi pe faţa lui o strălucire înfloritoare. De aceea şi Moise, pe cînd vorbea cu Dumnezeu, a fost slăvit la faţă.[11]

11. Vedeţi că şi Moise s-a schimbat la faţă după ce s-a urcat în munte şi aşa a văzut slava Domnului; a suferit transfigurarea, dar nu a activat-o, după cum s-a şi spus, că la aceasta mă aduce măsura strălucirii adevărului, ca să văd şi să suport (să pătimesc) strălucirea lui Dumnezeu.[12] Dar Domnul Iisus Hristos avea de la Sine strălucirea aceea şi de aceea nu-i trebuia Lui rugăciune ca să facă trupul să strălucească de lumină dumnezeiască, ci a arătat prin ce anume vine peste sfinţi strălucirea lui Dumnezeu şi cum va fi văzută de aceia. Şi aşta, pentru că şi drepţii „vor străluci ca soarele în împărăţia Tatălui lor" [13]; şi vor deveni în întregime lumină sfîntă, ca fii ai dumnezeieştii lumini; şi vor vedea în chip negrăit pe preastrălucitul şi dumnezeiescul Hristos, din dumnezeierea căruia provine în mod natural slava care s-a arătat comună şi trupului Său pe Tabor, din cauza unicităţii ipostasului. Astfel, printr-o aşa lumină, a strălucit faţa Lui ca Soarele.

12. Cei care pun şi acum înainte cuvîntul elinilor şi înţelepciunea cea după lumea aceasta, au preferat să nu asculte deloc pe bărbaţii cei duhovniceşti în cele despre ale Duhului Sfînt şi să contrazică; şi auzind de lumina strălucirii la faţă a Domnului, acolo sus pe munte, de lumina aceea care a fost văzută de ochii apostolilor, se coboară de îndată la lumina cea creată, cea după simţire, coboară deci la aceasta şi lumina aceea nematerialnică, neînserată, veşnică, mai presus de minte şi de simţire. Şi fac aceasta, pentru că sînt din cele de jos şi nu pot înţelege nimic din cele ce sînt deasupra celor pămînteşti. Dar şi Hristos care a strălucit cu o astfel de lumină a arătat mai înainte că este necreată, de vreme ce a numit-o împărăţia lui Dumnezeu, iar împărăţia lui Dumnezeu nu este vreun lucru sau vreo creatură, căci este nesupusă şi nebiruită, dincolo de orice timp şi veac. Şi deci, nu este atît de potrivit să se zică că a început sau că va sosi sub timpul sau veacul de aici. Aceasta credem că este moştenirea celor mîntuiţi.

13. Pentru că Domnul cînd S-a schimbat la Faţă a strălucit şi a arătat slava, strălucirea şi lumina aceea şi va veni iarăşi, aşa cum a fost văzut de ucenici în munte, să fi luat El oare, ca să aibă în veci, vreo lumină pe care să nu o fi avut mai înainte? Departe să fie de noi o astfel de cugetare, deoarece unul care ar zice aceasta va preamări trei firi în Hristos, adică pe cea dumnezeiască, pe cea omenească şi cea a luminii aceleia. Dar nu s-a arătat vreo strălucire care să-I fie străină, ci aceea pe care o avea în chip nevăzut. Avea ascunsă în smerirea trupului strălucirea firii Sale dumnezeieşti. Deci strălucirea este a dumnezeirii şi

11 *Ieşire* 34, 29—30.
12 Citat din lucrarea sa *„Către Gavran"*, 20, cf. Prof. P. Hristou, *Grigoriou toú Palamá*, vol. II, p. 347.
13 *Matei* 13, 43.

este necreată, după cum şi zic teologii,[14] că Hristos S-a schimbat la Faţă nu transformîndu-Se în ceva ce n-ar fi fost sau luînd ceva ce n-ar fi avut mai dinainte, ci S-a arătat pe Sine ucenicilor aşa cum era, deschizîndu-le ochii şi din orbi făcîndu-i să vadă cu adevărat. Vezi din asta că ochii cei care sînt după fire, sînt orbi spre lumina aceea. Cu alte cuvinte, nici lumina aceea nu este după simţuri şi nici cei ce văd simplu cu ochii trupeşti au putut-o vedea, ci a putut fi văzută numai de ochii cei transfiguraţi prin puterea Duhului cel dumnezeiesc.

14. S-au schimbat ochii, şi numai aşa au putut vedea schimbarea pe care a luat-o frămîntătura firii noastre doar cu puţin înainte şi care era de fapt din momentul zămislirii Lui, de atunci de cînd prin unirea cu Logosul lui Dumnezeu a fost îndumnezeită. De aceea şi cea care în chip feciorelnic a luat în pîntece şi a născut în chip negrăit pe Cel născut din ea, Dumnezeu întrupat L-a recunoscut, precum şi Simeon care L-a luat în braţe ca pe un prunc şi Ana proorociţa care L-a întîlnit, căci lumina dumnezeiască era limpede celor ce aveau ochii inimii curăţiţi, aşa cum este transparentă prin lentile de sticlă.

15. De ce oare a luat dintre ceilalţi apostoli doar pe aceşti corifei şi îi urcă pe munte? Desigur ca să arate ceva măreţ şi tainic. Căci cum ar fi fost măreaţă şi tainică vederea unei lumini după simţuri, pe care o aveau cei aleşi, mai înainte de a se urca pe munte, şi împreună cu ei o aveau şi cei rămaşi jos? Şi de ce ar fi avut nevoie de puterea Duhului şi de întărirea ce este din aceasta şi de schimbarea ochilor pentru vederea unei lumini, dacă acea lumină ar fi fost creată şi ar fi fost după simţire? Cum ar putea fi slava şi împărăţia Tatălui şi a Duhului o lumină simţitoare? Cum deci într-o astfel de slavă şi împărăţie ar veni Hristos în veacul ce va să fie, atunci cînd nu va mai fi nevoie de loc, de aer, de lumină, sau de altceva asemenea, de vreme ce, după cum zice apostolul, „Dumnezeu va fi totul în toate"[15]? Dacă va fi totul, înseamnează că va fi şi în locul luminii. Prin aceasta se dovedeşte încă o dată că lumina aceea este a dumnezeirii, căci şi Ioan, cel mai mare teolog dintre evanghelişti, în cartea Apocalipsei zice că cetatea aceea ce va să fie, „nu va avea nevoie de soare, nici de lună care să lumineze în ea, căci o luminează slava lui Dumnezeu şi sfeşnicul, care este Mielul".[16] Nu ne-a arătat în acest loc pe Hristos care acum S-a schimbat dumnezeieşte pe Tabor? pe El care are ca făclie trupul, iar ca lumină slava dumnezeirii, care s-a arătat pe munte celor care se găseau acolo împreună cu El? Chiar şi despre cei ce locuiesc în acea cetate, tot Ioan zice că „nu vor avea trebuinţă de lumina făcliei sau a soarelui, căci Domnul Dumnezeu va străluci peste ei, iar noapte nu va mai fi".[17] Ce este deci lumina aceea în care nu este schimbare şi nici umbră de mutare?[18] Ce este această lumină neschimbată şi neînserată? Nu este oare lumina dumnezeirii?

16. Dar oare cum Moise şi Ilie, şi cu atît mai mult Moise care nu mai era suflet în trup, s-au arătat şi au fost slăviţi printr-o lumină după simţuri? Căci ei, care s-au arătat atunci în slavă, vorbeau despre sfîrşitul Lui care avea să fie în Ierusalim,[19] iar apostolii au recunoscut pe Moise şi pe Ilie, pe care de fapt nu-i văzuseră mai dinainte. Cum s-ar fi făcut acestea, dacă nu prin descoperirea luminii aceleia?

17. Dar ca să nu îngreuiem prea mult cugetul vostru, vom păstra din cuvintele Evangheliei şi pentru vremea preasfintei şi dumnezeieştii Liturghii. Şi cred că, după cum am fost învăţaţi de cei luminaţi de Hristos, care singuri cunosc tainele Lui, după cum şi zice Domnul prin proorocul Său,[20] că tainele sînt pentru Mine şi pentru cei ai Mei, bine am crezut şi noi şi am înţeles taina Schimbării la Faţă a Domnului. Să înaintăm deci spre strălucirea acelei lumini şi, iubind frumuseţea

14 Citat din Sf. Ioan Damaschinul, *La Schimbarea la Faţă,* 12, P.G. 96, col. 564 c.
15 *I Cor.* 15, 28.
16 *Apoc.* 21, 23.
17 *Apoc.* 22, 5.
18 *Iacob* 1, 17.
19 *Luca* 9, 31.
20 Face referire la textul din *Daniil* 2, 27—28.

aceea netrecătoare a slavei, să ne curățim privirea cugetării de orice întinare pămîntească, disprețuind orice plăcere și frumusețe deșartă, care sînt trecătoare și chiar dacă sînt plăcute simțirii noastre, aduc durere veșnică; și chiar dacă o să aducă frumusețea cea după trup, înveșmîntează sufletul în haina cea deformată a păcatului, prin care este legat de mîini și de picioare cel ce nu are în jurul lui veșmîntul nestricăciunii și apoi este aruncat în focul și întunericul cel mai din afară.

18. De acest foc și întuneric să fim scăpați toți prin strălucirea și cunoștința acelei lumini nematerialnice și veșnice a Schimbării la Față a Domnului, spre slava Lui și a Părintelui Cel fără de început și a Făcătorului de viață Duh, cărora una și aceeași le este strălucirea și dumnezeirea, slava, împărăția și puterea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

OMILIA A 35-A*

1. Isaia proorocul a prezis despre Evanghelie că „Domnul va da pe pămînt cuvîntul cu măsură". Măsurat este deci cuvîntul acela care prin cele puțin spuse cuprinde multă cugetare. Prin urmare, să ne gîndim iară la cuvintele evanghelice, să fim cuprinși de ceea ce este dumnezeiesc.

2. „În vremea aceea a luat Iisus pe Petru, pe Iacob și pe Ioan și îi urcă într-un munte înalt deosebi, și S-a schimbat la față înaintea lor și a strălucit fața lui ca soarele".[1] Iată că acum este timpul cel bineprimit, iată acum, fraților, ziua mîntuirii, ziua cea dumnezeiască, nouă și fără de sfîrșit, cea nemăsurată cu intervale, cea fără creștere și fără micșorare, neîntreruptă de noapte, căci este ziua Soarelui Dreptății,[2] la care nu este mutare și umbră de schimbare.[3] El este Cel care prin bunăvoirea Tatălui și împreuna-lucrare a Duhului Sfînt, ca un iubitor de oameni a strălucit peste noi și ne-a scos din întuneric la lumina Lui

* Acest al doilea cuvînt al Sf. Grigorie Palama rostit la Praznicul Schimbării la Față a Domnului, la vremea Sf. Liturghii, este continuarea firească a primului și formează cu acesta, în duhul luminii taborice, poate una din cele mai reușite erminii patristice asupra textelor evanghelice referitoare la Schimbarea la Față a Mîntuitorului Hristos din *Matei 17, 1—9; Marcu 9, 2—8 și Luca 9, 28—36.* Trebuie arătat și faptul că Sf. Grigorie Palama insistă, încercînd să lămurească strălucirea slavei în care s-a arătat Domnul pe Tabor, să nu se confunde ființa lui Dumnezeu, care este de nepătruns, cu puterea, cu slava, cu lumina care iradiază din ființa Sa și prin care El se comunică întregii creații, iar creaturile, tot prin aceste raze ale luminii necreate intră în comuniune cu Ziditorul lor, împărtășindu-se din iubirea, bunătatea, lumina și puterea Sa. Cele trei persoane ale Sf. Treimi au această lumină ființial, pe cînd îngerii, sfinții și toți cei ce se fac vrednici de ea, o primesc în dar, li se comunică după puterea pe care o au ca să o primească și de a înainta prin ea spre o tot mai desăvîrșită vedere a tainelor lui Dumnezeu. Din Hristos, nu numai ca Logos al Tatălui, ci și ca Dumnezeu întrupat, a strălucit acea lumină care o are ființial, și s-a făcut fața Sa ca soarele. Strălucirea este a dumnezeirii, dar a luminat în raze de strălucire *și peste, și din* întreaga fire omenească pe care și-a asumat-o. Moise și Ilie, văzuți în slavă de ucenici, n-au strălucit în intensitatea strălucirii lui Hristos (ca soarele), dar s-au arătat a fi în lumină, de a fi prin har părtași slavei Lui. La fel și ucenicii aflați acolo pe munte, prin har li s-a dat și lor a fi părtași, pe cît li se putea, vederii acelei lumini negrăite, mai presus de fire și de cuvînt. În alt loc subliniază Sf. Grigorie că: „și sfinții văd lumina cea tainică, slava, strălucirea... și părtași se fac la acestea, dar nu văd și nu se împărtășesc de ființa lui Dumnezeu" din care strălucește, ca dintr-un soare, lumina harului Său.

1 *Matei* 17, 1—2.

2 *Maleahi* 3, 20.

3 *Iacov* 1, 17.

cea minunată şi continuă să strălucească pururea peste noi, ca un Soare de nepătruns.

3. Ca Soare al Dreptăţii şi al Adevărului, nu poate să strălucească şi să fie cunoscut celor ce săvîrşesc minciuna şi ridică slavă nedreptăţii sau o dovedesc în fapte. El se face arătat lucrătorilor dreptăţii şi iubitorilor de adevăr; este crezut de aceştia şi îi umple de strălucirile Lui. Aceasta este ceea ce zice şi Scriptura: „lumină a răsărit dreptului şi veselia odată cu ea".[4] De aceea şi profetul psalmist cîntă lui Dumnezeu: „Taborul şi Ermonul întru numele Tău se vor bucura",[5] scriind mai dinainte bucuria aceea care s-a făcut în munte din strălucirea aceea, celor ce vedeau. Isaia zice: „dezleagă toată legătura nedreptăţii, dezleagă legăturile jugurilor şi rupe orice învoială nedreaptă",[6] iar după aceea ce zice oare? „Atunci se va revărsa ca şi zorile lumina ta şi tămăduirea ta repede va răsări şi dreptatea va merge înainte şi slava lui Dumnezeu te va însoţi".[7] Şi mai departe, iarăşi zice: „dacă ridici din mijlocul tău asuprirea, ameninţarea şi cîrtirea, şi vei da pîine celui flămînd şi sufletul cel amărît îl vei îndestula din sufletul tău, atunci va răsări în întuneric lumina ta şi întunericul va fi ca miezul zilei".[8] Şi aceasta, deoarece Soarele acela, soare îi face şi pe cei peste care străluceşte în chip luminat, căci şi zice: „vor străluci drepţii ca şi soarele în împărăţia Tatălui lor".[9]

4. Să lepădăm deci, fraţilor, lucrurile întunericului şi să făptuim cele ale luminii, aşa încît nu numai să umblăm după cuviinţă ca într-o astfel de zi, ci cu adevărat să şi devenim fii ai zilei [10] şi aşa să veniţi să ne suim în munte unde a strălucit Hristos şi să vedem cele de acolo. Mai mult, dacă sîntem aşa şi am devenit vrednici de o zi ca aceasta, la vremea potrivită ne va ridica şi pe noi însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu. Şi acum vă rog să întindeţi şi să ridicaţi privirea cugetului spre lumina vestirii evanghelice, pentru ca să vă schimbaţi prin înnoirea minţii şi dobîndind o astfel de strălucire dumnezeiască să deveniţi cu acelaşi chip întru asemănarea slavei Domnului, a cărui faţă a strălucit astăzi pe munte, ca soarele.

5. Dar oare cum a strălucit ca soarele? Cîndva, lumina aceasta solară nu se găsea în discul soarelui ca şi într-un vas, căci era creată mai dinainte, pe cînd discul solar a fost creat în ziua a patra de Cel ce pe toate le-a făcut; atunci a pus lumina în el şi l-a rînduit luminător şi arătător al zilei. Într-un fel asemănător, cîndva lumina dumnezeirii nu se găsea în trupul lui Hristos, căci lumina aceea era mai înainte de început, pe cînd trupul şi l-a asumat de la noi Fiul lui Dumnezeu după aceea; şi asta pentru noi şi a făcut să aibă în el plinătatea dumnezeirii. Şi S-a arătat astfel luminător făcător de îndumnezeire şi în acelaşi timp, luminat dumnezeieşte. Aşa a strălucit faţa lui Hristos ca soarele şi hainele Sale s-au făcut albe ca lumina sau cum zice Marcu: „s-au făcut strălucitoare şi albe ca zăpada, aşa cum pe pămînt înălbitorul nu poate înălbi".[11]

6. Au strălucit deci de acea lumină şi trupul lui cel preacinstit şi hainele lui, dar nu la fel: faţa lui a strălucit ca soarele, pe cînd hainele lui, ca unele care ating trupul, s-au făcut luminoase şi prin aceasta a arătat care sînt veşmintele slavei pe care le vor purta în veacul ce va să fie, cei alipiţi Domnului. A arătat totodată şi care sînt veşmintele stării de nepăcătoşenie pe care, prin călcarea poruncii, le-a dezbrăcat Adam, şi s-a arătat gol şi a simţit ruşinea. Dumnezeiescul Luca zice că „s-a făcut chipul Lui altul şi veşmîntul Lui alb, strălucind",[12] văzînd toate cele petrecute acolo ca fiind fără precedent. Marcu însă înfăţişează veşmintele zicînd că s-au făcut „albe şi strălucitoare ca zăpada", arătînd prin aceasta şi el că imaginile şi asemănările nu sînt nimic faţă de înfăţişarea care

4 *Ps.* 96, 12.
5 *Ps.* 88, 13.
6 *Isaia* 58, 6.
7 *Isaia* 58, 8.
8 *Isaia* 59, 9—10.
9 *Matei* 13, 43.
10 *I Tes.* 5, 8.
11 *Marcu* 9, 3.
12 *Luca* 9, 29.

o aveau veșmintele Lui. Într-adevăr, zăpada este albă, dar nu și cu luciu neted, căci are suprafața neregulată, de vreme ce este mișcată de părticele mici, datorită aerului care este între ele; Atunci cînd norul nu s-a contractat total și nu a putut să scoată și aerul care îl cuprinde, din cauza răcelii puternice îngheață și coboară purtînd și aer (în fulgi), tot așa cum și spuma este albă și cu suprafața neregulată.

7. Deoarece nu a fost îndeajuns albul zăpezii spre înfățișarea acelei priveliști minunate, a luat împreună și strălucirea și prin aceasta a arătat evanghelistul că lumina aceea este suprafirească și că datorită ei veșmintele acelea s-au făcut albe și strălucitoare. Căci lucrarea luminii nu este să facă albe sau strălucitoare pe cele ce sînt luminate, ci să arate care este culoarea lor, pe cînd lumina aceea din cîte se vede le-a acoperit sau mai bine spus le-a schimbat, fapt ce nu este al luminii celei după simțuri. Mai de neînțeles este faptul că atunci cînd le-a schimbat, le-a menținut într-un fel și neschimbate, după cum s-au și arătat îndată. De unde să se petreacă această lucrare cu lumina cea cunoscută de noi. Pentru aceasta și evanghelistul, arătînd suprafirescul nu numai al strălucirii și frumuseții feței Domnului, ci și al veșmintelor Sale, le-a explicat frumusețea după modul cel după fire, punînd împreună strălucirea cu albul zăpezii. Chiar și arta descoperă o anume frumusețe dincolo de cea firească, punîn-o dincolo de reprezentările artistice. De aceea și evanghelistul zice: „erau astfel, cum nu poate înălbi pe pămînt înălbitorul".

8. Dar Logosul Cel mai dinainte de veci, Care pentru noi S-a întrupat, Înțelepciunea cea ipostatică a Tatălui, poartă totdeauna în Sine și cuvîntul vestirii evanghelice, litera fiindu-I ca și un veșmînt, căci este albă, clară, strălucitoare și luminoasă ca și un mărgăritar. Mai mult, cuvîntul este demn de Dumnezeu și este dumnezeiesc pentru cei ce în duhul văd cele ale Duhului și explică în chip demn de Dumnezeu cuvintele textelor evanghelice și le arată pe acestea a fi astfel cum nu poate să le facă lămurite înălbitor pămîntesc, adică cel ce este înțelept după veacul acesta. Și de ce zic care să le facă lămurite? Căci de fapt nici nu le poate pricepe nici cînd i le explică altul. Precum zice și apostolul: „omul cel după fire nu poate primi cele ale duhului și nici să le cunoască".[13] De aceea și în strălucirile cele firești distinge greșit străluciri dumnezeiești și duhovnicești, care sînt dincolo de cele ale firii, adică „lucruri pe care nu le-a văzut în chip obișnuit, îngîmfat zadarnic de mintea trupului său".[14]

9. Luminat fiind la cuget de acea vedere preafericită, Petru a fost ridicat spre dumnezeiasca dragoste și cuprins de o și mai mare dorință, nevoind să se depărteze de lumina aceea, a zis către Domnul: „bine este nouă să ne găsim aici; dacă vrei să facem aici trei colibe, una Ție, una lui Moise și una lui Ilie, neștiind ce să spună".[15] Nu sosise încă vremea reașezării tuturor, căci cînd va veni acel timp, nu vom mai avea nevoie de corturi făcute cu mîna și nici nu va trebui să se potrivească stăpînul cu robii prin asemănarea corturilor. Aceasta, pentru că Hristos, ca Fiu autentic al Tatălui este în sînurile Lui, pe cînd profeții cei doi, ca și fii autentici ai lui Avraam, vor locui în sînurile lui. Și pe cînd Petru zicea acestea, „iată un nor luminos i-a umbrit pe ei",[16] întrerupînd cuvintele lui Petru și arătînd care este cortul cel potrivit al lui Hristos. Dar care este oare acest nor, și cum în timp ce era luminos i-a și umbrit? Nu este cumva lumina cea neapropiată în care locuiește Dumnezeu? Acea lumină în care se îmbracă precum cu o haină? Căci zice psalmistul: „cel ce pui norii suire a Ta" [17] sau „întuneric a pus în jurul cortului Său" [18] sau după cum zice apostolul: „cel ce singur are nemurire și locuiește în lumina cea neapropiată".[19] Astfel aici, întunericul și lumina sînt același lucru, care din strălucire deosebită umbrește.

13 *I Cor.* 2, 14.
14 Cf. *Col.* 2, 18.
15 *Marcu* 9, 5—6.
16 *Matei* 17, 15.
17 *Ps.* 103, 4.
18 *Ps.* 17, 13.
19 *I Tim.* 6, 16.

10. Dar şi lumina cea văzută de ochii apostolilor este mărturisită de sfinţii cei cuvîntători de Dumnezeu, ca fiind neapropiată. Căci zice: „astăzi este adîncul luminii neapropiate; astăzi în muntele Taborului clară se face văzută apostolilor strălucirea dumnezeiască în revărsare neîngrădită".[20] Iar marele Dionisie, după ce zice că lumina cea neapropiată poate fi numită şi întuneric în care locuieşte Dumnezeu, zice că „la aceasta ajunge doar cel ce se învredniceşte să cunoască şi să vadă pe Dumnezeu".[21] Prin urmare, aceeaşi lumină a fost şi aceea pe care au văzut-o apostolii strălucind pe faţa Domnului, ca şi norul care i-a umbrit pe urmă, strălucind în toată revărsarea, s-a făcut pentru aceia nevăzută din cauza preaputernicei străluciri şi astfel, a umbrit izvorul cel nesecat al dumnezeieştii lumini, a umbrit pe Soarele Dreptăţii, Hristos. Căci şi lumina cea după simţuri a soarelui prin razele lui face posibilă vederea, dar o face şi imposibilă, atunci cineva priveşte direct spre soare, întrucît strălucirea lui este dincolo de puterea ochilor noştri.

11. Dar soarele cel sensibil se face văzut aşa cum este el creat, nu precum vrea el şi nici la cine vrea el, pe cînd Hristos Soarele Dreptăţii şi al Adevărului, avînd nu numai strălucire şi slavă după fiinţa Lui, ci şi voinţă potrivită spre aceasta, străluceşte ocrotitor şi mîntuitor numai la cîţi vrea şi precum vrea El. Pentru aceasta S-a şi arătat de bunăvoie ca Soare şi a fost văzut de ochii apostolilor şi asta, desigur, nu de la mare distanţă; apoi, după ce a strălucit mai puternic, după a Lui voinţă, S-a făcut văzut ochilor apostolilor ca şi cum ar fi intrat într-un nor luminos. Şi glas s-a făcut auzit din nor: „Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care bine am voit, pe Acesta să-L ascultaţi".[22] Atunci cînd Domnul S-a botezat în Iordan, s-au deschis cerurile şi aceeaşi voce a fost auzită, din slava aceea oricum, pe care şi Ştefan a văzut-o mai tîrziu, cînd i s-au deschis cerurile şi a fost cuprins de Duhul Sfînt. Acum însă, s-a auzit din norul care umbrea pe Iisus. Prin urmare, acea lumină din nor este aceeaşi cu slava cea mai presus de ceruri a lui Dumnezeu. Deci, cum să fie sensibilă lumina cea mai presus de ceruri?

12. A învăţat şi vocea cea din nor a Tatălui că toate cele mai dinainte de pătimirea Domnului şi Mîntuitorului Iisus Hristos, jertfele, legiuirile, înfierile, toate acestea erau lucruri nedesăvîrşite, şi nu după voia cea mai dinainte a lui Dumnezeu erau şi se săvîrşeau, dar au fost îngăduite din cauza arătării viitoare a Domnului. El este Acela în care, ca într-un Fiu preaiubit binevoieşte şi se odihneşte în chip desăvîrşit Tatăl. De aceea şi porunceşte ca de Acesta să ascultăm şi Lui să I ne supunem. Şi deşi zice, intraţi pe poarta cea strîmtă, căci largă este şi încăpătoare calea care duce la pierzare, şi strîmtă şi cu chin cea care duce la viaţă, zice: de El să ascultaţi. Deşi zice că lumina aceea este împărăţia lui Dumnezeu, de El să ascultaţi, zice şi Lui să credeţi şi luminii Lui vă va face vrednici.

13. Cînd s-a arătat norul cel luminos şi s-a auzit din el glasul Tatălui, au căzut ucenicii cu faţa la pămînt, dar nu din cauza glasului, căci l-au auzit şi altă dată, nu numai la Iordan, ci şi în Ierusalim, cînd se apropia mîntuitoarea patimă, atunci cînd Domnul a zis: „Părinte, preamăreşte numele Tău" şi a venit glas din cer, care a zis: „L-am preamărit şi iarăşi îl voi preamări".[23] Şi a auzit toată mulţimea, dar nimeni nu a căzut la pămînt. Aici însă, nu numai glasul, ci şi lumina cea necuprinsă s-a arătat împreună cu glasul. Şi cu adevărat, de Dumnezeu purtătorii părinţi au cunoscut că nu din cauza glasului, ci datorită acelei lumini schimbate şi mai presus de fire, au căzut ucenicii cu faţa la pămînt. După cum zice şi Marcu, că şi înainte de a auzi glasul erau înspăimîntaţi,[24] desigur de vederea aceea deosebită.

---

20 Citat din Sf. Ioan Damaschin, *La Schimbarea la Faţă*, 2, P.G. 96, col. 545 B.

21 Dionisie Areopagitul, *Epistola a 5-a*, P.G. 3, col. 1073 A.

22 *Matei* 17,5.

23 *Ioan* 12, 28.

24 *Marcu* 9, 6.

14. Atunci cînd prin toate acestea se face văzută lumina aceea necreată, dumnezeiască şi mai presus de fire, ce păţesc oare cei care au doar obişnuinţa unei cunoaşteri exterioare, după simţuri şi nu pot cunoaşte cele ale Duhului? Cad în altă prăpastie. Nu numesc pe această lumină slavă dumnezeiască, nici împărăţia lui Dumnezeu, nici frumuseţe, nici har, nici strălucire aşa după cum au fost învăţaţi de Dumnezeu şi de către teologii cei de Dumnezeu cuvîntători. Susţin că aceasta (lumina) este fiinţa lui Dumnezeu, deşi mai înainte de asta ziceau că este creată şi sensibilă. Domnul însă zice în Evanghelie că această slavă nu numai că este comună Lui şi Tatălui, ci şi sfinţilor îngeri precum zice şi scrie dumnezeiescul evanghelist Luca: „cine se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele în neamul acesta, de acela şi Fiul Omului se va ruşina cînd va veni în slava Lui şi a Tatălui şi a sfinţilor îngeri".[25] Cei care pretind că slava aceasta este fiinţa lui Dumnezeu, vor trebui să accepte că aceeaşi este fiinţa şi a lui Dumnezeu şi a îngerilor; fapt ce ar fi necuviinţa cea mai de pe urmă.

15. Părtaşi acestei slave şi a împărăţiei nu sînt numai îngerii ci şi sfinţii cei dintre oameni. Dar în timp ce Tatăl şi Fiul au slava aceasta şi împărăţia în chip fiinţial, îngerii şi oamenii o dobîndesc prin har, de acolo primind şi strălucirea. Moise şi Ilie, fiind văzuţi cu El în slavă, tocmai aceasta ne arată nouă. Moise s-a arătat a fi părtaş dumnezeieştii slave nu numai aici pe Tabor, ci şi atunci cînd în aşa măsură a fost luminat la faţă, încît fiii lui Israel nu se puteau uita la el.[26] După cum şi descrie cel ce zice că Moise a primit pe faţa lui muritoare, slava cea nemuritoare a Tatălui.[27] La fel zice şi cel ce a răspuns lui Eunomiu care susţinea că slava Pantocratorului este netrasmisibilă spre Fiul. Şi deşi cuvîntul nostru face referire la Moise, nici în cazul acesta nu aş accepta să se spună aşa ceva.

16. Una şi comună este slava, împărăţia şi strălucirea lui Dumnezeu şi a sfinţilor Săi; căci şi zice psalmistul: „...să fie peste noi strălucirea Dumnezeului nostru".[28] Dar că una şi comună ar fi fiinţa lui Dumnezeu cu cea a sfinţilor, pînă acum nimeni nu a îndrăznit să spună. Comună dumnezeirii Logosului şi trupului Său s-a arătat pe munte dumnezeiasca strălucire, dar a zice că una şi comună este fiinţa dumnezeirii cu cea a trupului, aceasta este spusa lui Eutihie şi a lui Dioscur, iar nu a celor ce se vor binecredincioşi.

Slava şi strălucirea o vor vedea toţi, atunci cînd Domnul se va arăta strălucind de la Răsărit şi pînă la Apus; şi au văzut-o şi acum cei care cu Iisus s-au urcat pe munte. Nimeni însă nu a fost în ipostaza şi în fiinţa lui Dumnezeu sau a văzut sau a descris natura Lui.[29] Iar lumina cea dumnezeiască se dă cu măsură şi este primită mai mult sau mai puţin, fiind împărţită şi totuşi rămînînd întreagă, după vrednicia celor ce o primesc. Dovada despre acest fapt este uşor de găsit, căci faţa Domnului a strălucit mai puternic decî soarele, pe cînd hainele Lui s-au făcut strălucitoare şi albe ca zăpada. Moise şi Ilie au fost văzuţi în aceeaşi slavă, dar nici unul dintre ei nu a strălucit ca soarele. Chiar şi ucenicii au văzut numai parte din acea lumină, pe cînd altă parte nu au putut-o fixa cu privirile lor.

17. Aşa se măsoară şi se imparte în chip neîmpărţit acea lumină. Aşa se şi primeşte, mai mult sau mai puţin. O parte din ea se cunoaşte acum, altă parte numai după aceea. Zice şi dumnezeiescul Pavel: „acum în parte cunoaştem şi în parte proorocim".[30] Fiinţa lui Dumnezeu rămîne însă cu desăvîrşire neîmpărţită şi necuprinsă şi nici una din fiinţe nu primeşte din ea mai mult sau mai puţin. De altfel, este susţinerea rătăciţilor messalieni care socotesc că fiinţa lui Dumnezeu se face văzută celor vrednici. Noi însă, respingînd pe cei rău cinstitori, mai vechi şi mai noi, credem că sfinţii văd împărăţia, slava, strălucirea,

---

25 *Luca* 9, 26.
26 *Ieşire* 34, 29—35.
27 Citat din Simeon Metafrastul, *Despre eliberarea minţii*, 21, P.G. 34, col. 956 AB.
28 *Ps.* 98, 19.
29 Cf. *Ieremia* 23, 18.
30 *I Cor.* 13, 9.

lumina cea tainică şi harul cel dumnezeiesc şi părtaşi se fac acestora, după cum şi am fost învăţaţi, dar nu văd sau se împărtăşesc de fiinţa lui Dumnezeu. Să înaintăm spre strălucirea luminii harului, să cunoaştem şi să cinstim pe dumnezeirea cea întreită, care iradiază acea strălucire unică şi tainică din singura fire, cea una şi tri-ipostatică. Să ne ridicăm privirea cugetării spre Logosul care acum cu Trupul Său se găseşte deasupra bolţilor cereşti. Acesta, stînd în chip potrivit unui Dumnezeu în dreapta măririi, lasă să ajungă la noi, ca şi ceva de departe glasul său: cine vrea să se afle în slava aceasta, să urmeze după putere şi să meargă pe drumul şi după vieţuirea pe care le-am arătat Eu pe pămînt.

18. Să vedem deci cu ochii cei lăuntrici priveliştea aceasta măreaţă, care este firea noastră care pentru veşnicie este împreună cu focul cel nematerialnic al dumnezeirii. Şi după ce vom lepăda veşmintele de piele ale firii, cu care ne-am îmbrăcat prin neascultarea poruncii, adică grijile cele trupeşti şi pămînteşti, să stăm pe pămînt sfînt, dovedindu-ne fiecare un pămînt sfînt prin virtute şi prin înălţarea cea către Dumnezeu. Şi aşa, cu îndrăzneală să stăm în lumina lui Dumnezeu, spre care şi alergînd să ne luminăm şi luminaţi să vieţuim veşnic cu ea, spre slava luminii celei unice şi întreit strălucite, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

Traducere de Diac. Eugen Moraru

CUVIOSUL SILUAN ATONITUL
(1866—1938)

ÎNSEMNĂRI DUHOVNICEŞTI*

IX. DESPRE IUBIREA DE DUMNEZEU ŞI IUBIREA DE APROAPELE ŞI DE VRĂJMAŞI

Sufletul meu înseteazā după Dumnezeul Cel viu. Iarăşi sufletul meu doreşte să se sature de dulceaţa Domnului. O, nepătrunsa bunătate a Domnului: din pulberea pămîntului Domnul l-a zidit pe om şi a pus în El suflare de viaţă, şi sufletul omului a ajuns aproape de Dumnezeu.

Domnul a iubit atît de mult zidirea că a dat pe Duhul Sfînt omului, iar omul a cunoscut pe Ziditorul său şi a iubit pe Domnul lui.

Duhul Sfînt e iubire şi dulceaţă a sufletului, minţii şi trupului. Dar cînd sufletul pierde harul sau dacă harul scade, sufletul caută iarăşi pe Duhul Sfînt plîngînd; înseteazā de Dumnezeu şi zice:

„Sufletul meu tînjeşte după Domnul şi-L caută cu lacrimi. Cum nu te voi căuta, Doamne? Tu, cel dintîi, m-ai aflat, Tu m-ai umplut de dulceaţa Duhului Sfînt şi acum sufletul meu tînjeşte după Tine. Inima mea Te-a iubit. Ascultă rugăciunea mea: dă-mi să rămîn pînă la sfîrşit în dragostea Ta, dă-mi să îndur toate necazurile şi bolile din dragoste pentru Tine".

*

Frică şi cutremur cuprind sufletul meu cînd doresc să scriu despre iubirea de Dumnezeu.

Sufletul meu e sărac şi lipsit de putere pentru a zugrăvi iubirea Domnului.

Sufletul e cuprins de frică dar, în acelaşi timp, el năzuieşte să scrie cel puţin cîteva cuvinte despre iubirea lui Hristos. A le scrie e un lucru care striveşte mintea mea, dar iubirea mă sileşte la aceasta.

Omule, tu eşti o făptură neputincioasă.

Cînd harul este în noi, atunci mintea noastră se înflăcărează şi se avîntă spre Domnul ziua şi noaptea, căci harul uneşte sufletul cu Dumnezeu în iubire; el Il iubeşte şi nu vrea să se smulgă de El căci nu ajunge să se sature de dulceaţă.

Nu există hotar iubirii lui Dumnezeu.

Cunosc un om pe care Domnul L-a cercetat cu harul Lui. Dacă Domnul l-ar fi întrebat: „Vrei să-ţi dau un har mai covîrşitor?", din pricina slăbiciunii trupului său i-ar fi răspuns: „Tu vezi, Doamne, că dacă-mi dai mai mult, aş muri". Căci omul e mărginit şi nu poate suferi plinătatea harului.

Aşa pe Tabor ucenicii Domnului au căzut cu faţa la pămînt cînd au văzut Slava Domnului. Şi nimeni nu poate înţelege cum dă Domnul harul Său sufletului.

Tu eşti bun, Doamne. Mulţumesc milostivirii Tale. Tu ai revărsat peste mine Duhul Tău Cel Sfînt şi mi-ai dat să gust iubirea Ta pentru mine, care sînt un păcătos atît de mare, şi sufletul meu se avîntă spre Tine, Lumină neapropiată.

---

* Arhim. Sophrony, *Starets Silouane. Moine du Mont Athos. Vie — Doctrine — Ecrits*, Paris, 1973, p. 331—350.

Cine ar putea să Te cunoască, dacă Tu, Cel Milostiv, n-ai binevoit să Te descoperi sufletului? El Te-a văzut și a recunoscut pe Ziditorul și Dumnezeul lui. Sufletul meu dorește nesăturat să fie pururea cu Tine, căci Tu l-ai atras prin dragostea Ta; și sufletul meu a cunoscut iubirea Ta.

Tu vezi, Doamne, cît de slab și păcătos e sufletul omului, dar Tu, Cel Milostiv, Tu dai sufletului puterea de a Te iubi. Sufletul se teme să piardă smerenia căci vrăjmașii încearcă să i-o ia, căci atunci harul părăsește sufletul.

*

Ce să-Ți dăm în schimb, Doamne?

Sînt un ticălos, Domnul o știe, dar iubesc să smeresc sufletul meu, și să iubesc pe aproapele meu, chiar atunci cînd el m-a ocărît. Rog neîncetat pe Domnul să-mi dea iubirea de vrăjmași. Prin mila lui Dumnezeu am simțit ce este iubirea de Dumnezeu și iubirea de aproapele. Zi și noapte, cer Domnului această iubire; Domnul îmi dă lacrimi și plîng pentru întreaga lume. Dar dacă judec pe cineva sau îl privesc de sus, lacrimile încetează și sufletul meu cade în întristare; și iarăși încep să cer iertare Domnului și milostiv, Domnul mă iartă pe mine păcătosul.

Scriu, fraților, înaintea Feței Dumnezeului meu: smeriți-vă inimile voastre și veți vedea încă de pe pămînt milostivirea Domnului. Veți cunoaște pe Ziditorul vostru ceresc și sufletul vostru nu se va sătura să iubească.

*

Nimeni nu poate cunoaște prin el însuși ce este iubirea dumnezeiască, dacă Duhul Sfînt nu-l învață acestea; dar în Biserica noastră iubirea dumnezeiască e cunoscută prin Duhul Sfînt și de aceea grăim.

Sufletul păcătos care nu cunoaște pe Domnul se teme de moarte și gîndește că Domnul nu-i va ierta păcatele sale. Se întîmplă așa, pentru că sufletul nu cunoaște pe Domnul și nu știe cît de mult El ne iubește. Dar dacă oamenii ar ști aceasta, nimeni n-ar mai cădea în deznădejde, pentru că Domnul nu numai dă iertare, dar încă se și bucură de întoarcerea păcătosului. Chiar și la apropierea morții, crede cu tărie că, de îndată ce o vei cere, vei dobîndi iertarea.

Domnul nu e ca noi. El este neînchipuit de blînd, milostiv și bun, iar cînd sufletul Il va cunoaște, va fi într-o uimire fără de sfîrșit și va zice: „Ce Dumnezeu avem!“

*

Domnul ne iubește și ne primește cu dragoste, fără să ne facă reproșuri, așa cum în Evanghelie, tatăl fiului risipitor nu i-a făcut reproșuri, ci a poruncit să i se dea o haină nouă, să i se pună în deget un inel scump și încălțăminte în picioare. A poruncit să se junghie vițelul cel gras și să se bucure, și nu i-a făcut cel mai mic reproș.

O, cu cîtă blîndețe și cu cîtă răbdare trebuie și noi să mustrăm pe fratele nostru ca sufletul nostru să prăznuiască din pricina întoarcerii lui!

*

O, fraților, să uităm pămîntul și tot ce se găsește pe el. El ne întoarce de la vederea Sfintei Treimi de necuprins pentru mintea noastră, dar pe Care Sfinții în Cer o văd prin Duhul Sfînt.

Noi însă, să stăruim în rugăciune, fără nici o închipuire și să cerem de la Domnul duh umilit. Domnul ne va iubi și ne va da pe pămînt tot ce e de folos pentru suflet și pentru trup.

Doamne, dă harul Tău tuturor popoarelor pămîntului ca ele să Te cunoască pe Tine; căci lipsit de Duhul Sfînt, omul nu poate să Te cunoască nici să înțeleagă iubirea Ta.

Copilașilor, cunoașteți pe Ziditorul Cerului și al pămîntului.

Doamne, trimite mila Ta asupra copiilor acestui pămînt. Tu-i iubești pe ei; dă-le lor să Te cunoască prin Duhul Sfînt. Te rog cu lacrimi: ascultă rugăciunea mea pentru copiii Tăi și dă-le tuturor să cunoască Slava Ta prin Duhul Sfînt.

*

Din fragedă vîrstă îmi plăcea să mă gîndesc: Domnul S-a urcat la ceruri și așteaptă ca noi să venim la El. Dar pentru a trăi împreună cu Domnul, trebuie să fim ca și El sau ca și copiii, smeriți și blînzi, și să-I slujim Lui. Atunci,

după cuvîntul Domnului: „Acolo unde sînt Eu, va fi și slujitorul Meu", vom fi și noi împreună cu El în Împărăția Cerurilor. Dar acum sufletul meu e mîhnit și în întuneric. Nu pot să mă înalț cu *minte curată* spre Dumnezeu și n-am destule lacrimi ca să plîng faptele mele cele rele. Sufletul meu e pustiu și nu mai poate trăi această viață fără de lumină.

Ah, cine-mi va cînta cîntecul pe care-l iubesc din copilărie și care arată cum Domnul S-a urcat la Ceruri, cum ne iubește și cu cît dor ne așteaptă la El? Cu lacrimi voi asculta acest cîntec, căci sufletului meu îi e urît pe pămînt.

Ce mi s-a întîmplat? Cum am pierdut bucuria și cum aș putea să o regăsesc?

Plîngeți cu mine, păsări și fiare sălbatice. Plîngeți cu mine, pădurilor și pustiilor! Să plîngă cu mine întreaga zidire a lui Dumnezeu și să mă mîngîie în chinul și întristarea mea.

Iată ce gîndește sufletul meu: dacă eu, care iubesc atît de puțin pe Dumnezeul meu, am un dor atît de puternic după Domnul, care trebuie să fie întristarea Maicii lui Dumnezeu cînd a rămas pe pămînt după înălțarea Domnului.

Ea nu ne-a încredințat în scris întristarea sufletului ei și ceea ce știm despre viața ei pămîntească nu e decît puțin lucru, dar trebuie să recunoaștem că nu putem cuprinde plinătatea iubirii ei pentru Fiul și Dumnezeul ei.

Inima Maicii Domnului, toate gîndurile și întreg sufletul ei erau ocupate de Domnul. Dar i-a mai fost dat încă și altceva: ea iubea pe oameni și se ruga fierbinte pentru ei, pentru noii creștini, cerînd ca Domnul să-i întărească; se ruga pentru întreaga lume, ca toți oamenii să se mîntuiască. Această rugăciune era bucuria și mîngăierea ei pe pămînt.

Nu înțelegem în plinătatea ei iubirea Maicii lui Dumnezeu, dar știm că:

Cu cît mai mare e iubirea, cu atît mai mari sînt suferințele sufletului.

Cu cît mai deplină e iubirea, cu atît mai deplină e cunoștința.

Cu cît mai fierbinte e iubirea, cu atît mai sfîntă e viața.

Nimeni dintre noi nu ajunge la deplinătatea iubirii Maicii lui Dumnezeu și noi avem nevoie de pocăința lui Adam. Dar noi simțim în parte această iubire, așa cum ne e ea descoperită în Biserică prin Duhul Sfînt.

*

„Oare nu ardea inima noastră înăuntrul nostru?" (Lc. 24, 32), au spus Apostolii cînd Hristos S-a apropiat de ei. Așa recunoaște și sufletul pe Învățătorul lui și-L iubește, și dulceața iubirii e ca un foc.

În ceruri toți n-au decît o singură iubire, dar pe pămînt unii iubesc mult pe Domnul, alții puțin; în fine, alții nu-L iubesc deloc.

Sufletul plin de iubire pentru Dumnezeu uită cerul și pămîntul, mintea e înflăcărată și vede în chip nevăzut pe Cel pe Care-L dorește. Sufletul varsă lacrimi dulci din belșug și nu poate uita pe Domnul fie și numai o clipă, căci harul lui Dumnezeu îi dă puterea de a iubi pe Cel pe Care-L iubește.

*

Ah, în ce Slavă e Domnul și cu ce cîntări este El preamărit în ceruri! Cît de dulci sînt cîntările alcătuite de iubirea pentru Dumnezeu!

Cine va fi omul vrednic să audă aceste cîntări insuflate de Duhul Sfînt și care preamăresc pe Domnul pentru pătimirile Lui? Și care va fi bucuria lui auzind aceste cîntări?

Pe pămînt, de-abia este sufletul atins de iubirea dumnezeiască că deja dulceața Duhului îl poartă spre Dumnezeu pe care-L iubește, spre Părintele lui ceresc.

*

Fraților preaiubiți, să ne smerim ca să fim vrednici de iubirea dumnezeiască, ca Domnul să ne îmbrace în blîndețea și smerenia Sa și să putem intra în sălașurile cerești pe care ni le-a pregătit Domnul.

*

Domnul iubește pe toți oamenii, dar iubește mai mult încă pe cel ce Îl caută.

„Pe cei ce Mă caută îi iubesc, zice Domnul, și cei ce Mă caută vor primi harul" (Prov. 8, 17). Și cu el (cu harul) e ușor să trăiască, sufletul e bucuros și

spune: „Domnul *meu*, eu sînt slujitorul *Tău*". Există o adîncă bucurie în aceste cuvinte: Dacă Domnul e al *nostru*, atunci toate sînt ale noastre. Cît de bogați sîntem!

*

Mare și necunoscut e Domnul nostru. Dar din iubire pentru noi S-a pogorît ca să-L putem cunoaște și iubi, ca, iubindu-L, să uităm pămîntul, să trăim în ceruri și să vedem Slava Domnului.

Celor pe care i-a ales Domnul le dă har atît de mare că în iubirea lor îmbrățișează întreg pămîntul, lumea întreagă. Sufletul lor arde de dorința ca toți oamenii să se mîntuiască și să vadă slava Domnului.

*

Domnul a spus ucenicilor Lui: „Copiilor, n-aveți nimic de mîncare?" (In. 21, 5). O, ce mare iubire e în aceste cuvinte! Domnul ne numește „copii". Ce bucurie mai mare ar putea exista? Trebuie să cugetăm adînc asupra acestor cuvinte și asupra pătimirilor îndurate de Domnul pentru noi pe Cruce.

Ah, cum iubește Domnul zidirea Sa!

Și iată că Domnul ne-a îngăduit să vă vorbim de aceasta și mintea noastră se bucură că Domnul e cu noi.

Cu smerenie vă rog aceasta: rugați-vă pentru mine și Domnul vă va răsplăti.

*

Fratele R. mi-a povestit că, atunci cînd era grav bolnav, mama sa i-a spus tatălui lui: „Cum suferă fiul nostru. Cu bucurie m-aș lăsa tăiată în bucăți dacă aceasta ar putea să-l ajute să-și ușureze suferințele".

Așa este iubirea Domnului pentru oameni. El a spus: „Nu e mai mare iubire decît a-ți da viața ta pentru aproapele tău" (In. 15, 13). Domnul avea o atît de mare compătimire pentru oameni că dorea să sufere pentru ei ca o mamă și mai mult chiar. Dar nimeni nu poate înțelege această mare iubire fără harul Sfîntului Duh. Scriptura vorbește despre aceasta, dar nici ea nu poate fi înțeleasă doar cu mintea, căci în Scriptură vorbește același Duh Sfînt.

*

Domnul ne iubește atît încît vrea ca toți oamenii să se mîntuiască, să fie veșnic cu El în ceruri și să vadă Slava Lui. Noi nu cunoaștem această Slavă în toată plinătatea ei, dar Duhul Sfînt ne-o descoperă în parte. Cei ce n-au cunoscut pe Duhul Sfînt nu pot înțelege această Slavă, cred numai în făgăduințele Domnului și păzesc poruncile Lui. Dar și ei sînt fericiți, așa cum a spus-o Domnul Apostolului Toma (In. 20, 29) și vor fi deopotrivă (egali) cu cei care au văzut de aici Slava lui Dumnezeu.

*

Dacă vrei să cunoști pe Domnul, smerește-te cu toată ființa, fii ascultător și înfrînat în toate, iubește adevărul și *negreșit* Domnul îți va da să-L cunoști prin Duhul Sfînt. Atunci vei ști prin experiență *ce* este iubirea pentru Dumnezeu și *ce* este iubirea pentru oameni. Și cu cît mai desăvîrșită e iubirea, cu atît mai desăvîrșită e și cunoștința. Iubirea poate fi slabă, dar poate fi și mijlocie și chiar mare.

Cel ce se teme de păcat iubește pe Domnul. Cel ce încearcă zdrobirea inimii iubește mai mult. Cel ce are în suflet lumină și bucurie iubește încă și mai mult. Dar cel ce poartă harul în trup și suflet acela a atins iubirea desăvîrșită. Acesta e harul pe care Duhul Sfînt l-a dat Mucenicilor și el îi ajuta să îndure toate suferințele.

*

Se poate vorbi despre Rai și spune ce va fi el? Nu poate vorbi despre rai decît cel care, în Duhul Sfînt, a cunoscut pe Domnul și iubirea Lui pentru noi.

Domnul e atît de bun că sufletul nu-și poate aduce aminte decît de iubirea Lui. Harul Sfîntului Duh e atît de dulce și schimbă pînă într-atît pe om că el își uită chiar și propriii lui părinți.

Sufletul care a cunoscut pe deplin pe Domnul și care și-a găsit bucuria lui în El nu mai dorește nimic și nu se mai alipește de nimic de pe pămînt. Chiar dacă i s-ar oferi o împărăție, el n-ar voi-o, căci iubirea lui Hristos e atît de dulce

şi face sufletul atît de fericit încît chiar şi o viaţă de prinţ nu l-ar mai putea mulţumi.

Aş vrea să spun acum cîteva cuvinte, pe cît îmi îngăduie harul lui Dumnezeu, asupra treptelor iubirii dumnezeieşti.

Cînd omul se teme să nu supere pe Dumnezeu printr-un păcat oarecare, e prima treaptă a iubirii. Cel a cărui minte nu e tulburată de gînduri se află pe cea de-a doua treaptă a iubirii, mai înaltă decît prima. Pe cea de-a treia, mai înaltă încă, omul simte în mod limpede harul în sufletul lui. În fine, cînd un om poartă harul Duhului Sfînt atît în trupul cît şi în sufletul lui, e iubirea desăvîrşită; trupul celui ce poartă acest har va deveni asemenea moaştelor. Acesta e cazul Sfinţilor Nevoitori şi a celorlalţi mari Sfinţi.

Cel ce rămîne pe această treaptă nu mai e fermecat de iubirea unei tinere fete care, de obicei, răpeşte pe toată lumea, căci dulceaţa iubirii dumnezeieşti face sufletul să uite tot ce e pămîntesc. Harul Sfîntului Duh împinge sufletul să iubească total pe Domnul şi în această plinătate a iubirii pentru Domnul, sufletul e desfăcut de lume, deşi trăieşte încă în lume.

Sîntem mîndri de inteligenţa noastră şi de aceea nu putem rămîne în acest har. El se depărtează de suflet şi atunci sufletul însetează după el şi cu lacrimi îl caută din nou. Plînge şi se tînguieşte şi strigă spre Domnul.

„Milostive Doamne, vezi întristarea sufletului meu şi cum tînjesc după Tine!"

Nu există pe pămînt om la fel de blînd şi plin de iubire ca Domnul nostru Iisus Hristos. În El e bucuria şi veselia noastră. Să-L iubim iar El ne va duce în Împărăţia Lui şi vom vedea Slava Lui.

*

De cînd mi-a dat Domnul prin Duhul Lui Cel Sfînt să cunosc iubirea dumnezeiască, de patruzeci de ani, iată, sufăr pentru poporul lui Dumnezeu.

O, fraţilor, nimic nu e mai bun ca iubirea dumnezeiască, cînd Domnul încălzeşte sufletul nostru cu iubirea de Dumnezeu şi de aproapele.

Mare e milostivirea Domnului: sufletul a cunoscut pe Dumnezeu, Tatăl lui ceresc, varsă lacrimi şi se mîhneşte: de ce am supărat atît pe Domnul? Domnul dă iertarea păcatelor şi atunci e o bucurie să iubească pe Ziditorul lui şi pe aproapele lui şi să plîngă pentru el ca Domnul să ia tot sufletul la El, acolo unde ne-a gătit loc prin Patimile Sale pe Cruce.

Cel ce a cunoscut dulceaţa iubirii dumnezeieşti, cînd sufletul lui încălzit de Dumnezeu iubeşte pe Dumnezeu şi fratele lui, acela ştie în parte că „Împărăţia cerurilor este înăuntrul nostru" (Lc. 17, 21).

*

Milostive Doamne, mare e iubirea Ta pentru mine păcătosul!

Tu mi-ai dat să Te cunosc, Tu mi-ai dat să gust harul Tău. „Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul" (Ps. 33, 9). Tu mi-ai dat să gust bunătatea Ta şi mila Ta, şi nesăturat, ziua şi noaptea, sufletul meu e atras spre Tine. Sufletul nu poate uita pe Ziditorul lui căci Duhul dumnezeiesc îi dă putere de a iubi pe Cel pe Care-L iubeşte; el nu se poate sătura, ci doreşte fără încetare pe Părintele lui ceresc.

Fericit sufletul care iubeşte smerenia şi lacrimile şi care urăşte gîndurile rele.

Fericit sufletul care iubeşte pe fratele lui, căci *fratele nostru e viaţa noastră proprie.*

Fericit sufletul care iubeşte pe fratele lui; el simte în el prezenţa Duhului Domnului. Acesta îi dă pace şi bucurie, iar el plînge pentru lumea întreagă.

Sufletul meu şi-a adus aminte de iubirea Domnului şi inima mea s-a încălzit. Sufletul meu s-a predat unei adînci tînguiri, căci am supărat atît pe Domnul, Ziditorul meu preaiubit. Dar El nu şi-a adus aminte deloc de păcatele mele. Atunci sufletul meu s-a predat unei tînguiri mai adînci încă, pentru că Domnul are milă de fiece suflet şi-l ia în Împărăţia Lui cerească.

Şi sufletul meu plînge pentru întreaga lume.

Nu pot să tac despre poporul pe care-l iubesc pînă la lacrimi. Nu pot să tac, căci sufletul meu suferă neîncetat pentru poporul lui Dumnezeu şi mă rog pentru el cu lacrimi. Nu pot să nu vă vestesc, fraţilor, milostivirea lui Dumnezeu şi vicleniile vrăjmaşului.

Patruzeci de ani s-au scurs de cînd harul Sfîntului Duh m-a învățat să iubesc oamenii și întreaga zidire. El m-a învățat și vicleniile vrăjmașului care-și face răul lui în lume prin înșelăciune.

Credeți-mă, fraților. Scriu înaintea Feței lui Dumnezeu Care, în marea Sa milostivire, S-a făcut cunoscut sufletului meu prin Duhul Sfînt. Dar dacă sufletul nu gustă pe Duhul Sfînt, nu poate cunoaște pe Domnul, nici iubirea Lui.

Domnul e bun și milostiv. Cu toate acestea, dacă n-am fost învățați de Duhul Sfînt, n-am putea spune nimic despre iubirea Lui afară de ce se găsește în Scripturi. Dar tu frate, nu te tulbura dacă nu simți întru tine iubirea dumnezeiască, ci cugetă la Domnul. Gîndește-te că e milostiv, păzește-te de păcate, și harul dumnezeiesc te va povățui.

*

Iubirea nu e supusă timpului, ea își păstrează întotdeauna puterea ei. Unii oameni cred că Domnul a suferit din iubire pentru oameni, dar cum nu găsesc această iubire în sufletul lor, li se pare că aceasta a avut loc într-un trecut îndepărtat. Dar cînd sufletul cunoaște iubirea dumnezeiască prin Duhul Sfînt, simte limpede că Domnul e un Părinte pentru noi, că e Părintele nostru cel mai apropiat și intim.

Nu e fericire mai mare decît a iubi pe Dumnezeu din tot cugetul tău, din toată inima ta și din tot sufletul tău, așa cum a poruncit Domnul, și pe aproapele tău ca pe tine însuți. Cînd această iubire umple sufletul, totul îl bucură. Dar cînd o pierde, omul nu-și mai găsește odihnă, se tulbură și învinuiește pe ceilalți de a-l fi supărat și jignit. Nu înțelege că el este vinovatul: a pierdut iubirea lui Dumnezeu, a judecat sau urît pe fratele lui. Harul vine de la iubirea pentru fratele nostru și se păstrează prin iubirea pentru fratele nostru. Dar dacă nu iubim pe fratele nostru, harul dumnezeiesc nu va veni în sufletul nostru.

Dacă oamenii ar păzi poruncile lui Hristos, ar fi raiul pe pămînt. Toți ar avea îndeajuns cu puțină osteneală, tot ce le e de neapărată trebuință. Duhul dumnezeiesc ar via în sufletele oamenilor, căci El Însuși caută sufletul omului și dorește să vieze în noi. Dacă însă nu-și face sălaș în noi aceasta nu vine decît din mîndria minții noastre.

*

În vremea noastră, oamenii au devenit mîndri. Nu se pot mîntui decît prin suferințe și pocăință, dar numai foarte rar atinge cîte unul iubirea.

Sfîntul Antonie zice: „De acum nu mă mai tem de Domnul, ci Îl iubesc". Vorbea astfel, pentru că în sufletul lui era un mare har al Duhului Sfînt. Din Duhul Sfînt purcede această iubire și atunci sufletul nu mai poate spune altceva. Dar pe cel ce n-are un astfel de har, Sfinții Părinți îl învață pocăința, și pocăința nu e departe de iubirea care vine pe măsura simplității și smereniei minții.

Dacă gîndești de bine despre fratele tău și că Domnul îl iubește și, mai ales, dacă crezi că Duhul Sfînt trăiește în sufletul lui, ești aproape de iubirea lui Dumnezeu.

Cineva va spune, poate: „Acesta nu face decît să vorbească și să țină discursuri despre iubirea lui Dumnezeu". Dar la ce poți să te gîndești mai mult decît la Dumnezeu? Dacă Dumnezeu ne-a zidit, e pentru ca să trăim veșnic cu El și să vedem Slava Lui. Despre ceea ce iubești, dorești și să vorbești, și apoi se formează o obișnuință. Dacă te obișnuiești să te gîndești la Dumnezeu, Îl vei purta întotdeauna în sufletul tău. Dacă te obișnuiești să te gîndești la lucrurile lumii, cu mintea vei fi întotdeauna în ele. Dacă te obișnuiești să te gîndești la suferințele Domnului și să cugeți la focul cel veșnic, și aceasta se va încrusta în sufletul tău.

La bine ajută Domnul, la rău vrăjmașii, dar aceasta atîrnă și de voia noastră. Trebuie să te silești spre bine, dar cu măsură și cunoscîndu-ți limitele. Trebuie să înveți să-ți cunoști sufletul, să știi ce-i e de folos. Unuia îi e de folos să se roage mult, altuia să citească sau să scrie. E de folos să citești, dar e mai bine să te rogi fără împrăștiere, dar încă și mai de preț sînt lacrimile; fiecăruia ce-i dă Dumnezeu. Desigur, la trezire, după ce te-ai sculat din pat, trebuie să-i mulțumești lui Dumnezeu, apoi să te pocăiești și să te rogi îndelung. Apoi, ci-

tește, ca mintea ta să se odihnească, după care roagă-te din nou și muncește. Harul vine din tot ce e bun. Dar vine mai cu seamă din iubirea de frați.

Într-o zi de Paști, după vecernia săvîrșită în marea biserică a Acoperămîntului Maicii Domnului, mă întorceam la mine la moară. Pe drum era un muncitor. Cînd m-am apropiat de el, m-a rugat să-i dau un ou. Nu aveam, dar m-am întors la mănăstire. Am luat două ouă de la părintele meu duhovnicesc și am dat unul muncitorului. Mi-a zis: „Sîntem doi". L-am dat atunci și pe celălalt și cînd m-am depărtat de el am început să plîng de compătimire pentru toți săracii și mi-era milă de lumea întreagă și de întreaga zidire.

Altă dată, tot la Paști, mergeam de la poarta principală a Mînăstirii spre clădirile Schimbării la Față și văd venind în întîmpinarea mea alergînd un băiețel de vreo patru ani cu fața veselă — harul dumnezeiesc veselește pe copii. Aveam un ou și i l-am dat. Aceasta i-a făcut plăcere și a alergat spre tatăl lui să-i arate darul. Și pentru acest lucru neînsemnat am primit de la Dumnezeu o imensă bucurie. Am fost cuprins de iubire pentru toată zidirea lui Dumnezeu și duhul dumnezeiesc s-a făcut auzit în sufletul meu. Ajuns la mine m-am rugat mult timp cu lacrimi, din compătimire pentru întreaga lume.

O, Duhule Sfinte, rămîi întru noi pururea, căci bine este nouă să fim împreună cu Tine.

*

Dar nu întotdeauna sufletul se simte atît de bine, căci mîndria ne face să pierdem harul. Atunci mă tînguiesc cum se tînguia Adam în raiul cel pierdut și zic:

„Unde ești, Tu, Lumina mea? Unde ești Tu, Bucuria mea? De ce m-ai lepădat și inima mea e zdrobită? De ce Te-ai ascuns de mine și sufletul meu e în întristare?

„Cînd ai venit în sufletul meu, ai mistuit păcatele mele. Vino și acum din nou în sufletul meu și arde din nou păcatele mele care mi Te ascund așa cum norii ascund soarele.

„Vino și bucură-mă cu venirea Ta!

„De ce zăbovești, Doamne? Vezi că sufletul meu e zdrobit și că Te caută cu lacrimi.

„Unde Te-ai ascuns? Ești prezent pretutindeni, dar sufletul meu nu Te vede și Te caută cu durere".

Așa Te caută toți cei înspăimîntați, Sfînta Fecioară și Iosif cînd erai un mic copil. Ce gîndea ea în întristarea și durerea ei cînd nu găsea pe Fiul ei Cel preaiubit (Lc. 2, 48).

La fel, la moartea Domnului inima Sfinților Apostoli era dureroasă și tristă pentru că nădejdea lor pierise. Dar la Înviere Domnul li S-a arătat, ei L-au recunoscut și s-au umplut de bucurie.

La fel, și acum, Domnul se arată sufletelor noastre și sufletul Îl recunoaște prin Duhul Sfînt. Sf. Simeon de pe Muntele cel minunat era încă copil cînd S-a arătat Domnul, dar cînd Domnul S-a arătat, el l-a recunoscut prin Duhul Sfînt.

Domnul a dat pe pămînt pe Duhul Sfînt și prin Duhul Sfînt e cunoscut Domnul și tot ce e în cer; dar lipsit de Duhul Sfînt, omul nu e decît pămînt și păcat.

*

Sufletul trebuie să iubească fără sațiu pe Dumnezeu și astfel mintea nu va mai fi amăgită de nimic, ci va putea rămîne cu toate puterile ei în Dumnezeu.

Am văzut marea iubire a lui Dumnezeu față de mine deși, după faptele mele, ar trebui mai degrabă să fiu pedepsit încă de aici de pe pămînt, apoi după moartea mea. Dar nu ne putem măcar închipui cum iubește pe oameni Domnul.

Fericit păcătosul care s-a întors spre Dumnezeu și care L-a iubit pe El.

Cel ce urăște păcatul a urcat prima treaptă a scării cerești. Cînd gîndul nu mai îmboldește spre păcat, a atins deja pe cea de-a doua. Dar cel ce, prin Duhul Sfînt, a cunoscut iubirea desăvîrșită de Dumnezeu, se află pe cea de-a treia. Dar aceasta se întîmplă rar.

Pentru a ajunge la iubirea de Dumnezeu trebuie păzit tot ceea ce Domnul ne-a poruncit în Evanghelie.

Trebuie să ai o inimă plină de compătimire și să iubești nu numai pe oameni, ci și întreaga zidire, tot ce a fost făcut de Dumnezeu.

Ai văzut în pom o frunză verde și, fără vreo nevoie, ai rupt-o. Desigur, nu e păcat dar, cu toate acestea, inima mea se întristează. Inima care iubește simte compătimire pentru întreaga zidire. Dar omul, ce minunată făptură! Dacă vezi că s-a rătăcit și se pierde, roagă-te pentru el și plîngi, dacă poți; dacă nu poți, atunci suspină cel puțin pentru el înaintea lui Dumnezeu. Domnul iubește sufletul care face așa, căci el devine asemenea Lui.

Așa se ruga Paisie pentru ucenicul lui care se lepădase de Hristos și se căsătorise cu o evreică, ca Domnul să-l ierte. Și Domnul a fost atît de mulțumit de această rugăciune că a vrut să-L mîngîie El Însuși pe slujitorul lui. I S-a arătat și i-a spus: „Paisie, de ce te rogi pentru Cel ce M-a tăgăduit?“ Dar Paisie i-a zis: „Doamne, Tu ești milostiv, iartă-l!“ Atunci Domnul i-a zis: „O, Paisie, prin iubirea ta te-ai asemănat Mie!“ Atît de plăcută e Domnului rugăciunea pentru vrăjmași.

Eu însumi sînt un mare păcătos, dar scriu despre milostivirea lui Dumnezeu pe care sufletul meu a cunoscut-o pe pămînt prin Duhul Sfînt.

*

Dacă nu se roagă pentru vrăjmași, sufletul nu poate avea pace. Sufletul pe care harul lui Dumnezeu l-a învățat să se roage, iubește cu compătimire întreaga zidire, și îndeosebi omul. Pe Cruce, Domnul a pătimit pentru oameni și sufletul lui a fost în agonie pentru fiecare din noi.

Domnul m-a învățat iubirea de vrăjmași. Lipsiți de harul dumnezeiesc nu putem iubi pe vrăjmași, dar Duhul Sfînt ne învață să-i iubim. Și atunci vom avea compătimire chiar pentru demoni, căci ei s-au dezlipit de bine, au pierdut smerenia și iubirea lui Dumnezeu.

Vă rog, fraților, faceți o încercare. Dacă cineva vă supără sau vă disprețuiește, sau vă smulge ceea ce vă aparține, sau prigonește Biserica, rugați pe Domnul zicînd: „Doamne, toți sîntem făpturile Tale. Ai milă de robii tăi și întoarce-i spre pocăință!“ Atunci vei purta în chip simțit harul în sufletul tău. La început, silește inima ta să iubească pe vrăjmașii tăi, iar Domnul, văzînd buna ta intenție, te va ajuta în toate, și experiența însăși te va învăța. Dar cel ce gîndește de rău pe vrăjmașii lui, nu are în el iubirea lui Dumnezeu și n-a cunoscut pe Dumnezeu.

Cînd te rogi pentru vrăjmașii tăi, pacea va veni asupra ta. Iar cînd vei iubi pe vrăjmașii tăi, să știi că un mare har dumnezeiesc trăiește întru tine. Nu zic că el este deja desăvîrșit, dar e de-ajuns pentru mîntuire. Dacă, însă dimpotrivă, ocărăști pe vrăjmașii tăi, e semnul că un duh rău trăiește în tine și că el aduce gînduri rele în inima ta; căci așa cum a spus Domnul, din inima omului ies gîndurile bune și gîndurile rele.

Un om bun gîndește: „Tot omul care se depărtează de adevăr merge spre pieirea lui“ și, de aceea, îi e milă de el. Dar omul care n-a învățat de la Duhul Sfînt să iubească nu se va ruga, desigur, pentru vrăjmașii lui. Cel ce a învățat de la Duhul Sfînt să iubească va suferi toată viața pentru cei ce nu se mîntuiesc; varsă multe lacrimi pentru oameni și harul lui Dumnezeu îi dă puterea de a iubi pe vrăjmașii lui. Dacă nu-i iubești, măcar nu le răspunde la fel și nu-i blestema; și aceasta va fi un progres. Dar dacă cineva îi blestemă și-i înjură, e limpede că un duh rău trăiește în el. Dacă nu se pocăiește, la moartea lui va merge acolo unde sălășluiesc duhurile rele. Să scape Domnul tot sufletul de o asemenea nenorocire!.

Înțelegeți, e atît de simplu. Sînt de plîns cei ce nu cunosc pe Dumnezeu sau care se împotrivesc Lui. Inima mea suferă pentru ei și lacrimi curg din ochii mei. Putem vedea limpede și raiul și chinurile: am cunoscut aceasta prin Duhul Sfînt. Și iată că Domnul Însuși a spus: „Împărăția cerurilor e înlăuntrul vostru“ (Lc. 17, 22). Astfel că de aici începe viața veșnică; și chinurile veșnice încep și ele tot de aici, de pe pămînt.

Mîndria ne face să pierdem harul și, în același timp, cu el iubirea de Dumnezeu și îndrăzneala în rugăciune. Sufletul e atunci tulburat de gînduri rele și nu înțelege că trebuie să-i iubească pe vrăjmași, fără de care nu poate să placă lui Dumnezeu.

Tu zici: „Vrăjmașul prigonește sfînta noastră Biserică. Cum aș putea, deci, să-l iubesc?“ La care-ți voi răspunde: „Sufletul tău sărac n-a cunoscut pe Dumnezeu. N-a cunoscut cum ne iubește și cu ce dor așteaptă ca toți oamenii să se pocăiască și să se mîntuiască. Domnul e Iubire. El a dat pe pămînt pe Duhul Sfînt care învață sufletul să iubească pe vrăjmași și să se roage pentru ei ca ei să se mîntuiască. Aceasta e iubirea. Dar dacă îi judecăm după faptele lor, sînt vrednici de pedeapsă“.

Slavă Domnului că ne iubește atît de mult și că prin Duhul Sfînt ne iartă păcatele și ne descopere tainele Lui!

*

Domnul ne-a poruncit: „Iubiți pe vrăjmașii voștri“ (Mt. 5, 44). Dar cum poți să-i iubești cînd ei fac răul? Sau cum să iubești pe cei ce prigonesc sfînta Biserică?

Cînd Domnul mergea spre Ierusalim și samarinenii n-au vrut să-L primească, Apostolii Ioan și Iacob erau gata să facă să se pogoare focul din cer și să-i nimicească pentru aceasta. Dar Domnul le-a spus cu bunătate: „N-am venit să pierd ci să mîntui pe oameni“ (Lc. 9, 54—56). Așa, și noi nu trebuie să avem decît un singur gînd: ca toți să se mîntuiască. Sufletul să aibă compasiune pentru vrăjmași și să se roage pentru ei pentru că s-au îndepărtat de adevăr și merg în iad. Iată, ce e iubirea pentru vrăjmași. Atunci cînd Iuda se gîndea să vîndă pe Domnul, Domnul I-a răspuns cu bunătate. Și noi trebuie să fim cu bunătate față de cel ce se pierde și atunci ne vom mîntui, prin mila lui Dumnezeu.

*

Iubirea e cunoscută prin Duhul Sfînt. Iar pe Duhul Sfînt sufletul îl recunoaște după pacea și dulceața Lui. Ah, cum trebuie să mulțumim lui Dumnezeu pentru marea Sa iubire pentru noi! Gîndiți-vă, deci, fraților preaiubiți, unui suflet păcătos Domnul îi dă Duhul Sfînt și-i îngăduie să cunoască bunătatea Sa. Iar pentru a cunoaște pe Dumnezeu nu ai nevoie de bogăție, trebuie doar să iubești pe aproapele tău, să ai duh smerit, să fii înfrînat și ascultător; datorită acestor dispoziții bune ale noastre Domnul ne dă să-L cunoaștem. Și ce poate fi mai de preț în lume decît această cunoaștere? Să cunoști pe Dumnezeu, să știi cum ne iubește, cum ne înalță duhovnicește.

S-ar putea găsi un părinte care să primească să moară pe Cruce pentru nelegiuirile copiilor lui? De obicei, un părinte e mîhnit și plînge pe fiul care trebuie să fie pedepsit pentru nelegiuirile lui, dar deși îi e milă de copilul lui, îi spune în același timp: „N-ai făcut bine. E drept să fi pedepsit pentru faptele tale cele rele“.

Domnul, însă, nu va spune niciodată aceasta. Nouă, ca și Apostolului Petru, El ne va spune: „Mă iubești tu pe Mine?“ De asemenea în rai va întreba pe toată lumea: „Mă iubiți voi pe Mine?“ Și toți vor răspunde: „Da, Doamne, Te iubim. Tu ne-ai mîntuit prin Patimile Tale pe Cruce și acum ne-ai dat Împărăția cerurilor“.

Și în cer nimeni nu se va rușina cum s-au rușinat Adam și Eva după cădere, și nu va fi decît blîndețe, iubire și smerenie. Nu o smerenie așa cum o vedem acum cînd ne smerim și îndurăm reproșuri sau cînd ne socotim mai răi decît toți; ci toți vor avea smerenia lui Hristos care e de neînțeles pentru oameni afară de cei care au cunoscut-o prin Duhul Sfînt.

Nu pot să înțeleg de ce oamenii nu cer pacea Domnului. Domnul ne iubește atît de mult că nu ne va refuza nimic. Odinioară nu știam aceasta și gîndeam: Se va mai griji Domnul de mine de vreme ce L-am supărat atît de mult? Dar sufletul meu a fost umplut de iubirea dumnezeiască și de dulceața Duhului Sfînt, și încă cu o asemenea revărsare că dacă Domnul m-ar fi întrebat: „Vrei să-ți mai dau încă din iubirea Mea și din harul Duhului Sfînt?“, sufletul meu ar fi spus: „Vezi, Doamne, nu pot purta mai mult, căci aș muri“. Și dacă minunata bunătate a Domnului e atît de darnică chiar pentru un păcătos, ce să mai spunem de Sfinți? Ce har trebuie ei să aibă?

Cineva s-ar putea întreba: „Atunci, de ce Domnul nu mă iubește atît de mult și nu-mi dă și mie un astfel de har?“ Un pustnic l-a întrebat pe Sfîntul Antonie: „De ce ava Antonie, tu faci mai puțină osteneală decît mine dar ai mai mare slavă ca mine?“ La care, ava Antonie a răspuns: „Pentru că iubesc pe Dumnezeu mai mult decît tine“.

Şi noi trebuie să ne gîndim la aceasta şi să ne aducem aminte că cel ce iubeşte pe Dumnezeu iubeşte şi pe fratele lui, cum spune Ioan Teologul (I In 4, 21), şi cînd cineva ne supără şi ne ocărăşte trebuie să ne rugăm pentru el ca pentru noi înşine, şi astfel aceasta va deveni o obişnuinţă. Prin noi înşine, nu putem face nimic, dar Domnul ne ajută căci El ne iubeşte.

*

Nu putem înţelege cum ne iubeşte Domnul. Vedem Cruce, ştim că a fost răstignit pentru noi şi că a murit în chinuri şi totuşi, prin sine însuşi, sufletul nu poate înţelege această iubire; ea nu poate fi cunoscută decît prin Duhul Sfînt.

Harul Duhului Sfînt e atît de dulce şi milostivirea Domnului e atît de mare, că nu pot fi zugrăvite. Dar sufletul se avîntă spre Domnul, căci este înflăcărat de iubire. Este cu totul absorbit în Dumnezeu şi-şi găseşte în El o mare odihnă, şi atunci uită cu totul lumea. Darul Domnului nu este însă întotdeauna dat sufletului în acest chip: uneori îi dă să iubească lumea şi atunci el plînge pentru întreaga lume şi roagă pe Stăpînul Cel bun şi milostiv să reverse harul Său peste tot sufletul şi să aibă milă de el.

Cum să-Ţi arăt recunoştinţa mea, Doamne, Ţie, Celui ce ai revărsat atîta bunătate asupra sufletului meu? Ascultă rugăciunea mea; dă-mi să văd greşelile mele şi să plîng mereu înaintea Ta, căci Tu iubeşti sufletele smerite şi le dai harul Sfîntului Duh.

Dumnezeule milostive, iartă-mă. Vezi cum este atras sufletul meu spre Tine, Ziditorul meu. Tu ai rănit inima mea cu iubirea Ta şi el însetează după Tine. Dorul lui e nesfîrşit şi fără încetare, el te doreşte ziua şi noaptea şi nu mai vrea să vadă lumea aceasta. O iubesc, totuşi, dar mai mult decît toate Îl iubesc pe Ziditorul meu, pe Tine Te doreşte sufletul meu.

O, Ziditorul meu, de ce eu, neînsemnata ta făptură, Te-am supărat atît? Dar Tu, Tu nu Ţi-ai adus aminte de păcatele mele.

*

La fel cum în fiecare zi mîncăm pîine şi bem apă şi mîine trupul viu flămînzeşte şi însetează iar, aşa şi aducerea aminte de binefacerile lui Dumnezeu nu lasă sufletul ci îl face încă mai mult să se gîndească la El. Sau încă: cu cît pui mai multe lemne pe foc, pe atît mai multă căldură dă. Şi cu Dumnezeu e acelaşi lucru: cu cît te gîndeşti mai mult la El, cu atît mai mare devine flacăra iubirii şi rîvnei pentru El.

Dacă ar şti oamenii ce e iubirea Domnului, ar alerga în mulţimi spre Hristos şi El i-ar încălzi pe toţi cu harul Lui. Milostivirea Lui e de netîlcuit.

Domnul iubeşte pe păcătosul ce se pocăieşte şi îl strînge cu drag la pieptul Său: „Unde ai fost, copilul Meu? Te aştept de multă vreme". Domnul cheamă la El pe toţi oamenii prin glasul Evangheliei şi glasul ei răsună în lumea întreagă.

„Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi Eu vă voi odihni pe voi. Veniţi şi beţi apă vie. Veniţi şi învăţaţi că Eu vă iubesc. Dacă nu v-aş iubi, nu v-aş chema. Nu pot suferi ca nici măcar una singură din oile mele să se piardă. Chiar şi pentru una singură, Păstorul merge în munţi şi o caută peste tot".

„Veniţi, deci, la Mine, oile mele. Eu v-am făcut şi vă iubesc. Iubirea Mea pentru voi M-a făcut să vin pe pămînt şi am îndurat totul pentru mîntuirea voastră. Vrem ca voi să cunoaşteţi iubirea Mea şi să spuneţi ca Apostolii pe muntele Tabor: „Doamne, bine este nouă să fim aici împreună cu Tine!"

Domnul ne cheamă neîncetat la El: „Veniţi la Mine şi Eu vă voi odihni pe voi". Ne hrăneşte cu Preacuratul Lui Trup şi Sînge. Cu bunătate ne povăţuieşte prin cuvîntul Său şi prin Duhul Sfînt. Ne-a descoperit tainele. Viază în noi şi în Sfintele Taine ale Bisericii şi ne conduce acolo unde vom vedea Slava Lui. Dar fiecare va vedea această Slavă pe măsura iubirii lui. Cel ce iubeşte mai mult face tot ce e în putinţă a fi împreună cu Domnul Cel preaiubit şi de aceea se va apropia mai mult de El. Cel ce iubeşte puţin, doreşte puţin. Iar cel ce nu iubeşte nu mai doreşte şi nu se sileşte să vadă pe Domnul şi va rămîne în întuneric.

Tu ai atras la Tine sufletele Sfinţilor, Doamne, şi ele curg spre Tine ca nişte rîuleţe tăcute.

Mintea Sfinţilor s-a alipit de Tine, Doamne, şi ea se avîntă spre Tine, Lumina şi Bucuria noastră.

Inima Sfinţilor Tăi s-a întărit în iubirea Ta, Doamne, şi nu Te poate uita nici măcar o singură clipă, chiar şi în somn, căci dulce e harul Duhului Sfînt.

*

Domnul ne-a dat nouă, păcătoşilor, Duhul Sfînt fără a ne cere nici o plată. Dar fiecăruia din noi El îi spune ca Apostolului Petru: „Mă iubeşti tu pe Mine?" Astfel, Domnul n-aşteaptă de la noi decît iubirea şi se bucură cînd venim la El. Iată milostivirea Domnului pentru om: de îndată ce omul încetează să mai păcătuiască şi se smereşte înaintea lui Dumnezeu, Domnul îi iartă totul şi-i dă harul Duhului Sfînt şi puterea de-a birui păcatul.

Lucru uimitor: omul dispreţuieşte pe fratele lui, un om ca şi el totuşi — cînd e sărac sau nespălat, dar Domnul, El ne iartă totul ca o mamă iubitoare copilului ei. Nu respinge nici un păcătos, ci îi face chiar darul Sfîntului Duh.

Dacă oamenii ar cunoaşte iubirea Domnului pentru noi, ei s-ar preda în întregime voinţei Lui sfinte şi ar trăi paşnic în Dumnezeu ca şi copiii unui împărat. Împăratul poartă de grijă de toate: de împărăţia sa, familia sa, fiii săi, copiii săi. Iar fiul trăieşte liniştit în palat; toţi îi slujesc şi el se bucură de toate fără grijă. La fel, cel ce s-a predat voii lui Dumnezeu trăieşte în pace, mulţumit cu soarta lui, chiar dacă ar fi bolnav, sărac sau împilat. E liniştit pentru că harul Duhului Sfînt e cu el; dulceaţa Duhului îl mîngîie şi nu se întristează decît de un singur lucru: pentru faptul de a fi supărat pe Domnul preaiubit.

Ah, cum ar trebui trăit pe pămînt ca sufletul să înţeleagă întotdeauna că el rămîne cu Dumnezeu! Domnul a zis: „Nu vă voi lăsa orfani!" El ne-a dat pe Duhul Sfînt şi sufletul trebuie să simtă că Duhul Sfînt trăieşte în el. Chiar dacă harul e slab, sufletul simte îndată iubirea lui Dumnezeu, simte că Domnul e cu noi şi noi cu El. Dar dacă nu se găseşte în această stare e semn că el a pierdut harul.

Sufletul simte că Domnul îl iubeşte cu toate multele lui păcate. Ca în acele zile în care Domnul i-a spus lui Zaheu: „Zahee, astăzi trebuie să rămîn în casa ta" (Lc. 19, 5), şi aceasta numai pentru că acesta voia să vadă pe Hristos, acelaşi lucru se întîmplă şi astăzi păcătosului cînd sufletul lui se întoarce la Dumnezeu. Dar în vremea noastră, popoarele au rătăcit de la calea cea bună, oamenii au devenit nemiloşi, toţi s-au înăsprit şi învîrtoşat şi nu mai e iubire; de aceea, nu mai simt iubirea lui Dumnezeu pentru ei. Din pricina învîrtoşării inimii lor, oamenii cred că Dumnezeu e ca ei înşişi şi adeseori îşi pierd chiar în întregime credinţa în Dumnezeu.

Ah! dacă ar fi cu putinţă, le-aş arăta pe Domnul şi le-aş spune: „Priviţi, iată pe Domnul. În prezenţa iubirii Lui, sufletul omului se topeşte ca ceara". Dar această iubire nu poate fi descoperită numai prin mintea singură; ea e cunoscută prin Duhul Sfînt.

Doamne, dă-mi să vărs lacrimi pentru mine însumi şi pentru întreaga lume, ca popoarele să Te cunoască şi să trăiască veşnic cu Tine! Doamne, fă-ne vrednici de darul smeritului Tău Duh Sfînt ca să putem înţelege Slava Ta.

Sufletul meu suferă şi varsă rîuri de lacrimi. Mi-e milă de oamenii care nu cunosc dulceaţa zdrobirii inimii, sufletul meu are o mare dorinţă: ca milostivirea Domnului să fie cu toţi oamenii, ca lumea întreagă, toţi oamenii, să ştie cu cîtă dragoste ne iubeşte Domnul, ca pe copiii Lui preascumpi.

Traducere de

Pr. Prof. Dr. Ioan I. Ică

LUMINA MINȚII

I

Există un univers fizic și există un univers spiritual. Nici unul, nici altul din aceste universuri nu pot fi imaginate fără lumină.

Există lumină fizică și există lumină spirituală.

Perceperea celei dintîi e legată de acest atît de important organ al vederii, care este ochiul.

Ochi sănătos înseamnă vedere bună, înseamnă o condiție de vitală însemnătate pentru dezvoltarea normală a vieții și activității umane. Ochi sănătoși reprezintă cale principală de cunoaștere și orientare în lumea lucrurilor, a oamenilor, a fenomenelor. Orbul nu are decît o idee foarte vagă despre realitatea înconjurătoare. Orbul nu-și cunoaște propria sa față. Nu cunoaște frumusețea feței celor din jur. E străin de formele și volumele lucrurilor. Nu-și poate reprezenta liniile, bogăția de culori și armonia unui peisaj, a unui tablou, a unui ansamblu arhitectonic. E incapabil să se orienteze și să realizeze fără riscuri, o mișcare dintr-un loc în altul.

Cum să nu-ți simți inima strînsă de durere la priveliștea semenului văduvit, dintr-o pricină sau alta, de imensa bucurie a unei vederi normale? Cum să nu te înduioșezi pînă la lacrimi în prezența aproapelui condamnat să rămînă o viață întreagă într-o lume a întunericului dens și de neînlăturat? Cum să nu te cutremuri cînd îți dai seama că razele de lumină încearcă zadarnic să topească bezna din golul unor orbite lipsite de posibilitatea de a le percepe? E neînchipuit de tristă soarta celui lipsit iremediabil de vederea fizică. Dar nu mai puțin tulburător e destinul celui lipsit de lumina spirituală, de lumina minții.

E necesar să ne îngrijim de asigurarea unei vederi fizice normale, dar nu mai puțin necesar e să ne ferim de cecitatea mintală, nu mai puțin important e să lucrăm pentru dezvoltarea puterilor noastre sufletești, pentru a avea o minte, un spirit luminat.

II

Cînd zicem spirit, gîndul nostru se îndreaptă către acea dimensiune a ființei, denumită în limbaj biblic: chipul lui Dumnezeu în noi (Gen. 1, 27). Chipul lui Dumnezeu înseamnă rațiunea și voința noastră liberă, orientate spre Dumnezeu, spre oameni, spre întreaga realitate.

Prin dimensiunea chipului dumnezeiesc din noi năzuim spre lumea duhovnicească precum floarea se-ntoarce mereu spre lumina soarelui, precum acul busolei se-ndreaptă mereu spre punctul nordic.

În același timp însă ne îndreptăm și spre semeni. Un eu în izolare e un eu gol. Eul nu capătă conținut și viață decît în contact cu alte euri. Chipul dumnezeiesc din noi e chipul Sfintei Treimi, adică al unei realități care există la modul pluripersonal. Aceasta înseamnă că și noi nu putem exista decît în relații cu alte persoane, cu semenii noștri. Nimeni dintre noi nu se poate dezvolta și nu poate duce o viață normală în afara orientării și legăturii cu lumea oamenilor. Ceilalți ne sînt necesari pentru existența noastră ca oameni, și noi le sîntem necesari pentru ca ei să devină și să rămînă oameni.

Ca oameni, însă, nu ființăm într-o sferă pur spirituală, ci existăm pe pămînt, printre lucruri, într-un anumit spațiu geografic, în natură.

Natura ne pune la-ndemînă cadrul în care să ne dezvoltăm și ne pune la-ndemînă materiile prime de care avem nevoie pentru existența și realizarea noastră ca oameni.

Această orientare a noastră spre Dumnezeu, spre oameni, spre natură nu este statică, ci dinamică. Nu sîntem transpuși mecanic în contextul acestor relații, ci ele se realizează prin efort personal susținut și luminat.

Nu ne putem orienta spre Dumnezeu fără să-l cunoaștem. Nu putem intra în comuniune cu El fără să ne lămurim asupra vrerilor Lui. Nu putem conviețui cu El fără eforturi stăruitoare de a cunoaște ce revendicări îndreaptă El spre noi, ce pretinde de la noi.

Viața religioasă normală e strîns condiționată de inarticularea voită și conștientă într-un mod de existență conformă atît cerințelor adînci ale sufletului nostru, cît și cerințelor, chemărilor pe care Dumnezeu le îndreaptă spre noi.

Dar și orientarea spre semeni necesită susținute eforturi în direcția dobîndirii de cunoștințe temeinice privitoare la multiplele aspecte ale vieții în comun, în societate.

Societatea nu este o abstracție, ci o realitate concretă alcătuită din o mulțime de centre, comune, sate, orașe, așezate toate în spații precise. Ca membri ai societății nu putem rămîne indiferenți față de mediul geografic și cosmic fiindcă acesta își pune amprenta lui asupra modului nostru de viață, asupra vieții întregii societăți. Ne interesează să cunoaștem clima, regimul apelor, relieful, compoziția chimică a solului, subsolul, care toate condiționează întreaga organizare a vieții și muncii noastre. În același timp cunoașterea acestor situații ne ajută să ne creăm mijloacele și tehnica menită să ne pună în condiția de a înrîuri asupra mediului fizic, de a-l transforma și de a-l adapta nevoilor noastre.

E necesar de asemenea să cunoaștem factorii biologici, natura fizică a oamenilor. Dintre factorii biologici cei mai importanți sînt: numărul, sănătatea și aptitudinile. E necesar să știm că o societate alcătuită din numeroși membri, o societate care se străduiește să-și asigure o bună sănătate și care știe să-și crească și promoveze fiii în acord, pe de o parte, cu aptitudinile lor, iar pe de alta cu interesele ei, îndeplinește toate condițiile cerute de dezvoltarea ei normală.

De mare folos pentru noi e și cunoașterea raporturilor dintre sufletul indivizilor și societate.

Informarea asupra acestor lucruri ne duce la încheierea că instinctul social ne îndeamnă să ne asociem cu alții, fapt care dă naștere la solidaritatea sufletească. Totodată prin voință conștientă ne fixăm împreună cu semenii asupra scopurilor și mijloacelor de înfăptuire a acestora, realizînd astfel cooperarea cu ceilalți. Solidaritatea și cooperarea sînt forme de coeziune socială. La rîndul ei societatea influențează asupra membrilor transformîndu-i după nevoile ei.

Importantă este și cunoașterea raportului dintre societate și trecutul sau tradiția ei istorică. Orice societate se reazemă pe tradiție, dar nu rămîne, nu trebuie să rămînă numai la acesta.

Ca orice organism viu, societatea e chemată să se dezvolte, să evolueze. Dezvoltarea se realizează nu prin anularea tradiției, ci prin asimilarea tuturor elementelor ei viabile și prin creații noi, prin inovații.

Fără o activitate economică nu pot exista nici oamenii singulari, nici societățile. De aici necesitatea pentru credincioși de a se informa, de a-și dobîndi și reînnoi mereu cunoștințele în legătură cu activitatea economică.

Dacă nu e posibilă existența și dezvoltarea societății fără activitatea care-i asigură mijloacele materiale, apoi la fel se poate spune că nu e de conceput societate omenească în afara unei activități spirituale, avînd menirea de a crea bunurile culturii necesare dezvoltării sufletești a oamenilor.

Fără o activitate economică și spirituală, organizațiile comunitare ar fi lipsite de conținut. Prin activitatea economică și spirituală, societatea devine creatoare de civilizație și cultură.

Diversitatea activităților economice și spirituale n-ar putea să existe și nu s-ar putea desfășura în chip armonios dacă n-ar exista anumite norme care să delimiteze fiecărui cetățean drepturile și datoriile ce-i revin. Aceasta înseamnă că nu este societate în care să nu se dezvolte și o activitate juridică și etică. Fap-

tul cuprinde pentru credincioşi obligaţia de a-şi extinde efortul de informare, de cunoaştere şi asupra acestor domenii.

Nu putem să nu amintim şi de datoria credincioşilor de a-şi extinde străduinţele de informare şi asupra principiilor care prezidează pe de-o parte la organizarea şi administrarea societăţii, iar pe de altă parte la transformările acesteia în direcţia unui ideal de maximă dezvoltare a ei sub toate raporturile.

A fi următor al lui Hristos în condiţiile vieţii de azi înseamnă a-ţi asuma răspunderi dintre cele mai importante.

A trăi în lumea de azi ca următor al lui Hristos înseamnă a dezvolta o activitate de o deosebită complexitate.

La temelia activităţii credinciosului este convingerea că lui nu-i e îngăduit niciodată să se dea mulţumit cu ceea ce realizează ci e obligat să se depăşească mereu în direcţia desăvîrşirii. Şi aceasta nu numai în domeniul strict religios-moral, dar şi în toate celelalte domenii în care e angajat într-un chip sau altul.

Următorul lui Hristos e dator să-şi împrospăteze şi adîncească pe cît îi e cu putinţă, dar mereu, instrucţia şi educaţia duhovnicească, însă în acelaşi timp e chemat să-şi sporească cunoştinţele în legătură cu natura umană, cu viaţa societăţii, cu mediul natural, cosmic, cu tehnica.

Progresele uluitoare făcute în toate domeniile de cercetare nu-l pot lăsa indiferent. Un credincios străin de cele al culturii n-a fost niciodată idealul creştinismului. Şi cu atît mai puţin poate fi scopul creştinismului de azi.

Misiunea credinciosului e o cultură religioasă temeinică şi o viaţă cît mai la nivelul acestei culturi, dar totodată el e chemat să-şi agonisească o cît mai bogată cultură generală şi profesională.

Cultura îl ajută să-l înţeleagă mai bine pe Hristos, mesajul Său evanghelic.

Prin mijloacele culturii credinciosul poate prinde mai din adînc învăţătura revelată, o poate pătrunde mai bine şi o poate converti cu mai bune rezultate în izvor de viaţă nouă pentru sine şi pentru alţii.

Cultura îl ajută să stabilească relaţii strînse cu semenii indiferent de domeniul în care aceştia şi-ar dezvolta activitatea. Cultura generală e terenul în care credinciosul se poate întîlni cu orice om şi în care pot discuta de la om la om.

Cultura pune pe credincios în condiţia de a-şi dezvolta în sens pozitiv zestrea nativă, de a deveni el însuşi creator de valori şi de a participa la transformarea lumii.

Dimensiunea religioasă a vieţii nu numai că nu diminuează celelalte potenţe ale credinciosului, dar dimpotrivă le purifică şi le face disponibile pentru folosirea lor în direcţie pozitivă.

Nu este exagerat să se vorbească despre un instinct al culturii strîns legat de instinctul conservării.

Venit pe lume cu un complex de posibilităţi, de predispoziţii, omul năzuie din fire spre dezvoltare, spre împlinire. Omul nu vine pe lume ca om deplin, ci numai ca om proiect, ca fiinţă abia schiţată, urmînd ca prin efortul personal şi în condiţiile asigurate de colectivitate să se dezvolte, să se apropie prin cultură cît mai mult de ceea ce înţelegem prin conceptul de om.

Talanţii despre care vorbeşte Scriptura se referă nu numai la predispoziţiile duhovniceşti ale credinciosului, dar şi la puterile lui creatoare, la toate aptitudinile lui intelectuale, emoţionale, volitionale, de imaginaţie. Noi nu primim de la Dumnezeu numai predispoziţii religioase, ci primim şi puteri capabile să se afirme în direcţia creaţiilor culturale şi de civilizaţie. Porunca dată dintru început: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul şi-l stăpîniţi şi domniţi peste toate animalele, peste toate vietăţile, ce se mişcă pe pămînt, şi peste tot pămîntul" (Gen. 1, 28) se referă nu numai la creşterea religioasă, ci şi la creşterea intelectuală, ştiinţifică, tehnică. E de la sine înţeles că fără mijloacele ştiinţei şi tehnicii, ale culturii şi civilizaţiei oamenii nu pot ajunge stăpîni ai pămîntului, ai lumii, ai universului întreg.

În misiunea omului de a fi stăpîn al pămîntului, al cosmosului, e cuprinsă misiunea lui de a fi creator de ştiinţă şi tehnică, de cultură şi civilizaţie.

Chipul lui Dumnezeu şi cultura sînt inseparabile.

III.

Orbul din pericopă e o imagine a noastră, a credincioşilor. Intr-un anumit înţeles toţi sîntem sub semnul cecităţii. Nici unul din noi nu poate revendica pentru sine situaţia de posesor al luminii depline.

Fiecare credincios oricît de luminat nu e niciodată atît de luminat încît să se creadă îndreptăţit a rămîne indiferent faţă de datoria de a înainta spre şi mai înalte trepte ale luminii.

În Predica de pe Munte, Domnul a spus despre noi, următorii Săi, că sîntem „lumina lumii" (Mt. 5, 14). Ce răspundere uriaşă a pus Mîntuitorul pe umerii noştri... Cum să fim lumina altora cînd noi înşine nu sîntem luminaţi? Cum vom putea da semenilor ceea ce noi înşine nu avem? Şi cum vom putea fi luminaţi fără şcoală, fără eforturi îndelungate şi fără aşezarea perseverentă a sufletului sub înrîurirea luminii? Să ne străduim întru agonisirea luminii duhovniceşti prin toate mijloacele celor ce ne stau la-ndemînă; participarea la slujbe, la predică, la catehizaţie; lectura Scripturilor Sfinte şi meditarea asupra lor; lectura cărţilor de pietate; convorbiri cu duhovnicul.

Totodată însă să ne agonisim şi lumină pentru puterile noastre intelectuale. Să ne agonisim lumina, pe care ne-o pot pune la-ndemînă cultura şi civilizaţia vremii noastre. Să folosim din plin cartea, revista, radio-ul, televizorul, Căminul cultural, cinematograful, teatrul, excursiile, urmînd în această privinţă sfatul dat de Sfîntul Vasile cel Mare potrivit căruia în materie de instruire şi cultură se cuvine să procedăm precum albinele care nu culeg polen din orice fel de floare. Ca să nu mai amintesc de îndemnul Apostolului Pavel: „Cercetaţi toate şi păstraţi ce este bun" (I Tes. 5, 21).

Cunoştinţe bune asimilate înseamnă spor de lumină. Spor de lumină şi putere. Slujire mai eficientă a oamenilor.

Viaţa personală, familială, profesională, socială a unui credincios luminat e una şi viaţa credinciosului lipsit de cultură e alta.

Noi ne decidem fără ezitare pentru o viaţă din care să răzbată în activitatea noastră, îmbinate într-o singură flacără, strălucirea luminii duhovniceşti şi a luminilor culturii întru mai bună slujire a lui Dumnezeu, întru mai rodnică slujire a semenilor, a oamenilor, a vieţii.

Pr. Prof. D. Belu

PREDICA LA DUMINICA A CINCEA DUPĂ RUSALII

„Şi iată toată cetatea a ieşit înaintea lui Iisus şi văzîndu-L L-au rugat să treacă din hotarele lor" (Mt. 8, 34).

În primele 17 Duminici după Rusalii se citesc pericope din Evanghelia de la Matei, care, — cu puţine excepţii —, relatează unele din minunile Mîntuitorului, voind prin aceasta să ne întărească în convingerea că El este într-adevăr Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, că este Dumnezeu adevărat care s-a aplecat cu dragoste asupra făpturii pe care a creat-o. Desigur că Sf. Evanghelii nu ne relatează decît o parte din aceste semne minunate şi anume pe acelea care au lăsat urme mai adînci în conştiinţa Sfinţilor Apostoli. Ele impresionau atît de mult mulţimile, încît toţi se mirau zicînd că „niciodată nu s-au mai văzut asemenea lucruri în Israel", (Mt. 9, 63), întrebîndu-se totodată: „Cine este Acesta că şi vînturile şi marea ascultă de El"? (Mt. 8, 27). Sîntem cu toţii impresionaţi de varietatea vindecărilor şi minunilor săvîrşite de Domnul, de oamenii de toate vîrstele şi categoriile sociale care au beneficiat de ele, dar şi de atitudinea diferită pe care au avut-o aceştia faţă de Cel care îi izbăvise din suferinţe. Oriunde L-am întîlni: în Ierusalim, în Cana Galileii, în Nazaret, în Capernaum, în Iudeea sau în Galileea, pe malul Iordanului sau al Mării Moarte, pe Muntele Fericirilor sau în alte

locuri, Mîntuitorul are aceeaşi atitudine plină de dragoste faţă de om: pe cei flămînzi i-a săturat, pe orbi i-a luminat, pe cei leproşi i-a curăţit, pe cei îndrăciţi sau paralizaţi i-a izbăvit din suferinţa lor. Sfinţii Evanghelişti ştiu să redea toate aceste minuni cu atîta putere de convingere încît parcă trăim şi noi faptele relatate de ei. Luăm parte şi noi la bucuria lui Iair şi a văduvei din Nain, care şi-au văzut copiii readuşi la viaţă şi la bucuria atîtor nenorociţi cărora le-a redat sănătatea. Ne întristăm atunci cînd Mîntuitorul îi ceartă pe cei nedrepţi, socotindu-ne şi noi asemenea lor. Ne însufleţim ca şi mulţimile de altădată cînd a intrat triumfător în Ierusalim. Sîntem cuprinşi de întristare în săptămîna în care a fost vîndut, judecat, chinuit şi răstignit pe Cruce, ca apoi să încercăm să ne ridicăm la viaţă nouă, de lumină şi de binecuvîntare, odată cu învierea Sa din morţi.

Astăzi, însoţit de apostoli, Mîntuitorul trece pe ţărmul răsăritean al Lacului Ghenizaret (Marea Galileii), în ţinutul gadarenilor (în apropiere de cetatea Gadara), numit şi al gherghesenilor. Era locuit de neamuri diferite — evrei, dar mai ales păgîni —, voind să arate din nou că nu numai poporul lui Israel a fost chemat la mîntuire, ci toate neamurile, de pretutindeni şi de totdeauna.

În acest ţinut bogat în păşuni pentru turme, s-a petrecut vindecarea relatată de pericopa de azi. Este vorba de doi *demonizaţi*, doi oameni stăpîniţi de duhuri necurate, care locuiau prin grote şi morminte, avînd şi accese de nebunie, „încît nimeni nu putea să treacă pe calea aceea". Nimeni n-a putut să le vină în ajutor, să le aline chinurile, să-i vindece, să scape şi ţinutul de groaza lor.

Dar odată cu trecerea Mîntuitorului prin acele ţinuturi, a luat sfîrşit şi suferinţa lor. Mîntuitorul porunceşte duhurilor necurate să părăsească sufletul lor chinuit şi să intre într-o turmă de porci, care apoi s-a aruncat în mare şi a pierit. Vestea vindecării, ca şi pierderea turmei, s-au răspîndit de îndată în tot ţinutul, prin paznicii acelei turme care şi-au anunţat stăpînii de cele întîmplate. Aceştia — ca şi alţi locuitori ai cetăţii — *L-au rugat* pe Mîntuitorul să treacă din hotarele lor, căci „erau cuprinşi de frică mare", cum spune Sfîntul Evanghelist Luca. Trebuie să reţinem amănuntul că aceşti oameni „L-au rugat" pe Iisus să plece, nu L-au scos în mod violent, semn că şi ei erau convinşi acum că în faţa lor nu se găsea un om obişnuit, ci un adevărat stăpîn absolut peste întreaga natură.

În Evanghelia de la Luca se relatează că era vorba de un singur demonizat, care, după vindecare, îi cere Mîntuitorului îngăduinţa de-a rămîne cu El, dar Iisus îl trimite la familia lui, spunîndu-i: „Întoarce-te la casa ta şi spune cît bine ţi-a făcut ţie Dumnezeu. Şi a plecat vestind în toată cetatea cîte îi făcuse Iisus" (Luca 8, 39).

Pericopa evanghelică de azi, completată cu cea de la Luca, ne înfăţişează două categorii de oameni: pe de o parte gadarenii, cu gîndul numai la cele materiale, cu sufletul împietrit în faţa suferinţei omeneşti şi care L-au rugat pe Iisus să plece de la ei, iar pe de altă parte, chipul luminos al celui vindecat care îi cere lui Iisus permisiunea de-a rămîne cu El.

Punînd în paralelă aceste două categorii de oameni, Sfînta Evanghelie ne pune şi nouă întrebarea: care noi ne asemănăm cu cei din ţinuturile gadarenilor care i-au cerut lui Hristos să plece din hotarele lor sau ne asemănăm celui vindecat care a „vestit" peste tot minunea săvîrşită de Iisus? Pentru a răspunde la o asemenea întrebare, desigur că trebuie să ne cercetăm fiecare sufletul, să ne facem un examen de conştiinţă spre a da răspunsul cel mai potrivit, şi, în funcţie de acest răspuns, să vedem ce avem de făcut de-aci înainte.

Este un lucru cunoscut de toţi, un lucru dureros, că de aproape o jumătate de veac, întocmai ca şi gadarenii de altădată, un regim totalitar şi ateu a încercat să-L îndepărteze cu totul pe Hristos nu numai de hotarul sufletului nostru, ci de hotarele ţării întregi. Pînă şi numele lui Dumnezeu şi al lui Hristos erau îndepărtate cu grijă din cărţi, din presă, din şcoală şi din oricare instituţie publică, iar în locul Evangheliei Sale a fost adusă o învăţătură nouă, cu totul străină de credinţa noastră, cu care a fost otrăvit sufletul atîtor generaţii de tineri. Fără îndoială că nu sîntem nici unul din noi vinovaţi pentru cele petrecute, dar astăzi, cînd sperăm să începem o viaţă nouă, cu Hristos şi pentru Hristos, trebuie să ne punem fiecare întrebarea: ce avem de făcut pentru redresarea economică a ţării,

dar mai ales pentru renaşterea morală — spirituală a unui neam întreg, ce putem face pentru a ieşi din criza economică, dar mai ales din criza morală în care am ajuns cu toţii? Ce avem de făcut noi, creştinii, pentru a-L readuce pe Hristos în viaţa noastră a tuturor, în viaţa poporului întreg care a cunoscut învăţătura Lui încă din veacul apostolic şi care, totuşi, nu-L cunoaşte îndeajuns de parcă se îndepărtează tot mai mult de El!

Este regretabil, dar trebuie să o spunem deschis, că azi mulţi înţeleg să se considere creştini doar datorită faptului că au fost botezaţi în numele Sfintei Treimi. Mulţi îşi aduc aminte că sînt creştini doar cu ocazia a trei momente importante din viaţa fiecărui om: la naştere, cînd alţii te aduc la biserică pentru încreştinare, la cununie, pe care o faci în virtutea unei tradiţii de mult înrădăcinată, şi la înmormîntare, cînd cei rămaşi cer asistenţa Bisericii, ca o ultimă mîngîiere pentru familie şi pentru iertarea păcatelor celui plecat dintre noi.

Un simplu calcul aritmetic ne va convinge şi mai mult că Îl îndepărtăm mereu pe Hristos din viaţa noastră. Din cele 1440 de minute cîte numără o zi şi o noapte, care cîte din ele le consacrăm rugăciunii zilnice? Din cele 168 de ore ale unei săptămîni, care cîte din ele le rezervăm pentru participarea la Sf. Liturghie? Dacă am avea răbdarea să stăm la Liturghie măcar o oră şi jumătate duminica sau în sărbători, înseamnă că am oferit lui Dumnezeu şi sufletului nostru un minimum de 1% din timpul nostru. Iar din cele 365 sau 366 de zile ale anului, cîţi rezervăm o oră pentru spovedania şi împărtăşania noastră cu Trupul şi Sîngele Domnului măcar o dată pe an, în postul Patimilor, dacă nu respectăm îndrumarea Bisericii de-a ne împărtăşi de patru ori pe an în posturile mari?! Răspunsul pe care îl vor da cei mai mulţi dintre noi la aceste întrebări va fi negativ şi, în felul acesta, îl îndepărtăm tot mai mult pe Hristos din „hotarele" sufletului nostru, întocmai ca şi gadarenii din pericopa evanghelică de azi.

Astăzi, mai mult ca oricînd în decursul istoriei, omenirea are nevoie de o iubire adevărată şi jertfelnică, de o învăţătură care să contribuie la refacerea ei morală — spirituală. Din fericire, o asemenea învăţătură există de aproape două mii de ani, dar parcă în mod voit o ocolesc toţi, mulţi considerînd-o perimată, necorespunzătoare pentru lumea contemporană. În această situaţie, noi, cei care ne considerăm creştini autentici şi fii buni ai Bisericii strămoşeşti, avem datoria morală ca să facem cunoscută această învăţătură — veche, dar mereu nouă, — prin însăşi viaţa noastră. Să arătăm tuturor că ea este singura în stare să dea o îndrumare sănătoasă mai cu seamă tineretului, atît de mult dezorientat, că numai ea poate să schimbe faţa lumii, că este singurul mijloc de înfrăţire şi de împăcare a tuturor, spre binele ţării şi al omenirii întregi. Ca adevăraţi creştini şi următori ai învăţăturii lui Hristos, să-I închinăm numai Lui toate gîndurile şi acţiunile noastre, dar şi toate înfrîngerile, să ne îndreptăm necontenit mintea numai la Cel care a venit în lume ca lumea „viaţă să aibă". Să-L reaşezăm temeinic în viaţa noastră şi să zicem ca şi cei doi „ucenici" care-L însoţeau în drumul spre Emaus: „Doamne, rămîi cu noi"! Rămîi cu noi, căci „numai Tu ai cuvintele vieţii veşnice". Amin.

Pr. Prof. Mircea Păcurariu

CREŞTINII ÎN VIAŢA DE TOATE ZILELE

Deunăzi un ziar din capitală a publicat o ştire care a impresionat mult pe cititori.

Un om bătrîn, suferind de o boală de inimă, a avut pe stradă o criză care l-a adus în preajma morţii. Nu mai putea respira, se asfixia din lipsă de aer şi a căzut pe trotuar, în nesimţire. Un cetăţean dintr-un automobil ce staţiona acolo a văzut accidentul şi a alergat în grabă, să dea ajutor bătrînului. Acela abia a fost în stare să arate străinului că se sufocă şi a căzut în neştire.

Cînd s-a trezit, şi-a dat seama că se afla pe patul unui spital, înconjurat de medici şi surori medicale care se sileau să-l readucă pe bolnav la viaţă. Pe un

scaun lîngă uşă bătrînul recunoscu pe străinul care se aplecase în stradă asupra sa, *ca să-l salveze.* — „Mă bucur că ţi-ai revenit în fire şi că eşti pe mîini bune", a zis străinul. Apoi, cu un zîmbet de satisfacţie pe buze, fără măcar să-şi spună numele, omul necunoscut a părăsit odaia spitalului de urgenţă şi s-a dus la treburile lui.

Am istorisit întîmplarea aceasta redată de ziarul bucureştean, deoarece ea face parte din categoria faptelor de mare frumuseţe morală. Parcă am fi citit o pagină din evanghelia Domnului Iisus Hristos, anume aceea despre fapta samarineanului milostiv, care, mergînd pe cale, s-a oprit lîngă nenorocitul căzut victimă tîlharilor, care i-a legat rănile şi l-a dus la o casă de oaspeţi şi l-a îngrijit pînă la vindecare.

Omul acela bun care a avut milă de semenul său este o pildă vrednică de toată lauda şi admiraţia. Nu-i cunoaştem numele, nici ocupaţia, nici vîrsta, dar vedem că el a împlinit cea mai mare poruncă a religiei noastre — *iubirea* de aproapele.

Este un model viu al chipului desăvîrşirii creştine.

Fraţilor,

Credinţa pe care o mărturisim este înţeleasă de cei mai mulţi creştini potrivit conţinutului celorlalte religii ale lumii: un Dumnezeu nevăzut în ceruri, lăcaşuri sfinte pe pămînt pentru adorarea Lui, rugăciuni, posturi, ascultarea de o disciplină care trebuie respectată.

Ce e drept, are şi creştinismul dogme, biserici, cult şi reguli morale care arată credincioşilor binele ce trebuie împlinit şi răul de care trebuie să se ferească.

Dar toate acestea nu formează decît învelişul credinţei, partea dinafară a ei, precum coaja alunei îmbracă şi ocroteşte miezul fructului. Ci miezul credinţei creştine este legea dragostei lucrătoare, este imitarea vieţii lui Hristos, Dumnezeu-Omul şi Mîntuitorul lumii.

Făcutu-s-a văzut Cel nevăzut. Luat-a chip de rob Împăratul îngerilor. Cuvîntul cel veşnic al lui Dumnezeu s-a întrupat din Preacurata Fecioară Maria, ca să ne dezrobească din cătuşele diavolului şi să ne aducă iarăşi la părtăşia iubirii Tatălui ceresc. Iisus Hristos Domnul ne-a mîntuit, după cum ştim, prin patimile Sale şi moartea de pe cruce, ca jertfă de ispăşire pentru păcătoşi.

Însă o dată cu răscumpărarea adusă pentru oameni, Domnul Hristos ne-a învăţat şi chipul unei trăiri desăvîrşite, ne-a oferit în persoana Sa un chip de urmat, ne-a pus înainte modelul vieţii Sale proprii. *„Pildă v-am dat vouă, ca precum Eu am făcut, să faceţi şi voi asemenea"* (Ioan 13, 15).

De vom privi mai de-aproape împrejurarea în care Domnul Iisus Hristos a dat această poruncă, vom afla că a rostit-o la Cina cea de Taină, cînd a spălat picioarele ucenicilor Săi, ca semn de smerită şi iubitoare slujire. De altfel întreaga viaţă pămîntească a fost o manifestare de compătimire faţă de suferinţa oamenilor, o neobosită strădanie de a alina durerile, de a ajuta pe cei din nevoie, de a revărsa balsamul binefacerii şi al mîngîierii peste cei osteniţi şi împovăraţi. Aşa încît unul din ucenici a rezumat în chip admirabil lucrarea de milostivire a Fiului Omului, zicînd că El a cutreierat ţinuturile şi cetăţile Ţării Sfinte, *„făcînd bine"* (Fapte 10, 38).

Acum milostivul Mîntuitor nu poate împlini direct faptele de îndurare faţă de oameni, fiindcă trupeşte nu mai vieţuieşte în mijlocul lor. Domnul Iisus Hristos s-a înălţat la ceruri unde s-a preamărit şezînd de-a dreapta Tatălui. Dar El s-a îngrijit să lase suplinitori, să trimită ambasadori care să-L reprezinte şi să lucreze în locul Său şi în numele Său, să împlinească faptele de iubire după chipul celor făcute de Dînsul. *„Precum am făcut Eu, să faceţi şi voi asemenea"* (Ioan 13, 15)

Cuvintele Mîntuitorului de la Cina cea de Taină sînt un testament pentru toţi cei botezaţi în numele Sfintei Treimi, o poruncă obligatorie pentru toţi creştinii, din toate timpurile. În acelaşi timp cuvintele Domnului sînt o legitimaţie pentru credincioşi. Căci îndată după spălarea picioarelor ucenicilor, Iisus a zis: *„Întru aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii faţa de alţii"* (Ioan 13, 35).

„Lumea a recunoscut pe următorii lui Hristos prin „buletinul" iubirii slujitoare. În toate veacurile şi în tot locul unde s-a predicat Evanghelia, ridicatu-s-a pentru mărturisirea Mîntuitorului un nor mare de martori care au dovedit lumii prin faptele lor că sînt ucenici credincioşi ai Aceluia care străbătea drumurile mai mult cu binefacerile decît cu paşii".

De-au fost săraci sau de neam nobil, de-au trăit în pustie sau în mijlocul cetăţilor, de-au fost în feciorie sau căsătoriţi, bărbaţi sau femei, clerici sau mireni, acei însemnaţi cu numele de „creştin", au fost ca alţi Hristoşi în lume. Viaţa lor de fiecare zi a fost o evanghelie trăită, dovada cea mai puternică despre adevărul credinţei lor. Aşa încît biruinţa religiei creştine asupra lumii iudaice şi păgîne s-a datorat mai mult exemplului viu al fapelor credincioşilor decît predicii misionarilor.

„Priviţi cum se iubesc creştinii întreolaltă", exclamau cei ce nu-L cunoşteau pe Dumnezeu şi îndată se botezau şi se înrolau în rîndurile iubitorilor de Hristos şi de semeni.

Ei bine, şi noi cei din vremea de acum avem datoria să-L mărturisim pe Domnul Hristos între oameni. Toată Scriptura şi învăţăturile tuturor sfinţilor Părinţi arată lămurit că numai credinţa singură, neînsoţită de fapte, nu deschide uşile împărăţiei cereşti. Să amintim numai descrierea Judecăţii de apoi de către Domnul Iisus. Din gura Lui aflăm adevărul zguduitor şi înfricoşat că acei care n-au avut grijă iubitoare de semenii lor flămînzi sau lipsiţi de îmbrăcăminte, străini sau bolnavi, vor fi alungaţi de la faţa Lui în întunericul cel de pedeapsă, unde vor fi chinuiţi în veci de veci.

Credinţa în Hristos, aşadar, nu se dovedeşte doar în Duminici şi sărbători, ci în toate zilele de peste an. Ea nu se arată doar în locaşurile sfinte, ci la toate răspîntiile lumii. Iisus doreşte ucenici în salopetă, nu doar în costume de sărbătoare, adică ucenici care să facă voia Lui în toată vremea, nu numai cînd se roagă sau iau parte la Sfînta Liturghie.

Am închis prea mult pe Hristos în biserici şi L-am izgonit sau neglijat cu totul în viaţa obişnuită. Se cere prelungită religia noastră dincolo de zidurile locaşurilor dumnezeieşti, împlinită în stradă, în birou, în laboratoare, în uzine şi pieţele publice.

Am amintit la început de fapta omului necunoscut care a sărit în sprijinul bătrînului ce avea să moară fără ajutorul lui. A fost fapta unui creştin „în salopetă". Vom mai arăta un caz asemănător ca mărturie a unei slujiri a aproapelui, la care am fost martor personal, iar fapta n-o voi uita niciodată.

După ce sfîrşisem într-o Duminică obligaţiile de la sfîntul altar, în drum spre casă am intrat în locuinţa unor vecini necăjiţi, să le duc o mîngîiere. Familia era numeroasă, tatăl dedat în patima băuturii, mama bolnavă tot timpul, iar la număr opt copii mici.

La oamenii aceia am aflat o bună credincioasă care intrase puţin înaintea mea şi cu mînecile suflecate de la costumul naţional de sărbătoare spăla rufele casei într-un lighean, în mijlocul bucătăriei.

— „Ce faci, Ileano?", am zis. — „Ce să fac, părinte? Am intrat la vecinii aceştia şi am aflat că de trei zile vecina a slăbit de tot, zace în pat, lucrul ei a rămas neterminat, iar eu am gîndit să stau să-i dau o mînă de ajutor...".

Am rămas uimit, dar în acelaşi timp profund satisfăcut sufleteşte. Iată, mi-am zis, aici se face un altfel de liturghie după liturghia din Sfînta biserica. Femeia aceasta urmează pilda Domnului Hristos care a spălat picioarele ucenicilor Săi şi le-a poruncit să facă aşişderea semenilor lor cînd vor cădea în necaz.

Am întîlnit în viaţă multe cazuri de felul celui ce vi l-am istorisit. Dar mult mai numeroase sînt exemplele de răceală, de nepăsare, de egoism între între membrii comunităţilor noastre. Acesta este un trist adevăr. Sînt creştini care întîlnesc pe fraţii lor în mizerie, în lipsuri, în obida sufletească şi trupească şi nu mişcă un deget să-i ajute, nu simt nici o milă, avînd inimi de piatră.

Să nu fie aşa, fraţilor! În chipul oricărui om în suferinţă să-l vedem pe Hristos suferind.

Bucata de pîine pe care o dai din iubire, cana de lapte pe care o întinzi unei bătrîne, mîngîierea ce-o exprimi unui copil necăjit, toate faptele de acest soi le primeşte Dumnezeu ca şi cînd Lui personal i-ar fi fost oferite.

„Adevăr vă spun, întrucît aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai Mei, prea mici, Mie mi-aţi făcut" (Matei 25, 10).

Vedem, prin urmare, că mărturia lui Hristos nu este doar fapta ucenicilor, ci datoria tuturor celor botezaţi. Viaţa cu adevărat din credinţă nu presupune fapte extraordinare, nu cere minuni sau vedenii. Ci cere doar milă şi devotament, izvorîte din dumnezeiasca putere a iubirii.

Precum crinul sau lăcrimioara îşi răspîndesc mireasma lor în orice vas ar fi fost aşezate, aşa pilda unui ucenic devotat al Mîntuitorului bucură şi veseleşte inimile tuturor celor ce-l văd lucrînd în numele Domnului.

Admirabile cuvinte a scris sfîntul Ciprian despre urmarea lui Hristos în viaţa de toate zilele. „Ceva măreţ şi dumnezeiesc este bunătatea. Ea este o mîngîiere tare a credincioşilor, o ancoră a nădejdii, un leac împotriva păcatului. Este o lucrare ce stă la îndemîna oricui. Măreaţă şi uşoară totodată, bunătatea este cea mai mare slujbă adusă lui Dumnezeu, o lucrare cu al cărei ajutor credinciosul primeşte har, îl cîştigă pe Judecătorul, îl face pe Dumnezeu datornicul lui".

Văzînd folosul şi frumuseţea virtuţii de care v-am vorbit, sfîrşim cu un îndemn al altui scriitor bisericesc din vechime: „La lucru, creştinilor, la lucru! Intru aceasta va cunoaşte lumea din afară că sîntem ucenicii lui Hristos, dacă vom face să sporească binele pe pămînt" (Fer. Augustin).

Asta înseamnă să-l aducem pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos în viaţa noastră de toate zilele.

Aşa să fie! Amin.

Preot dr. Şt. Slevoacă

CUVÎNTARE LA CUNUNIE

IUBIREA ESTE BUNA RÎNDUIALĂ ŞI DISCIPLINĂ ÎN FAMILIE

„Dă Doamne, ca roaba Ta aceasta să fie plecată bărbatului său şi robul Tău acesta să fie cap femeii ca să vieţuiască după voia Ta".

(Din rugăciunile Sfintei Cununii)

Să nu vă ispitiţi în rău, la cuvintele acestea. Femeile să nu se simtă strivite de umilinţă în faţa bărbaţilor lor, ca şi cînd pentru ele familia ar deveni un mormînt, iar bărbaţii să nu se prăbuşească în trufie, fiind învestiţi cu demnitatea de cap al femeii şi amîndoi, prin eforturi comune să găsească punctul de întîlnire la jumătatea drumului ca să dobîndiţi posibilitatea de-a vieţui după voia lui Dumnezeu.

Nu poate fi vorba de stabilirea unei ierarhii între bărbat şi femeie, impunînd în familie problema, cine este mai mare? Intre oamenii care se unesc prin iubire nu are nici o raţiune această problemă. Altceva în ordinea larg socială, unde Mîntuitorul zice „conducătorii neamurilor domnesc peste ele, dar între voi să nu fie aşa" (Lc. 22, 25).

Nici într-un compartiment al vieţii sociale nu se poate înţelege mai bine această realitate sufletească şi anume, ca acela care este învestit cu puteri mai mari, nu este mai mare decît cel prin care i s-a dat puterea şi că e posibil ca iubind, să ridice pe cel iubit la nivelul valorii lui. Inainte de Patimile Sale, Iisus a demonstrat că cel ce este mai mare este cel dintîi slujitor al tuturor, adică cel mai mare nu este cel slujit, ci cel ce slujeşte. Aceasta reiese din faptul că Mîntuitorul şi Invăţătorul şi Domnul a spălat cu dragoste picioarele ucenicilor Săi, pildă dîndu-le lor zicînd „precum v-am făcut vouă să faceţi şi voi" (Ioan 13, 1). Iubirea este factorul care impune aceasta şi din această pildă de atunci şi cît va dăinui viaţa omenească pe pămînt, în orice aspect social, dar mai ales în familie, mare nu este cel temut, cel ce porunceşte, cel căruia i se slujeşte, cu timorare, ci cel care din iubire învestit cu demnitate, slujeşte pe iubiţii săi.

Dacă Mîntuitorul a stabilit că bărbatul este cap femeii, nu a cuprins în aceasta că el ia în mînă sceptrul care să fie folosit spre intimidare, ca instrument pentru menținerea autorității sale asupra femeii și a familiei sale. Din contră, cel mai mare viața și-o pune pentru cei mici (Ioan 10, 15). Demnitatea aceasta a bărbatului, prin care este învestit „cap femeii", demnitate care se concretizează prin iubirea pînă la jertfă, transformă supunerea femeii nu într-un act de umilință și înjosire, ci într-un act de recunoștință, că ea se pleacă acestui bărbat, care a lăsat pe tatăl său și pe mama sa și s-a unit cu femeia sa, pentru a fi amîndoi un trup (Efes. 5, 31). Adică femeia, plecîndu-se bărbatului său, a devenit trupul acelui bărbat, iar bărbatul nu-și urăște trupul său, ci îl hrănește și-l încălzește, chiar așa precum Hristos avînd ca trup al Său Biserica, o iubește, S-a dat pe Sine pentru ea ca s-o sfințească, înfățișînd-o Sieși, Biserică slăvită... ca să fie sfințită și fără de prihană (Idem, 27).

Iată un tablou minunat. Hristos și Biserica, bărbatul și femeia. În această conjunctură, ce putem observa? Nu dispreț și sclavie, ci ambianță plină de duioșie, în care, porunca și tirania sînt înlocuite cu conviețuirea de la inimă la inimă, și cu o întrecere fără de sfîrșit în acțiunea de slujire reciprocă, ceea ce este expresia cea mai concretă a iubirii.

Femeia se teme de bărbat, așa cum bunul credincios, doritor pururea a face voia lui Dumnezeu, se teme de Dumnezeu, de iubirea Lui, pentru a nu cădea din această iubire. Și atunci cel ce-și iubește femeia sa, sau ceea ce-și iubește bărbatul pe sine se iubește (Idem 28).

În felul acesta s-a instaurat în familie viața disciplinată, ordonată, în care fiecare își are rolul bine stabilit, dispărînd aspectul ierarhic, aspru și de temut, care e înlocuit prin încadrarea fiecărui mădular în echilibrul generos al iubirii.

În acest context de idei s-au înscris de la început, moșii și părinții noștri, din familiile cărora s-au născut sfinți și mucenici pentru Biserică, mecenați și eroi pentru patrie. Amin!

Pr. Cornel Dascăl

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

După cum arătam în numerele trecute ale revistei noastre, este cu neputință de consemnat tumultul vieții noastre bisericești din aceste zile, atît sub aspectele ei pozitive, de reînviorare a vieții religios-morale, de renaștere, de redescoperirea credinței de către mulți fii ai Bisericii noastre, care, din motivele știute, au ocolit bisericile în deceniile trecute, dar și sub unghiul frămîntărilor și neliniștilor provocate de prozelitismul sectar și asaltul necugetat, ba chiar orb, am putea spune, al unor fii ai Bisericii Catolice de rit oriental (fostă Greco-catolică).

În privința prozelitismului sectar, sprijinim întru totul ceea ce P. Cuv. arhim. Simion Tatu a spus în Senatul României la începutul lui iunie a.c. prin cuvintele: „De la un timp încoace se perindă în unele lăcașuri românești de cultură și pe stadioane, așa-ziși evangheliști internaționali, în scopul evanghelizării poporului român, ca și cum acesta ar fi sălbatic. Calific aceste acțiuni ca fiind jignitoare la adresa poporului nostru care este ortodox de 2000 de ani și s-a născut creștin. Ca slujitor al altarului nu am nimic împotrivă ca fiecare cult să-și desfășoare activitatea în lăcașurile proprii cu destinație în acest scop. De aceea. întreb (și întrebăm noi toți de altfel): Cine aprobă primirea acestor predicatori și organizarea acestor manifestări la noi și ce se urmărește prin aceasta? Cerem încetarea acestor campanii, conform cu cele discutate la comisia constituțională, la care s-a subliniat că propaganda de prozelitism este interzisă".

Cele exprimate de părintele Tatu sînt, așadar, doleanțele noastre, ale tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române, ale credincioșilor noștri, care nu au nevoie de „păstori" veniți din toată lumea, străini de sufletul poporului român și de spiritul Ortodoxiei, profund înrădăcinată în ființa poporului nostru, modelîndu-l sufletește în decursul veacurilor ca una care, prin negrăitele sale bogății spirituale, posedă toate mijloacele necesare fiilor săi spre a-și lucra mîntuirea vremelnică și veșnică. Preoții noștri, cu puține excepții, se și străduiesc să pună în chip corespunzător în valoare aceste comori spirituale ale Ortodoxiei.

Dar nu numai pe stadioane, ci unele grupări sectare se organizează pe echipe în multe localități și umblă din casă în casă tulburîndu-ne credincioșii, care au, atîta nevoie de liniște și așezare lăuntrică. Această deșănțată propagandă sectară reclamă din partea preoților noștri o prezență activă în parohii, multă veghe asupra turmelor lor duhovnicești, în aceste condiții de învolburări multiple.

Aceleași metode agresive folosesc din nefericire și unii frați de-ai noștri romano-catolici de rit oriental, încît gîndul ne duce la sec. 18, cînd în Transilvania au fost atîtea abuzuri, cînd s-au săvîrșit atîtea fărădelegi la adresa românilor transilvăneni, din partea stăpînirii austriece catolice, sprijinită de nobilimea maghiară, pentru ca „unirea" de la 1700 să devină un fapt, nu numai un simplu act semnat prin înșelăciune de vlădica Atanasie și cîțiva protopopi.

În această problemă, în 23 mai 1991, la reședința Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului din Cluj-Napoca a avut loc un sinod mitropolitan, prezidat de I. P. S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, cu care prilej s-a dat un Comunicat, în care se spune:

Îngrijorați de unele situații conflictuale confesionale apărute în ultima vreme în Transilvania între ortodocși și catolicii orientali de rit bizantin (uniți cu Roma), ierarhii ortodocși din Transilvania s-au întîlnit la Cluj în ziua de 22 mai 1991 spre a analiza situația. Ei și-au afirmat dorința fierbinte ca astfel de conflicte confesionale să fie evitate. Ierarhii ortodocși au constatat că ele s-au produs datorită faptului că Biserica catolică de rit bizantin (unită cu Roma) nu a respectat

nicăieri, unde s-au declanșat tulburări, principiile cuprinse atît în documentele internaționale ecumenice și în dialogul bilateral ortodox-romano-catolic, cît și în înțelegerile locale și în prevederile legale (Legea 126/1990).

Toate reglementările sus-menționate au stabilit ca principii de atribuire a locașurilor de cult voința credincioșilor, constatată, acolo unde este cazul, prin consultări organizate de comisii mixte locale ortodoxo-catolice de rit oriental. Voința majorității credincioșilor este, așadar, aceea care determină dreptul de intrare în proprietate, așa cum s-a întîmplat peste tot în secolul XVI, atunci cînd o parte din catolici au trecut la protestantism, ca și atunci cînd în secolul XVIII o parte din ortodocșii din Transilvania au fost trecuți la uniatism cu biserici cu tot.

Ori, în toate cazurile în prezent propunerile ortodoxe de a constitui comisii mixte și de a organiza consultarea credincioșilor n-au fost luate în seamă. Peste tot s-a procedat la ocuparea de biserici în mod abuziv și, prin urmare, ilegal. Mici grupuri catolice de rit oriental, adesea strînse din mai multe localități, au spart lacăte și, ocupînd bisericile, au lăsat pe afară majorități ortodoxe care slujesc în aer liber, deocamdată evitînd să se angajeze în violențe reciproce.

Ierarhii ortodocși transilvăneni, întruniți la Cluj, fac un apel stăruitor către frații catolici de rit bizantin la reinstaurarea păcii și a încrederii reciproce. Acestea nu vor fi însă posibile, decît prin respectarea principiilor enunțate mai sus și prin garantarea respectării lor de către autoritățile de stat.

Nu apărăm și nici nu cerem privilegii pentru noi, doar afirmarea stării de drept și de fapt din viața parohiilor din Transilvania. În toate cazurile noi vom respecta voința credincioșilor.

Avem speranța că cele de mai sus vor fi înțelese în litera și spiritul lor și că pe această cale, oricît efort ar cere, am putea toți contribui la rezolvarea frățească, adevărată și durabilă a ceea ce acum se profilează a fi o interminabilă sursă de conflicte. Așa să ne ajute Dumnezeu!

Membrii Sinodului Mitropolitan

*

În 12 aprilie 1991, Izvorul Tămăduirii, al doilea hram al Mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, jud. Brașov, Sf. Liturghie a fost săvîrșită de Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, răspunsurile fiind date de un grup de seminariști și studenți teologi, ca și de obștea cea mare a credincioșilor prezenți.

La priceasnă a predicat P. Cuv. arhim. T. Părăian, iar la sfîrșit cuvînt de salut a rostit ca de obicei protopopul Făgărașului, P. C. pr. *R. Zaharie*. Cuvînt de învățătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care, după ce a zăbovit puțin asupra Învierii Domnului, a prezentat istoricul praznicului Izvorul Tămăduirii, care, prin Iisus Hristos-Domnul nostru, a devenit izvorul tămăduirii noastre de neștiință, de boli și alte rele.

La praznic, cît și la agapa care a urmat au luat parte și un grup de oameni de cultură, participanți la Simpozionul „Cioran" ținut la Sibiu. Acestui grup Î. P. S. Sa i-a prezentat aspecte din istoria zbuciumată a Mănăstirii Brîncoveanu, vizitînd apoi incinta refăcută a mănăstirii.

*

Și în ultima perioadă a continuat în Arhiepiscopia Sibiului, ca de altfel în întreaga Patriarhie Română, punerea de pietre fundamentale pentru noi biserici și așezăminte monahale.

Astfel, din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie, Duminică, 28 aprilie 1991, P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul a pus piatra fundamentală la o nouă biserică în Sibiu, și anume în cartierul Hipodrom IV, str. Siretului, preot-paroh fiind Ioan Popa, care, pînă la ridicarea noii biserici, și-a amenajat una provizorie din scînduri, cum mai avem de altfel și în cartierul Valea Aurie din Sibiu, preot-paroh S. Săsăujan.

Luni, 20 mai 1991, P.S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul a pus piatra de temelie pentru un schit de maici, care se va ridica într-o minunată poiană de pe un pinten de deal împădurit, existent între parohiile Dobîrlău, pr. paroh Gh. Băilă și Mărcuș, pr. paroh V. Bogdan, prot. Sf. Gheorghe, schit care are deja patru viețuitoare, hotărîte să realizez o oază duhovnicească atît de necesară în această parte a țării.

Marţi, 21 mai 1991, Sf. Împăraţi Constantin şi Elena, la vremea vecerniei, tot P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul a pus piatra de temelie pentru o bisericuţă nouă în parohia Poiana Mărului, prot. Braşov, zona numită **„Intre văi"**, unde este mare nevoie de un lăcaş de cult pentru credincioşii noştri răsfiraţi pe valea respectivă şi dealurile din jur.

De asemenea, tot din încredinţarea Î. P. S. nostru Mitropolit Antonie, P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul a mai pus pietrele fundamentale pentru noile biserici din Hoghiz şi anume sîmbătă, 8 iunie 1991, pr. paroh N. Scîrneci, şi Apaţa — Duminică, 9 iunie 1991, parohie suplinită de C. pr. I. Frîncu (Comana de Sus), ambele aceste parohii făcînd parte din prot Rupea.

Joi, 20 iunie 1991, Î. P. S. Mitropolit Antonie a pus piatra de temelie la biserica nouă care se va ridica în Poiana Braşov, prin grija parohiei Braşov-Tocile, preot Valeriu Voineag. Au fost de faţă reprezentanţi ai autorităţilor civile şi militare ale jud. Braşov.

Î. P. S. Sa a rostit cu acest prilej o cuvîntare despre Iisus Hristos-Domnul, temelia neclintită a Bisericii.

Cu ajutorul lui Dumnezeu şi aportul obştei nădăjduim ca şi bisericile noi mai sus-semnalate să ajungă să fie şi ridicate cît mai curînd posibil, spre bucuria şi zidirea sufletească a credincioşilor lor.

*

Duminică, 2 iunie 1991, P. F. Părinte Teoctist a participat la sfinţirea bisericii din parohia Valea Lungă, prot. Luduş, Episcopia de Alba Iulia.

În drum spre Bucureşti, luni, 3 iunie a.c., Prea Fericirea Sa a făcut un scurt popas la Centru arhiepiscopesc din Sibiu, unde a fost întîmpinat de Î. P. S. Mitropolit Antonie, P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul şi întreaga permanenţă a Consiliului eparhial Sibiu.

Cu acest prilej, P. F. Părinte Patriarh Teoctist a avut o convorbire cu Permanenţa Consiliului arhiepiscopesc, precum şi cu corpul profesoral de la Institutul Teologic Andrei Şaguna din Sibiu, axată pe probleme actuale stringente ale vieţii religioase din ţara noastră.

*

Vecernia de joi seara din fiecare săptămînă din catedrala mitropolitană din Sibiu este consacrată în chip special Ligii tineretului ortodox, cu care prilej, după sf. slujbă, este invitată să vorbească o personalitate religioasă din Sibiu sau din afara lui.

Pentru Vecernia de joi, 6 iunie 1991, a fost invitat P. Cuv. arhim. Bartolomeu-Valeriu Anania, cunoscut poet şi scriitor, care a activat mulţi ani în cadrul Arhiepiscopiei misionare din America, cît şi în cadrul Administraţiei patriarhale, în posturi de mare răspundere.

În cadrul vecerniei menţionate, P. Cuv. Sa a vorbit tinerilor şi credincioşilor care umpleau catedrala sibiană despre bucuria duhovnicească a creştinului, temă care a fost dezbătută în continuare şi în cadrul dialogului care a avut loc în aula Institutului teologic, cu participarea Ligii tineretului ortodox şi studenţilor teologi.

Vineri, 7 iunie 1991, în sala mare a Casei armatei din Sibiu, plină pînă la refuz, P. Cuv. arhim. Anania a conferenţiat despre „Religie şi cultură", temă pe marginea căreia s-au purtat prelungite, animate şi instructive discuţii.

Cu prilejul prezenţei sale în Sibiu, P. Cuv. Sa a avut o întîlnire şi cu scriitori şi oameni de cultură din Sibiu, vizitînd totodată Mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, un scurt popas păcînd totodată şi la mormîntul de la Răşinari al marelui mitropolit Andrei Şaguna.

*

În 29 mai 1991, la Centrul mitropolitan din Sibiu a avut loc o şedinţă de lucru a Consiliului eparhial.

Condusă de Î. P. S. Mitropolit Antonie, în cadrul lucrărilor s-au rezolvat o seamă de probleme curente ale Arhiepiscopiei, între care şi problema distribuirii spaţiilor comerciale pe care Centrul nostru mitropolitan le are în casele sale din Sibiu.

Conferinţa preoţească din luna iunie 1991 în Arhiepiscopia Sibiului

Prima conferinţă preoţească din acest an în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfăşurat între 10 iunie—2 iulie 1991, după cum urmează: în 10 iunie la prot. *Sibiu*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul însoţit de P. C. pr. prof. I. Moldovan; în 11 iunie la prot. *Mediaş*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim însoţit de P. C. cons Gh. Papuc; în 13 iunie la prot. *Avrig*, prezidată de P. C. vicar A. Răduleţ şi P. C. cons Gh. Papuc; în 17 iunie la prot. *Agnita*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim însoţit de P. C. vicar A. Răduleţ; în 18 iunie la prot. *Făgăraş*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim însoţit de P. C. vicar A. Răduleţ; în 19 iunie la prot. *Rupea*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim însoţit de P. C. vicar A. Răduleţ; în 20 iunie la prot. *Sf. Gheorghe*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim însoţit de P. C. vicar A. Răduleţ; în 25 iunie la prot. *Braşov*, prezidată de P. S. Episcop-vicar Serafim şi în 2 iulie 1991 la prot. *Sălişte*, condusă de P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul însoţit de P. C. cons. E. Oancea.

Menţionăm că la prot. Agnita conferinţa s-a desfăşurat în parohia Ruja, ceea ce a avut un efect pozitiv în rîndul credincioşilor noştri supuşi unui puternic prozelitism din partea altor culte.

Fixată de Sf. Sinod, tema conferinţei a fost intitulată: *„Educaţia religios-morală a tineretului"*, care a fost tratată de toţi preoţii, referenţi principali şi coreferenţi fiind următorii preoţi: Lupescu Ioan (Sibiu-Lazaret IV) la prot. *Sibiu*, Rusu Nicolae (Aţel) la prot. *Mediaş*, M. *Resiga* (Avrig) şi H. Roman (Tălmăcel) la prot. *Avrig*, M. Rusu (Ghijasa de Sus) şi A. Avram (Nocrich) la prot. *Agnita*, M. Dobre (Făgăraş), I. Cîmpeanu (Hîrseni) şi Gh. Popa (Iaşi) la prot. *Făgăraş*, M. Ciocîrlan (Măieruş) şi V. Costea (Augustin) la prot. *Rupea*, V. Bogdan (Mărcuş) la prot. *Sf. Gheorghe*, V. Neamţu (Braşov — Sf. Nicolae) şi I. Cioacă (Dumbrăviţa) la prot. *Braşov*.

Potrivit proceselor-verbale sosite la Centrul arhiepiscopesc, precum şi rapoartelor delegaţilor chiriarhali, referatele au fost întocmite în chip corespunzător, cuprinzînd atît aspecte teoretice cît şi practice, legate de tema mai sus arătată, subliniindu-se, între altele, cîteva elemente constitutive ale educaţiei religioase, importanţa educaţiei religios-morale a tineretului, căi şi mijloace pentru educaţia religios-morală a tineretului, cu reliefarea rolului catehizaţiei în şcoală şi oriunde este posibil.

Tema a stîrnit bogate şi, multe dintre ele, folositoare discuţii la fiecare protopopiat, în cadrul cărora s-a reliefat mai pregnant negrăita importanţă pe care o are pentru viaţa insului, pentru societate, pentru veşnicie, educaţia religioasă, făcută în sînul familiei, dar în chip special prin catehizare, lucrare care intră în îndatoririle fireşti ale fiecărui preot. S-au exprimat de către mulţi preoţi satisfacţiile trăite în urma acestei lucrări, cît şi greutăţile inerente care apar în desfăşurarea ei, arătîndu-se că viitorul Bisericii, viitorul neamului atîrnă mult de această educaţie.

S-a adus în atenţie problema manualelor, s-au menţionat o seamă de acţiuni religios-morale întreprinse cu mult folos cu tinerii din unele localităţi, menţionîndu-se cu exemple concrete că acolo unde preotul este angajat deplin şi efectiv în munca de formare religios-morală a tinerilor se pot obţine rezultate frumoase.

În cadrul dezbaterilor au fost exprimate şi unele doleanţe ale preoţimii, ca de exemplu salarizarea integrală a preoţilor de către stat, aşa cum a fost pînă în anul 1948, acţiuni mai ferme din partea Bisericii noastre în faţa prozelitismului altor culte, prezenţa mai vădită a ierarhilor şi profesorilor de Teologie în parohii, întrajutorarea între parohii etc.

Pr. Gh. Papuc

Din actualitatea panortodoxă şi ecumenică

TRADUCEREA INTEGRALĂ A FILOCALIEI ÎN FRANCEZĂ

Ultima fasciculă a Filocaliei Părinţilor Neptici în limba franceză iese de sub tipar în ediţiile abaţiei cisterciene din Bellefontaine. Cu această fasciculă se încheie seria de unsprezece volume traduse în franceză după textul original grec, de către o echipă condusă de părintele Boris Bobrinskoy, profesor la Institutul de teologie ortodoxă din Paris şi Jacques TOURAILLE, laic ortodox. Constituind o antologie de texte de origine monastică, mergînd de la călugării egipteni din secolul IV pînă la cei din Muntele Athos din secolul XV, Filocalia, cuvînt care în limba greacă înseamnă „iubire de frumuseţe", a devenit hrana spirituală preferată atît a călugărilor, cît şi a laicilor. În experienţa spirituală ortodoxă, ea constituie un punct de reper în armonie cu viaţa liturgică şi sacramentală a Bisericii.

„În acest timp de criză, (...) există o profundă consolare şi o mare speranţă în această reeditare a operelor de spiritualitate ortodoxă care relevă universul mistic, luminează şi încălzeşte înţelepciunea şi inima oamenilor în misterul purificării de orice simţ pămîntesc prin rugăciune continuă — rugăciune spirituală — şi conduce la seninătatea Împărăţiei cerurilor", scria patriarhul DIMITRIOS I într-un mesaj de încurajare a responsabililor acestui proiect, început în 1977. Prima fasciculă trebuia să apară doi ani mai tîrziu (SOP 36, 6). Al unsprezecelea şi ultimul fascicol care constituie, după editori, *„cheia de boltă a memorialului isihast"*, conţine texte din secolul al XV-lea atribuite patriarhului Calist al Constantinopolului, lui Calist Télicoudès, lui Calist Cataphygiotess şi lui Simeon al Tesalonicului, precum şi alte opuscule complementare.

Culegere de texte ascetice şi mistice, adunate în secolul al XVIII-lea de către sfîntul Macarie de Corint şi sfîntul Nicodim Aghioritul, *Filocalia* a fost puplicată pentru prima dată, în limba greacă, la Veneţia, în 1782. Ea a cunoscut, apoi, extinderea în lumea slavă cu o traducere slavonă a sfîntului Paisie Velicicovschi, editată la Moscova în 1793. O traducere rusească, revăzută şi îmbunătăţită de episcopul sfîntul Teofan Schimnicul, trebuia să apară la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Impactul Filocaliei asupra spiritualităţii şi culturii ruse a fost imens, cum mărturiseşte şcoala de paternitate spirituală de la mănăstirea Optina.

Noi traduceri au văzut lumina tiparului în scolul XX, în urma reînnoirii gîndirii teologice ortodoxe, care redescoperea sensul isihasmului şi doctrina palamită. O traducere românească, conţinînd, de asemenea, texte suplimentare, a apărut, în zece volume, sub îndrumarea părintelui Dumitru Stăniloae, profesor la Institutul teologic din Bucureşti. Ea a contribuit mult la renaşterea monahismului în România. În Europa de Vest, primele două tentative de traducere parţială în engleză şi franceză au avut loc în 1951 şi 1953, dar ele s-au dovedit nesatisfăcătoare. O nouă traducere engleză, care trebuie să cuprindă cinci volume, a început să apară în 1979 sub îndrumarea episcopului KALLISTOS (Ware) (SOP 42, 4). Cel de-al patrulea volum al acestei ediţii se află sub tipar.

(SOP 159/1991, p. 6—7)

A 70-A ANIVERSARE A FACULTĂŢII DE TEOLOGIE DIN BELGRAD

La 21 mai 1991, Facultatea de Teologie ortodoxă din Belgrad a comemorat cea de-a 70-a aniversare, ziua sărbătorii sfîntului evanghelist Ioan teologul, sfînt patron al facultăţii. Ceremoniile comemorative au fost deschise printr-o liturghie euharistică, celebrată sub preşedinţia patriarhului Serbiei PAUL I, înconjurat de epis-

copii Bisericii ortodoxe sîrbe, profesorii, studenţii şi numeroşi prieteni ai facultăţii. În cursul şedinţei academice solemne care a urmat liturghiei, s-a decernat, la trei personalităţi, titlul de *doctor honoris causa:* patriarhului PAUL I, episcopului ŞTEFAN de Zica şi mitropolitului IOAN Zizioulas de Pergam.

În vîrstă de 76 de ani, patriarhul PAUL al Serbiei, care este în fruntea Bisericii ortodoxe sîrbe din decembrie 1990 (SOP 154, 2) este onorat pentru opera sa pastorală şi competenţa sa în materie de drept canonic. Episcopul ŞTEFAN de Zica este distins pentru contribuţiile sale pedagogice şi pastorale. Trebuie subliniat că, sub impulsul său, a fost fondat recent un seminar lîngă mănăstirea Krka.

Mitropolitul Ioan de Pergam a fost răsplătit pentru întreaga sa operă teologică. În vîrstă de 60 de ani, diplomat al universităţii din Harvard şi al facultăţii de teologie din Atena, mitropolitul IOAN este astăzi profesor la universitatea din Londra şi la facultatea de teologie din Tesalonic. El este autorul a numeroase opere şi articole în domeniul eclesiologiei. În ajun, la 20 mai, el a ţiunt o conferinţă în cadrul simpozionului organizat de facultatea de teologie din Belgrad pentru a marca cel de-al 16-lea centenar al morţii sfîntului Grigorie de Nazianz, unul din principalii Părinţi ai Bisericii.

Întemeiată în 1921, facultatea de teologie ortodoxă din Belgrad este singura instituţie teologică superioară din Biserica Sîrbă. Despărţită de universitate după instaurarea regimului titoist şi în pofida unei situaţii adesea dificile din cauza presiunilor autorităţilor civile, ea a cunoscut în cursul ultimelor decenii un avînt apreciabil, mai cu seamă în domeniul patrologiei, şi s-a impus ca unul din centrele de reînnoire teologică şi spirituală ortodoxă în Serbia.

(SOP 159/1991, p. 13—14)

UN EPISCOP AL BISERICII AUTOCEFALE COMENTEAZĂ SITUAŢIA RELIGIOASĂ DIN UKRAINA

În una din ultimele sale furnizări, agenţia de presă catolică austriacă KATHPRESS raportează o întreţinere cu arhiepiscopul ANTONIE de Rovno, administrator al Bisericii autocefale ucrainiene. După ce a fost mult timp interzisă de autorităţile civile, avînd în vedere legăturile sale cu mişcarea naţionalistă ucrainiană, această Biserică este astăzi legalizată formal. Deşi canonicitatea sa nu a fost recunoscută de nici o Biserică ortodoxă, Biserica autocefală ucrainiană a cărei resurgenţă îşi are obîrşia în vara anului 1989, pare să se impună în viitor ca o realitate nedeformată.

După arhiepiscopul ANTONIE de Rovno, Biserica autocefală ucrainiană se defineşte ca moştenitoarea mitropoliei ortodoxe din Kiev care, pînă în 1687, era independentă faţă de Biserica ortodoxă rusă şi forma o entitate autonomă unită cu patriarhatul din Constantinopol. Arhiepiscopul afirmă, convins, că într-un viitor apropiat patriarhatul ecumenic ar putea recunoaşte existenţa canonică a Bisericii din Ukraina.

Singurul obstacol adevărat rămîne, în ochii săi, patriarhia Moscovei, care-şi foloseşte influenţa în sînul lumii ortodoxe pentru a împiedica să se îndrepte spre această soluţie. Această atitudine se bazează, după arhiepiscop, pe hegemonia naţionalistă a patriarhiei din Moscova, care a adoptat *„poziţia şovină a marelui rus"*. Totodată, arhiepiscopul ANTONIE se declară încrezător într-o posibilă regularizare a situaţiei canonice a Bisericii sale. El se referă la exemplele istorice ale Bisericilor Bulgariei şi Georgiei care nu au obţinut sau regăsit rangul de Biserici autocefale, decît după ce au trecut prin perioadele de rupere a comuniunii canonice cu celelalte Biserici locale.

După arhiepiscopul de Rovno, Biserica autocefală trebuie să se străduiască mai întîi să fie acceptată de toţi ucrainienii. Unitatea ortodocşilor ucrainieni este primul pas spre recunoaşterea independenţei canonice. După arhiepiscopul ANTONIE, Biserica autocefală ucrainiană se dezvoltă într-un ritm susţinut. La începutul anului 1991 ea număra 1300 de parohii repartizate pe întreg teritoriul Republicii Ucraina, după ce anul trecut nu avea decît cîteva zeci. Clerul său este alcătuit din 8 episcopi şi din aproximativ 800—900 preoţi. Nu există o statistică

referitoare la numărul credincioşilor dar, asigură arhiepiscopul, *„majoritatea ucrainienilor ne susţin"*, ceea ce reprezintă *„20—25 milioane de persoane"*.

Observatorii sînt de acord să recunoască faptul că resurgenţa Bisericii autocefale ucrainiene se înscrie în mişcarea de reînnoire naţionalistă din Ukraina, făcînd contrapondere Bisericii unite care, de asemenea, susţine revendicările celor ce doresc independenţa. În Ukraina occidentală, situaţia se arată foarte încordată, în special în satele în care nu există decît o biserică. Foarte adesea, admite arhiepiscopul Bisericii autocefale, cele două comunităţi se acuză reciproc de a nu respecta acordul de folosire a bisericilor prin rotaţie, ceea ce rezultă din ocupările cu forţa a locaşurilor de cult. Interogat asupra prezenţei Bisericii autocefale într-o regiune care ar fi în mod tradiţional cîştigată la uniatism, arhiepiscopul estimează că fiecare trebuie să accepte *„existenţa mai multor Biserici şi confesiuni religioase"*. Problema este că *„una vrea întotdeauna să domine pe celelalte"*. Conflictele, continuă el, trebuie să fie reglementate *„pe baza principiilor morale"*.

De fapt, Biserica autocefală este implantată îndeosebi în Ukraina occidentală. Biserica autonomă — în comuniune cu patriarhatul din Moscova — nu ar dispune decît de vreo sută de parohii, în timp de 1 600 de parohii s-ar fi reîntors la uniatism şi între 700 şi 1 000 de parohii ar fi trecut la Biserica autocefală.

Totuşi, toţi martorii sînt de acord să spună că, în restul Republicii, Biserica autocefală este atît de puţin reprezentată, majoritatea celor 5 000 de parohii rămînînd fidele Bisericii autonome. Astfel, la Kiev, numai 4 biserici sînt în mîinile autocefalilor, pe cînd mai mult de 20 aparţin Bisericii autonome. Dar Biserica autocefală pare a găsi din ce în ce mai mult un ecou favorabil pe lîngă autorităţile locale. Astfel, la Kiev ea este pe cale de a obţine marea biserică Sfîntul Andrei, una din piesele de valoare arhitecturală ale oraşului.

(SOP 159/1991, p. 17—18)

NOI PERSPECTIVE PENTRU BISERICA RUSĂ

Anita DAVIDENKOFF

După milenarul botez al Rusiei, transformarea progresivă a Bisericii ortodoxe ruse şi a milioanelor sale de credincioşi (între 90 şi 100 de milioane, după ultimele estimări publicate în presa sovietică) constituie o sursă de speranţe şi nelinişti. Societatea sovietică aşteaptă mult de la o Biserică ce, după 70 de ani de persecuţii, începe deodată să-şi recapete suflarea şi să-şi restaureze structurile parohiale, catehetice, caritative. Pentru a face faţă noilor perspective care i se deschid, Biserica posedă serioase şanse, trebuie să nu fie din nou compromisă prin fel de fel de amestecuri abuzive din exterior şi care preocupă din ce în ce mai mult pe ortodocşi: presiunea Statului sau recuperarea prin partidele politice, proiectarea împărţirilor jurisdicţionale pe teritoriul rus, resurgenţa uniatismului şi campania misionară catolică. Biserica rusă, în schimbare, va şti să abordeze cotitura ce i se oferă? Aceasta este provocarea asupra căreia Anita DAVIDENKOFF, universitară franceză ortodoxă, propune a se reflecta.

Agregat de limba rusă, conferenţiar la universitatea din Paris-X, Anita DAVIDENKOFF este pe deplin la curent cu situaţia din Uniunea Sovietică unde a funcţionat mai mulţi ani. O versiune prescurtată a textului pe care SOP îl publică, a fost publicată de ziarul LE MONDE din 25 aprilie a.c. sub titlul *„O Biserică în reînnoire"*.

Întîrziind pe schemele care ar merita să fie regîndite, Occidentul nu pare a percepe mutaţiile reale din Biserica Rusă: chiar în centrele sigure ortodoxe se consideră că această Biserică se reduce la două componente opuse, ierarhia sa şi dizidenţa. După noi, această viziune este neobiectivă, dacă nu chiar perimată.

În urma adoptării noii legislaţii asupra libertăţilor religioase, în URSS, se observă o accelerare fără precedent a transformărilor Bisericii, care determină corolarii sociale şi economice.

Pentru Biserica ortodoxă, miza este importantă: în faţa haosului social şi economic, care domneşte în URSS, se pare că Biserica, garant al moralei, poate să aducă cîteva „reţete" utile autorităţilor publice.

Renaşterea monahismului ar putea fi calea sa de salvare şi prin aceasta o cale de salvare pentru ţară! Sprijinindu-se pe tradiţia orientală cu mănăstirile

sale larg deschise spre popor, monahismul nu disociază realitatea temporală de valorile spirituale. În acest sens, Biserica poate avea un impact ce nu trebuie neglijat asupra noilor structuri ale societăţii ruse: gestiunea pămînturilor cedate de Stat comunităţilor religioase interesează atît clerul cît şi laicii în căutarea de soluţii originale la problemele economice.

Mînăstirile formează, într-adevăr, micro-structuri care îşi propun să fie un fel de ferment al economiei locale şi care atrag deja forţele vitale ale ţării. Tineri inigineri sînt dispuşi să-şi vîndă brevetele de procedee industriale şi să creeze societăţi mixte cu Occidentul pentru a revărsa beneficiile acestor comunităţi religioase, în sprijinul dezvoltării economiei locale.

Mai pe larg, Biserica, ca instituţie compusă şi din laici, este prezentă în toate sferele vieţii publice: ea creează asociaţii caritative, azile pentru bătrîni, licee particulare care asigură nu numai un învăţămînt religios ci oferă un învăţămînt general, în paralel. Biserica vede, astfel, sarcinile sale sporind din zi în zi.

Această evoluţie a rolului Bisericii este pe cale de a modifica profund natura relaţiilor sale cu Statul.

Va şti Biserica ortodoxă rusă să folosească aceste noi şanse sau, din contră, va fi victima certurilor interne care pot conduce la o nouă schismă? Va fi în măsură să stranguleze o criză revelată astăzi în toată amploarea sa cu sfîşierile sale între jurisdicţii care resping tutela patriarhiei Moscovei ca Biserica autocefală a Ukrainei, sau aşa-numita Biserică din afara frontierelor, creată în emigraţie şi care caută să se implanteze în Rusia? Cît despre conflictul cu uniţii, larg politizat şi recuperat de mişcările naţionaliste ca *Roukh* (Frontul naţionalist ucrainian) care îşi desfăşoară acolo activitatea, cît şi printre partizanii Bisericii autocefale, el depăşeşte cu mult simpla confruntare doctrinară.

Uniatismul, se ştie, face obiectul unui litigiu multisecular între Biserica ortodoxă şi Biserica romană, care refuză să examineze problema în globalitatea sa istorică. Roma, într-adevăr, se referă în mod esenţial la persecuţiile din 1945, survenite la un an după revenirea Galiţiei la URSS, fără a reaminti cronologia evenimentelor care au stat la originea dramei: o parte a popoulaţiei ortodocse din Ucraina, în urma multiplelor presiuni, s-au alăturat Romei prin actul Unirii semnat la Brest-Litovsk în 1596. Astfel s-a dezvoltat aşa-numita Biserică greco-catolică pentru cîteva milioane de credincioşi din Europa centrală şi orientală care au conservat ritul bizantin, depunînd totodată jurămîntul de credinţă roman. Poporului, străin de certurile doctrinare, şi amăgit de salvgardarea ritului, îi era greu să-şi definească însuşi propria apartenenţă.

În ciuda dialogului angajat asupra problemei uniate, soluţiile întîrzie a se găsi. Faţă de diferitele focare de tensiune, poziţiile Vaticanului şi cele ale emigraţiei ucrainiene pot fi determinate. Apărea urgent ca în această chestiune, cele două părţi interesate să adopte o atitudine de rezervă, ceea ce ar evita aţîţarea rivalităţilor religioase.

Este frapant de a constata că cu intronizarea noului patriarh Alexis II, poporul ortodox al Rusiei şi diaspora speră a vedea dezvoltîndu-se o autentică renaştere a Bisericii: acesta nu are nici o nevoie de a fi împiedicat astăzi de nici o formă de prozelitism, uneori latent în anumite medii catolice.

Biserica rusă este chemată să-şi consolideze noile experienţe, pentru a-şi redobîndi pe deplin libertatea. Într-adevăr, deoarece în rîndurile credincioşilor laici precum şi în cele ale clerului, ea a început deja acest proces şi are toate şansele de a ieşi înnobilată din aceste experienţe.

(SOP 159/iunie 1991, p. 20—21)

RĂSPUNS LA ÎNTREBĂRILE SPIRITULUI UMAN

O convorbire cu episcopul Alexandru de Kostroma

În nr. 1 din 1991, *Revue du patriarchat de Moscou* publică o convorbire cu unul din cei mai tineri episcopi ai Bisericii ortodoxe ruse, episcopul Alexandru de Kostroma. În vîrstă de 34 de ani, diplomat al Academiei de teologie ortodoxă din

Moscova, episcopul Alexandru cunoaşte bine realităţile din teren pentru că a fost mai mulţi ani preot la o parohie în provincie, în nord-estul Rusiei. În această parte a Rusiei, lovită în mod deosebit prin descreştinare şi distrugerea sistematică a valorilor culturale şi morale ale trecutului, el a fost chemat să-şi exercite slujirea episcopală din 1989. Apreciat pentru dinamismul şi spiritul său de iniţiativă, i s-a încredinţat de curînd preşedinţia Mişcării de tineret a Bisericii ortodoxe ruse, creată în ianuarie 1991 la Moscova (SOP 156. 10).

— *Monseniore, cum se desfăşoară procesul de deschidere a noilor parohii în dieceza voastră ca şi restituirea bisericilor către credincioşi?*

— În ultima vreme, au fost înregistrate 28 noi comunităţi; totuşi nu toate dispun, încă, de locaşuri de cult. Din păcate, decizia de a restitui bisericile depinde mult de autorităţile locale, or problema principală, ca şi în trecut, rezidă în absenţa unui text care ar reglementa acţiunea lor cu privire la asociaţiile religioase.

— *Există în dieceza dumneavoastră districte unde nu există biserică? Cum se desfăşoară activitatea pastorală?*

— Da, există astfel de localităţi şi cei care locuiesc acolo cer adesea să li se trimită, pentru cîtva timp, un preot. Recent, am discutat cu preşedintele consiliului municipal. Acesta mi-a transmis cererea credincioşilor unui sat care doreau să aibă un preot care, cu ocazia sărbătorilor să le poată primi mărturisirile şi să le dea împărtăşanie. Astfel de cazuri nu sînt izolate, dar necazul este că ne lipsesc cumplit preoţii. După ce am examinat această problemă la o adunare diecezană, am luat hotărîrea de a cere dschiderea unui colegiu bisericesc. La 1 septembrie, primii studenţi au fost admişi. Acolo noi vom pregăti clerici, mai întîi pentru eparhia noastră, dar dacă un candidat dintr-o altă eparhie ni se adresează, desigur că ne vom strădui să-l primim.

— *Şi ce faceţi pentru instruirea religioasă a laicilor?*

— În primăvară am deschis o şcoală de catehizare unde s-au reunit, o dată pe săptămînă, 200—250 de auditori. Programul: convorbiri asupra Sfintei Scripturi şi a tainelor. Cu aceşti ascultători facem pelerinaje, muncim la restaurarea bisericilor. Avem, de asemenea, o grupă pentru adolescenţii de 10—15 ani şi o altă grupă pentru cei mai tineri. Este regretabil că nu avem manuale bune de catehism. În general, literatura (religioasă) lipseşte, este o problemă pentru toţi.

— *Aţi reuşit să deschideţi o mînăstire de maici, Nu ar putea, cu timpul, deveni un centru de formare spirituală pentru eparhia dumneavoastră?*

— Ni s-a remis o foarte mare biserică şi două clădiri mînăstireşti care formează o parte a complexului arhitectural al vechii mînăstiri a Teofaniei. La Kostroma vieţuiesc 24 de călugăriţe care au depus voturile în timpul predecesorului meu, arhiepiscopul Casian; practic, viaţa monahală exista aşadar şi azi am obţinut recunoaşterea sa oficială. Biserica mînăstirii va deveni catedrala eparhiei. În mînăstire vom instala, de asemenea, colegiul bisericesc. În apropierea catedralei va fi o bibliotecă, care a început să se constituie pornind de la donaţiile făcute de membrii clerului. Printre proiecte, se poate considera organizarea unui mic ospiciu, un muzeu, o sală de conferinţe şi de proiecţie a filmelor.

— *Revista eparhiei de Kostroma, BLAGOVEST, a devenit, după părerea multora, unul din cele mai bune periodice eparhiale...*

— Revista apare într-un tiraj de 3 000 de exemplare. În ea vorbim despre viaţa parohiilor şi publicăm omilii, articole teologice şi convorbiri pastorale. Publicăm, de asemenea, lucrări asupra vechilor biserici şi mînăstiri din regiune. Printre rubricile permanente: minologhiu, unde se explică semnificaţia sărbătorilor şi partea liturgică, unde se comentează principalele texte ale slujbelor. Problemele de educaţie creştină sînt abordate în rubrica „În familie seara", problema ocrotirii moştenirii culturale în rubrica „Patrimoniu rusesc". O parte importantă este consacrată poeziei religioase, atît clasice cît şi moderne. Cu regularitate publicăm listele cu numele morţilor, persoane nevinovate ucise în timpul terorii, numele lor fiindu-ne comunicate de direcţia locală a KGB. Comitetul de redacţie este constituit din membrii consiliului eparhial şi fiecare îşi aduce contribuţia. Responsabilul de redacţie este scriitorul Viatcheslav Chapochnikov care a fost delegat laic al eparhiei noastre la ultimul Sinod (ţinut de Biserica ortodoxă rusă în iunie 1990).

A ajuta pe oameni să-şi schimbe viaţa

— *Astăzi scopul Bisericii este de a ajuta milioanele de oameni crescuţi în absenţa credinţei, trîndăvie, vicii, cinism, pentru a-şi schimba viaţa. Obiectivul este măreţ, dar forţele noastre sînt şubrede...*

— Bineînţeles, la nivel uman, Biserica recoltează, de asemenea, astăzi fructele amare ale ultimelor decenii. Numeroasele defecte prezente în societate sînt la fel de inerente membrilor Bisericii. Avem absolută nevoie de o pocăinţă sinceră şi profundă. Biserica ar putea tămădui societatea? Fără nici o îndoială, prin puterea lui Dumnezeu, prin harul divin. Obiectivele Bisericii rămîn neschimbate de-a lungul vremii: a aduce pe oameni la lumina Evangheliei şi a adevărului său, a aduce inimile oamenilor la Dumnezeu, a dezvălui ochilor lor idealurile de frumuseţe, dreptate, caritate înscrise în Scriptură şi Tradiţie... Şi dacă Biserica urmează cu fermitate acest drum, sînt convins că va reuşi să oprească degradarea morală a societăţii şi, într-adevăr, să spele grînele care-i vor aduce o „recoltă bună".

Totodată este regretabil de a constata că astăzi anumiţi preoţi refuză, încă, dinadins orice contact real cu parohienii lor; ei refuză orice participare la viaţa societăţii. Desigur, acest fapt poate fi explicat: de-a lungul deceniilor nimic din toate acestea nu a fost încurajat (pentru a întrebuinţa un eufemism). O asemenea situaţie trebuia să influenţeze asupra comportamentului preoţilor, mai ales asupra celor care aparţin vechii generaţii şi care au traversat probele persecuţiilor şi ale „dezgheţurilor" succesive. Unul din ei mi-a zis într-o zi: „*Noi am crescut ca aceste plante de seră cărora li se dă o formă precisă şi nu este cîtuşi de puţin posibil de a ne schimba acum*". Dar nu poate concepe că un păstor se acomodează la ora actuală unei asemenea situaţii. Pentru că teama conflictului cu lumea exterioară încetează, trebuie a se aminti că în toate momentele dificile pentru creştini, cînd Biserica, după criterii omeneşti, era aproape de distrugerea completă, speranţa în puterea lui Dumnezeu a salvat totuşi Trupul lui Hristos de orice atac al „acestei lumi".

Episcopul şi conciliaritatea

— *Astăzi se vorbeşte mult de conciliaritate, dînd acestui cuvînt sensuri adesea diferite. După dumneavoastră, în ce acte concrete se poate manifesta principiul conciliarităţii la scară diecezană? Ce loc trebuie să revină episcopului în organismul diecezan?*

— O apreciere maliţioasă a principiului conciliarităţii a dus la crispări în viaţa bisericească. Este indispensabil de a se reveni la experienţa comunităţilor primilor creştini, la acest model al relaţiilor între episcop, cler şi credincioşii Bisericii. Astăzi, clerul trebuie, în mod absolut, să mobilizeze laicii capabili să participe la slujba catehizării şi a altor forme ale serviciului bisericesc. Trebuie să se reunească mai des adunările diecezane; consiliile diecezane şi parohiale trebuie să devină mai active. Astăzi episcopul nu trebuie să trăiască rupt de lume. El este chemat să primească pe fiecare, să răspundă tuturor întrebărilor spiritului uman.

Noi ne străduim, de asemenea, să restabilim conciliaritatea în administraţia diecezană. Astăzi, la noi ca şi în celelalte dieceze, delegaţii clerului şi ai laicilor care reprezentau dieceza la ultimul sinod au fost desemnaţi prin vot secret din multiple candidaturi.

— *Cum trebuie să acţioneze, după dumneavoastră, un episcop sau un preot dacă există o divergenţă între opinia sa şi voinţa credincioşilor bisericeşti?*

— Există principii canonice pe care se bazează organizaţia bisericească. Garanţia unei vieţi bisericeşti sănătoase rezidă în supunerea la aceste norme. După rînduiala bisericească, nici o decizie a organelor elective ale diecezei nu poate fi aplicată fără binecuvîntarea episcopului. Dar dacă se ivesc situaţii conflictuale, mi se pare că trebuie rezolvate în acord cu principiul conciliarităţii, căci episcopul este o fiinţă umană şi în această calitate se poate înşela... Ultimul cuvînt în soluţionarea unui conflict aparţine organului bisericesc superior: conciliului sau sinodului; dar, cred, că nu ar trebui să se adreseze lor decît atunci cînd s-au epuizat toate posibilităţile de dialog la nivel diecezan. Dacă opinia — conciliară — credincioşilor se deosebeşte de opinia episcopului şi dacă nu contrazice normele şi regulile canonice, nu văd nici un rău ca episcopul să se încline în faţa acestei opinii sau în a o lua în calcul în deciziile sale. Trebuie căutat ca

întreaga viață bisericească să fie pătrunsă de această armonie spirituală cu care ne împărtășim cu ocazia celebrării liturgice.

(SOP 159/iunie 1991, p. 22—24)

TINEREȚEA ÎN BISERICĂ, TINEREȚEA BISERICII

Au tinerii un loc specific în Biserică? se întreabă Pr. Boris BOBRINSKOY. Invitat să răspundă la această întrebare în cadrul Zilei tineretului ortodox, care s-a ținut la Paris la 19 mai a.c., Pr. Boris BOBRINSKOY s-a hotărît să arate, plecînd de la Noul Testament și de la experiența Bisericii, cum întreg tineretul este chemat să se preschimbe într-o „tinerețe a inimii" care transcende limitele vîrstelor și cum, în „eterna tinerețe a Bisericii, toți sînt invitați să acționeze în simfonie, fiecare generație după darurile care-i sînt specifice. Pr. Boris BOBRINSKOY este profesor de teologie dogmatică la Institutul ortodox Saint-Serge și conducător al parohiei „Crypte de la Sainte-Trinite" din Paris.

... Trebuie a vorbi de tinerețea în Biserică sau de tinerețea Bisericii? Căci există de o parte succesiunea vîrstelor vieții: tinerețea trecută, timpul unei primăveri, ireversibil, ca o tranziție, sfîrșitul unei epoci vesele, creatoare, în care se visează... Dar trecerea este ireversibilă: se fac opțiuni, drumul vieții se precizează, se fac angajamente, cel al vieții, cel al dragostei, angajamentul în viața profesională... Descoperirea de sine însuși, a trupului său, a personalității sale, a lumii. Toate aparțin în mod specific acestei mari perioade a vieții, care este tinerețea.

Apoi tinerețea se transformă în maturitate și în bătrînețe, o bătrînețe care poate fi tristă, care poate fi bolnăvicioasă, dar care poate fi și luminoasă. Și atunci cînd este luminoasă, bătrînețea transcende separația vîrstelor. Ajungem la alt aspect al tinereții, care este tinerețea inimii, tinerețea spirituală, o tinerețe care nu se ofilește, care devine mai proaspătă, ca fața acelei femei bătrîne, chip al Bisericii într-un text al primelor secole: o femeie bătrînă care apărea cu o față mereu mai tînără; sau aproape ca fața acelor „bătrîni frumoși" (*kalogeros*, termen folosit în limba greacă pentru a numi călugării), care radiază slava, harul și dulceața Duhului Sfînt, în preajma cărora se place a sta.

Domeniul Duhului sfînt este această tinerețe veșnică, pe care o doresc tuturor, în care vîrstele se întîlnesc și chiar se contopesc. Să ne reamintim duhul copilăriei Evangheliilor. Să ne reamintim de Sfîntul Serafim de Sarov care se ascundea atunci cînd veneau oameni de vază să-l pisălogească; dar cînd se puneau copii, determinați de părinții lor, să-l cheme: „părinte Serafime, părinte Serafime!", fața sa strălucind de bunătate apărea brusc în mijlocul desișurilor în care se ascundea: el nu putea rezista acestor copii care-l chemau. Era acea contopire a vîrstelor. Să ne reamintim duhul copilăriei sfintei Teresa, a Pruncului Iisus... O tinerețe veșnică, care este cea a Bisericii.

Ce afirmă Evangheliile?

Aș vrea acum să evoc cu voi ceea ce ne spun evangheliile despre tinerețe. Cîteva vorbe care pot să pară disparate, dar care pot totuși să ne ajute să medităm...

Primul pasaj este luat din Evanghelia de la Marcu, care a fost ucenicul lui Petru și care, probabil — după tradiție —, era tot tînăr cînd a fost ales pentru a-l însoți pe Petru, și poate că a fost mai tînăr cînd l-a cunoscut pe Domnul (...).

Fiind tînăr, Marcu poate era mai sensibil la anumite aspecte. Printre altele, el vorbește de un tînăr bogat care vine la Iisus și-L întreabă *„Care este calea vieții veșnice?* Iisus îi zice: *„Împlinește poruncile, iubește pe Domnul, iubește pe aproapele. — Dar toate acestea le-am împlinit din copilăria mea. Ce mai trebuie?"* Și în acest caz Marcu este singurul dintre evangheliști care adaugă: *„Iisus îl privea și-l iubea"*. Este singurul moment, în Evanghelia de la Marcu, unde este vorba de o relație mai personală, mai intimă, de o afecțiune deosebită. Se poate, de altfel, întreba: Iisus nu iubește pe toți oamenii?... Cu toate acestea, acolo există un gest de iubire aparte pentru acest tînăr. Și totuși tînărul bogat nu are credință și cînd Iisus îi zice: *„De vrei să fii desăvîrșit, împarte-ți bogățiile, ia crucea ta și urmează Mie"*, tînărul *„a plecat mîhnit pentru că avea multe bogății"*.

Avem acolo, pe de o parte, elanul tinereții, un elan extraordinar: el mai întreabă, vrea nemărginirea și se întoarce către Iisus; dar amețește în fața prăpastiei dăruirii totale. Și aceasta, poate, ne ajută să ne întrebăm înșine asupra propriei noastre vieți. Noi avem, de asemenea, această dorință de absolut care este o trăsătură caracteristică tinereții. Dar și noi, poate, amețim pentru că auzim, prezentăm la chemarea lui Dumnezeu un dar mai mare?... Este deja un prim lucru care ar trebui să ne dea de gîndit.

Un alt pasaj evanghelic. Este vorba de evanghelia de la Ioan, unde după Inviere, femeile au vestit ucenicilor că Iisus a înviat. Doi ucenici, Petru și „*ucenicul pe care-l iubea Iisus*" — și care este, probabil, însuși evanghelistul Ioan — aleargă la mormînt, a doua zi a sîmbetei. Ioan alerga mai repede decît Petru, pentru că era mai tînăr, mai viguros.

Dar reținem că nu numai el alerga mai repede, ci că atunci cînd sosesc la mormînt, Ioan s-a aplecat însă nu a intrat: a lăsat locul lui Petru, mai vîrstnic, care avea un fel de întîietate în grupul celor doisprezece; l-a lăsat să treacă primul și numai după aceea a intrat și el. Avem de o parte elanul, impetuozitatea, vigoarea lui Ioan și de altă parte respectul față de cel vîrstnic. Evanghelistul mai adaugă, vorbind de Ioan „*și ucenicul a văzut și a crezut*". Aceasta a fost credința tinereții acestui ucenic tînăr pe care-l iubea Iisus...

A treia figură evanghelică, în Evanghelia de la Marcu. Pe cînd femeile au sosit la mormîntul gol, îngerul le-a apărut sub forma unui tînăr înveșmîntat în alb. In nici o altă parte în evanghelii nu găsim acest detaliu: un tînăr. Aceasta poate părea ca o întîmplare, un detaliu, dar trebuie să remarcăm această particularitate a istorisirii lui Marcu, el însuși tînăr: îngerul nu făcea decît să apară și apărea sub o înfățișare omenească, cea a unui tînăr. Acesta este tînărul care va vesti Apostolilor Învierea.

„Voi ați biruit pe cel viclean"

Pe lîngă aceste „scurte informații" evanghelice, aș vrea să vă mai descopăr un cuvînt tulburător, un cuvînt care este o problemă pentru fiecare dintre noi, pe care ni-l expune apostolul Ioan, nu în Evanghelia sa, ci în prima sa epistolă, într-un mod enigmatic, de altfel: „*V-am scris vouă, copiilor, fiindcă iertate v-au fost păcatele. V-am scris vouă, fraților, pentru că ați cunoscut pe Cel ce este de la început. V-am scris vouă, tinerilor, căci sînteți tari și cuvîntul lui Dumnezeu rămîne întru voi și ați biruit pe cel viclean*".

Ce înseamnă aceasta? Cum se poate vorbi astfel tinerilor, punîndu-i deja într-o stare de victorie, într-o stare de împlinire ca și cum erau la capătul vieții, ca și cum au dobîndit deja cuvîntul lui Dumnezeu, cunoașterea lui Dumnezeu, ca și cum erau deja într-adevăr tari? Și totuși, Ioan nu ezită să o facă.

Pentru ce aș vrea să repet încă o dată această vorbire, și să o pun ca pe o chestiune. „*V-am scris vouă, tinerilor, căci sînteți tineri*". Este o întrebare pe care vreau să ne-o punem, acestei eterne tinereți în Biserică: sîntem tari? Am dobîndit tăria Duhului Sfînt? Sîntem întăriți în Domnul? Sîntem stabilizați în bine?

A doua chestiune: „*V-am scris, tinerilor, deoarece cuvîntul lui Dumnezeu rămîne întru voi*". Este o problemă foarte importantă. Cuvîntul lui Dumnezeu, cuvîntul viu, adică Domnul însuși, în Cuvîntul Său, în învățătura Sa, mai ales în persoana Sa, sîntem într-adevăr templul acestui cuvînt al lui Dumnezeu? L-am întrupat suficient în noi? Mergem pe calea de a primi Cuvîntul? Propria noastră viață, propriul nostru cuvînt devine într-adevăr cuvîntul lui Dumnezeu?

Și în sfîrșit: „*V-am scris, tinerilor, pentru că ați biruit pe cel vicelan*". A birui pe cel viclean înseamnă a intra deja în puterea învierii lui Hristos, în biruința pascală, înseamnă a fi purtători ai coroanelor Împărăției, a participa deja la banchetul Împărăției. Acolo ne vom putea întreba: am învins pe cel viclean?

Astfel, sfîntul Ioan anticipă și ne vede deja la sfîrșitul drumului nostru, devenirii noastre. Este programul vieții noastre — care trebuie să se împlinească în întreaga noastră existență: trebuie să ne întărim în harul Duhului, să primim cuvîntul lui Dumnezeu. Să lăsăm acest cuvînt să încolțească și să crească în inimile noastre, pentru a învinge pe cel viclean, după o luptă fără milă, de o viață întreagă.

Vîrsta de întîlnire

Sînteți la o vîrstă de joncțiune. Respingeți spiritul copilăriei în ceea ce are negativ, provizoriu, infantil sau incomplet. Vă îndreptați spre deplina putere a vîrstei; vîrsta întîlnirii cu tot ceea ce comportă prospețimea, dinamismul, speranța, imaginația, poezia, visarea... A visa e bine, dar nu prea; există, de asemenea, iluzii!

Și aici aș vrea să evoc pericolul seducțiilor și capcanelor tuturor mîncărurilor pămîntești care pot să ne facă să întoarcem capul și să amețim. Sînteți la o vîrstă la care compromisurile sînt încă puțin cunoscute. Voi pretindeți adevărul, eroismul din partea celor mai vîrstnici. Cereți un angajament total, dar va descurajați pentru că întîlniți obstacole, dificultăți și rezistențe.

Vreți să transformați Biserica, și pentru aceasta sîntem aici împreună. Voiți să restituiți Biserica transparentă Mirelui Său, hărțuind structurile, dojenind astfel Biserica și conducătorii săi. Biserica ortodoxă nu se teme de aceste dojeni adresate Bisericii și conducătorilor săi. Biserica ortodoxă nu se teme de aceste ieșiri violente. Ea are nevoie de aceste glasuri profetice, care pot să vină prin voi. Ea are nevoie de aceste chemări la reînnoire, la sfințenie. În felul acesta refuzați îmbătrînirea și ne ajutăm unii pe alții să îmbătrînim mai încet sau mai bine.

Vă e teamă de o conducere prea senilă a Bisericii, o gerontocrație. Ați vrea să se reîntinerească personalul de conducere, dar aceasta nu depinde numai de noi. Lumea vă pare ca o greutate ce s-ar putea ridica. *„Dați-mi o pîrghie,* zicea *Heraclit, și voi ridica lumea...“*

Astăzi, reuniți, sînteți din Biserică, sînteți în Biserică. Biserica nu este de o parte a mesei și voi de cealaltă. Împreună sîntem Biserica lui Hristos. Nu există Biserica celor tineri și Biserica celor mai puțin tineri. Nu există parohii ale celor tineri și parohii ale celor mai puțin tineri. Desigur, există parohii care au personalitatea lor și propriile caracteristici, există azile de bătrîni unde se află capele, dar toți sîntem membri ai întregii părți și mîine voi veți purta Biserica pe umerii voștri.

Nimic nu este profan, orice poate fi profanat

Vouă vi se adresează astăzi Domnul, la fel ca pe malurile lacului Galileii, pescarilor din barcă: *„Urmați-mă“*. Biserica are nevoie de forțe tinere, proaspete, care nu așteaptă să fie la sfîrșitul drumului lor, de forțe noi pentru multiple servicii, pentru a transmite noilor generații credința și viața în Dumnezeu, pentru a mărturisi Ortodoxia în lume.

A fi în Biserică înseamnă a trăi profund viața sa; înseamnă a se acorda ritmurilor sale liturgice, ritmurilor sale sacramentale, înseamnă a se altoi pe Trupul lui Hristos zi de zi, duminică de duminică, a se umple de Duhul viu. Nu se poate face cumpătare de la viața parohială, de la reuniunea euharistică. Nu se poate mărgini numai de a se angaja în mișcările de tineret sau în frății. Parohia, reuniunea euharistică rămîne nucleul în care Hristos vine să se întrupeze în Duhul Sfînt și în care noi trăim și revenim la viață, unde luăm forțele necesare pentru a mărturisi în lume.

A fi în Biserică înseamnă a îmbiserici întreaga noastră viață. Adică întreaga noastră viață trebuie să fie transparentă, pătrunsă de ceea ce aș numi sensul Bisericii, de ceea ce părintele André Borrély a numit *„Instinctul Ortodoxiei“*. Sensul Bisericii nu se limitează numai la cultul de duminică. El îmbrățișează întreaga noastră existență, viața noastră individuală, cea mai intimă, sentimentele noastre cele mai profunde, dragostea noastră, căminele noastre, viața noastră conjugală, experiența dragostei noastre omenești; acest lucru trebuie să se îmbisericească și să fie binecuvîntat de Dumnezeu, în Biserică.

A fi în Biserică înseamnă a reaminti că nimic nu este profan, dar că orice poate fi profanat. Nimic nu-i este străin lui Dumnezeu, Bisericii Sale, vieții sale. A fi în Biserică înseamnă a îmbiserici și înțelepciunea noastră. În concluzie, noi sîntem chemați să dobîndim cunoștințe: cunoașterea lui Dumnezeu, cunoașterea credinței, înțelepciunea credinței, înțelepciunea Ortodoxiei, cunoașterea culturii noastre, a tradiției noastre bimilenare. Aceasta este necesar pentru ca Ortodoxia, astăzi, în Occident, să nu fie subdezvoltată, subcultivată, în raport cu marile culturi în care trăim.

A dobîndi o formaţie teologică

Şi referitor la această chestiune aş putea să menţionez cîteva din diferitele posibilităţi care ni se oferă astăzi. Nu vorbesc de întregul curs al învăţămîntului teologic la Institutul Saint-Serge, ci aş putea totuşi să menţionez *Formarea teologică prin corespondenţă*, care este o formă de educaţie permanentă pentru adulţi, pentru cei care muncesc şi nu pot urma cu regularitate un curs. Aş menţiona, de asemenea, un grup de tineri care s-a constituit acum doi ani şi care se numeşte *„Formarea teologică a tinerilor"*. În acest grup căutăm unii şi alţii să vă comunicăm cunoştinţe, să împărtăşim experienţa noastră de viaţă, să vă dăm noţiunile de bază ale cunoaşterii teologice şi ale vieţii Bisericii.

Astfel fiind, trebuie spus, desigur că viaţa bisericească nu se opreşte la frontierele temporale ale cultului. Trebuie să ieşim în lume, fără a ne prea răspîndi totuşi, fără a ne risipi, fără a ne împrăştia prea repede. Şi pentru aceasta este bine să putem să continuăm să creăm legături frăţeşti, îndeosebi în aceste mişcări de tineret, care împodobesc viaţa Ortodoxiei de la începutul secolului. Aşa ar fi *Acţiunea creştină a studenţilor ruşi*, care a jucat un rol atît de mare în Europa occidentală după revoluţia rusă şi care s-a răspîndit astăzi chiar în Uniunea Sovietică, aşa ar fi, în Franţa, *Tineretul ortodox din Sud*, animat de părintele Cyrille Argenti, sau *Mişcarea tineretului ortodox* (MJO) din Liban, care a produs o extraordinară reînnoire spirituală a Ortodoxiei în această ţară şi care a dat cîteva mari personalităţi ale lumii ortodoxe contemporane: patriarhul Ignatie IV al Antiohiei, mitropolitul Georges Khodr, Albert Laham şi alţii. Toate aceste mişcări de tineret au voit să fie mişcări în Biserică, pentru Biserică şi nu împotriva ei sau pe lîngă ea.

Aş voi să mai menţionez, desigur, diferitele experienţe, diferitele iniţiative ale frăţiilor noastre ortodoxe: precum *Fratenitatea ortodoxă din Franţa*, cu toate serviciile pe care le asigură, apoi frăţiile regionale — în Vest, în Sud, cele din regiunea pariziană — care se reînnoiesc astăzi. Eu însumi fiind angajat în viaţa acestor frăţii, aş vrea să vă mărturisesc mai profund despre noi, vrem să lucrăm în Biserică cu episcopii noştri, sub îndrumarea şi cu binecuvîntarea lor şi în acelaşi timp în spirit de creativitate şi în încrederea pe care episcopii şi ierarhia noastră ne-o acordă.

A ieşi din ghetourile noastre

Voi adăuga, de asemenea, că în Rusia astăzi frăţiile apar ca ciupercile care se extind în întreaga ţară. Aceste frăţii au fizionomii foarte diferite: există cateheză, restaurarea bisericilor şi mînăstirilor, mişcarea socială, milostenie, vizita spitalelor, vizita celor închişi... Părintele Yagello s-a aflat la Leningrad-Sanct Petersburg pentru cîteva zile. A avut bucuria de a vizita, cu un grup de prieteni, o închisoare unde s-a înfiinţat o mică frăţie ortodoxă: deţinuţii de drept comun se convertesc, cer botezul şi întreaga lor viaţă se transformă.

Nu ne putem gîndi astăzi la avîntul Ortodoxiei şi la rolul tineretului în lume, dacă ne închidem în ghetourile noastre. În ghetoul parohiilor noastre sau chiar în ghetoul mişcărilor noastre, care sînt adeseori locuri de întîlnire foarte agreabile şi foarte simpatice. Trebuie mers mai departe, trebuie ajutate, trebuie găsite, cu toată inventivitatea şi generozitatea posibilă, actele care vor manifesta dragostea lui Dumnezeu împrejurul nostru.

În final, voi spune că Biserica este Biserica tuturor timpurilor, tuturor vîrstelor, că tinereţea este aici la ea acasă dar că nu există o Biserică a tinerilor. Avem nevoie unii de alţii. Tinerii, sprijin al celor în vîrstă: toiag bătrîneţelor, de ce nu? Cei mai bătrîni au încredere în tineri: *„nu vă supăraţi pe copiii voştri"*, zice sfîntul Pavel. A şti a asculta pe tineri, a-i înţelege, împotriva prăpăstiei dintre generaţii, în acest sfîrşit de secol XX; în pofida accelerării extraordinare pe care o vedem în evoluţia mentalităţilor (...).

Biserica să fie un spaţiu al libertăţii şi încrederii, al ascultării reciproce, al bunăvoinţei reciproce, al iertării reciproce, cînd ne vătămăm unii pe alţii, căci tinerii, de asemenea se îngrijesc de Biserică, ca Biserica să fie frumoasă, mărită, fără pată.

Să îmbinăm, deci darurile fiecărei vîrste: dinamismul, creativitatea, libertatea, avîntul, venind de la voi; cunoaşterea, înţelepciunea, poate o anumită experienţă,

un oarecare recul, venind de la noi; totul culminînd în sfințenia la care toți sîntem chemați și desfășurîndu-se într-un climat de încredere reciprocă și de iubire. (SOP nr. 159/1991, p. 25—30)

APEL ÎN FAVOAREA REDESCHIDERII INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN HALKI

Regrupînd vreo cincizeci de membri din Statele Unite, Asociația vechilor studenți ai Institutului de teologie ortodoxă din Halki s-a reunit la 6 martie a.c. sub președinția arhiepiscopului de New York, IAKOVOS, primat al arhidiecezei ortodoxe grecești din America. 32 de participanți la această reuniune au adresat un apel ambasadorului Turciei la ONU, Nuhzet KANDEMIR, cerîndu-i să intervină pe lîngă autoritățile țării sale în favoarea redeschiderii Institutului din Halki, situat pe o insulă din Bosfor, în largul Istanbulului.

În mesajul lor, membrii asociației care numără mai mulți episcopi, preoți și teologi ortodocși din America declară printre altele: *„Acest an marchează a douăzecea aniversare a închiderii Institutului din Halki care a trebuit să-și înceteze activitățile al cărui scop principal era de a pregăti clerul necesar atît pentru sediul patriarhatului ecumenic, la Istanbul, cît și pentru diocezele patriarhatului în străinătate"*. Semnatarii cer ambasadorului în mod insistent *„să intervină pe lîngă guvernul turc pentru a obține redeschiderea Institutului din Halki"*.

De altfel, asociația a redactat un memoriu, descriind posibilitățile concrete de redeschidere a Institutului. În viitor el trebuie supus patriarhatului ecumenic. Autorii acestui proiect prevăd, de asemenea, crearea pe lîngă Institut a unui ciclu de studii post-licență care să fie deschise studenților diplomați ai Institutului de teologie ortodoxă „Sfînta Cruce" din Brookline (Massachusetts) care depinde de arhidieceza ortodoxă greacă din America.

Responsabilii asociației și-au propus să se organizeze anumite acțiuni *pentru a menține spiritul Institutului din Halki* și a promova proiectul lor. Printre aceste inițiative, se reține, mai ales, crearea unui buletin de legătură între foștii studenți ai Școlii, crearea unei burse de studii care să poarte numele mitropolitului MAXIM de Stavropolis, ultimul decan al Institutului de teologie din Halki, mort la 4 ianuarie 1991 (SOP, 157.15), și îndeosebi ținerea anuală a unui simpozion teologic internațional. Prima manifestație de acest gen va avea loc în această vară la Centrul carpato-rus ortodox din Tuxedo Park (New York) și va fi pusă sub președinția mitropolitului CHRYSOSTOM de Myra, membru al Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice.

Închiderea, în 1971, la ordinul autorităților turcești, a Institutului patriarhal de la Halki constituie o gravă amenințare pentru supraviețuirea, pe mai departe, a micii comunități ortodoxe din Istanbul. De la începutul acestui secol, Institutul din Halki a rămas singurul așezămînt de învățămînt teologic ortodox din Turcia. Institutul a fost instalat lîngă mînăstirea Sfînta Treime, pe insula Halki. Întemeiată în secolul al IX-lea de către sfîntul Fotie, patriarhul Constantinopolului, această mînăstire ortodoxă a fost, de asemenea, închisă de către autorități în 1985. (SOP, nr. 158/mai 1991, p. 14).

BISERICILE DIN EST ÎN FAȚA ECUMENISMULUI

Autorul acestui articol, Pr. Boris Bobrinskoy, e de părere că relațiile dintre catolici și ortodocși sînt grav perturbate de problemele pe care le pune renașterea Bisericilor unite în țările din Est. În acest context, ce viitor are dialogul ecumenic? Aceasta era întrebarea la care pr. Boris Bobrinskoy, profesor la Institutul Saint-Serge, a fost invitat să reflecteze de către ACAT (Acțiunea creștinilor pentru abolirea torturii) ,la 14 aprilie a.c. la Paris. Iată textul intervenției sale.

În Europa de Est ne găsim astăzi în fața unei situații complexe, cea a pluralismului confesional: în același loc, situații, atitudini, sensibilități sînt diferite și într-o aceeași realitate sau identitate confesională, după locuri, reacțiile sînt îndeosebi diferite; pentru că „tonusul" ecumenic poate varia puternic de la un loc la altul.

Ecumenismul, o nouă calitate a relaţiilor

Dar, mai întîi, ce este ecumenismul? Noi ajungem la o noţiune care trebuie să fie în mod constant readusă la zi, să fie precizată, apărată, aprofundată în funcţie de experienţa, contestaţiile, creşterile integrismului care privesc toate familiile noastre confesionale, fără excepţie. În consecinţă, există un ecumenism adevărat, există un ecumenism superficial, există un anti-ecumenism şi adeseori cei care se angajează în ecumenism sînt rău înţeleşi chiar în sînul propriei lor Biserici. Ar fi suficient a aminti dificultăţile pe care le-au întîmpinat odinioară Pr. Lubac, pr. Congar, cu prima sa carte „*Chrétiens désunis*", dom Lambert Beauduin, abatele Couturier...

Secolul nostru XX este în întregime profund marcat de fenomenul ecumenic; el este relativ nou pentru noi toţi şi înseamnă, înainte de toate, în ceea ce are pozitiv, o voinţă care creşte de a se supune lui Hristos, o voinţă a conştiinţei eclesiale de a instaura o nouă calitate a relaţiilor între creştini, între Biserici, de a abandona stilul polemicilor sterile şi al apologeticii de luptă.

Între Ortodoxie şi Protestantism îndeosebi, dialogul s-a organizat la sfîrşitul primului război mondial. Cunoaştem istoria mişcării ecumenice şi a organizării structurale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, instituită definitiv în 1948 la Amsterdam. Furtuna care a scuturat Biserica rusă în revoluţia din 1917 a împiedicat-o de a participa la acest dialog (astfel încît chiar în 1948 a avut loc un sinod al Bisericii ortodoxe ruse care a interzis orice participare la mişcarea ecumenică). Cu toate acestea, în secolul XX au avut loc convorbiri la nivel înalt între Biserica ortodoxă rusă şi Biserica anglicană, precum şi cu vechii catolici. Dar revoluţia din 1917 a întrerupt orice dialog.

Pînă în anii şaizeci, Biserica romano-catolică s-a ţinut la distanţă de dialogul oficial. Ea refuză încă, pînă azi, să intre ca membră cu drept deplin în Consiliul ecumenic, pentru raţiuni eclesiologice. Totuşi, la sfîrşitul primului război mondial centre mînăstireşti, instituţii, seminarii catolice s-au stabilit, încurajate de instanţele bisericeşti superioare: *Russicum* la Roma, centrul de studii ruse *Istina*, mînăstirea Unităţii benedictine din Chevetogne fondată de dom Lambert Beauduin, colegiul Saint-Georges la Namur, înfiinţat de iezuiţii belgieni (astăzi centrul rus Saint-Georges din Meudon), centrul ecumenic Saint-Irenee la Lyon, etc.... Aceste instituţii au fost animate de unii dintre cei mai buni specialişti, buni cunoscători ai Ortodoxiei.

Începînd din 1961, Biserica ortodoxă rusă intră în mod solemn în Consiliul Ecumenic al Bisericilor la New Delhi, ca şi Biserica Poloniei şi Cehoslovaciei. Apoi, toate Bisericile din Est — Biserica sîrbă, Biserica română — practică dialogul şi participă la întîlnirile şi conferinţele bi- sau multilaterale.

În pofida refuzului său de a fi membră a Consiliului Ecumenic al Bisericii, Biserica catolică s-a deschis dialogului, îndeosebi cu începere de la Conciliul II Vatican, invitînd observatori ortodocşi şi protestanţi la sesiunile succesive ale conciliului, apoi participînd la lucrările mai multor departamente ale Consiliului Ecumenic, mai als la cercetarea şi la dialogul teologic (al comisiei n.n.).

Credinţă şi constituţie.

De asemenea, este necesar a sublinia rolul jucat de diaspora rusă cu începere de la primul război mondial, făcînd cunoscută prezenţa şi răspîndirea Ortodoxiei ruse în Occident. Trebuie vorbit despre rolul profesorilor de la Institutul Saint-Serge, înfiinţat în 1924 şi care a început să funcţioneze în 1925, şi în general, de întreaga pleiadă a celor mai străluciţi reprezentanţi ai gîndirii religioase, teologice şi filosofice ruse care s-au găsit în Occident şi în special la Paris: Bulgakov, Florovsky, Frank, Berdiaev... Trebuie menţionată, de asemenea, Acţiunea creştină a studenţilor ruşi, fondată în Cehoslovacia la începutul anilor douăzeci (1920 n.n.) şi care apoi s-a dezvoltat, între cele două războaie, în Franţa, Anglia, Germania, Estonia... Pe scurt, este o tradiţie de deschidere ecumenică, de bunăvoinţă care s-a format şi ale cărei fructe le culegem şi astăzi.

În sfîrşit trebuie să spunem un cuvînt despre ecumenismul suferinţei şi al martirilor. În lagărele morţii, de exemplu în cel din insula Solovki, pe Marea Albă, s-a găsit o adevărată fraternizare a episcopilor, preoţilor, călugărilor şi călugăriţelor ortodocşi şi preoţii catolici, veniţi mai ales din Lituania...

În aceşti ultimi ani, ajutorul Occidentului creştin către creştinii din Est s-a intensificat. Astfel au luat naştere diferite asociaţii de informare şi într-ajutorare, ca Ajutorul creştinilor din URSS, la Paris, Glasul Ortodoxiei, asociaţie radiofonică emiţînd pe unde scurte către Rusia şi alte organizaţii, catolice şi protestante, toate orientate spre Europa de Est.

Renaşterea Estului

Să revenim în actualitate... Tulburările pe care le cunosc ţările din Est au repercursiuni profunde asupra vieţii creştinilor şi Bisericilor, îndeosebi începînd din 1988, anul milenar al botezării Rusiei. Bisericile sînt restituite cultului, practica religioasă este autorizată şi chiar legalizată; şcolile de catehism se nasc ca ciupercile după ploaie, se deschid pretutindeni seminarii, se tipăresc Biblii, se vînd cărţi de catehism şi de rugăciune chiar în stradă, creştinii persecutaţi părăsesc catacombele, îşi declară identitatea religioasă şi aceasta adesea în opoziţie cu ierarhia oficială, compromisă în ochii lor cu regimul...

Asistăm la o adevărată reînnoire spirituală şi religioasă care atinge toate straturile populaţiei, dar reîntoarcerea la credinţă se face adesea începînd, poate, mai ales, din marile oraşe şi de la intelectualitate... Este un mare dar de la Dumnezeu că trăim şi că *trebuie* să contribuim la reconcilierea creştinilor.

Bunele acţiuni de întrajutorare frăţească îşi găsesc locul în acest context. Vreau să menţionez în mod deosebit, din partea ortodoxă, frumoasa şi tragica figură a părintelui Alexandre Men, ale cărui opere au fost publicate de un centru oriental catolic din Bruxelles şi care a fost în fruntea unei parohii din periferia Moscovei, (unul din), cei mai trăitori, cei mai activi, remarcabil nu numai pentru deschiderea sa la dialogul ecumenic, ci de asemenea pentru deschiderea sa faţă de societate, de cultura modernă. Mă gîndesc, de asemenea, la Igor Ogourtsov care, în detenţia sa în Siberia, a primit mii de scrisori de la fraţii şi prietenii necunoscuţi, catolici şi protestanţi. Trebuie subliniat, de asemenea, rolul de neînlocuit jucat de ACAT în sprijinul dat creştinilor persecutaţi...

Renaşterea uniatismului

Trebuie să ne întrebăm acum dacă ceea ce trăim astăzi contribuie la unirea creştinilor. În această privinţă trebuie să menţionăm renaşterea uniatismului în Ucraina occidentală şi în România, în Cehoslovacia, în Bielorusia, în Polonia. Este o renaştere *legitimă*, trebuie să o strigăm foarte puternic împotriva celor care ar vrea să le conteste dreptul la existenţă, contra oricărei evidenţe; renaşterea legitimă după patruzeci sau şaptezeci de ani, după caz, de persecuţie şi anihilare fizică şi morală. Unirea cu forţa a Bisericii ruse de către Stalin în 1946 (sau a Bisericii române tot în acel timp) este o pagină sumbră a istoriei noastre, care se face ecoul altor pagini întunecate: unirea cu forţa la Roma a comunităţilor ortodoxe de către principii Poloniei sau ai Austro-Ungariei începînd din secolul XVII sau XVIII; noi avem deci returul balansoarului, dar acest retur nu este niciodată justificabil moral.

Intrăm astfel în actualitatea religioasă mai dureroasă şi mai frămîntată, în care unirea Bisericilor încheiată în 1439 la Florenţa, prin constrîngere, dă pînă astăzi felurite roade. Cu siguranţă, uniatismul — şi reiau o frază dintr-o conferinţă a arhiepiscopului Cyril de Smolensk — *„s-a născut din motive pozitive: a căuta unitatea Bisericii; dar în acea epocă aceasta însemna a reveni la sînul Romei, de unde prozelitismul Bisericii romane, în cele mai bune intenţii de altfel"*.

Evanghelizare sau „recucerire"? O nelinişte crescîndă

Eu nu aş vrea să înnegresc tabloul, dar trebuie totuşi a recunoaşte că ortodocşii cei mai deschişi, mai bine intenţionaţi sînt astăzi nelinişti̧ţi, nu atît de uniatism ca atare, de uniatismul legitim, de cel care renaşte la viaţă şi de suferinţele sale (cu toate că el constituie o dureroasă ţepuşă în trupul Ortodoxiei şi în relaţiile noastre — nu o putem nega), ci nelinişti̧ţi de ceea ce ne pare a fi visul secular al Romei, pe care ar spera să-l vadă realizat, cel al unei *„noi evanghelizări"* a Rusiei, prevăzut ca o veritabilă *„recucerire"*, cu riscul de a descalifica în bloc Biserica ortodoxă rusă.

Neliniştile noastre sînt împărtăşite şi de către observatorii catolici. Nu voi cita aici decît un singur text, cel al părintelui Beaupère, dominican, director al centrului Saint-Irénée din Lyon: *„Dacă resurecţia spirituală a Europei, cel de-al*

„doilea botez“ *al său, la care cheamă Ioan Paul II“* — şi la care toţi subscriem —, *„este — în linia adunării ecumenice de la Bâle, din mai 1989 — un efort strîns legat de toţi creştinii, fiecare în sfera sa, pentru a sufla în jar şi a reînsufleţi flacăra credinţei, particip cu entuziasm la acest elan de la care aştept mari binefaceri pentru continent şi pentru lume“*, scrie el. *„Dar dacă este vorba de „a recuceri“, „a catoliciza“, călcînd în picioare bogăţiile seculare descoperite de fraţii noştri ortodocşi şi protestanţi, eu nu accept. Graţie lui Dumnezeu, mişcarea ecumenică este suficient de matură pentru ca să acţioneze fără o teamă zadarnică. Fără îndoială, orice om are dreptul imprescriptibil de a alege forma de religie şi deci familia creştină care îi convine în mod sincer. Dar unitatea Bisericii la care aspir nu va fi niciodată atinsă în pofida valorilor posedate, chiar cu stîngăcie în ochii noştri, de către fraţii altor comunităţi creştine“.*

Nu pot să mă fac ecoul neliniştilor şi frămîntărilor cercurilor ortodoxe, chiar a patriarhatului de Constantinopol care se bucură de un primat de onoare în ansamblul Ortodoxiei, care a luat iniţiativa de a porni dialogul ecumenic şi care, sub impulsul energic al patriarhului Athenagoras, a ştiut să reînnoiască dialogul şi să-l pună în prim-planul actualităţii religioase. Constantinopolul, în această împrejurare, îşi exprimă decepţia în legătură cu violenţele ce s-au făcut şi adresează papei un apel urgent ca să intervină şi pentru ca pacea şi colaborarea să poată fi salvgardate între catolici şi ortodocşi. Patriarhatul ecumenic îşi exprimă neliniştea profundă în ceea ce priveşte consecinţele negative care şi-ar putea croi drum în relaţiile dintre cele două Biserici şi, de durată, în dialogul teologic.

Trebuie spus că astăzi asistăm la o campanie misionară imensă şi puternică, pusă la punct cu mijloacele cele mai moderne (radio, presă) pentru o evanghelizare *unilaterală* a creştinilor din ţările din Est, conducînd la formarea de parohii ruse nu numai unite ci chiar latine chiar acolo unde nu au existat niciodată înainte. Mă sperii pentru că văd acel gen de ziare în care se lansează o colectă de fonduri pentru capele ambulante, chemate să străbată în lung şi în lat drumurile Europei de Est pentru o *„nouă evanghelizare“*. Ce ar spune fraţii noştri catolici dacă bisericuţe ortodoxe ambulante ar străbate satele decreştinate ale Franţei?

Iertare şi respect reciproc pînă la sfîrşit

Orice s-ar întîmpla, un drum enorm pare a fi realizat aceste ultime decade în cunoaşterea reciprocă, în depăşirea conflictelor seculare, a conflictelor teologice.

Dificultăţile dintre Bisericile noastre, îndeosebi din cauza uniatismului, fac ca, atît pe plan naţional francez cît şi în cadrul comisiei internaţionale de dialog catolic-ortodox, studiul uniatismului şi al originilor sale să fie în prim-planul investigaţiilor noastre.

În legătură cu aceasta, eu aş vrea să reiau un text pe care l-am scris la începutul anului 1990 (SOP 154.33) şi pe care părintele Dupuy a avut generozitatea să-l reproducă în fruntea unui număr al revistei *Istina*, consacrat în întregime problemei uniatismului, unirii de la Brest şi viitorului Bisericii din Ucraina (1990, nr. 1). Acolo am scris că *„momentul adevărului“* s-a apropiat pentru dialogul carităţii între Bisericile noastre. Este timpul de a considera problema uniatismului ca un *„obstacol major“* în dialogul nostru. *„Este timpul de a-i analiza aspectul, în luciditate şi pocăinţă reciprocă în ceea ce priveşte trecutul, în bunătate în ceea ce priveşte prezentul, în inventivitate spirituală în ceea ce priveşte un viitor încărcat de grave ipoteze istorice“.*

Astăzi încă *„este posibil“ „ca eclesiologiile noastre“* — o eclesiologie a Bisericilor surori care se regăsesc într-o frăţietate şi o eclesiologie monolitică precum cea a Romei? — *„să se armonizeze, sau, într-adevăr, sîntem destinaţi a rămîne în mod fundamental îndepărtaţi unii de alţii? Primatul roman îşi poate găsi limitele şi îndatorirea de slujire a unităţii aşa cum au fost unanim recunoscute pînă la sfîrşitul primului mileniu? (...) Este posibil ca Bisericile ortodoxe să recunoască“ la rîndul lor „primatul tradiţional al scaunului Romei?“*

Ceea ce spun nu este străin temei Bisericilor din Est faţă de ecumenism. În mod deosebit primatul uniţilor ucrainieni, cardinalul Myroslav Lubachivsky, care, de două ori în mai puţin de un an, a întins mîna ortodocşilor şi a chemat la iertare, la reconciliere, la respect. Dar chiar acelaşi cardinal a asigurat pe papa Ioan Paul II, cu ocazia întîlnirii episcopilor ucrainieni la Vatican în iunie 1990, că Bi-

serica sa dorește *„să realizeze sarcina pe care ne-a trasat-o papa Urban VIII:* „Per vos, mei rutheni, Orientem convertendum spero" *(Prin voi, rutenii mei, sper să convertesc Orientul"* NDLR)".

Dacă drumul iertării și al respectului reciproc ar fi urmat *pînă la sfîrșit* de către cele două Biserici ale noastre, s-ar străbate un mare pas către unitatea adevărată; și atunci chiar problema uniatismului ar fi, probabil, rezolvată, căci nu ar mai avea rațiunea de a fi. Este necesar de a se întoarce la originile comune ale Bisericii catolice și ale Bisericii ortodoxe, deoarece ele nu formează decît un trunchi comun (chiar dacă, deja, tensiunile apar). Ecumenismul antrenează Bisericile într-un dialog și o mărturie comună. În această discuție, trebuie împletite unitatea Bisericii și libertatea. Împreună trebuie să vedem în ce mod vor ajunge divergențele noastre la un stadiu de neîntoarcere — dar, desigur, nu există neîntoarcere în credință și în harul Duhului Sfînt.

(SOP 158/1991, p. 23—27)

C.E.B. CREEAZĂ O COMISIE ÎNSĂRCINATĂ SĂ SUPRAVEGHEZE DOSARUL UNIȚILOR

Ca răspuns la apelurile presante ale Bisericii Ortodoxe confruntată cu problema uniatismului, Consiliul Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.), al cărui sediu este la Geneva, a creat recent o comisie însărcinată să supravegheze evoluția situației. Plasat sub conducerea părintelui Gennadios LIMOURIS, teolog ortodox grec, subdirector al programului *Credință și constituție* al C.E.B., un grup de lucru a fost însărcinat să elaboreze un document ale cărei concluzii vor fi prezentate în luna septembrie, cu ocazia reuniunii comitetului central al C.E.B. Comisia va trebui să studieze în special mijloacele de intervenție prin care C.E.B. consideră că se poate ajunge la o soluție: bune oficii, presiuni asupra guvernelor, vizite de evaluare la fața locului, reuniuni cu Bisericile celor două părți la care se referă.

Pînă în prezent responsabilii C.E.B., în special la ultima reuniune a Comitetului central, în martie 1990, s-au arătat mai rezervați față de problema uniată, estimînd că este vorba de o afacere ce privește exclusiv relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică. La sfîrșitul acestei întîlniri, Bisericile Ortodoxe membre ale C.E.B. au sesizat pe pastorul Emilio CASTRO, secretar general al C.E.B., de o cerere ce invită Consiliul ecumenic să participe la demersurile vizînd rezolvarea acestui conflict. Reprezentanții ortodocși doresc îndeosebi să vadă C.E.B. a interveni sub forma ajutorului material, considerînd în plus că, de asemenea, Consiliul poate juca un rol de mediator în această problemă.

„Chestiunea rămîne de a ști cum se rezolvă o problemă care se pierde în timp", constată părintele LIMOURIS, însărcinat cu redactarea documentului pentru viitorul comitet central. *„Istoria este foarte gravă, puternic întrupată în firea omenească, dar uniatismul nu trebuie să fie un obstacol în calea dialogului către comuniunea celor două mari Biserici surori"*, adaugă el.

Totuși, cu recentele schimbări în țările din Est, uniatismul revine pe linia de plutire și amenință dialogul teologic inaugurat în 1981 între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică. Contrar declarației comune a comisiei teologice mixte pentru dialogul teologic catolic-ortodox, publicată în iunie 1990, care afirma că uniatismul nu este o *„metodă de căutare a unității pentru că este contrar Tradiției comune"* a celor două Biserici (SOP, 149, 25), Biserica catolică a optat pentru reluarea *„operei sale misionare"* în direcția Est, numind noi episcopi acolo unde există deja Biserici ortodoxe și susținînd aceste comunități *„disimulate sub o fațadă orientală"*, arată părintele LIMOURIS. *„În acest timp*, continuă el, *Bisericile suferă. Trebuie să se găsească o soluție"*.

Pentru ortodocși, problema uniată ridică, în partea situației concrete a comunităților în țările la care se referă, o problemă de ordin eclesiologic. Ea își are originea în tentativele de prozelitism făcute de-a lungul secolelor de Biserica catolică în regiunile de tradiție ortodoxă, în Orienul Apropiat, în Grecia, Ucraina, în România. Aceasta explică pentru ce teologii ortodocși pun astăzi problema uniată ca prealabilă continuării dialogului ecumenic.

(SOP, nr. 158/mai 1991, p. 10—11).

Diac. Pavel Cherescu

MISIUNE LA MODUL LUI HRISTOS*
„FACĂ-SE VOIA TA"

Mîndria omenească în expresia ei individuală, socială sau rasială otrăveşte şi distruge viaţa atît în lumea întreagă cît şi în comunitatea unică în care trăim. Voinţa umană îşi exaltă cu obsitanţie autonomica ei. Singurătatea este în creştere, coşmarurile se înmulţesc, temerile urcă. Idoli vechi şi noi se înalţă în conştiinţa umană. Oamenii dansează în jurul lor. Le oferă adulaţie şi le slujesc extatic. Dar în acelaşi timp din ce în ce mai des voci noi şi sensibile vorbesc despre o eră dreaptă şi paşnică. Se iau noi iniţiative; creşte o nouă conştiinţă a comunităţii mondiale.

În întîlnirile noastre ecumenice ies la lumină toate aceste fapte uneori alarmant, alteori cu speranţă. Problemele noastre ne copleşesc. Le descriem şi încercăm să le soluţionăm. Dar cînd credem că am rezolvat una, apar dintr-o dată trei altele noi. Dispoziţia noastră oscilează mereu ca un pendul între speranţă şi disperare.

În această lume, credinciosul continuă să se roage: „Facă-se voia Ta, precum în ceruri aşa şi pe pămînt", proclamînd încet dar hotărît că deasupra tuturor voinţelor omeneşti există o voinţă mîntuitoare, dătătoare de viaţă, plină de înţelepciune şi putere care în cele din urmă va prevala. Alegerea temei pentru întîlnirea noastră este în esenţă, cred, un protest şi un refuz de a accepta voinţa care militează împotriva planului de iubire al lui Dumnezeu şi în acelaşi timp este o expresie de speranţă, şi optimism pentru viitorul lumii.

Realitate şi aşteptare

În rugăciunea „Facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pămînt" predomină certitudinea fermă că voia Tatălui este *deja o realitate*. Nenumărate alte fiinţe, îngerii şi sfinţii, sînt deja în acord cu ea. Realizarea voinţei lui Dumnezeu nu e o simplă dorinţă; este un fapt care aruncă lumină asupra tuturor celorlalte. Centrul realităţii este Dumnezeu şi Împărăţia lui Dumnezeu. Pe aceasta se întemeiază

---

* Autorul studiului, Episcopul Anastasios Yannoulatos de Androussa — unul din cei mai importanţi teologi ortodocşi contemporani ai misiunii — este profesor de religie la Universitatea din Atena, director al instituţiei de diaconie şi misiune „Apostoliki Diakonia" al Bisericii Ortodoxe a Greciei, şi moderator al Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru „Misiune şi Evanghelizare".

Textul de mai sus este raportul introductiv prezentat de episcopul Anastasios la cea de-a X-a Conferinţă Mondială a mişcării „Misiune şi Evanghelizare" desfăşurate între 22 mai — 1 iunie 1989 la San Antonio (Texas) (S.U.A.) — vezi şi „Mitropolia Ardealului" nr. 1/1990, p. 86—88 aici şi textul „Declaraţiei ortodocşilor"). Remarcabil prin concizia şi acuitatea cu care expune punctul de vedere, perspectiva teologică şi liniile majore ale misiunii creştine din perspectivă ortodoxă pornind de la tema principală a Conferinţei: *„Fie voia ta" Misiune la modul lui Hristos. (Thy will be Done! Mission in Christ's Way)*, raportul episcopului Anastasios Yannoulatos întregeşte în chip fericit precizările cuprinse în documentul final al Consultaţiei interortodoxe pregătitoare în vederea Conferinţei mondiale de la San Antonio, de la Neapolis-Tesalonic, 16—24 aprilie 1988: *„Fie voia Ta"! Ortodoxia în misiune* (traducere în „Mitropolia Ardealului" nr. 3/1989 p. 117—125).

Traducere după „International Review of Mission", vol. LXXVIII, nr. 311—312, July—October 1989 (număr care conţine documentul final şi documentaţia oficială a Conferinţei), p. 316—328.

realismul credinței. Pe această ontologie se bazează orice efort creștin pe pămînt. Pentru unii menționea „cerurilor" poate părea anacronică. Pentru că, de regulă, noi căutăm răspunsuri imediate, aici pe pămînt și realiste potrivit ideilor noastre fixe. Uităm, însă, că știința și tehnologia contemporană au făcut progrese importante în privința unui cer material. Cu cîteva decenii în urmă căutam să rezolvăm problemele comunicațiilor mondiale folosind fire întinse pe suprafața pămîntului. Mai tîrziu, am folosit unde fără suport de fire dar încă urmînd suprafața planetei noastre. Cu noua tehnologie, însă, am descoperit că putem comunica mai bine pe deasupra pămîntului trimițînd undele spre cer. Astfel și gîndirea noastră teologică, eclesială și misionară, dacă ne îndreptăm încă o dată privirea asupra realității „cerului" despre care Scriptura vorbește statornic, vom găsi cu siguranță răspunsuri noi la problemele și dificultățile lumii.

Biserica noastră nu a încetat să privească în această direcție cu rugăciune și prăznuire afirmînd supremația voinței lui Dumnezeu. Pentru ca această credință să clarifice ansamblul de probleme care ne apasă, cele două idei care formează tema Conferinței noastre trebuie privite în legătura lor. Voi încerca o primă abordare sinoptică referindu-mă la tradiția ortodoxă de aproape două mii de ani.

1. „Facă-se voia Ta". În rugăciunea pe care ne-a învățat-o Domnul nostru, această cerere urmează altor două cu care formează un grup. „Sfințească-se numele Tău, vină Împărăția Ta, facă-se voia Ta". Caracteristica principală a acestor trei cereri este perspectiva eshatologică. Ele toate încep să fie realizate aici jos pentru a fi desăvîrșite în slava Împărăției ce va să vină.

Verbul cererii este la diateza pasivă. Cine este exact subiectul acțiunii? Un răspuns preliminar sună: Dumnezeu. În această cerere se cheamă intervenția lui Dumnezeu pentru implementarea voinței lui, pentru instaurarea Împărăției Lui. El are inițiativa, El își duce la bun sfîrșit propria Lui voință. Rolul principal și decisiv pentru ceea ce se întîmplă în umanitate și în întregul univers aparține lui Dumnezeu.

O a doua interpretare vede voia lui Dumnezeu făcîndu-se pe pămînt prin conformitatea umanității cu poruncile lui Dumnezeu (cf. Mt. 7, 21; 12, 50 și In. 9, 31). Sîntem chemați să „facem voia Tatălui. Este vorba de punctul de vedere exprimat în viziunea care străbate Vechiul și care constituie, în continuare, o trăsătură dominantă a literaturii iudaice". În ea este accentuată participarea noastră la împlinirea voii lui Dumnezeu și necesitatea ascultării.

Există însă și o a treia interpretare, una compusă, care vede ca subiect al acțiunii atît pe Dumnezeu cît și ființa omenească, care consideră că voința divină se realizează printr-o conlucrare divino-umană. Prin aceasta cele două viziuni precedente sînt interconectate. Desigur, ca să se facă voia Lui, intervenția lui Dumnezeu este esențială. Dar, conformîndu-ne poruncilor Lui care exprimă voia lui Dumnezeu aici și acum, noi contribuim la pregustarea și venirea Împărăției în timpul istoric pînă la consumarea ei finală în ziua de pe urmă.

„Precum în cer așa și pe pămînt". În acest adaus putem eventual distinge diferite aspecte strîns legate între ele: etic, social, misionar, ecumenic, dar și un altul ignorat astfel, pe care îl vom numi realist. Ele concentrează scripturistic ceea ce spunea Sf. Ioan Hrisostom: „căci El nu a spus „Facă-se voia Ta în mine în noi", ci pretutindeni pe pămînt, ca astfel rătăcirea să fie extirpată și adevărul instaurat, tot răul să fie izgonit, virtutea să se reîntoarcă și astfel nimic să nu mai separe cerul de pămînt (*In Math. hom.* 19, 5; P. G. 57, 280). Rugăciunea pe care Domnul nostru ne-a pus-o pe buzele și în inimile noastre țintește deci la o schimbare mai radicală, la: „celestificarea" pămîntului. Ca toate persoanele și toate lucrurile să poată deveni cer (Origen, *De oratione* XXVI, 6).

Prin expresia „facă-se voia Ta" din rugăciunea Domnească îl implorăm pe Tatăl să desăvîrșească planul Lui pentru mîntuirea întregii lumi și în același timp cerem harul Lui ca să putem fi eliberați de voia noastră proprie și să acceptăm voia Lui cu bucurie. Și nu numai noi ca indivizi, ci ca întreaga umanitate să poată avea comuniune cu voia Lui și să participe la împlinirea ei.

2. După Cincizecime, această rugăciune de pe buzele Bisericii este luminată de actele Crucii și Învierii. Devine limpede că voia lui Dumnezeu s-a descoperit în plinătatea ei prin cuvîntul, viața și jertfa lui Iisus Hristos. Fiecare membru al

Bisericii este de aceea chemat să înainteze în realizarea ei, „să înfăptuiască voia Tatălui așa cum a înfăptuit-o Hristos care a venit să facă voia Tatălui Său și a făcut-o toată pînă la capăt; căci este cu putință ca, fiind uniți cu El, să ne facem un duh cu El" (Origen, *ibid.* XXVI, 3). Hristos a devenit modelul și conducătorul credincioșilor în realizarea voii lui Dumnezeu.

Rugăciunea „facă-se voia Ta" este astfel, în același timp, călăuza noastră în Ghetiman, în punctul decisiv al istoriei lui Adam cel nou, fratele nostru cel întîi născut: „Iată, dacă nu e cu putință să treacă paharul acesta de la mine ca să nu-l beau", facă-se voia Ta" (Mt. 26, 42). Această rugăciune, în care conformitatea voinței umane cu voința divină atinge culmea ei, ilustrează la nivel personal semnificația expresiei „Facă-se voia Ta" din rugăciunea Domnului. Căci pentru toți cei ce se hotărăsc să se conformeze voii lui Dumnezeu, care luptă pentru realizarea ei pe pămînt, va veni vremea să experieze personal durerea, întristarea, suferința și umilința care însoțesc adeseori acceptarea voii lui Dumnezeu.

Repetarea de către Hristos a lui „Facă-se voia Ta" în contextul Patimii, ilustrează de asemenea cea de-a doua dimensiune a temei noastre: Misiune la modul lui Hristos.

Misiune la modul lui Hristos

Prin această expresie avem tendința adesea să ne concentrăm atenția asupra unui anume aspect sau etapă din viața lui Iisus Hristos, ca, de exemplu: Patima, Crucea, compasiunea Lui pentru cei săraci, etc. Desigur nu este ceva neobișnuit să punem un accent deosebit asupra unora sau altora din aceste aspecte, mai ales atunci cînd ele sînt continuu trecute cu vederea în practică. Dar gîndirea teologică și experiența Bisericii sobornicești (catolice) insistă asupra a ceea ce este universal *(tò kathólou)*. Același lucru este adevărat și despre Persoana lui Hristos. Aceasta distinge viziunea și cugetul Bisericii una, sfîntă, sobornicească și apostolească de gîndirea schismatică, sectară care se ține de ceea ce este numai o parte. În acest context teologic, aș dori să indic cinci puncte centrale:

1. *Conexiunea și relația trinitară.* Iisus Hristos este văzut într-o relație continuă cu Tatăl și cu Duhul Sfînt. El este *ho apestalménos*, trimisul Tatălui. Duhul Sfînt Îi pregătește calea, lucrează împreună cu El, Îl însoțește, pecetluiește lucrarea Lui și o continuă. Prin propovăduirea lui Hristos ajungem să cunoaștem pe Tatăl și pe Duhul Sfînt. Dar însăși propovăduirea lui Hristos ar rămîne neînțeleasă fără luminarea Duhului Sfînt ar fi cu neputință de efectuat fără prezența Mîngîietorului.

În orice expresie a vieții creștine, dar în special în misiune, lucrarea lui Hristos este făcută cu prezența Duhului Sfînt; este desăvîrșită în trupul istoric prin lucrarea neîntreruptă a Duhului Sfînt. Duhul Sfînt ne „recapitulează" pe toți în Hristos. El formează Biserica. Sursa și direcția propriei noastre activități misionar-apostolice, rezidă în făgăduința și porunca Domnului cel înviat, în perspectiva ei treimică: „Cum m-a trimis pe Mine, Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi. Și spunînd acestea a suflat asupra lor și le-a zis: „Luați Duh Sfînt" (In. 20, 21—22).

Centralitatea hristologică, hristocentrismul Bisericii una este inteligibil numai în interiorul contextului mai larg al dogmei treimice. Unilateralitatea hristocentrismului de tip occidental a fost cauzată de restrîngerea imaginii lui Hristos asupra așa-numitului „Iisus istoric". Dar Hristosul Bisericii este Cuvîntul cel veșnic al Tatălui, „Fiul cel Unul născut care este în sînurile Tatălui" (In. 1—18) pururea prezent în Biserică prin Duhul Sfînt; Înviat și Înălțat, Judecătorul universal, „Alfa și Omega, Cel dintîi și Cel de pe urmă, începutul și sfîrșitul" (Apoc. 22, 13). Credința și experiența Bisericii sînt rezumate în fraza: „Tatăl prin Fiul în Duhul Sfînt creează, mîntuiește, desăvîrșește". În esență, misiunea la modul lui Hristos este misiune în lumina ființei Treimii, în prezența mistică și împreunălucrarea Tatălui, Fiului, Duhului Sfînt.

2. *Asumarea întregii umanități.* Unul din termenii favoriți cu care Iisus Hristos obișnuia să se descrie pe sine însuși era *„Fiul omului"*. Iisus este Adam cel nou. Întruparea Cuvîntului este evenimentul definitiv în istoria umanității, și Biserica a persistat în depoziția ei față de orice deviație maniheic-doketistă. Întrupat din Duhul Sfînt și din „Fecioara Maria" rămîne Crezul credinței creștine. Contribuția umană la zămislirea Lui stă în acceptarea cu toată inima a voinței

divine în ascultare, smerenie și bucurie, de către Maica Lui, cel mai curat reprezentant al neamului omenesc. „Iată roaba Domnului; fie mie după Cuvîntul tău" (Lc. 1, 38) a fost declarația ei decisivă.

Separația absolută dintre materie și spirit imaginată de reprezentanții gîndirii antice grecești și indiene este respinsă și umanitatea este asumată și ridicată ca un întreg. Iisus Hristos nu este numai mîntuitorul sufletelor, ci al întregii ființe umane și al întregii creații material-spirituale. Aceasta era la fel de greu de înțeles pentru gîndirea clasică ca și dogma Sfintei Treimi. Adesea s-au făcut încercări de a simplifica sau de a trece cu vederea acest fapt. Dar atunci misiunea își pierde puterea și perspectiva. Misiunea creștină nu înseamnă a căuta un refugiu într-un fel sau în altul din materialitatea noastră pentru a salva doar sufletele, ci transformarea timpului prezent al societății și al întregii materii într-un alt mod și după o altă dinamică. Această perspectivă cere un dialog creator cu cultura contemporană, cu persoanele laice cufundate în materialismul lumii acesteia, cu noile opțiuni ale fizicii despre materie și energie, și cu întreaga varietate a creației umane.

3. *Elementul radical și etern nou: Iubirea.*

Hristos răstoarnă formele instituite de autoritate, înțelepciune, glorie, pietate și succes, principiile și valorile tradiționale, și revelează faptul că centrul viu a toate este Iubirea. Tatăl este Iubire, Fiul este Iubire întrupată. Duhul este puterea inepuizabilă a Iubirii. Această Iubire nu este un „principiu" vag, este o „comuniune" de Persoane. Este Ființa supremă, Sfînta Treime. Dumnezeu este Iubire pentru că este o Treime veșnică, o comuniune de Pesoane vii, egale și distincte. Fiul revelează această comuniune de Iubire *(Koinonia agapês)* în lume. În aceasta El este nu numai cel ce invită ci și calea.

Strîns legate de iubire sînt libertatea, dreptatea, eliberarea și frăția întregii umanități, adevărul, armonia, bucuria și plinătatea vieții. Orice expresie sinceră și strădanie pentru aceste lucruri, oriunde în lume, în orice epocă și cultură dar mai presus de orice expresie adevărată, iubitoare a vieții este o rază a harului și iubirii lui Dumnezeu. Iisus nu a vorbit despre aceste lucruri mari și sfinte într-un limbaj filosofic și vag, ci le-a revelat în putere, prin semne clare și cuvînt, dar mai presus de orice prin însăși viața Lui.

Printre multe surprize pe care le-a provocat Hristos era și faptul că El se identifica pe Sine Însuși cu oamenii cei mai umili și simpli. Dintre aceștia și-a ales tovarășii și apostolii Lui. Iar în binecunoscuta Sa cuvîntare despre Judecata de Apoi se identifică nemijlocit cu cei disprețuiți, infirmi, săraci, străini și în nevoi din întreaga lume. „Dacă ați făcut acestea unuia dintre acești frați mai mici ai mei, mie mi-ați făcut" spune el avînd „toate neamurile" adunate înaintea Sa (Mt. 25, 31—46).

Acest curs rămîne determinant și pentru Biserica Sa, Trupul Lui tainic, pentru toate epocile. Pentru că aceasta (Biserica) constituie, în forma ei cea mai autentică, puterea cea mai binevoitoate care luptă pentru demnitatea umană, pentru ridicarea fiecărei ființe omenești de-a lungul și de-a latul pămîntului. Preocuparea pentru toți cei săraci și tratați nedrept fără excepție, indiferent de rasă sau crez, nu este o modă a mișcării ecumenice ci o tradiție fundamentală a Bisericii una, o obligație pe care reprezentanții ei autentici au văzut-o întotdeauna ca fiind de prima importanță. „În măsura în care sînteți plini de bogăție, sînteți lipsiți de iubire" declară Sf. Vasile cel Mare criticînd predilecția multora pentru o „pietate" care nu costă nimic *(Omilia către bogați)*. El nu a evitat să numească hoți nu numai pe cei ce fură ci și pe cei ce pot să ajute și să dea din bunurile lor dar neglijează să facă aceasta. El conchide: „nedreptățiți pe toți oamenii pe care puteți să-i ajutați" (Omilie la „Strica-voi hambarele mele..."). Realitatea modernă a integrării mondiale extinde aceste judecăți din planul individual în cel colectiv, de la indivizi la comunitățile mai largi, la popoare, la națiunile bogate. Sfinții Bisericii nu au vorbit doar pentru cei săraci, ci mai presus de orice, au împărtășit viața lor. Ei s-au făcut de bunăvoie săraci din dragoste pentru Hristos Care s-a făcut pe Sine sărac, pentru a se identifica cu El.

4. *Paradoxul smereniei și jertfei Crucii.* Din primul moment al prezenței Lui în umanitate, Hristos face din Kenoză (golire de sine) revederea puterii iubirii Dum-

nezeului treimic. El își petrece cea mai mare parte a vieții Lui omenești în simplitatea muncii de zi cu zi. Mai tîrziu, în scurta Lui viață publică înfruntă diferite dispute și serioase acuzații. Partea întîi e legată total de smerenie. De obicei noi numim apusul iubirii-ură. Dar adevăratul lui nume este egoismul. Acesta este tăgăduirea Dumnezeului treimic Care este o comuniune de iubire. In aceasta deci stă drama lui Lucifer, în faptul că el poate să facă orice cu excepția faptului de a fi smerit și tocmai de aceea el nu poate iubi. Hristos nimicește lucrurile diavolului (I In. 3, 8) și ne eliberează din lanțurile egoismului acceptînd umilința ultimă a Crucii. Prin excesul acestei umilințe, El desființează pe Cruce trufia și egocentrismul demonic. În acel ceas strălucește slava iubirii Lui.

Viața creștină înseamnă o continuă asimilare a misterului Crucii în lupta împotriva egoismului individual și social. Această sfîntă umilință gata să accepte sacrificiul ultim este puterea tainică dinapoia misiunii creștine. Misiunea va fi întotdeauna o slujire care implică acceptarea de primejdii, suferințe și umilințe, experiența neputinței omenești și, în același timp, a puterii lui Dumnezeu. Numai cei pregătiți să accepte cu curaj și încredere în Hristos sacrificiul, necazurile, contradicția și respingerea de dragul Lui, pot rezista. Unul din cele mai mari primejdii pentru misiunea creștină este acela de a uita în practică de Cruce și de a crea un tip de creștini care dorește Crucea ca un moment dar care adeseori preferă să răstignească pe alții decît să se lase răstignit el Însuși.

5. *Totul în lumina Învierii și nădejdii eshatologice*

Prima poruncă a misiunii Universale este dată în lumina Învierii. Înainte de Cruce și Înviere Iisus n-a îngăduit ucenicilor să meargă în lume. Pînă ce nu ai experiența Învierii nu poți participa la trimiterea (apostolatul universal) al lui Hristos. Dacă experiezi Învierea nu poți să nu ajuți la a da mărturie despre Domnul cel înviat față de întreaga lume. „Datu-mi-s-a toată puterea (autoritatea) în cer și pe pămînt. Drept aceea, mergînd faceți ucenici în toate neamurile" (Mt. 28, 19). Prima propoziție ne amintește de acel „precum în cer așa și pe pămînt" din Rugăciunea Domnească. Puterea (autoritatea) asupra întregii lumi a fost dată Fiului Omului Care a făcut pînă la capăt pe deplin Voia Tatălui. El este Domnul „Cel ce este, cel ce era și cel ce va veni, Atotțiitorul" (Apoc. 1, 8). Credința și puterea Bisericii se întemeiază tocmai pe această certitudine. Crucea și Învierea merg împreună. A-ți conforma viața ta cu viața răstignită a lui Hristos implică puterea tainică a Învierii. Pe de altă parte, biruința asupra egoismului și morții. O misiune care nu pune în contul ei Crucea și Învierea sfîrșește ca o umbră și o fantasmă. Ca și oamenii simpli, și cei mai cultivați, înconjurați de putere, confort și onoruri, ajung într-un anume moment de criză față în față cu întrebarea finală implacabilă: ce se întîmplă în moarte? În fața acestei probleme ce chinuie pe orice persoană care gîndește din oricare colț al lumii, Iubirea are sarcina de a descoperi misterul cuvîntului lui Hristos: „Căci aceasta este voia Tatălui Meu ca tot Cel ce vede pe Fiul și crede în El să aibă viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua de apoi" (In. 6, 40).

Îmi amintesc de o experiență personală într-o regiune izolată din Kenya occidentală. Am sosit noaptea la o casă aflată în doliu. Fetița atinsă mortal de malarie zăcea pe un pat mare și părea că dormea liniștită. „Era așa un copil bun. Era întotdeauna prima în întîmpinarea mea", a șoptit tatăl întristat, plin de durere. Am citit o scurtă rugăciune funerară și am spus cîteva cuvinte de mîngîiere. Singur în camera școlii unde stăteam la lumina lămpii cu petrol, cu sunetul ploii pe frunzele de banană și acoperișul de zinc îmi aduceam aminte de evenimentele zilei. Departe în întuneric bătea o tobă. Sunetul venea din casa îndoliată. În oboseala mea m-am întrebat: De ce ești aici? Mi-au venit confuz în minte diferitele lucruri care se spun în legătură cu misiunea: propovăduire, iubire, educație, civilizație, pace, dezvoltare. Deodată o lumină a țîșnit și a luminat în mintea mea esența chestiunii: Aduc mesajul, nădejdea învierii. Fiecare persoană umană are o valoare unică. Ei vor învia. În aceasta stă demnitatea, valoarea și speranța umană. Hristos a înviat! Îi înveți să celebreze Învierea în misterul Bisericii; să aibă o pregustare a ei. Ca într-o viziune am văzut atunci pe mica fetiță africană grăbindu-se să mă întîmpine prima, cum îi era obiceiul, ajutîndu-mă să determin mai precis miezul nucleului misiunii creștine, și anume acela de a infuza tuturor adevărul și nădejdea Învierii; de a-i învăța să celebreze. Lu-

crul după care tînjesc fraţii şi surorile noastre din colţurile izolate ale Africii şi Asiei, din suburbiile marilor şi bogatelor oraşe, în deprimarea şi singurătatea lor nu sînt vagi cuvinte de consolare, cîteva bunuri materiale sau frînturi de civilizaţie. Ei suspină în secret sau conştient după demnitate umană, după speranţă, după speranţa de a transcende moartea. În ultimă instanţă ei caută pe Hristosul cel viu, pe Dumnezeu — Omul cel desăvîrşit, Calea, Adevărul şi Viaţa. Toţi, indiferent de vîrstă sau clasă, bogaţi sau săraci, obscuri sau faimoşi, analfabeţi sau învăţaţi tînjesc în adîncul inimii lor după celebrarea Învierii şi „celestificarea" vieţii. În aceasta îşi atinge culminaţia lui imaginea unei misiuni la modul lui Hristos.

Plinătate şi catolicitate.

Consecinţele unei atari înţelegeri teologice sînt multiple. Secţiunile importante care vor grupa discutarea problemelor critice ale timpului nostru în zilele următoare ale acestei conferinţe au fost deja fixate: a) Întoarcere spre Dumnezeul cel viu; b) Participarea la suferinţă şi luptă; c) Pămîntul e al Domnului; d) Spre comunităţi reînnoite în misiune. Înainte de întîlnirea noastră aceste subteme au fost intens studiate în grupuri mai mici sau mai mari, în conferinţe şi congrese. Cea de-a treia parte a acestui raport sumar se va referi numai la două aspecte axiale:

1) „Facă-se voia Ta", aşa cum a fost repetată de Hristos însuşi în Ghetimani, ne ajută să depăşim o mare ispită: *tendinţa noastră de a minimaliza exigenţele şi costul înfăptuirii voii lui Dumnezeu în viaţa noastră personală.* Ne este, de obicei, mai uşor să rămînem cantonaţi în generalitate, în ceea ce îi priveşte mai cu seamă pe ceilalţi şi în ceea ce ne convine.

a) Dar voia lui Dumnezeu aşa cum s-a descoperit în Hristos este *un întreg*, unic şi indisolubil („învăţîndu-i să păzească *toate* cîte v-am poruncit vouă"). „Facă-se voia Ta" întreagă, nu pe jumătate. Diferitele corecţii făcute cu timpul pentru a face Evanghelia mai uşoară şi Biserica mai acceptabilă sau, ca să spunem aşa, mai eficientă nu întăresc ci răpesc Evangheliei forţa ei. În sala de aşteptare a unui aeroport european mi-a căzut în mînă cu cîţiva ani în urmă o broşură în care printre altele într-un chenar stătea scris: „Fericiţi cei bogaţi. Fericiţi cei arătoşi. Fericiţi cei puternici. Fericiţi cei deştepţi. Fericiţi cei ce au succes. Căci ei vor poseda pămîntul". Şi m-am gîndit în mine de cîte ori, chiar şi în comunităţile noastre, nu preferăm noi, pe faţă sau în ascuns, aceşti idoli, această reprezentare, întoarsă pe dos şi lumească a Fericirilor făcînd din ea criteriul modului nostru de viaţă?

Numele oraşului în care are loc această întîlnire ne aduce aminte nu numai de San Antonio de Padova la care se referă numele lui ci şi la cel al Sfîntului Antonie cel Mare, una din personalităţile cele mai mari ale Bisericii universale, care a realizat un model de acceptare desăvîrşită a voii lui Dumnezeu. Acest mare pustnic în ascultare desăvîrşită faţă de cuvîntul: „Dacă vrei să fii desăvîrşit, du-te, vinde-ţi averile şi dă-le săracilor şi vei avea comoară în ceruri; şi vino şi urmează-mi Mie" (Mt. 19, 21), a plecat într-o aventură a libertăţii şi iubirii care a dus la revărsarea unei noi adieri a Duhului în Biserică într-o vreme în care ea era în pericolul compromisului cu puterea seculară şi spiritul veacului.

În mijlocul multelor noastre proecupări socio-politice trebuie să purtăm în minte şi în faptă înţelegerea cuvîntului care spune: „Aceasta este voia lui Dumnezeu: „Sfinţirea Voastră" (I Tes. 4, 3). *Sfinţirea* noastră, urmînd voii lui Dumnezeu în toate lucrurile, în obligaţiile noastre zilnice „în strădaniile noastre personale şi în mijlocul multelor şi variatelor dificultăţi şi dileme în care ne aflăm. Antropologia simplistă care încurajează o moralitate naivă, trecînd cu vederea tragedia existenţială, nu ajută de fel. Existenţa umană este un abis. „Nu fac binele pe care-l vreu, ci răul pe care nu-l vreau... Văd în mădularele mele o altă lege luptîndu-se cu legea minţii mele şi făcîndu-mă rob legii păcatului care locuieşte în mădularele mele" (Rom. 7, 15—23). Mulţi dintre noi în situaţii critice, în vreme ce spunem cu uşurinţă „Fie Voia Ta", adăugăm în practică de fapt: Nu cum vrei Tu ci cum Vreau eu. Această răsturnare pe faţă sau în ascuns a voii lui Dumnezeu în deciziile noastre este principalul motiv şi cauză a eşecului multor mi-

siuni și inițiative creștine. Aspra luptă lăuntrică pentru curățire și sfințire este premisa și puterea tainică a apostolatului și misiunii. Realitatea voii lui Dumnezeu în lume să fie întotdeauna sprijinită de o *pocăință continuă* ca să ne conformăm modelului lui Hristos și să ne facem una cu El. De aceea, în tradiția ortodoxă mănăstirile, înainte de toate centre de pocăință, au o importanță specială. Tot ce însoțește această luptă — cult, muncă, mîngăierea poporului, educație, activitate artistică — urmează, ca un reflex al curățirii spirituale, experienței personale transformatoare a pocăinței. Căutarea de noi tipuri de comunități care să servească apostolatul contemporan trebuie să fie strîns legată de căutarea spirituală în realitatea socială contemporană a unor forme concrete de comunități care să trăiască consecvent la nivel personal pocăința și să slujească după venirea Împărăției. Problema critică pentru o misiune la modul lui Hristos este în ce măsură alții pot efectiv discerne în prezența noastră o rază a pocăinței Lui.

b) Conformitatea cu voia lui Dumnezeu nu înseamnă o supunere servilă sau o așteptare fatalistă. Nici nu se relizează printr-o ascultare morală exterioară. Primirea cu bucurie a voii lui Dumnezeu este o expresie de iubire pentru o nouă relație cu Cel iubit; este o restaurare a libertății pierdute a umanității. Înseamnă comunicarea cu misterul de iubire al Sfintei Treimi, comuniune cu libertatea de a iubi. Astfel devenim „părtași ai naturii divine" (II Pt. 1, 4). Conformitatea cu voia lui Dumnezeu este în cele din urmă o participare la ceea ce tradiția ortodoxă numește „energiile necreate" ale Treimii prin care atingem *theoza*, devenim „dumnezei prin har" (Maxim Mărtursitorul, *Capita diversa*, P. G. 91, 1084 A C 1092 C). Cele mai binecuvîntate pagini ale misiunii creștine au fost scrise dintr-un preaplin de iubire pentru Hristos, dintr-o identificare cu El.

c) Biserica cere în mod continuu reînnoirea acestei sfinte intoxicații de Iubire mai cu seamă prin Taina Sfintei Euharistii care rămîne evenimentul misionar prin excelență, pretutindeni pe pămînt. În Dumnezeiasca Liturghie săvîrșitorul, ca reprezentant al întregii comunități, se roagă: „Trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri puse înainte". Cerem ca Duhul să fie trimis nu numai peste daruri ci și *„peste noi peste toți"* ca să putem fi „mișcați de Duhul". Întreaga rugăciune euharistică se mișcă foarte clar într-o perspectivă treimică. Îl implorăm pe Tatăl să trimită pe Duhul ca să prefacă cinstitele daruri în Trupul și Sîngele lui Hristos; primind Sfînta Împărtășanie ne unim cu El, devenim „un Trup" și „Un Sînge" cu Hristos ca să putem aduce „roada" Duhului, să devenim „templul lui Dumnezeu", primitori și transmițători ai fericitei Lui străluciri.

Entuziasmul pentru *dobîndirea Duhului Sfînt* foarte căutat în Occident în ultima vreme a fost întotdeauna puternic în Răsărit; dar într-un sobru context hristologic și într-o perspectivă treimică echilibrată. Experiența Bisericii este rezumată în cunoscutul cuvînt al Sf. Serafim de Sarov: „Scopul vieții creștine este dobîndirea Duhului Sfînt"; și Sfîntul continuă: „Rugăciunea, postul, milostenia și celelalte fapte bune și virtuți făcute pentru Hristos sînt numai simple mijloace de dobîndire a Duhului Sfînt al lui Dumnezeu" (P. A. Botsis, *Philohalià tôn Neptitôn*, Atena, 1983, p. 105). Această prezență a Duhului Sfînt nu are nimic de-a face cu mîndria și autosatisfacția spirituală. Ea este individual legată de exercițiul continuu al pocăinței, de sfînta smerenie. „Vă spun adevărul, scria un sfînt monah al Muntelui Athos, Starețul Siluan, nu găsesc nici un lucru bun în mine și am făcut multe păcate. Dar harul Duhului Sfînt le-a șters pe toate. Și știu că celor ce se luptă cu păcatul li se dă nu numai iertarea acestora ci și harul Duhului Sfînt care veselește sufletul și îi dă o dulce și adîncă pace" (Archimandrite Sophrony, *Starets Silouane, moine du Mont Athos*, Sistem, 1973, p. 318).

2) Faptul că voia lui Dumnezeu se referă la întreg universul *exclude orice izolare a noastră într-o pietate individuală, într-un fel de creștinism privat.*

a) Voința lui Dumnezeu acopere întreaga realitate umană, ea se realizează în întreaga istorie. Nu este cu putință pentru creștini să rămînă indiferenți față de întîmplările istorice din lume atunci cînd credința se întemeiază pe două fapte istorice: Întîmpinarea Cuvîntului și a doua venire a lui Hristos. Istoria socială umană este locul în care se dezvoltă Biserica. Orice expresie a creativității umane, știința, tehnologia și relațiile persoanelor ca indivizi, popoarele și diferitele grupuri se află printre preocupările ei. Trăim într-o conjunctură istorică critică în

care se formează o nouă cultură universală: cultura electronică. Ştiinţele naturii, mai ales biomedicina şi genetica, ca şi fizica şi astronautica, creează şi pun noi probleme. Jumătate din populaţia pămîntului este înghesuită în centre urbane uriaşe; agnosticismul contemporan devoră gîndirea şi comportamentul locuitorilor oraşelor. Trecerea de la cuvîntul „scris" la cuvîntul „electric" deschide posibilităţi nelimitate pentru concentrarea unui întreg univers de cunoaştere sporită şi creează o nouă gîndire umană. Apare o nouă lume. Se formează un nou fel de fiinţă umană. Biserica, Trupul tainic al Celui ce este „cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine", are o datorie faţă de mersul umanităţii în viitor, faţă de întreaga societate în care există ca „dospitură", „semn" şi „sacrament" al Împărăţiei ce va să vină. Ceea ce are Biserica, trebuie să iradieze şi să ofere pentru toată lumea.

Dar dacă este o ispită pentru noi faptul de a nu vedea datoria universală atunci cînd ne rugăm „facă se voia Ta", reversul este ca noi să ne ocupăm numai cu teme universale şi să fim indiferenţi faţă de realitatea concretă, să fim prea sensibili la anumite situaţii şi indiferenţi faţă de altele.

În diferite colţuri ale planetei noastre războiul, boala, opresiunea, nedreptatea, violenţa oprimă milioane de semeni ai noştri. Toţi sînt celule ale aceluiaşi trup — marele trup al umanităţii căreia îi aparţinem. Suferinţa lor este suferinţa lui Hristos care şi-a asumat întreaga umanitate şi suferinţa Bisericii, trupul lui tainic. Este, trebuie să fie, suferinţa noastră a tuturor.

Rostirea profetică, atît în imediat şi actualitate cît şi la scara mondială, rămîne mereu obligaţia Bisericii, chiar dacă ea irită şi deranjează pe anumiţi oameni care nu doresc atingerea şi schimbarea unei situaţii nedrepte. În multe situaţii, în interior şi în afară, Biserica este obligată astăzi să vorbească la modul protestului biblic: „Vai celor care vorbesc despre dreptate dar care în practică caută numai dreptul lor şi propriile lor privilegii! Vai celor ce se bucură strigînd „Pace! Pace! dar forjează cătuşele celor lipsiţi de apărare! Vai naţiunilor bogate care celebrează continuu libertatea şi iubirea dar prin metodele lor fac popoarele în curs de dezvoltare mai sărace şi mai puţin libere! Vai celor care apar ca avocaţii şi reprezentanţii lui Dumnezeu bătîndu-şi joc deliberat sau neintenţionat de lucrul cel mai înalt în umanitate, mărturia lui Iisus Hristos!"

b) Dar Evanghelia nu poate rămîne posesiunea unor anumite popoare care au avut privilegiul de a mai fi auzit mai întîi. Punîndu-ne pe buze rugăciunea „Facă-se voia Ta", Domnul ne-a legat pe fiecare din noi care ne rugăm să ne gîndim la întreaga lume *(oikuméne)* (Sf. Ioan Hrisostom, *ibid.*, P. G. 57, 280). Voia lui Dumnezeu aşa cum a fost împlinită şi revelată în Hristos trebuie făcută cunoscută în orice colţ al pămîntului, în fiecare crăpătură a lumii, în fiecare expresie a civilizaţiei noastre contemporane policentrice. O Conferinţă misionară mondială ca a noastră nu poate expedia într-o notă de subsol faptul că milioane de semeni ai noştri, bărbaţi şi femei, nu au auzit nici măcar o singură dată în viaţa lor mesajul creştin; ca după douăzeci de secole de istorie creştină, sute de neamuri nu au încă Evanghelia în limba lor maternă. Distincţia între naţiuni creştine şi necreştine nu mai este absolut validă în zilele noastre. În toate naţiunile există o nevoie de reevanghelizare în fiecare generaţie. Orice Biserică locală se găseşte în misiune în teritoriul şi contextul ei geografic şi cultural actual. Dar orizonturile ei trebuie să se extindă, „dincolo de locul în care este ea activă, în Biserica universală „De la un capăt la altul al pămîntului". În pofida diferenţelor culturale, noi toţi sîntem confruntaţi mai mult sau mai puţin cu aceleaşi probleme umane fundamentale. Toate Bisericile locale care exprimă viaţa „bisericii una, sfîntă, universală şi apostolică" sînt într-o stare de reciprocă interdependenţă şi schimburi reciproce primind şi transmiţînd în acelaşi timp. Distincţia între Biserici care transmit şi Biserici care primesc aparţine trecutului. Toate trebuie şi pot atît să primească cît şi să transmită. Pe măsura darurilor *(Chárismata)* pe care le posedă (personal, cunoştinţe, experienţă, resurse financiare) fiecare Biserică locală poate contribui la dezvoltarea misiunii mondiale „pînă la capătul pămîntului" (F.A. 1, 8). E timpul ca fiecare creştin să-şi dea seama că misiunea este obligaţia noastră a tuturor şi să ia parte la ea avînd în vedere ansamblul umanităţii. Aşa cum nu există nici o Biserică fără o viaţă cultică, aşa nu poate exista o Biserică vie fără viaţă misionară.

c) Cei din afara credinței creștine, care încă nu au cunoștință de voia lui Dumnezeu în plinătatea ei, nu încetează să se miște în strălucirea tainică a slavei Lui. Voia lui Dumnezeu e difuză în întreaga istorie și în întreaga lume. In consecință, ea influențează viața lor, îi privește și îi îmbrățișează și pe ei. Ea se exprimă în multe feluri — ca providență, inspirație, asistență, călăuzire divină etc. Recent în mișcarea ecumenică ne străduim intens pentru o înțelegere teologică a oamenilor de alte credințe și acest dialog dificil dar plin de speranță merită foarte mult să fie continuat inclusiv de această Conferință.

Desigur, pentru Biserică voia lui Dumnezeu, așa cum a fost ea trăită în plinătatea sa de Hristos, rămîne principala ei moștenire și contribuție în lume. Dar respectul față de ceilalți nu va fi un așa-zis acord asupra unui denominator comun care minimalizează convingerile noastre despre Hristos, ci o nedreptate, daca tăcem despre adevărul care constituie datul experienței Bisericii. Una este impunerea cu forța a adevărului, ceea ce este inacceptabil și-a fost totdeauna anticreștin, și cu totul altceva o diminuare sau o reținere a lui ceea ce conduce la o dublă trădare, atît a propriei noastre credințe cît și a dreptului celorlalți de a cunoaște întreg adevărul.

Iisus Hristos s-a dus să facă bine și printre oameni de alte credințe (să ne amintim pericopele femeii cananeence și a sutașului) admirînd și lăudînd credința și bunătatea lor spontană („Vă spun vouă că nici în Israel n-am găsit atîta credință"; (Mt. 8, 10). A mers pînă acolo încît să folosească drept simbol pentru Sine Insuși un reprezentant al unei alte comunități religioase pe bunul „samarinean". Exemplul Lui rămîne hotărîtor: slujire binefăcătoare și respect sincer pentru tot ceea ce s-a păstrat din ceea ce a fost creat, „după chipul lui Dumnezeu". Desigur, în împrejurările de azi, datoria noastră e de-a deveni mai clari și extensivi. Ceea ce se cere este: O călătorie împreună cu oricine nu militează împotriva Voii lui Dumnezeu, o înțelegere a intuițiilor religioase celor mai profunde care s-au dezvoltat în alte civilizații prin asistența Duhului Sfînt, o cooperare în aplicațiile concrete ale voii lui Dumnezeu ca pacea, dreptatea, libertatea, atît în comunitatea universală cît și la nivelul local.

d) Nu numai așa-numitul univers spiritual, ci și întregul univers fizic se mișcă în sfera Voii lui Dumnezeu. Respectul față de regnurile animal și vegetal, uzul corect al naturii, preocuparea pentru conservarea echilibrului ecologic, lupta pentru prevenirea catastrofei nucleare și păstrarea integrității creației au devenit din ce în ce mai importante pe lista preocupărilor imediate ale Bisericilor. Aceasta nu e o deviație așa cum susțin unii care-L văd pe Hristos doar ca mîntuind sufletele la întîmplare și Biserica Lui ca o preocupare religioasă tradițională privată a „unor anumiți oameni, întreaga lume, nu numai umanitatea ci și întregul univers, sînt chemate să participe la restaurarea realizată de opinia mîntuitoare a lui Hristos. „Așteptăm un cer nou și pămînt nou în care locuiește dreptatea (II Pt. 3, 13). Hristos, Pantocratorul și Logosul universului rămîne cheia înțelegerii evoluției lumii. Toate lucrurile vor veni să treacă în El Care este Capul lor. Planul surprinzător, „misterul voii Sale", care s-a făcut cunoscut nouă „potrivit scopului său" este de a recapitula în Hristos toate *(anatephalaiésasthai tà pànta en tô Christô)* cele din cer și cele de pe pămînt" (Efes. 1, 9—10). Corespondența cu expresia din Rugăciunea Domnească este evidentă. Transformarea creației ca biruința asupra desfigurării, pe care păcatul a adus-o în lume, trebuie să se găsească neapărat în perspectiva mai largă și preocupările nemijlocite ale misiunii creștine.

De-a lungul și de-a latul pămîntului, milioane de creștini de toate rasele, clasele, culturile și limbile, repetăm „Facă-se Voia Ta, precum în cer așa și pe pămînt!" Uneori cu durere, cu credință și speranță; alteori mecanic și indiferent. Dar rareori legăm intim aceasta de obligația noastră misionară. Conjugarea celor două expresii „Fie voia Ta" și „Misiune la modul lui Hristos" dă o dinamică specială Conferinței noastre. Înțelegerea dimensiunii misionare a acestei rugăciuni va întări în lumea creștină convingerea că în ultimă instanță misiunea este participare la realizarea voii lui Dumnezeu pe pămînt. Și că voia lui Dumnezeu cere participarea noastră activă, împreună-lucrarea noastră cu Sf. Treime.

Împărtășind viața lui Hristos Cel Înviat, trăind voia Tatălui, mișcați de Duhul Sfînt avem un cuvînt și un rol decisiv în modelarea cursului umanității. Dom-

nul este aproape. Istoria lumii nu înaintează într-un vid. Ea se dezvoltă spre un sfîrşit. Există un plan. Voia lui Dumnezeu va domni pe pămînt. Rugăciunile sfinţilor nu vor rămîne fără răspuns! Va fi o Judecată universală făcută de Domnul iubirii. În acel ultim ceas totul îşi va fi pierdut importanţa şi valoarea cu excepţia iubirii dezinteresate. Ultimul cuvînt îi aparţine lui Hristos. Misterul voii lui Dumnezeu îşi atinge culminaţia în recapitularea tuturor lucrurilor în El. Continuăm să luptăm cu tărie. Celebrăm evenimentul care vine. Ne bucurăm de o pregustare a acelui ceas al lucrurilor de pe urmă. Ne bucurăm în cultul divin. Cu această viziune. Cu această speranţă.

Doamne, eliberează-ne de voia noastră proprie şi incorporează-ne în voia Ta. „Facă-se voia Ta!"

Traducere şi prezentare
Pr. Prof. Ioan I. Ică

P. S. EPISCOP JUSTINIAN CHIRA AL MARAMUREŞULUI ŞI SĂTMARULUI — LA 70 DE ANI

La un asemenea popas — şapte decenii de viaţă — ar trebui desigur zăbovit mai mult. Modestia care îl caracterizează ne îndatorează însă să nu lărgim prea mult cuvîntul nostru, deşi multe lucruri ziditoare s-ar putea spune despre P. S. Episcop Justinian Chira, cu un astfel de prilej jubiliar.

Dacă nu direct, cititorii revistei noastre l-au putut cunoaşte din gîndurile de înălţare lăuntrică, creştinească şi românească, pe care Prea Sfinţia Sa le-a presărat în multe numere ale acestei reviste şi ale celorlalte publicaţii ale Centrului nostru mitropolitan.

„Unii confundă Biserica cu manifestările sale externe — spunea P. S. Sa într-un articol despre Rusalii apărut într-un număr al revistei noastre din 1974, ca să dăm doar un singur exemplu — alţii o confundă cu slujitorii sau credincioşii ei. Desigur că şi în acestea se află Biserica. Numai că toate acestea: slujitori, membri, forme văzute, edificii sînt doar partea externă a Bisericii, haina văzută, dincolo de care se află viaţa, trupul viu al Bisericii, în care pulsează şi vibrează Duhul Sfînt, puterile harului, seva Vie, dumnezeiasca ce ţine şi dă viaţă Bisericii".

Deşi uscăţiv cu trupul, P. S. Episcop Justinian ascunde un suflet mare, bogat, arzător, spre cele ale lui Dumnezeu, plin de rîvnă spre tot lucrul cel bun. In urmă cu trei sau patru ani, ca Episcop-vicar la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului

și Clujului aflîndu-se, a fost invitat de Î. P. S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, plecat din Sibiu la alte îndatoriri, să slujească Sf. Liturghie la Mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, de Izvorul Tămăduirii. Paștile căzuseră cam de vreme în acel an, iar în ziua praznicului a fost o vreme foarte rece, cu vînt și zăpadă, care venea tot valuri-valuri dinspre Munții Făgărașului. Cei ce îl însoțeau la sf. slujbă săvîrșită la altarul din pădure erau îngrijorați că P. S. Sa nu va putea rezista pînă la sfîrșitul Sf. Liturghii cu atît mai mult cu cît în ziua precedentă ajunase. Nu numai că a biruit frigul și zăpada, dar la sfîrșitul Sf. Liturghii P. S. Sa s-a revărsat într-un foarte viu și mișcător cuvînt de învățătură.

*

P. S. Episcop Justinian Chira s-a născut în 28 mai 1921, în satul Plopiș din mîndra țară a lui Bogdan și Dragoș Vodă, din părinți cu frică de Dumnezeu, cum au fost totdeauna adevărații noștri țărani, mereu ancorați în eternitate.

În 1941, tînărul Ioan Chira bate la poarta Mănăstirii Rohia, care începuse să devină tot mai mult oaza duhovnicească a credincioșilor noștri din părțile Lăpușului, mănăstire la care la numai 23 de ani devine stareț.

Desigur că în acei ani de cumpănă, 1944, obștea mănăstirii era mică, răspunderile erau totuși foarte mari, cărora tînărul stareț le-a făcut față în chip corespunzător. Un sprijinitor de nădejde și bun sfătuitor a avut starețul Justinian în episcopul din acel timp al Vadului, Feleacului și Clujului ,vrednicul de pomenire vlădica Nicolae Colan, care, la hramul mănăstirii, Adormirea Maicii Domnului din 15 august 1944, spunea între altele: „Sîntem convinși că se va forma aici un focar de viață duhovnicească demnă de tradiția mănăstirilor românești". Cu toate neajunsurile care au venit după anul 1948—49, cînd stăpînirea atee a restrîns și activitatea mănăstirilor noastre, unele, precum se știe, fiind desființate cu totul, starețul Justinian, prin rîvna, blîndețea și devotamentul său față de cele ale lui Dumnezeu și zidirea creștinească a oamenilor, a reușit să pună bazele unei autentice vieți mănăstirești la Rohia, încît cine se abate astăzi pe la acest așezămînt întîlnește o adevărată „Grădină a Maicii Domnului", cum s-a spus adesea.

În aceste condiții vitrege pentru Biserică și poporul nostru, starețul Justinian s-a dovedit și un mare iubitor de carte, înjghebînd la Mănăstirea Rohia o bibliotecă care-i face cinste astăzi, însuși urmînd Seminarul teologic, iar apoi Institutul Teologic Universitar din Sibiu, al cărui licențiat era proclamat în urmă cu peste douăzeci de ani.

Pentru astfel de motive, în anul 1967 este ridicat la rangul de arhimandrit, la propunerea episcopului Nicolae Colan, iar în anul 1973 a fost chemat la treapta arhierească, fiind ales episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

În această calitate, P. S. Episcop-vicar Justinian a desfășurat o foarte intensă activitate pastorală, oglindită într-o oarecare măsură și în presa de la Centrul mitropolitan Sibiu, pentru cine dorește să se documenteze.

Vreme de 17 ani, Prea Sfinția Sa a fost un colaborator activ al Î. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, cercetînd parohii, sfințind și resfințind biserici, propovăduind cu osîrdie cuvîntul lui Dumnezeu, sfătuind și îndemnînd spre cele bune pe preoții și credincioșii din Arhiepiscopia clujeană.

Tot ca episcop-vicar la Cluj-Napoca, Prea Sfinția Sa a avut în specială atenție și Seminarul teologic din acest municipiu, unde s-a ocupat cu răbdare și dragoste de elevii seminariști, slujind în capela Seminarului, ținînd predici și meditații.

În posturile mari, al Paștilor și Crăciunului, mulți elevi seminariști de la Seminarul teologic clujean țin în întregime aceste posturi, unii ajungînd pînă seara cînd, în Postul Sf. Paști, se săvîrșește Sf. Liturghie a darurilor mai înainte sfințite, ceea ce constituie, credem, și roada muncii și pildei P. S. Episcop-vicar Justinian. De altfel, mulți elevi seminariști s-au legat sufletește pe P. S. Sa, cum ne-au mărturisit adesea unii dintre ei.

Tot în perioada de episcop-vicar, Prea Sfinția Sa a dat la lumină două lucrări: „Darurile Bisericii", în 1983, și „Viața Maicii Domnului", în 1986, cărți emanate din bogăția învățăturii Bisericii noastre și îmbrăcate în cugetul și vibrațiile autorului la aceste lumini ale Bisericii.

După revoluția română din decembrie 1989, s-a reînființat, după cum se știe, și vechea Episcopie a Maramureșului și Sătmarului, cu sediul la Baia Mare.

În fruntea acestei Episcopii a fost ales și instalat, în 1990, Prea Sfințitul Justinian Chira, care s-a întors astfel pe meleagurile natale, dorit de preoții și credincioșii acestor mîndre plaiuri străbune, pe care de altfel le-a cercetat fără hodină și ca episcop-vicar la Cluj.

Știm din practica de aproape două milenii a Bisericii noastre că poverile arhieriei sînt multe și adesea extrem de grele.

De aceea, acum, la împlinirea a șapte decenii de viață, rugăm pe Cel Atotputernic să dăruiască P. S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmarului, sănătate, putere de muncă și înțelepciune, spre a conduce cu cît mai multe roade de zidire creștinească și românească, obștea mare a preoților și credincioșilor care i s-a încredințat spre păstorire.

Întru mulți și rodnici ani Prea Sfințite Părinte Episcop!

R. T.

Evocare

DR. NICOLAE BĂLAN, MITROPOLITUL ARDEALULUI

EVOCARE MEMORIALĂ

„Numeroşi sînt cei care îi sînt datori cu recunoştinţă".

(Mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală)
„Revista Teologică" *rediviva*

Mă număr între numeroşii datornici cu recunoştinţă Mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan... „Vistierul bunătăţilor şi Dătătorul de viaţă mi-a hărăzit favoarea binecuvîntată de a-l cunoaşte personal pe Mitropolitul Ardealului Dr. Nicolae Bălan, în anii tinereţii, apoi de a-l avea Mitropolit eparhial. Mai mult decît atît: El a însemnat pentru mine un mesager al Providenţei dumnezeieşti (cum se va vedea) şi îi datorez, toată viaţa, sentimente de-a pururi înflorite, de gratitudine obligatorie. Este motivarea acestei evocări memoriale de acum, cînd urmaşul, de peste aproape trei decenii, la cîrja de Mitropolit al Ardealului, Mitropolitul de astăzi al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală, a găsit de bine să reînvie „Revista Teologică", gîndită, editată şi condusă mulţi ani (1907—1947) de Mitropolitul Nicolae Bălan.

Nu sînt ardelean din naştere şi înaintaşi (am văzut lumina zilei la Nistrul Basarabiei, într-o localitate vatră străveche răzeşească şi din neam de răzeşi — mama s-a numit Iulia Săndulescu). Şcolile teologice — Seminarul şi Facultatea de Teologie, le-am făcut în Chişinăul Basarabiei.

Mitropolitul Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, ierarh de prim rang al Bisericii ortodoxe române şi personalitate culturală, se făcuse cunoscut şi în Basarabia, ca unul care a militat pentru Unirea din 1918, a tuturor provinciilor româneşti — implicit, şi a Basarabiei, prima Unită cu Patria-Mamă, România, prin actul istoric din 27 martie 1918. Apoi era cunoscut, îndeosebi la Facultatea de Teologie din Chişinău, prin numeroasele cărţi, teologico-culturale, ce le tipărea. Îi plăcea „zăbava dulce", vorba cronicarului, cu carte, citită, scrisă, tipărită şi difuzată. Închegase cîteva serii şi biblioteci: *Seria teologică, Seria didactică, Biblioteca bunului păstor, Biblioteca populară, „Veniţi la Hristos".* Cărţile editate şi tipărite le trimitea şi la Chişinău. Le aveam în biblioteca Facultăţii şi etalate la standul de cărţi de vînzare. Ne-a fost deosebit de utilă teologic cartea normativă *Ortodoxia* Arhipresbiterului Sergiu Bulgacoff de la Institutul rus de teologie ortodoxă din Paris, tradusă în româneşte de Nicolae Grosu, tipărită la Sibiu de Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, însoţită de un cuvînt *Către cetitor* al Mitropolitului Nicolae Bălan şi o *Prefaţă ad hoc* la ediţia românească a autorului Arhipresbiter. Am cumpărat-o şi am păstrat-o.

Citeam cu atenţie şi articolele teologice-culturale ale Mitropolitului Gr. Nicolae Bălan din „Revista Teologică" (a editat-o pînă în 1947) precum şi cărţile sale, deosebit de instructive, edificatoare şi reconfortante, teolog, cultural, pastoral şi patriotic. Mitropolitul Ardealului pregătea studiile şi articolele teologice-culturale, discursurile, cuvîntările, predicile, intervenţiile sale publice..., temeinic, argumentate riguros, cu metodă profesorală-didactică, cu discernămînt şi logică judicioase, prezentate cu energie şi accente polemice, revendicative şi apologetice, cînd era vorba de drepturile confesionale şi politice-naţionale româneşti — cum au fost discursurile în Senat la discuţiile referitoare la Legea Cultelor, la, mai ales, respingerea Concordatului cu Vaticanul, pe care l-a considerat şi l-a calificat „o nouă înrobire". Urmăream „zdroaba" (vorba ucenicului său, profesorul şi episcopul

Nicolae Colan), pentru apărarea *Legei româneşti* şi a poporului românesc din Ardeal. Cineva, un competent cunoscător (Nichifor Crainic) l-a numit „glasul Ortodoxiei româneşti" — şi pe bună dreptate.

Un doctorat excepţional!

În anii 1936—1940 mă aflam student la Facultatea de Teologie din Chişinău. Între profesorii ei era şi Preotul Grigore Pişculescu-Gala Galaction. Prin toate ale sale atît de personale: figură de patriarh biblic, preot total din cap pînă la picioare, teolog credincios şi trăitor, predicator fierbinte şi cuceritor, scriitor literar laureat, publicist activ, umanist democrat, filosemit sincer, duhovnic disponibil, patern şi reconfortant..., a trezit în mine interes sufletesc şi admiraţie, prefăcute repede în hotărîre de a-i urmări de aproape şi de a-i cunoaşte, pentru mine şi pentru alţii, viaţa şi scrisul, teologic şi literar. Părintele Profesor a privit cu generoasă bunăvoinţă stăruinţa mea. Mă va ajuta să-i cunosc, temeinic, biografia şi opera în întregime — literară, teologică şi publicistică fructificată în alcătuirea şi tipărirea a cîtorva volume de publicistică: *O lume nouă* (1970), *Prin ţară* (1975), *Opinii literare* — Despre scriitori şi cărţi (1979), *Viaţa lui M. Eminescu* (1987), scrierea şi tipărirea a două monografii biografice: *Pe urmele lui Gala Galaction* (1982), *Gala Galaction* (1989) şi a numeroase eseuri, articole, evocări aniversare şi comemorative..., onorate cu aprecierea emoţionantă a profesorului: „Preotul ardelean Gheorghe Cunescu este un curios şi fanatic cercetător al literaturii mele. Se pare că este vorba de unul din acele rare devotamente literare pe care le găsim, uneori, lîngă scriitori — preoţi şi prozatori — din familia clasică. Cine ştie!... Poate că preotul Gheorghe Cunescu mă va explica, într-o zi, neamului meu românesc, mai bine şi mai norocos decît pot să mă explic eu însumi" (*Jurnal*, vol. III, p. 216).

Acum, la începutul isprăvii mele de cercetător publicistic (din anii 1936—1940, la Facultatea de Teologie din Chişinău), am găsit noutatea biografică că Gala Galaction a fost *coleg de doctorat* cu Nicolae Bălan (viitor Mitropolit al Ardealului), la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, în anii 1904—1909; (Cernăuţii şi Bucovina făceau parte atunci din Imperiul Austro-Ungar). Primul, Galaction, a venit de la Bucureşti, din România; Bălan — din Transilvania (Bistriţa-Năsăud); amîndoi români şi ortodocşi; amîndoi aproape de-o seamă ca vîrstă: Galaction născut în 1879, Bălan în 1882; amîndoi dotaţi cu posibilităţi şi daruri, sufleteşti şi intelectuale, distinse, rarisime. Amîndoi au luat doctoratul în Teologie cu o apreciere excepţională din partea comisiei de profesori: *Ausgezeichnet mit Stimmeneinhelligkein — Eminent cu unanimitate;* singurii aceşti doi teologi ortodocşi români au obţinut această calificare excepţională, din toţi doctorii Facultăţii de Teologie din Cernăuţi („Săptămîna C.F.R.", 7 nov. 1943, p. 55).

Aceşti doi colegi de doctorat şi de glorie, Nicolae Bălan şi Gala Galaction au rămas prieteni şi au continuat prietenia şi relaţiile şi după Marea Unire din 1918. „Telegraful Român" a salutat intrarea lui Gala Galaction în preoţia activă, în septembrie 1922 (T.R. nr. 75/1922, p. 4); în august 1923, a fost invitat şi a predicat în catedrala mitropolitană din Sibiu (T.R. nr. 64/1923, p. 3) şi alte împrejurări...

În ziua de 17 iunie 1940 am depus examenul de licenţă în Teologie, la Facultatea teologică din Chişinău. La 28 iunie (1940), în urma ultimatului, frustat şi categoric, al Uniunii Sovietice, cedîndu-i-se Basarabia (fără nici o opoziţie din partea României!), am trecut Prutul, în Ţara liberă. Am venit la Bucureşti, de unde, drept a declarat ardeleanul Slavici, răsărea soarele pentru românii de pretutindeni. Mi-a purtat de grijă părinteşte, fostul profesor la Facultatea de Teologie dn Chişinău şi prieten devotat Basarabiei româneşti şi al basarabenilor, Nichifor Crainic. Mi-a găsit loc de lucru şi posibilitate de trai bun...

Un dar de nabab!

Lucram, aveam cu ce trăi la nivel urban, mai scriam, din cînd în cînd, în revista „Raza Basarabiei", publicaţia bejenarilor basarabeni, editată de publicistul tribun basarabean, preotul-profesor Vasile Ţepordei (a plătit, mai tîrziu, această calitate cu ani de Siberie).

Dar eram insatisfăcut, învolburat, mă apăsa dorul de părinți (rămași sub ocupația bolșevică), de locurile natale, întrebam și eu eminescian „Unde ești copilărie, cu pădurea ta, cu tot?...". Mă hotărîsem să mă preoțesc și să-mi închegb un cuib de liniște rurală pe undeva. Auzisem că în Ardeal sînt parohii libere, are o natură sănătoasă și o viață socială și religioasă elevată.

Ardealul se afla tăiat în două, în urma diktatului hitlerist-fascist din 30 august 1940, de la Viena. Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan s-a opus, cu fermitate categorică, în Consiliul de Coroană. Se vorbea că a declarat jurămîntul inspirat din Biblie: „Să mi se lipească limba mea de gîtlej, dacă te voi uita pe tine Ardealule!". Nu l-a uitat.

Totuși, mi-am menținut hotărîrea de a fi preot în Ardealul lui Octavian Goga, al preotului-scriitor literar Ion Agârbiceanu (despre care am scris, în „Luminătorul" din Chișinău, un omagiu aniversar la șase decenii de viață), în Ardealul lui Lucian Blaga — fiu de preot. Mai întîi, însă, a trebuit să vorbesc cu Mitropolitul ortodox al Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, îndrăgit, teoretic, din cărțile și activitățile sale și din colegialitatea teologică cernăuțeană cu Gala Galaction. În lunile de primăvară ale anului 1941, a venit Mitropolitul așteptat la București. Nichifor Crainic, care cunoștea problema, mi-a comunicat ziua venirii Mitropolitului Nicolae Bălan și locul unde se poate găsi. În București, Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan trăgea și locuia la generalul Artur Văitoianu (erau cumnați).

M-am informat, am căutat și am găsit adresa și locuința generalului Artur Văitoianu (cunoscut în București). Dar, la portița de intrare, ghiretă și soldat santinelă! I-am spus cine sînt și pe cine caut... A telefonat și mi-a deschis portița. Casa-locuință a generalului Artur Văitoianu se afla în mijlocul unei curți largi, o casă gospodărească, patrată, de dimensiuni confortabile, numai parter, ca un arhondaric mănăstiresc și ca, fără paraclis, conacul de la Mircești al lui Alecsandri.

Am intrat în casă, pe cîteva trepte de ciment. Înăuntru, un hol larg și în cadrul ușii deschise al unei camere, sta și mă aștepta Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului. Era așa cum îl înfățișau fotografiile contemporane: mijlociu ca înălțime (ca și Ștefan cel Mare, Baciul Moldovei), îmbrăcat în reverenda a doua, încins cu brîu roșu lat, cu egolpionul arhieresc atîrnat pe piept, capul descoperit, părul pieptănat lins, fața rotundă, nițel îmbujorată, ochi cu privire blîndă, prietenească, vorbă liniștită, gîndită, binevoitoare, cu nuanțe lexicale ardelenești... Mă aștepta calm.

După ce am făcut înaintea-i cuvenita reverență, cu plecăciune, sărutarea dreptei și primirea binecuvîntării sacerdotale, i-am spus: cine sînt, de unde, ce studii teologice am și dorința de a fi preot în Ardeal.

— Da!, te primesc, a hotărît Mitropolitul. Am parohii libere. Să vii la mine, la *Sibii*, te preoțesc și-ți dau parohie... Dar, tinere, ești căsătorit? — aud întrebarea.

— Nu Înalt Prea Sfințite!

— Atunci, iată ce, mi-a precizat Mitropolitul: Întîi căsătorește-te apoi vin-o la mine, la *Sibii* și, cum ți-am promis, te hirotonesc preot și-ți dau parohie. Căsătorește-te întîi, să ai familie.

I-am mulțumit, am dat să-i sărut dreapta și să plec.

— Mai stai puțin, aud că-mi spune Mitropolitul. Am rămas pe loc.

În acest timp, preț de cîteva minute, s-a întors cu spatele spre mine, a ridicat poala reverendei, a scos ceva din buzunarele pantalonilor, s-a întors iarăși cu fața spre mine, a întins mîna și mi-a spus:

— Poftim un mic ajutor din partea mea! Să vii la *Sibii!*...

I-am sărutat, mai mișcat, mîna întinsă, i-am mulțumit și am plecat.

— Am să vin, numaidecît, Înalt Prea Sfinția Voastră, am strigat hotărît!

Cînd am deschis căușul palmei cu darul, necerut, al Mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan, am numărat cinci bancnote a cîte cinci sute de lei, total două mii cinci sute de lei! O avere! Era cinci sute de lei perechea de cei mai buni pantofi „Mociornița"; era cea mai bună cămașă două sute de lei. Era, din partea Mitropolitului Ncolae Bălan, un dar princiar, de nabab! Așa înțelegea și obișnuia să ajute Ca Tatăl cel Ceresc, din plin; și fără să-i fi cerut, din imboldul inimii!...

M-am căsătorit, dar la *Sibii* nu m-am dus, pentru preoție și parohie! Nu am mai avut nevoie. La 22 iunie 1941, Mareșalul Conducător Ion Antonescu a ordonat *Soldați, treceți Prutul!* și a eliberat Basarabia. Toamna 1941, am lăsat Bucureștii și serviciul urban și m-am întors acasă în Basarabia, am solicitat preoțirea și am luat o parohie rurală aproape de locurile natale. Dar, cadoul generos, de nabab, al Mitropolitului Ardealului Nicolae Bălan nu l-am uitat; nu se poate uita.

Jurămîntul lui Stalin...

Am ajuns preot, în Ardeal, în al doilea refugiu din Basarabia și chiar în eparhia Arhiepiscopului și Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan!

În iulie-august 1949 am fost chemat la *Sibii* (T.R. nr. 21—30/1949, p. 5) la numitele *Cursuri de îndrumare misionară* — în realitate de intoxicare socialistă-comunistă. Cursurile se țineau la Institutul Teologic, de profesorii Institutului (rector Pr. prof. N. Neaga, bun și răbdător, să-l pui la rană), dar urmărite și supravegheate riguros de Departamentul Cultelor și de cadrele politice ale Securității. Seriile Cursurilor se deschideau și se închideau cu ceremonii festive, cu prezența și cuvîntul Mitropolitului, a delegatului Departamentului Cultelor, a politrucilor... Prelegerile se țineau în aula Institutului. După fiecare prelegere, urma Seminarul cu discuții și întrebări din partea cursanților, cu secretar și scrierea unui proces-verbal cu numele și spusele celor participanți la discuții. Procesele-verbale, după ce le citea Mitropolitul, se depuneau la un anumit serviciu al Securității (am aflat acestea mai tîrziu).

Un profesor a vorbit, într-o prelegere, despre Pace, lupta pentru pace, cu referire directă la Uniunea Sovietică, iubitoare de pace, de libertate și dreptate a țărilor și popoarelor, conducătoare și garanția păcii, neagresivă și loială — problemă și temă mereu-mereu, repetate și vînturate... Eu, cu deprinderea „zăbavei cu cartea", am găsit în librărie, am cumpărat și am citit cartea, tipărită proaspăt Scurtă istorie a Partidului Comunist (b. — bolșevic), în care s-a reprodus, în text integral, Jurămîntul lui Stalin, la sicriul lui Lenin, la moartea acestuia, în 1924. Între altele, a declarat Stalin: „Jur că vom lărgi frontierele Statului Socialist Sovietic!". Și a împlinit jurămîntul. Nu mai departe, decît, în 1940, cu Basarabia și Bucovina de Nord.

S-a trezit în mine stirpea de răzeș de la Nistrul Basarabiei. La Seminarul ce a urmat lecției, am cerut cuvîntul, m-am ridicat și am arătat nedumerirea mea, referitoare la cele ce se pretinde că este și se spune despre Uniunea Sovietică, Jurămîntul lui Stalin și împlinirea lui cu România, în iunie 1940 și 1944, cu continuare!... Profesorul cu prelegerea a încercat o alegație explicativă în doi peri. Secretarul Seminarului, tînărul Scorobeț (fiul arhiereului-vicar Teodor (Trandafir) Scorobeț a și notat, în procesul-verbal (poate a stenografiat!) numele meu și cele spuse de mine, referitoare la Uniunea Sovietică... Stăteam liniștit, n-am bănuit urmările isprăvii mele (le-am aflat ulterior).

Secretarul Scorobeț a dus procesul-verbal, așa cum îl scrisese, cu numele și nedumerirea mea antisovietică, Mitropolitului Bălan, așa cum făcea cu fiecare proces-verbal de Seminar de la Cursurile de orientare misionară. Mitropolitul l-a citit, a văzut cuprinsul, și-a dat seama de gravitatea celor spuse de mine, a cerut secretarului Scorobeț să-l rupă în fața sa și să scrie alt proces-verbal, tot în fața sa, fără numele meu și cele spuse de mine. Secretarul Scorobeț s-a executat (posibil să mai fi avut cazuri), a scris alt proces-verbal, fără numele și spusele mele. Pe acesta l-a trimis la Securitate. Astfel m-a salvat de ani mulți la Gherlă și, poate, moarte. Am rămas cu certitudinea, că nimeni din ierarhii țării — nici chiar Patriarhul Justinian, care a făcut numeroase acte de curaj și înfruntare antioficiale — n-ar fi îndrăznit să facă ceea ce a făcut, pentru salvarea mea, Mitropolitul Nicolae Bălan — fie-i amintirea binecuvîntată, cum zic evreii!

Mi-a trimis vorbă, prin secretarul Scorobeț, să mă astîmpăr și să nu mai fac imprudențe.

Loc mai bun la masă

N-am mai făcut, dar pe *salvatorul Mitropolit Nicolae Bălan* l-am înfruntat! Iată în ce împrejurare.

Lîngă parohia în care eram, se vacantase o parohie mai bună, care-mi convenea și pentru faptul că era la școală post liber și pentru preoteasa, învățătoare. Parohiile vacante se completau prin concurs public: preoții solicitatori se prezentau, în duminici sau sărbători, slujeau și predicau, și parohienii hotărau situația. Pentru prezentarea la concurs era nevoie de aprobarea Mitropoliei. Am cerut și eu aprobare de prezentare la concurs pentru parohia ce mă interesa (Luieriu-Reghin). Mi-a răspuns însă negativ, motivat că nu am examen de calificare preoțească, în uz în Ardeal. Răspunsul negativ nu mi-a convenit, pierdeam șansele convenabile. Am scris și am trimis Mitropolitului Nicolae Bălan nominal, un memoriu mai amplu, in care am argumentat stăruința mea, cu o problemă socială-națională mai generală. Am scris Mitropolitului:

În anii 1917—1918, Basarabia a adăpostit și a hrănit pe numeroși bejenari ardeleni (între care și Episcopul Clujului Nicolae Colan)... Acum, fiii acelei Basarabii, doar că înrobită, întorc vizita în Ardeal — și să dea Dumnezeu să fie tot atît de scurtă ca și cea de atunci. Nu avem ce să ne plîngem. Ardealul, românesc și creștin-ortodox, ne-a primit pe toți, preoți și popor, pentru care Vă mulțumim. *Dar*, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit, *dacă ne-ați primit în casă, de ce nu ne dați un loc mai bun și la masă, cînd se ivește situația?!...*

Am declarat că mă voi prezenta la examenul de califcare la prima sesiune. Mi s-a aprobat candidarea la concurs, am reușit, am luat și examenul de calificare și am stat în Ardeal 24 (douăzeci și patru!) de ani, iar cînd parohia Luieriu și-a sărbătorit vechimea istorică de 600 de ani (actul istoric descoperit de mine), soția, dăscăliță, și eu, am fost declarați fii ai satului — fii adoptivi ai Ardealului. Dar marele Mitropolit Nicolae Bălan nu mai era în viață. Apucase să spună, la o ședință a Consiliului arhiepiscopesc, după primirea înfruntării mele: — Da!, îmi place îndrăzneala părintelui Cunescu. Este un om, care știe să lupte pentru dreptate, pentru drepturile sale. Bravo lui! Preoți de aceștia ne trebuiesc (mi-au comunicat participanții la Consiliu).

Din anii crepusculului

Au continuat colegialitatea teologică și relațiile de prietenie dintre Mitropolitul Ardealului Dr. Nicolae Bălan și Gala Galaction. În decembrie 1946, cînd Gala Galaction a fost sărbătorit (împreună cu Tudor Arghezi), la împlinirea a jumătate de secol de activitate literară, i-a trimis o floare de cerneală și de la Sibiu (T. R. nr. 1—2/1947, p. 3); așijderea cînd scriitorul laureat și traducătorul Bibliei românești a fost primit în Academia Română (T. R. nr. 13—14/1948, p. 1).

În 1954, Gala Galaction a mai făcut un drum la *Sibii*, a predicat în catedrală despre Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos, cu explicarea amănuntului, ce a văzut Apostolul Petru cînd a venit la mormîntul gol, în care stătuse trupul Mîntuitorului, și a crezut în înviere. Iar, în aula Institutului Teologic, în prezența Mitropolitului Nicolae Bălan, a profesorilor, studenților Institutului și preoților unei serii de Cursuri de îndrumare misionară, a prezentat teolegomena sa exegetică că rabinul Saul, de la un moment dat, nu-l mai prigonea pe Iisus Hristos, ci îl *căuta cu înverșunare* ca să-l găsească, în două ipostaze: sau trupul mort și dispărut (cum arăta mormîntul gol), sau viu, înviat — cum pretindeau și mărturiseau apostolii, ucenicii și toți cei care l-au văzut înviat. La porțile Damascului i s-a arătat Iisus Hristos viu, înviat; s-a mai continuat urmărirea, găsise ce căuta, s-a făcut apostol și a fost cel mai convins Apostol al Învierii Domnului (*Jurnal*, vol. III, passim).

În 1954, Gala Galaction a fost sărbătorit festiv la împlinirea a 75 de ani de viață, de Academie, de Institutul Teologic din București, de scriitori, publicații... Desigur, s-a gîndit la el colegul de doctorat teologic cernăuțean și prieten de toată viața Mitropolitul Ardealului Dr. Nicolae Bălan. El însuși era un venerabil bătrîn, împovărat de ani și uzură fizică fatală. Cînd mă duceam la *Sibii*, cu treburi parohiale, îl vedeam, trecînd strada de la reședință la catedrală și, după slujbe, îndărăt. Mergea încet, îi tremura vizibil dreapta obosită a condeiului și a cîrjei, asistenții numeroși făceau, de o parte și de alta, a trotuarului din curtea catedralei și în continuare, pînă la poarta reședinței, ziduri vii de oameni, unii cu copiii pe umeri, aduși să-i vadă pe Mitropolitul Ardealului românesc și să poată să spună, în anii maturității, că l-au văzut — ca pe un Moș Crăciun real...; el se

uita, în dreapta şi în stînga, la malurile de credincioşi, se bucura că-i vedea prezenţi şi ataşaţi credinţei, la stradă circulaţia se întrerupea, zidurile de oameni se prelungeau pînă la poarta înaltă a casei reşedinţă, de unde Mitropolitul — Patriarh biblic, ajuns, făcea din cap un semn de mulţumire, ridica mîinile a binecuvîntare şi intra în casă. Mulţimea de asistenţi se revărsa pe străzi ca rîurile pe văi. Era un spectacol instructiv şi memorabil. L-am trăit de cîteva ori fericit. Îl vedeam încă în viaţă, pe Ieromonahul prestigios, pe cărturarul neobosit, în ce mă priveşte, pe colegul şi prietenul profesorului meu preferat — Gala Galaction, pe mărinimosul dătător de daruri, pe salvatorul curajos, pe primitorul în casă şi oferirea unui loc mai bun la masă...

În ianuarie 1955, Gala Galaction s-a prăbuşit, străfulgerat de a hemoragie cerebrală, cu hemiplegie şi afazie; în august, acelaşi an (1955) a trecut către Domnul şi Mitropolitul Ardealului Dr. Nicolae Bălan.

Urmaş pe măsură

Voit-a Tatăl Ceresc Proniatorul, în judecăţile şi planurile tainice al Dumnezeirii Sale, ca, peste aproape trei decenii, urmaş al Mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan să ajungă un fiu autentic al Basarabiei româneşti, la Unirea şi ridicarea teologică-culturală a căreia a contribuit şi pe oamenii căreia i-a oblăduit şi ajutat, şi un ucenic de elită al colegului şi prietenului Gala Galaction, Dr. Antonie Plămădeală! Înalt Prea Sfinţia Sa însuşi cu afinităţi comune, la înălţimea antecesorului venerabil şi memorabil, Mitropolitul Nicolae Bălan. Şi Înalt Prea Sfinţitul Antonie Plămădeală are două doctorate strălucite teologice — unul la Oxford în Anglia, al doilea la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti. Şi Înalt Prea Sfinţia Sa este înzestrat cu daruri rare, precum: talent literar de scriitor, cărturar poliglot, scriitor a numeroase cărţi, teologice şi cultural-literare, ecumenist notoriu — dar şi apărător hotărît al Ortodoxiei româneşti, în fine — dar nu în ultimul rînd, admirator devotat al Ardealului, românesc şi ortodox, şi al Mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan.

La festivităţile alegerii, confirmării, instalării ca Mitropolit al Ardealului, la Sibiu, Înalt Prea Sfinţia Sa mereu-mereu l-a pomenit pe Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, cu declaraţia că *„pururea"* vom cinsti pe *Mitropolitul Bălan* (T. R. nr. 7—10/1982).

Numărul următor, după instalarea ca Mitropolit al Ardealului, Înalt Prea Sfinţitul Antonie l-a dedicat *Mitropolitului Ardealului Nicolae Bălan în perspectiva centenarului naşterii sale* (T. R. nr. 13—14/1982). Înalt Prea Sfinţia Sa a scris articolul amplu: *Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, ctitor de oameni, ecumenist de anticipaţie, umanist.* — articol de fond. Aici l-a numit „ctitor de oameni" — acei numeroşi pe care i-a trimis şi i-a ajutat la studii teologice de aprofundare seria de omonimi: Nicolae Colan, Nicolae Popovici, Ncolae Terchilă, Nicolae Mladin. Aici a constatat că „numeroşi sînt cei care îi sînt datori cu recunoştinţă". I-a revelat şi alte dimensiuni ale personalităţii şi activităţii sale — *dimensiunea ecumenică* — ca precursor, dimensiunea umanistă.

A observat Înalt Prea Sfinţia Sa, că în anul 1982, Nicolae Bălan ar fi împlinit o sută de ani de la naştere. A afirmat că „unii oameni ar trebui să nu moară niciodată! A asigurat că, în istoria Bisericii Ortodoxe româneşti Mitropolitul Nicolae Bălan va trăi veşnic. Acum se va fi bucurînd" *(Alte file de calendar de inimă românească*, p. 85—89).

Referitor la umanismul Mitropolitului Nicolae Bălan, a se vedea ajutorul şi acţiunile salvatoare ce le-a întreprins în favoarea şi beneficiul evreilor, în timpul anilor de asuprire şi decimare legionară şi hitleristă antisemite (*ibid.*, p. 277). Problema este actuală.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie actualizează numele şi texte de ale Mitropolitului Nicolae Bălan cît mai des (vezi *Îndrumătorul bisericesc* pe anul de la Hristos 1991, p. 35, 187). I-a reînviat „Revista Teologică" — una din mîndriile Sibiului cultural şi a Mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan.

Pr. Gheorghe Cunescu

Însemnări, note, comentarii

Revista catolică „L'OSSERVATORE ROMANO" nr. 13 din 2 aprilie 1991, a publicat cuvîntarea papei IOAN Paul al II-lea adresată la 23 martie 1991 episcopilor greco-catolici români. În această cuvîntare — ce incită la o adevărată cruciadă a catolicismului împotriva ortodoxiei — suveranul pontif a făcut afirmații ce eludează adevărul istoric și pot avea urmări incalculabile pentru raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică. În contextul menționat, papa Ioan Paul al II-lea susține că: „Evanghelizarea în România a avut origine latină pînă în Evul Mediu tîrziu, atunci cînd teritoriile românești au căzut sub dominația bulgară și cînd s-a introdus limba slavă, cu ritul bizantin, ca limbă liturgică. Făcînd parte din Biserica bulgară, românii s-au simțit de fapt în orbita Bizanțului, deja separat de Roma.

Tentativele de a resuda vechea unitate nu au încetat de-a lungul secolelor, pînă la deplina stabilire a comuniunii, în timpul sinodului de la Alba Iulia din 7 octombrie 1698. Se știe că în cursul acestei adunări, Episcopul Atanasie, împreună cu 2270 de preoți, au făcut mărturisirea de credință catolică. Peste șapte ani, Biserica din România va celebra împreună cu Biserica universală a 300-a aniversare a acestui eveniment așa de fericit și binecuvîntat".

Fără a avea intenția de a polemiza, se cuvine ca pentru cei neavizați — incluzînd în această categorie și pe autorul afirmațiilor care generează aceste rînduri — să facem următoarele precizări:

— Creștinismul a fost cunoscut în Dacia încă din primele secole, la răspîndirea acestuia contribuind Sfîntul Apostol Andrei — prin propovăduirea pe care a făcut-o în Scythia Minor (Dobrogea de azi) —, coloniști, militari și negustori din cuprinsul Imperiului roman; din ale cărui granițe făceau parte teritorii situate în Apusul și în Răsăritul Europei, în Orientul Mijlociu și în Orientul Apropiat precum și în Nordul Africii;

— Evanghelizarea, cum era firesc, s-a făcut în limbile greacă — în Scythia Minor, unde existau cetățile grecești Tomis, Histria, Callatis — și latină, cuvintele de origine latină din terminologia noastră bisericească fiind o mărturie pentru încreștinarea și romanizarea concomitentă a populației geto-dace;

— La sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor în Transilvania existau formațiuni politice românești, pe lîngă fiecare conducător politic avîndu-și scaunul un episcop eparhiot, în cetățile Dăbîca, Biharea (unde abia în secolul al XI-a a fost creată o episcopie latină, în locul celei ortodoxe), Alba Iulia (unde a fost înființată, apoi, o episcopie catolică maghiară în locul celei ortodoxe) precum și în alte centre, fapt ce demonstrează existența creștinismului ortodox românesc în acea perioadă, supus presiunilor catolicizante, precum reiese din Vita Sancti Gerardi și din unele scrisori papale;

— Introducerea limbii slave și a ritului slav-bizantin s-a făcut pentru apărarea Ortodoxiei românești, agresate de prozelitismul catolic, Roma și Bizanțul disputîndu-și la vremea respectivă, sferele de influență din Europa centrală și sud-estică;

— Istoricul român Silviu Dragomir a demonstrat falsitatea „Cărții de mărturie" din 7 octombrie 1698, de pe care lipsește chiar semnătura mitropolitului Atanasie Anghel. Practicile iezuite sînt continuate și azi, după cum o dovedesc afirmațiile Sfîntului Părinte, pentru că pe acea mărturisire de credință sînt doar 37 de semnături, aparținînd protopopilor. *(Dar,* printr-o mișcare de veritabil prestidigitator, *sanctitatea sa* a scos din mîneca mantiei papale și a *transcris,* dintr-un condei, *un număr de 2 270 preoți).* Și toți aceștia ar fi făcut mărturisirea de credință într-un sobor care nu a avut loc la acea dată (A se vedea, pe larg, Silviu

Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697—1701)*, extras din „BOR" anul LXXX, 1962, nr. 9—10; Cluj, 1990, p. 24—54).

— Peste șapte ani doar Biserica Română unită cu Roma și Biserica Romano-Catolică vor serba cea de-a 300 aniversare a acestui eveniment. Biserica creștină — în totalitatea riturilor ei — este universală.

Încheiem aceste observații succinte cu concluziile Grupului de reflexie pentru înnoirea Bisericii, conform căruia, această declarație „anunță în fapt o nouă ofensivă de catolicizare a poporului român ortodox (și chiar mai mult, evanghelizarea românilor).

Evaluînd aceste declarații, în lumina datelor de care dispunem, în calitatea noastră de fii ai Bisericii Ortodoxe Române, dar și de fii ai Bisericii Universale, nu ne putem ascunde neliniștea față de perspectiva unui conflict interbisericesc, real, care n-ar face altceva decît să slăbească, sau să spulbere chiar, nădejdea în reconcilierea credincioșilor din ambele Biserici, ca și a unității conștiinței creștine în ansamblul ei. Din capul locului, Grupul de reflexie pentru înnoirea Bisericii remarcă *confuzia de planuri — teologic, juridic, istoric și politic*, prezentă în toate declarațiile cît și în formularea majorității punctelor de vedere afirmate" (România Liberă, nr. 406 din 25—26 mai 1991, p. 5).

În declarația Biroului de presă al Patriarhiei Române în legătură cu „*Escaladarea conflictului dintre ortodocși și catolici de ambele rituri". Un dialog care n-a început, un dialog care ar fi trebuit să continue. Dialogul între Biserici presupune dragoste frățească sinceră*", publicată în „România liberă" din 25—26 mai 1991, p. 5, se spune: „În concluzie, Biserica Ortodoxă Română nu este împotriva dialogului ci pentru el, dar îl condiționează de o schimbare de atitudine în practică a Vaticanului pe linia declarațiilor făcute în dialogul internațional cu Bisericile ortodoxe. Dialogul internațional trebuie însă pregătit acasă, pe plan local, între Bisericile Ortodoxă, Romano-Catolică și Greco-Catolică pentru că dialogul local nu poate fi despărțit de dialogul internațional deoarece nu există Biserică universală fără Biserici locale concrete. Credincioșii sînt liberi să-și aleagă credința și Biserica. Lăcașurile de cult le aparțin în întregime și doar ei înșiși, ca proprietari, sînt competenți să decidă asupra lor. Ierarhia bisericească și Statul nu au nici un drept de decizie asupra patrimoniului parohiilor. Problemele de orice natură ar fi, se pot rezolva, în primul rînd la nivel local, în parohii, prin consultarea tuturor credincioșilor. Totuși, păstorii sufletești, preoții și ierarhii au nevoie, în viitor, de mai multe consultări și întruniri pentru a ieși din impasul actual".

În perioada 13—22 mai a.c. un grup de călugări atoniți, conduși de P. C. Arhim. Alexios, starețul mînăstirii Xenofon din Sfîntul Munte, a efectuat un pelerinaj la mînăstirile din Moldova. În interviul pe care l-a acordat ziarului „Vestitorul Ortodoxie Românești", P. C. Sa, impresionat de cele văzute, a declarat, între altele: „Mi s-a întărit convingerea că mînăstirile, în toate Bisericile ortodoxe, sînt plămînii spirituali ai acestor Biserici. Un motiv în plus să luptăm pentru revigorarea continuă a monahismului". În catedrala din Iași a vorbit creștinilor despre pericolul pe care-l reprezintă „pseudo-evangheliștii veniți din lumea occidentală să creștineze un popor creștin de două mii de ani și cu o tradiție puternică a țării credinței sale peste veacuri, sute de mînăstiri și biserici vechi, o istorie bisericească extraordinar de bogată, dar mai ales o spiritualitate creștină autentică, profund înrădăcinată în viața și sufletele românilor!" A vorbit „sutelor de credincioși creștini care umpleau catedrala din Iași despre pericolul acestor „lupi răpitori" și despre nevoia să păstrăm cu hotărîre credința și tradițiile noastre. Este unul din cele mai mari pericole ale timpurilor noastre. Conducerea bisericească, ierarhii, preoții, cu toții trebuie să fim treji și să ne împotrivim cu multă fermitate acestor campanii pregătite cu minuțiozitate și care vizează cu deosebire credincioșii noștri ortodocși". Prea Cuvioșia sa a avut trei „mici nelămuriri:

a) viața de obște cîștigă tot mai mult teren, toate cele douăzeci de mînăstiri mari atonite revenind la viețuirea de obște și simțind binefacerile duhovnicești ale acesteia;

b) surprinde faptul că monahii români se împărtășesc o dată pe lună sau chiar la patruzeci de zile, după ce postesc o săptămînă fără ulei, pe cînd călugării

atoniţi se împărtăşesc cel puţin o dată pe săptămînă sau chiar de două ori, cu cel puţin o zi de post fără ulei înainte". A rămas surprins şi de faptul că credincioşii nu se împărtăşesc la Sfînta Liturghie, fapt pentru care „săvîrşirea Sfintei Liturghii, fără ca la sfîrşit să se împărtăşească cineva este o neplinătate".

c) nevoia canonizării sfinţilor locali, pentru care trebuie să ne facem datoria să-i căutăm şi să-i recunoaştem ca atare după rînduiala Bisericii noastre."

În acest an domnul profesor Alexandru Elian a fost ales membru al Academiei Române. Domnia sa s-a născut la 27 octombrie 1910 la Bucureşti. Studiile secundare şi superioare le-a făcut la Bucureşti, în anul 1938 încununîndu-le cu titlul de doctor în litere. A fost, de-a lungul vremii, asistent la catedra de bizantinologie a Facultăţii de istorie (1936—1940) şi bibliotecar la Biblioteca Academiei (1936—1956), profesor la Şcoala superioară de arhivistică (1937—1948), profesor la Facultatea de istorie (1949—1952), cercetător ştiinţific principal, şeful secţiei de istorie universală la Institutul de istorie „N. Iorga" (1956—1968), profesor la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

Personalitate complexă, eruditul savant este „expresia cea mai strălucită a spiritului — dacă nu a şcolii — lui Demostene Russo". El „întruchipează acea rigoare a demersului de cercetare, care tinde spre exhaustiv în informaţie şi definitiv în încheieri. Personalitatea sa ştiinţifică se înfăţişează ca o întrupare a virtuţilor umanismului renascentist: larg orizont de cultură şi acut spirit critic. În problematica abordată de Alexandru Elian se disting două mari direcţii: în cea dintîi — relaţiile Ţărilor române cu Bizanţul. În cea de a doua direcţie a preocupărilor sale — istoria culturii româneşti medievale. Alexandru Elian a adus o solidă pregătire filosofică prin care a deschis perspective noi în analiza fenomenului cultural (cf. *Enciclopedia istoriografiei româneşti,* Bucureşti, 1978, p. 137—138).

Preţuit în străinătate pentru contribuţia în domeniul bizantinologiei, Academia Română îl aşază în rîndul personalităţilor marcante ale poporului român.

În editura HARISMA a fost reeditată, de curînd, lucrarea părintelui profesor Constantin Galeriu, „Jertfă şi răscumpărare", prezentată ca teză de doctorat în teologie în anul 1973. În partea întîi, intitulată „Premisele jertfei şi răscumpărării", autorul tratează despre: „Fundamentarea jertfei", „Creaţia ca dar şi jertfă", „Căderea lui Adam din sfera valorilor şi aspiraţia după refacerea unităţii pierdute". Partea a doua — Plinirea jertfei şi răscumpărării în Iisus Hristos — cuprinde capitolele: „Darul întrupării", „Răscumpărarea ca jertfă" şi Jertfa şi învierea în viaţa Bisericii". Este o reeditare aşteptată şi primită cu interes de preoţi, intelectuali şi credincioşii Bisericii noastre ortodoxe.

În colecţiile HARISMA vor apărea:

ASCETICA

Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut;* Nicodim Aghioritul, *Paza celor cinci simţuri;* Sfinţii Părinţi, *Filocalia* vol. XII — trad. şi note Pr. Prof. D. Stăniloae; Sfinţii Părinţi, *Filocalia,* vol. I, II, III, IV — trad. şi note Pr. Prof. D. Stăniloae; Arhimandrit Sofronie, *Fericirea de a cunoaşte calea;* Monahii Lavrei Valaam, *Despre Rugăciunea lui Iisus* (vol. I, II)

MĂRTURISITORI

Petre Ţuţea, *Mărturisiri* 1990—1991
xxx, Piaţa Universităţii.

PREDICI

Păr. Constantin Galeriu, *Predici* (vol. I, II, III)

TEOLOGICĂ

Pr. Constantin Galeriu, *Vocaţia pascală a făpturii*; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului:* Vladimir Lossky, *Eseu asupra teologiei mistice a Bisericii Răsăritului;* Alexandru Schmemann, *Euharistia;* Christoph Schönborn, *Icoana lui Hristos;*

PSALM

Nichita Stănescu, *Nichita cu viii şi morţii laolaltă* (selecţie); Adrian Popescu, *Lauda făpturilor;*

ESEU TEOLOGIC

Pr. Ioan Buga, *Introducere la secolul XXI;* N. Berdiaev, *Pentru un nou Ev Mediu;* Paul Evdokimov, *Gogol și Dostoievski;* Michel Quenot, *Icoana, fereastra spre absolut;* Paul Claudel, *Un poet privește Crucea.*

CATEHEZĂ

xxx, *Dumnezeu este viu* (Catehism); Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Sorin Dumitrescu și alții, *Dialoguri de seară cu Părintele Galeriu.*

Diacon P. Cherescu

EPISCOPUL MARTIR NICOLAE POPOVICI

EPISTOLAR

Zilele trecute am descoperit la părintele Jivoin Forga, de la Catedrala din Timişoara, o grămadă de 68 scrisori, de la episcopul martir Dr. Nicolae Popovici. Bine păstrate, clasate după zile, luni şi ani şi numerotate de la 1 la 68, scrisorile mi-au fost oferite cu multă bunăvoinţă spre lectură. Citindu-le cu atenţie, am constatat că cele 68 de scrisori sînt adevărate epistole pastorale. Ele cuprind însemnări despre cele trăite de episcopul Popovici cu domiciliul forţat la Mănăstirea Cheia timp de 10 ani. Găsim în scrisori conversaţii purtate cu părintele Forga despre problemele vieţii; în ele se evocă fapte concrete, expuneri pozitive ale învăţăturii de credinţă, făcute cu dibăcia Teologului iscusit şi scrise din iubirea cea către Dumnezeu.

Episcopul Popovici a plătit scump îndrăzneala de a fi demn. Existenţa i-a fost ameninţată pentru că a fost patriot devotat şi creştin sincer. Izgonit din scaunul episcopal de la Oradea, uitat de prieteni şi urmărit de duşmani, a fost obligat să-şi fixeze domiciliul în vîrf de munte la o altitudine îndepărtată de cei dragi ai lui. Aici numai două persoane din familia lui aveau îngăduinţa să-l vadă, din cînd în cînd. Nici a-i scrie nu le era îngăduit o vreme, iar scrisorile lui erau citite mai înainte de destinatari de către alţii.

Atmosfera paşnică şi liniştitoare a naturii s-a îngemănat cu firea echilibrată şi blîndeţea apostolică a exilatului, dar cei ce rînduiau destinele noastre au rînduit o pază care să împiedice tot ce e plăcut şi bine.

Descriind atmosfera de la Cheia, episcopul surghiunit mărturiseşte în scrisoarea sa din 8.VI.1951: «*„Pe zi ce trece situaţia mea se înrăutăţeşte. Inspecţiile şi controalele se ţin lanţ. Iar în timpul din urmă am prins zvonul că ar fi vorba de o schimbare a domiciliului meu la un schit cu condiţii şi mai reduse de viaţă. Abia am reuşit să-mi înjghebez viaţa mea aici şi vrăjmaşii mei se gîndesc la o mutare. Dacă se va porunci voi face şi pe aceasta, căci eu bine ştiu că nu avem aici cetate stătătoare şi că patria noastră adevărată şi definitivă e sus în ceruri, unde Domnul s-a înălţat cu mărire, înaintemergător pentru noi, făcîndu-se. Mai presus de vexaţiuni şi frămîntări rămîne conştiinţa mea creştină, consecventă cu ea însăşi şi cu înfricoşatele juruinţe pe care le-am făcut în faţa altarului acum 15 ani cînd la praznicul de lumină al Rusaliilor am primit darul arhieriei. Pe măsură ce se prăpădeşte omul cel dinafară, creşte şi se întăreşte omul cel dinlăuntru, după chipul şi asemănarea lui Hristos, Domnul. Omul cel din afară e al vremelniciei. Cel dinlăuntru e al veşniciei. Şi eu nu caut decît pe cel al veşniciei, căci numai el e cu adevărat bun şi plin de fericire negrăită“*» scria episcopul surghiunit în a 5-a sa epistolă, adresată părintelui Forga de la Buziaş.

Şubrezită de izolare, agitată de ziua de mîine, sănătatea i s-a cam diluat. Febra şi uneori tensiunea poate au fost expresia unei insuficienţe... I-a fost indicată staţiunea balneară cu ape minerale carbogazoase de la Buziaş. După îndelungate aşteptări şi după numeroase cereri obţine aprobarea de a schimba vîrful munţilor cu şesul bănăţean şi cu apele tămăduitoare de la Buziaş. Dar nici aici nu era lăsat în pace.

„Astfel începînd cu luna ianuarie 1955 s-a deschis pe o dublă cale, civilă şi eclesiastică, problema comportării mele la Buziaş. Mi s-au adus acuze foarte grave, fireşte toate neîntemeiate, şi pe baza lor s-au tras concluzii foarte inexacte la adresa mea.

S-au trimis note informative inexacte şi s-a format un dosar nou şi serios. Mi se cerea justificarea conduitei mele... Dacă am putut înţelege erorile şi greşelile organelor de stat, inexact formulate, nu am putut şi nu pot înţelege demersurile şi

arătările ce s-au făcut împotriva mea pe linia bisericească. „Pieirea ta prin tine însuţi" zice o vorbă. Am lămurit cel mai înalt for al nostru şi s-a închis chestiunea".

„Ştii foarte bine, scria părintelui Forga, cît de retrasă mi-a fost viaţa acolo (la Buziaş) şi totuşi s-au născocit atîtea minciuni grosolane la adresa mea. Adevărul şi din mormînt iese afară, iar minciuna oricît de împopoţonată ar fi, şi oricine ar fi cel ce o susţine, tot în groapa pieirii ruşinoase se va prăbuşi. Mari racile stau acum în sufletul unor oameni. Trebuie chirurgi energici şi necruţători şi poate că Dumnezeu îi va trimite la ceasul oportun..." cum citim în epistola a 29-a din 12.IV.1955: *„Ştiu foarte precis,* scria episcopul, *că există o oficină de unde se trimit cu regularitate cele mai alarmante ştiri cu privire la viaţa mea. Toate urmărind un singur scop: distrugerea mea morală şi zdrobirea stimei şi iubirii şi a încrederii pe care lumea o are în mine, datorită muncii plină de jertfelnicie pe care am realizat-o în timpul cînd am purtat răspunderi bisericeşti. Eu sînt foarte liniştit. Ţintele vieţii mele sînt precise. Drumurile sînt croite pînă la capăt. Abatere de la ele nu există cu nici un preţ. Un lucru e de mirare. Astăzi nu stau în calea nimănui. Nu rîvnesc situaţia nimănui, sînt retras în creieri de munţi şi în sărăcie şi totuşi nu încap de mine, se împiedică mereu de mine, se ocupă cu o perseverenţă vrednică de lucruri mai bune, de persoana mea retrasă de pe arena publică, în anonimat. De ce?... Mai curînd s-au mai tîrziu trebuie să se dea biruiţi duşmanii mei de moarte, pentru că le va fi imposibil să zdrobească ceea ce eu am clădit, cu darul lui Dumnezeu spre slava lui Dumnezeu, în condiţiile zecilor de mii de fraţi ai mei. Nu am făcut lucru omenesc, ci dumnezeiesc şi cine ar îndrăzni să se facă luptător cu Dumnezeu...".*

Ceea ce scria e pur şi simplu adevărat: *„Arhieria nu este parvenire, arhieria nu-i căpătuială, arhieria nu-i tihnă şi linişte. Ea este dăruire de sine, jertfă, răstignire, pentru Biserica, mireasa lui Hristos".*

Supraveghiat aspru abia după 4 ani a reuşit să obţină o învoire de a-şi vizita părinţii în satul natal Biertan. Epistola a 20-a din 18.IV.1954, rămîne mărturie peste veacuri despre valoarea de a fi liber: *„Mulţumesc lui Dumnezeu că după 4 ani de surghiun mi-a hărăzit bucuria de a mai revedea odată părinţii octogenari, pe baza unor aprobări speciale. Cuvintele sînt neputincioase să exprime tăria şi adîncimea bucuriei noastre reciproce".*

În viaţa episcopului Nicolae, implicarea preotului Forga a fost o apariţie unică. Cazul constituie un fel apax-legomenon, căci îndrăzneţul discipol s-a pus cu tot riscul în slujba distinsului său dascăl: vizitîndu-l la Cheia şi ajutîndu-l masiv.

„Mă gîndesc cu mulţumită şi recunoştinţă la toată bunăvoinţa şi osteneala frăţiei tale, a doamnei şi a băieţilor faţă de mine. Bunul Dumnezeu să-ţi răsplătească însutit", scria episcopul Popovici părintelui Forga.

Episcopul avea însă convingerea şi apoi informaţia că eminentul său discipol este împreună pătimitor cu dînsul şi inspirat de atitudinea dîrză a binefăcătorului său, vorbind, în general şi impersonal despre caracter scria în epistola a 11-a din 20.V.1953:

„E mare lucru să fii om de caracter. E greu lucru să fii devotat pînă la moarte lui Hristos. E mare lucru şi minunat foarte să duci cu tine şi prin tine şi pe alţii la biruinţa finală"...

În scrisoarea a 26-a din 6.XI.1954 cugetînd despre principiul energetic al virtuţilor scria: *„Răbdarea este una dintre virtuţile cele mai des pomenite în Sfînta Scriptură şi pe bună dreptate. Valoarea şi importanţa ei sînt deosebit de mari în procesul de formare a caracterului. Numai cine-i răbdător are în mîna sa cheia izbînzilor mari şi a biruinţei decisive".*

Ştirea că la Buziaş s-a organizat un concert de colinde de Crăciunul anului 1954 i-a ocazionat aprecierea: *„Îmi închipui uşor cîtă bucurie şi mîngîiere se revarsă în sufletele credincioşilor prin colinde, care fac parte integrantă din toată lumea de gîndire şi simţire a praznicului naşterii Domnului"* (Epistola a 27-a din 9.I.1955).

Referindu-se la un alt aspect al serviciilor religioase, de la Buziaş, episcopul scria:

„Nu mă miră faptul că acatistele au ajuns o slujbă atît de iubită şi dorită. Fondul de doctrină şi simţire lucrează irezistibil asupra sufletului omenesc. Şi cine ştie acest lucru, poate face din el unul dintre cele mai eficace mijloace de pastora-

ție, de adîncime. De aceea continuați cu ele cu toată evlavia și roadele se vor vedea din ce în ce mai multe și mai frumoase" (Epistola a 4-a din 10.IV.1951).

Aparte trebuie să spun că scrisorile sale exprimau, atît prin conținut cît și prin forma lor, pe omul exigent. În fiecare din scrisori trimitea cîte un gînd bun celor din Buziaș. În scrisul său exprima totdeauna sentimentele sale patriotice, împletite cu setea de depășire a insuficiențelor dintre noi și de ridicare din lumea relativității spre zările desăvîrșirii. Și numeroși au fost adresanții săi precum mulți au fost și prietenii apropiați ai familiei Forga, căruia scriindu-i zicea: *„Salută pe iubitul nostru profesor și pe medicul meu cardiolog. De asemenea, te rog, transmite urările mele cele mai cordiale, D-lui Dr. Ciurcin, unchiului său octogenar* (pr. Ciocoi), *păr. Goția și păr. Foale, doamnei și scumpilor copilași Nelu și Voicu. Bucurie și nădejde creștinească tuturor"*.

Ziua de 17.VIII.1960 i-a fost începutul sfîrșitului. Aflîndu-se la Buziaș pentru tratament s-a despărțit de fiul său spiritual Forga — cu lacrimi în ochi și cu vorbele: *„Plec părinte Forga, nu ne mai vedem"*. Și într-adevăr o semiparalizie l-a mutat cu trupul la Biertan și l-a adăugat la părinții, moșii și strămoșii săi.

Episcopul Popovici avea multă credință și multă nădejde într-un viitor pe care oamenii îl vor cuceri, pentru că este universal necesar.

Iată pentru ce considerăm că a fost un om spre tot lucrul bun gătit și ar fi putut avea un rol nu de minimă importanță în evoluția ortodoxiei românești.

Am scris aceste cuvinte din iubire către episcopul Nicolae Popovici, pentru încercarea lui de a da vieții alt înțeles decît acela pe care l-au dat unii oameni prin ciudatele teorii inventate.

Pr. prof. Nicolae Neaga

Wolfgang Raible, CHRISTLICHES ETHOS UND GOTTESDIENSTLICHE VERKÜNDIGUNG: ÜBERLEGUNGEN ZUM SELBSTVERSTÄNDNIS ETISCHER PREDIGT. VERLAG PETER LANG, FRANKFURT AM MAIN 1989, p. 448 (Ethosul creştin şi propovăduirea din cadrul cultului divin: Reflecţii la buna înţelegere a predicii morale).

Cartea ce ne propunem să o prezentăm este volumul 377, seria XXIII din colecţia „Scrieri europene universitare". Autorul acestei lucrări este Doctor în teologie romano-catolică al Universităţii din Tübingen.

Una dintre preocupările prioritare şi constante ale propovăduirii bisericeşti o constituie viaţa morală a obştei creştine. În sens larg orice predică patristică sau post-patristică are în finalul ei o parte morală, de îndemn sau sfătuire pentru trăirea mesajului evanghelic. În acest sens se poate afirma că propovăduirea este mijlocul cel mai important pentru transpunerea doctrinei în viaţă, este instrumentul de implantare a doctrinei în viaţa religios-morală a credinciosului. Mulţi creştini aşteaptă astăzi — în societatea noastră impregnată de pluralism ideologic şi etic — de la propovăduirea din cadrul cultului divin temeinice şi solide orientări de lucrare şi comportare pentru viaţa lor cotidiană. Cum poate predicatorul să împlinească aceste îndreptăţite aşteptări şi să medieze normele şi valorile creştine fără a cădea în stilul „predicii morale" care tutelează şi care intimidează?

În lucrarea prezentă autorul încearcă, pe temeiul noilor cunoştinţe exegetice, etic-teologice şi omiletice, să demonstreze că predica morală trebuie să fie posibilă şi astăzi, căci ea este conformă cu duhul Sfintei Scripturi, cu spiritul realităţii şi cu orientarea ascultătorilor.

Cartea este structurată în trei părţi. Prima parte este intitulată: *„Predica etică şi provocările situaţiei prezente"* (p. 20—59).

Necesitatea predicii etice este fundamentală, aceasta se întemeiază pe tridimensionalitatea morală a vieţii umane, a credinţei creştine şi a predicii bisericeşti.

Predica etică are specială urgenţă în societatea de astăzi căci există o acută trebuinţă de orientare în lumea contemporană (p. 33 u) şi practicarea vieţii creştine este acces spre credinţa cea adevărată. Predica morală are astăzi diferite dificultăţi. Procesul dezvoltării sociale şi istoric-spiritual al timpului nostru a adus cu sine o situaţie nouă, care este fără o orientare etică constantă: cu cît se întîlnesc într-o societate pluralistă mai multe sisteme, cu atît mai greu va fi pentru aceasta să-şi găsească identitatea sa personală (p. 41).

Există o importantă responsabilitate teologică în legătură cu predica etică (p. 53—59). Se doreşte ca predicatorul să se îndrepte şi să folosească propovăduirea care convinge, care se întemeiază pe impulsul moral al revelaţiei făcute de Hristos-Domnul, şi care ţine seama în acelaşi timp de condiţiile reale ale situaţiei actuale.

„Structura fundamentală a ethosului creştin condiţionează sau face necesară structura predicii etice, respectiv forma propovăduirii etice este înaintea acestor structuri de bază justificabilă" (p. 54). În acest sens „Ethosul creştin este un concept comun al vieţii creştine, aceasta se realizează în atitudini unitare şi acţiuni de bază — posibile prin Dumnezeu, aşezate pe cea mai mare dreptate, luate în

liberă hotărîre, întemeiate pe experiență, responsabile înaintea rațiunii și purtate prin comunitatea eclesială. Și o predică etică, care se orientează la aceste destinații, se poate înțelege ca o acceptare a posibilității, ajutor spre orientare, conducere spre libertate, cuvînt spre viață, efort spre înțelegere și dar al comuniunii" (p. 55).

Partea a doua a lucrării este cea mai extinsă (p. 60—307) și mai importantă. Aici sînt prezentate structurile fundamentale ale ethosului creștin și importanța lor pentru predica etică. Considerațiile și precizările care constituie această parte se structurează în șase capitole.

I. Dimensiunea mîntuitoare a ethosului creștin — predica etică ca ardere a posibilității de lucrare. Predica etică dorește înțelegerea teologică potrivit Evangheliei Domnului, ca oamenii să poată să rețină și să devină mereu mai umani. Reflecția credinței creștine vede în această „posibilitate a lucrării" nu numai o realizare omenească, ci întotdeauna, de asemenea, darul divin (63).

Se poate constata un vădit protest împotriva unei predici care reduce sau simplifică creștinismul la împlinirea obligațiilor morale (p. 64), protest împotriva predicii care desparte promisiunea mîntuirii făcută de Dumnezeu și lucrarea omenească. Între promisiunea harului divin și exigența lucrării omenești există o complementaritate.

Predica etică trebuie să izvorască din speranța omului, în vinovăție și refuzul de a putea să repete drumul păcatului. Predica morală trebuie să fie un fericit și fecund prilej de îmbărbătare, încurajare spre o autentică nădejde creștină.

Propovăduirea împărăției lui Dumnezeu făcută de Mîntuitorul Hristos este centru și cuprins general al întregii Sale predici. Aceasta nu mai este ceva care se apropie — ca în predica Sf. Ioan Botezătorul — ci este o realitate care începe (p. 73). Aceasta este: „als unverfügbares Geschenk, gegenwärtiges Geschehen". Căci „Iisus înțelege pocăința ca hotărîre fundamentală spre primirea darului mîntuirii" (p. 77).

Postulatul unei predici etice, care se înțelege ca aderare a posibilității de a face ceva bun, își găsește fundamentarea sa biblică în prescripțiile morale date de Hristos-Domnul și în propovăduirea morală a Sf. Ap. Pavel.

Ethosul creștin poate să fie mijlocit adecvat numai ca îmbinare care devine împreună complementară și care îndreptează din îmbărbătare și exigență (Fuchs, Von Gott predigen, in Gottesdienst und Predigt, 1983, nr. 1, p. 62). În reprezentarea acestui scop converg observații exegetice, reflecții teologic-etice și considerații omiletice.

Constatarea — ethosul creștin este ethos al mîntuirii — și exigența sa poate de aceea numai în unitate cu consolarea să fie mai departe dată. Ce pot creștinii în credința în Dumnezeu să facă, aceasta trebuie ei — în credință să fie liberi la aceasta — în virtutea experiențelor lor și prin reflecțiile descoperite din aceste experiențe, să fie formulate în norme practicabile, încercate sau verificate în comunități eclesiale și realizate în hotărîre liberă (p. 105).

II. Caracterul dinamic al ethosului creștin — predica etică ca ajutor spre orientare

„Predica etică se cuvine să provină din nădejdea omului pentru ca să vină hotărîrea sa în orientarea dreptei situații într-o lume de viață care devine mereu mai complexă" (p. 111). Aceasta trebuie să ofere nu mici prescripții și rețete, ci mari și ample perspective care din ce în ce sînt mai mult concretizate, corespunzător caracterului dinamic al ethosului divin. În conformitate cu cuvintele Scripturii ascultătorii predicii pot să se angajeze pe principiile sau perspectivele care sînt hotărîtoare ca iubirea sau dreptatea. Predica etică cheamă ascultătorii la urmarea lui Hristos (p. 127). Predicatorul poate să invite ascultătorii predicilor sale la cunoașterea responsabilității omului în noul cuprins al perspectivei etice și astfel se participă la acest proces în mod creator. El va folosi șansa modelelor morale pentru ca să omogenizeze și să ajute comunității la rezidirea competenței morale și să evite neînțelegerea moralei creștine (p. 138). Ascultătorul predicii etice va fi cuprins în procesul găsirii normelor de viață. În acest sens predicarea cuvîntului divin este un act dialogic.

Cea dintîi menire a predicii morale constă în aceea de a trezi interesul ascultătorilor pentru o viață creștină și nu de a descrie în mod amănunțit ce trebuie să facă creștinul.

III. Structura hotărîtoare a ethosului creștin — predica etică ca o călăuzire spre libertate. În ultimul timp s-a creat o imagine deformată a ceea ce reprezintă predica morală. Se protestează împotriva unei predici morale care restrînge sau anulează libertatea omului și care consideră pe ascultător lipsit de orice proprie decizie în domeniul moral.

„Predica etică devine călăuză spre libertate, cînd ea conduce ascultătorii solidari și întreaga comunitate parohială la o hotărîre majoră pentru drumul lor concret în urmarea lui Hristos. Pentru aceasta va fi această predică în primul rînd ajutor spre formarea conștiinței, la reconstruirea competenței morale și nu o pretenție la supunere sau ascultare. Recomandînd și invitînd trebuie ca să arate posibilitățile, cum poate să izbutească lucrarea creștină. Predicatorul are îndatorirea să vorbească înainte de toate pozitiv despre șansele existenței creștine și nu să avertizeze negativ punînd granițe înaintea păcatelor (p. 152).

IV. Dimensiunea experienței ethosului creștin — predică etică ca un cuvînt spre viață. Predica etică devine cuvînt spre viață cînd ea s-a făcut apropiată, intimă cu condițiile vieții, problemele și grijile cotidiene ale enoriașilor. Ascultătorii predicii trebuie să simtă că întrebările lor au în gîndirea predicatorului un loc și formează temeiul propovăduirii sale. Predicatorul va încerca mai întîi să aducă spre reprezentare lumea ascultătorilor predicii așa, că este posibil o identificare a acestora cu cele spuse în predică. Prin aceasta va explica realitatea vieții lor pe care o va cerceta în impulsurile morale existente și posibilitățile de lucrare. Și în final va confrunta ascultătorii predicilor sale cu noile experiențe pentru ca să extindă raportul conduitei lor și al competenței lucrării (p. 195).

În comparație cu stilul folosirii parabolelor și a povestirii de către Iisus propovăduirea paulină este mai curînd directă, apelativă sau argumentativă. Sf. Ap. Pavel încearcă să găsească pentru toate problemele și situațiile comunității creștine soluții reale, practicabile. De pildă I Cor. 8—10 dezbate problema cărnurilor aduse ca jertfă idolilor sau despre legea mîncărurilor iudaice (Rom. 14, 3).

Predica Mîntuitorului Iisus a fost și este un „cuvînt spre viață" fiindcă ea a crescut din experiența personală, din surprinderea realității, fiindcă ea se întemeiază pe prețuirea experienței acumulate a poporului ales și s-a înțeles prin povestiri ilustrative să stimuleze capabilitatea de viață a ascultătorilor și prin aceasta să determine o examinare a comportărilor de pînă atunci și la o nouă orientare (p. 204).

În ultimii ani Teologia morală ca și Omiletica au căutat și au aflat profunde legături cu diferite științe umaniste. Prin faptul că s-au folosit cunoștințe practice ale științelor umaniste și prin integrarea metodelor lor omiletice a beneficiat o privire de ansamblu în spațiul vieții ascultătorului și a predicatorului. Omiletica încearcă în reflecții ermeneutice să precizeze mai exact raporturile de armonie dintre vestea cea bună și situația contemporană. Căci predica de azi trebuie să se ancoreze adînc în realitatea vieții.

V. Caracterul rațional al ethosului creștin — predica etică ca strădanie la înțelegere.

Dacă în deceniile trecute oamenii primeau și acceptau fără alte întrebări ceea ce cerea autoritatea bisericească sau laică se pretinde astăzi dreptul ca ascultătorul însuși să examineze dacă cerințele puse sînt posibile și raționale. Predica etică trebuie să izvorască din speranța omului, să primească orientările lucrării, care sînt în fața rațiunii responsabile mai departe accesibile examinării.

Sf. Ap. Pavel își întemeiază propovăduirea sa nu cu un simplu apel, ci încearcă să facă poziția sa înțeleasă cînd aceasta ia poziție la problemele concrete ale practicării credinței creștine (p. 247). O asemenea fundamentare rațională întîlnită în propovăduirea Mîntuitorului și a Sf. Ap. Pavel este o mărturie puternică pentru vocația de astăzi a propovăduirii, care să conducă la un credibil sau plauzibil dialog cu ascultătorii.

Concomitent cu creşterea complexităţi relaţiilor vieţii umane cresc de asemenea exigenţele pentru propovăduirea Bisericii. Cu cît mai mult se cunosc legile structurii vieţii, cu cît mai mult este solicitată responsabilitatea pentru structura vieţii sale însuşi să întreprindă, cu atît mai puţin se poate dispensa predica etică de aceasta, să facă înţelese orientările lucrării oferite şi să le întemeieze pe argumente.

Ascultătorul de azi al predicii vrea să înţeleagă mai mult din viaţa sa, el doreşte să ştie cum trebuie el să se comporte şi spre ce să se orienteze. Fericitul Augustin cuprinde posibilităţile comunicării predicii în aceste trei cuvinte: docere, delectare şi movere. Predica are menirea de a asigura sensul vieţii prin stimularea sentimentului, de a oferi o orientare minţii prin învăţătură şi de a determina voinţa la o hotărîre (p. 270).

Predica trebuie concepută ca un proces al învăţării. Nu trebuie văzută o contradicţie între trăirea autentic creştină şi comportamentul raţional uman.

VI. Structura comunitară a ethosului creştin — predica etică ca propunere a comuniunii (p. 278—307).

Ethosul creştin trebuie să fie înţeles în mod fiinţial ca ethos al comunităţii. Practicarea vieţii moral-creştine se întemeiază pe comuniunea credincioşilor. Ethosul creştin este în acelaşi timp ethos adevărat uman şi pentru aceasta este comunicabil. În acest sens trebuie să fie înţeles şi principial recunoscut şi de către necreştini. Ethosul care a fost propovăduit de Hristos-Domnul trebuie să fie înţeles în comuniune.

Într-un timp în care credinţa creştină şi viaţa creştină nu pot fi revendicate în faţa credibilităţii sociale şi în care întrebările religioase şi etice sînt reduse la sfera privată, este de nerenunţat de a folosi şi propovăduirea bisericească credincioşilor din parohie ca o structură plauzibilă şi de a o oferi ca propriu mod de viaţă. Parohia este locul unde trebuie să se concretizeze astăzi vestea iubirii creştine. Misiunea sau vocaţia predicii etice este de a însoţi procesul învăţării şi căutării şi de a sensibiliza comunitatea creştină la o responsabilitate care se cuvine, ca un întreg pentru prezenţa valorii şi vieţii creştine în societate.

Partea a treia a lucrării este o parte practică prin care autorul încearcă, după argumentaţia teoretică de pînă aici, să prezinte o înţelegere firească a predicii etice prin intermediul unor modele concrete.

Propovăduirea creştină nu se poate dispensa de predica etică, căci prin aceasta oamenii pot fi povăţuiţi la o vieţuire morală. Predica etică trebuie înţeleasă ca promisiune a posibilităţilor, ca ajutor spre orientare, ca însoţire spre libertate, ca un cuvînt spre viaţă, ca strădanie la hotărîrea spre cele bune şi ca dăruire a comuniunii.

Drept epilog al acestei lucrări sînt prezentate şase modele de predici etice urmate de cîte un scurt comentar. W. Raible precizează că aceste predici trebuie înţelese ca nişte paradigme. Fiecare model este coordonat şi corespunde cîte unui capitol din partea a doua a lucrării.

Prima este întemeiată pe fragmentul din predica de pe munte (Mat. 5, 13—16) în care Mîntuitorul a descoperit că ucenicii şi cei care îi vor purta numele în istorie şi vor trăi după învăţătura Lui vor fi asemenea luminii, sării sau cetăţii care stă pe vîrful de munte. Cînd noi credem făgăduinţei făcute de Hristos-Domnul, apoi noi vom activa ca o comunitate în anturajul nostru, vom fi dătători de sens în viaţă, vom da existenţei un „gust plăcut şi necesar". Adeseori noi în loc să primim cuvîntul Evangheliei aşa cum a fost rostit de Hristos şi să rînduim viaţa noastră după acest cuvînt, am vrea să schimbăm semnificaţia Evangheliei după viaţa noastră (p. 316).

În cea de-a doua predică tratează primirea şi păstrarea adevărului şi exigenţele lui Iisus. Preţul adevărului este foarte mare. În schimbul adevărului trebuie să se plătească uneori cu pierderea liniştii şi a păcii externe şi lăuntrice sau chiar cu cealaltă parte a vieţii pămînteşti. Hristos este adevărul, El ne-a revelat adevărul deplin. Adevărul lui Iisus ne cere o nouă optică, o nouă direcţie de privire sau perspectivă. Adevărul descoperit de Mîntuitorul ne cere ca noi să încetăm cu o viaţă dusă în păcat.

În următoarea predică se oprește asupra exigenței lui Dumnezeu și libertatea omului (Mat. 10, 7—16). Evanghelia este asemenea unei partituri, iar oamenii care primesc cuvîntul Evangheliei sînt ca o muzică răsunătoare sau ca o armonie.

Urmează o predică rostită cu ocazia zilei mondiale a mijloacelor de comunicare socială din 1988, cu tema „Socrate și mass-media".

A cincea cuvîntare etică sub titlul „Provocare la gîndire și ajutor", expune cîteva reflecții creștine pe marginea unei grave probleme de azi: boala SIDA. Aceasta este o boală ucigătoare, o pedeapsă sau biciuire din partea lui Dumnezeu. La adevărata umanitate aparține respectul pentru demnitatea altuia, solidaritatea cu cei bolnavi, fără ca pentru vinovăția lor să se întrebe. Prin lucrarea noastră bolnavii și suferinzii pot să audă și să cunoască astăzi pe Dumnezeu, Cel care ne iubește.

În ultima predică autorul tratează despre dimensiunea diaconală a vieții noastre creștine. Creștinul și comunitatea bisericească în general trebuie să slujească semenilor și societății. Aici sînt redate cîteva realități de slujire a oamenilor de către Biserica din America Latină. Evanghelia trebuie să fie vestită prin cuvînt dar și prin fapte vii.

În continuare se află un extraordinar de bogat aparat critic p. 351—419. Notele bibliografice sînt numerotate pe capitole fapt ce nu este deloc practic pentru cititor.

Lucrările bibliografice sînt structurate în patru grupe: 1. Antropologie, etică și Teologie etică; 2. Teologie practică, Omiletică și Pedagogie religioasă; 3. Literatură exegetică și 4. Literatură suplimentară și volume comune.

*

Necesitatea și însemnătatea predicii morale decurge din următoarele adevăruri:

Mîntuirea este posibil să o dobîndim nu doar prin faptul că credem în Dumnezeu, ci și întrucît ne modelăm viața după normele morale pe care Dumnezeu ni le-a descoperit prin Revelație. În împărăția cerurilor vor intra nu cei ce vor zice „Doamne, Doamne, ci cei care vor face voia lui Dumnezeu" (Mat. 7, 21).

Formarea caracterului moral-creștin este o vocație a propovăduirii bisericești, căci comandamentele învățăturilor morale creștine urmăresc promovarea spre plenitudine a vieții credincioșilor.

Pr. Asist. Nicolae Dura

Nicolae Baciu, AGONIA ROMÂNIEI (1944—1948), dosarele secrete acuză, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990

În urma teroarei comuniste, instaurată după 1944, numeroși români au fost nevoiți să se expatrieze, însă spre onoarea lor cei mai mulți nu și-au uitat Patria și obîrșia, străduindu-se sub diferite forme să vină în ajutor celor de acasă. Una dintre acestea o constituie studierea istoriei contemporane românești, așa cum o face cu profesionalism Nicolae Baciu, fost avocat în baroul Ilfov, stabilit în S.U.A., în ultima sa operă intitulată *Agonia României*, care a fost precedată de altele din care redăm cîteva titluri: *Yalta și crucificarea României; L'Europa d'Est trahie et vendue; Verraten und verkauft* și altele. Toate lucrările sale se bazează pe o vastă documentație (bibliografică și arhivistică — documente din fondurile secrete —), prezentînd adevărul istoric fără menajamente și îndeosebi felul cum România a căzut în captivitate sovietică cu concursul Occidentului.

În primăvara anului 1990 Nicolae Baciu are satisfacția reîntoarcerii în România, după o absență de peste patruzeci de ani, cu sentimentul datoriei împlinite așa după cum reiese din introducerea cărții din care reproducem un fragment. „... Sunt mulți, foarte mulți români, care cu siguranță și-au făcut datoria față de țară mai mult și mai bine. Dar autorul nu putea sta ascuns, în confort material, în indiferență. Marile umbre ale decimatei lui familii, a cohortei de colegi exterminați prin închisori și lagăre de concentrare, sutele de mii de morți de pe frontul rusesc sau cel ungaro-cehoslovac ca și codeținuții celor zece pușcării

comuniste, prin care a trecut, au dreptul să-l întrebe din fundul mormintelor lor fără nume și fără cruce: Dar tu, român, ce ai făcut în exil pentru noi, pentru țara ta de azi și de mîine? Iată răspunsul. Un răspuns modest, umil, dar un răspuns cinstit românesc" (p. 16).

Titlurile capitolelor ne dezvăluie importanța unui asemenea subiect de istorie contemporană, ce tratează perioada 1944—1947, pe cît de scurtă pe atît de densă și încărcată de dramatism românesc, care se degajă chiar din parcurgerea sumarului: „disperatele încercări ale României de a ieși din război; sabotarea tratativelor de armistițiu ale României; iluzii tragice: «debarcarea» în Balcani; trădarea stătea cu regele la masă; Churchill trădează România; România capitulează în «rase campagne»; Churchill vinde la Moscova, în oct. 1944 întreaga Europă de răsărit; sacrificarea Poloniei; Churchill și Yugoslavia; de cînd știa opoziția că România a fost vîndută? Strategia militară și politică a Statelor Unite și pierderea Europei de răsărit și a păcii; M.S. Regele Mihai se adresează președintelui Roosevelt; guvernul Groza, guvernul puterii ocupate; România între disperare și speranță — Conferința din iulie 1945; România după Conferința de la Potsdam; politica Statelor Unite față de România după Yalta; raportul Ethridge; sell-out to Stalin — s-au vîndut lui Stalin; minciună și mistificare; Churchill în penitență; discursul de la Fulton, Missouri; politica americană după moartea lui Roosevelt; regele României prizonier politic sovietic; evreii din România și alegerile din nov. 1946; începe «Războiul Rece»; decapitarea și lichidarea opoziției românești; anglo-americanii îl abandonează pe regele României, destinul său; 1948. Primii pași ai regelui în exil; rufele murdare românești se spală la Departamentul de Stat, la Washington; speranța renaște și moare; doctrina Eliberării; neutralizarea Finlandizarea-Europei de răsărit".

Din lectura cărții aflăm o sumedenie de date noi mai ales pentru noi cei din țară (mai puțin specialiștii) care am fost intoxicați de o istoriografie contemporană falsificată. De exemplu noi știm că la 23 August regele a invitat pe mareșalul Antonescu la Palat, însă totul fusese invers. Mareșalul se decise să încheie armistițiul cu Uniunea Sovietică în înțelegere cu opoziția din țară. În seara de 22 august l-a anunțat pe Clodius, ministrul german la București, cu privire la necesitatea unui armistițiu, iar a doua zi a cerut audiență la Palat, în vederea stabilirii unui consens național pentru încetarea războiului cu Uniunea Sovietică. Însă audiența s-a încheiat în mod dramatic prin arestarea mareșalului și apoi capitularea necondiționată prin declanșarea insurecției armate.

De altminteri Stalin fusese de acord să semneze armistițiul cu Antonescu, însă mareșalul dorea să fie acesta cît mai avantajos pentru țară. În urma tratativelor obținuse următoarele: reunirea Ardealului de Nord cu Patria mamă; germanii să nu fie atacați 5 zile dacă se retrag; o reducere a despăgubirilor de război; o provincie românească pentru guvern, unde să nu intre trupe străine (p. 42). „Că procedîndu-se la arestarea mareșalului și la capitularea întregii armate înaintea semnării oricărui armistițiu, am pierdut baza juridică și morală a apărării drepturilor României și ne-am dezonorat singuri. Că mareșalul Antonescu, soldat și patriot român, trebuia tratat ca un erou, cum a fost mareșalul Mannerheim al Finlandei, nu ca un trădător și criminal de război." (p. 99).

Ca o consecință a acestei situații România a semnat armistițiul abia la 12 septembrie, iar pînă atunci peste 130 000 de militari români au fost luați prizonieri. Prin acest armistițiu României i s-a refuzat cobeligeranța și „are clauze mult mai grele decît cele oferite lui Antonescu de Stalin, țara este livrată la discreția completă a Rusiei". (p. 115). Spre deosebire de negocierile de la Cairo cele de la Stockholm erau mult mai avantajoase pentru România.

Deși Roosevelt și Churchill n-au fost de acord cu o debarcare în Balcani, succesul insurecției românești a demonstrat viabilitatea ei și nu o pură fantezie. De asemenea Churchill s-a opus debarcării în Franța în anul 1943. „O debarcare în 1943 ar fi împiedicat pierderea Europei de răsărit și promovarea Rusiei ca mare putere și ar fi salvat în mare măsură și masacrarea evreilor din Europa." (p. 58). Churchill a ajuns la un acord cu Stalin ca România să fie cedată influenței sovietice, iar Grecia celei englezești. Ba și mai mult prin acordul de la Moscova din octombrie 1944, Churchill cedează Uniunii Sovietice întreaga Europă de răsă-

rit". (p. 116). La plecarea lui Churchill de la Moscova „Stalin personal l-a condus la aeroport și i-a oferit o întreagă ladă cu caviar și vodcă. Stalin a rămas pe aeroport pînă la plecarea avionului!" (p. 121). „La Moscova Churchill a trădat principiile fundamentale ale democrației... Abandonarea Europei de răsărit a fost nu numai o crimă, dar și o fatală greșeală politică. Pacea a fost pierdută, Rusia promovată mare putere prin exploatarea țărilor subjugate" (p. 122).

În continuare autorul prezintă tragedia românească de la terminarea războiului pînă la alegerile din noiembrie 1946. Țările Europei de răsărit erau ocupate de Armata roșie, iar diplomația americană a cedat în permanență. Conferințele de la Yalta și Potsdam n-au adus nimic bun pentru România. Americanii și englezii recunosc guvernul Groza. Discursul de la Fulton din 5 martie 1946 al lui Churchill marca o nouă etapă în politica internațională, din cuprinsul căruia redăm un fragment: ... „De la Stettin din Marea Baltică pînă la Triest în Marea Adriatică, o cortină de fier a coborît pe întregul continent. În spatele ei stau acum capitalele vechilor state din centrul și estul Europei... Partidele comuniste, inexistente în aceste țări din răsăritul Europei, au fost promovate partide conducătoare și urmăresc peste tot să obțină un control absolut". (p. 227).

Lucrarea se încheie cu un interviu al autorului acordat scriitorului Traian Filip, apărut în volumul *Corăbii dincolo de orizont* (1985), din cuprinsul căruia aflăm date biografice despre Nicolae Baciu, precum și referiri asupra activității sale științifice. Foarte interesante sînt relatările cu privire la unele personalități românești din exil, în frunte cu generalul Rădescu, fost prim-ministru înainte de Groza (p. 375—376).

Cartea *Agonia României* rămîne în istoriografia românească ca o lucrare de referință, o chintesență a cercetărilor și a elaborărilor anterioare și în același timp este scrisă și cu talent literar. Lucrarea ar trebui să apară într-o nouă ediție, cu un tiraj mult mai mare, în vederea răspîndirii adevărului istoric în cercuri cît mai largi, deoarece pînă la Revoluție această perioadă dramatică (1944—1947) de instaurare a comunismului a fost mistificată de istoriografia de partid. Deși s-a aflat departe de țară, totuși autorul și prin lucrarea de față și-a făcut cu prisosință datoria față de Patrie.

Mihai Sofronie

Teodor Misaroș:

DIN ISTORIA COMUNITĂȚILOR BISERICEȘTI ORTODOXE-ROMÂNE DIN R. UNGARĂ. CĂRȚILE „DUNĂREA". TANKÖNYVKIADÓ / Editura de manuale /

BUDAPESTA, 1990. 296 p.

Această carte este un nou element al străduințelor desfășurate în Ungaria de a elucida istoria românilor care trăiesc în acest stat. Autorul este regretatul vicar, Teodor Misaroș (1921—1983) din Giula, care din păcate nu și-a mai putut vedea cartea apărută, realizată cu multe sacrificii.

Autorul subliniază că dorește să dea o imagine mai clară despre istoria și prezentul comunităților bisericești ortodoxe-române răspîndite în 18 localități (19 parohii) care constituie vicariatul din Giula. Ideile fundamentale care străbat lucrarea sînt just documentate. Autorul accentuează faptul că românii din părțile respective, situate, cu excepția Budapestei, de-a lungul frontierei cu România, sînt locuitori străvechi ai acestor meleaguri, trăind în permanență o autentică viață națională și ortodoxă. Desigur, condițiile specifice ale zonei, care a suferit zguduiri groaznice în cursul războaielor și răscoalelor din secolele XVI—XVIII (început), au făcut adesea ca și românii să ia în mînă toiagul pribegiei, reîntorcîndu-se ulterior pe meleagurile strămoșești, ca de exemplu la Bichiș, Peterd, Săcal, etc. La fel, în aceste zone avînd pierderi umane substanțiale, s-au așezat și noi veniți, printre care și români, ca de exemplu cei din Micherechi (1758—1768).

O altă idee fundamentală exprimată de autor este apartenența acestor parohii de Biserica ortodoxă română-mamă, cu care menține legături canonice și care le sprijină din toate punctele de vedere.

Lucrarea sus-arătată acordă o privire de ansamblu asupra fiecărei comunități, ordonîndu-le în ordine alfabetică (p. 17—204).

Micromonografia cuprinde un scurt istoric al localității, insistînd desigur, acolo unde dispune de documente, asupra prezenței românilor.

În cazul Giulei se menționează descoperirea unei biserici datînd de pe la 1295, săpăturile evidențiind un lăcaș de cult cu altarul orientat spre răsărit.

La Chitighaz se menționează că românii așezați în 1632, în 1686 sînt nevoiți să părăsească comuna din cauza distrugerilor cauzate de tătari. Comuna a fost reînființată după 1718 prin mutarea românilor din Gyulavári (azi suburbie a orașului Giula), găsindu-se aici în 1724 nu mai puțin de 155 case ortodoxe românești, ceea ce în epoca respectivă califica localitatea printre așezările rurale foarte mari.

În cazul fiecărei comunități se dau amănunte privind întemeierea organizației bisericești. Documentele de care dispunem oglindesc un efort deosebit al enoriașilor de a pune pe noi temelii viața bisericească, după apariția unor timpuri mai pașnice în sec. al XVIII-lea. Totuși aflăm că este de presupus că parohia din Giula (Krisztinaváros) să fi avut o continuitate chiar în timpul luptelor nimicitoare din zonă între 1685—1711.

Cele mai multe comunități în prima etapă și-au construit biserici de lemn, urmînd ca apoi să se ridice prin sacrificiul enoriașilor biserici din material solid. Cu excepția bisericii din Micherechi, realizată în stil clasicist, toate celelalte 14 biserici existente sînt în stil baroc. Dintre cele mai vechi se menționează cea din Chitighaz (1779), Bichiș (1783—1791), Săcal (1788), iar cele de la Cenadul-Unguresc, Vecherd și Peterd au fost edificate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Cea mai impunătoare biserică este cea de la Giula (Miklósváros), ridicată inițial în 1721—1727 și reconstruită la începutul secolului următor. Unele biserici posedă obiecte de artă remarcabile, ca de exemplu iconostasele de la Cenadul-Unguresc, Giula (ambele biserici), Bichiș, etc. Iconostasul de la Bichișciaba provine de la Sicläu, iar acesta îl primise de la Arad.

Autorul oferă o prezentare a preoților din aceste comunități. Distrugerile suferite de arhivele parohiale și chiar de stat îngreunează lămurirea problemei. In tot cazul la Chitighaz se semnalează în 1716 un preot cu numele de Gheorghe. La Săcal preoții se cunosc din 1732, iar la Darvaș din 1743. T. Misaroș subliniază problemele ivite după 1920, cînd lipsa de preoți a devenit apăsătoare și care persistă și azi, în ciuda unui ajutor oferit de biserica-mamă prin școlarizarea unor tineri.

Autorul a strîns cu sîrguință datele privind școala confesională. La Giula (Miklósváros) școala funcționa din 1771, la Chitighaz din 1793, Darvaș din 1800, etc. Unele din acestea, ca cele din Cenadul-Unguresc, Giula (ambele), Micherechi au funcționat pînă la etatizarea lor, intervenită în 1948. Alte școli însă au căzut pe parcurs victimă fie lipsei de învățători, fie măsurilor regimului horthyst interbelic. Astfel, școala din Jaca a încetat în 1932.

Un capitol substanțial este dedicat parohiei din Budapesta descriindu-se fazele luptei duse de colonia română pentru a-și asigura un lăcaș de cult și o școală. În concluzie se arată că după excluderea lor din biserica greco-valahă (1888) și încetarea școlii, abia în anul 1900 s-a deschis o capelă într-o clădire a fundației Gojdu, care există și azi.

Teodor Misaroș a acordat o mare atenție valorilor bibliofile aflate în patrimoniul comunităților românești, descriindu-le amănunțit și relevînd însemnările de pe ele. Potrivit situației centralizatoare adăugată cărții (p. 239—244) au fost depistate două manuscrise, anume un Antologhion (1707) la Săcal și un Octoih (1741) la Apateu. În ceea ce privește tipăriturile au fost identificate 55 titluri de carte (88 vol) românească veche, începînd cu „Cartea românească de învățătură" a lui Varlaam (Iași 1643) și care s-a găsit în posesia bisericii din Săcal. Este interesant de remarcat că dintre 54 volume tipărite în 1768, un număr de 51 sînt provenite de peste Carpați, ceea ce denotă intense legături. În perioada 1768—1826 primează editura Blajului cu 20 volume.

La unele micromonografii se insistă și asupra unor personalități ilustre ca Moise Nicoară (1785—1861), născut la Giula, Emanuil Gojdu, sau mecenatele din

Giula, Teodor Pap (1824—1887), care a lăsat o fundaţie culturală românească de 70 000 fl.

Ultima parte a cărţii este dedicată unei sinteze privind evoluţia istoriei bisericeşti locale. Primul capitol tratează desfăşurarea vieţii religioase pînă în anul 1920, în dependenţă de episcopia Aradului şi vicariatul din Oradea.

Cititorului din ţara noastră îi sînt în general necunoscute dimensiunile luptei dusă de românii ortodocşi din Ungaria în perioada 1920—1945 pentru crearea unui vicariat care să constituie cadrul lor instituţional. Din această informare aflăm că după 1920 în Ungaria au rămas la posturile lor doar patru preoţi.

Consistoriul din Oradea a dat o delegaţie protosincelului Bogoevici, paroh din Budapesta, pentru a conduce treburile bisericeşti, dar activitatea lui s-a dovedit a fi inoperantă. Guvernul horthyst s-a opus la toate încercările de a crea o organizaţie adecvată, cerută în adunările de la Bichişciaba (1927, 1929), şi Chitighaz (1932). În sfîrşit, în anul 1934 au pornit noi iniţiative, care au hotărît crearea de patru protopopiate. În mod tacit ele au fost recunoscute de guvern. În schimb, alegerea unui consistoriu funcţionînd pe temeiul statutului şagunian (1868) a fost împiedicată de guvern. În schimb au căutat noi expediente de a subordona parohiile ortodoxe române unei organizaţii pe placul oficialităţii. Aceste strădiuinţe au culminat prin crearea bisericii ortodoxe maghiare, în care au fost înglobate şi parohiile române (1941), cu excepţia Bătaniei, Cenadului-Unguresc şi Budapestei, care au rezistat. Această organizaţie nu s-a dovedit a fi viabilă, dezagregarea ei resimţindu-se după anul 1943, prin ieşirea unor parohii româneşti din sistem, cu ajutorul episcopului Aradului, dr. Andrei Magieru. În sfîrşit, la 27 martie 1946 a luat naştere Vicariatul, care a fost recunoscut şi de Biserica-mamă. În fruntea lui a fost ales dr. Petru Mîndruţău (1946—1976).

Autorul oferă amănunte şi despre organizaţia bisericească curentă, parohiile fiind împărţite în patru protopopiate, avînd aproximativ 20 000 credincioşi. Notăm că o altă parte a românilor din Ungaria aparţine religiei greco-catolice, fiind încadraţi în episcopia de la Nyiregyháza (Pocei, Leta-Mare, Bedeu).

Cartea d-lui T. Misaroş se bazează pe o documentaţie bogată, concretizată în 821 note şi o listă bibliografică.

În tot cazul cartea recenzată este o lucrare meritorie.

Pr. Eugen Greuceanu

Treceri la cele veşnice

+ PREOTUL IOAN VĂCAR

În ziua de 8 mai 1991, după o suferinţă purtată cu tărie şi resemnare, s-a stins din viaţa aceasta pămîntească preotul Ioan Văcar, regretat de cei dragi ai familiei, de credincioşii pe care i-a păstorit din parohia Mîndra şi de preoţii protopopiatului Sibiu, de care a fost legat sufleteşte în calitate de secretar al Oficiului protopopesc timp de 14 ani (1976—1990).

*

Părintele Ioan Văcar s-a născut la data de 9 mai 1934 în Loamneş, jud. Sibiu, părinţii fiind Sava şi Elisabeta Văcar. Şcoala primară a urmat-o în Ocna Sibiului, unde a şi locuit pînă la anul 1956. Liceul l-a absolvit în anul 1951, după care urmează Institutul Teologic din Sibiu, după absolvirea căruia a fost hirotonit preot paroh pentru parohia Mîndra, jud. Sibiu, în anul 1956, unde a păstorit timp de 35 de ani pînă la deces, ultima Sf. Liturghie slujind-o înainte cu cîteva zile de obştescul sfîrşit.

O legătură bună şi statornică a realizat cu vrednicii credincioşi din parohia Mîndra, cu ajutorul cărora a făcut toate lucrările de reparaţii şi amenajări ale bisericii şi cimitirului din vecinătatea acesteia.

Din anul 1976 a fost şi secretar al protopopiatului Sibiu, unde şi-a îndeplinit cu corectitudine activitatea administrativă de birou privind corespondenţa şi carnetele de muncă ale preoţilor din acest protopopiat.

*

Slujba înmormîntării s-a oficiat în Catedrala mitropolitană — Sibiu, în ziua de 10 mai 1991, săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. preot Simion Săsăujan, consilier arhiepiscopesc. Au vorbit P. C. preot Filaret Costea şi P. C. preot A. Voicu din partea preoţilor protopopiatului, P. C. preot Traian Bîrsan în calitate de paroh al familiei celui decedat, iar P. C. preot consilier S. Săsăujan a citit telegrama de condoleanţe adresată familiei de Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să-l odihnească întru odihna, viaţa şi bucuria aleşilor slujitori ai Săi, după cuvintele psalmistului şi proorocului David: „Preoţii Tăi Doamne se vor îmbrăca întru dreptate şi cuvioşii Tăi cu bucurie se vor bucura întru Tine".

Pr. Filaret Costea

DIN ACTUALITATEA PANORTODOXĂ ŞI ECUMENICĂ

DOCUMENTAR

ANIVERSARE

EVOCARE

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

IN MEMORIAM

RECENZII

TRECERI LA CELE VEŞNICE